

The Project Gutenberg eBook of Jenkkejä maailmalla II, by Mark Twain

This ebook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this ebook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you'll have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

Title: Jenkkejä maailmalla II

Author: Mark Twain

Translator: Into Konrad Inha

Release date: March 5, 2015 [EBook #48416]

Language: Finnish

*** START OF THE PROJECT GUTENBERG EBOOK JENKKEJÄ MAAILMALLA II ***

E-text prepared by Juhani Kärkkäinen and Tapio Riikonen

JENKKEJÄ MAAILMALLA II

Kirj.

MARK TWAIN

WSOY, Porvoo, 1922.

I LUKU.

Jälleen merellä — Pyhiinvaeltajat kaikki tallella — Uljas Stromboli — Sisilia kuutamossa — Skylla ja Kharybdis — Oraakkelin erehdys — Hän parantaa "horisonttaalisen parallaksin" — Läpi Kreikan saariston — Vanha Ateena — Karanteeni, kielto lähteä maihin — Murramme saarroksen — Veretön yöllinen seikkailu — Pakko tekee meistä rosvoja — Koetamme valloittaa Akropoliin rynnäköllä — Hukkayritys — Menneisyyden muistojen keskellä — Veistokuvain sortunut maailma — Näköala unelmain maasta — Kuuluja paikkoja — Peräydymme hyvässä järjestyksessä — Vahdit pidättävät — Matkustamme sotilaallisin kunnianosoituksin — Jälleen turvassa laivassa.

Jälleen kotona! Ensi kerran moneen viikkoon oli laivan koko perhe jälleen koolla ja peräkannella tapahtui yleinen kättely. Monelta ilmansuunnalta ja monesta maasta oli keräydytty, mutta ei ainoatakaan puuttunut. Tauti ja kuolema olivat säästäneet laumaamme, eivätkä mitkään soraäänit siis häirinneet jälleennäkemisen iloa. Jälleen oli kannella täysilukuinen kuulijakunta merimiesten laulaen vivutessa ankkuria pohjasta ja täysilukuisina viuhdoimme jäähyväisiä kiitäessämme Napolista ulapalle.

Päivällispöydässä olivat kaikki istuimet jälleen asutut, dominoseurueet aukottomat ja yläkannella vallitsi ihanassa kuutamossa jälleen samanlainen elämä ja hyöriä kuin ennen vanhaankin — ennen vanhaan, s.o. aikoina, joista tosin oli kulunut vain viikkoja, mutta jotka olivat olleet niin täynnään tapauksia, seikkailuja ja mielenkiintoa, että ne melkein tuntuivat vuosilta. "Quaker Citystä" ei puuttunut rattoisuutta. Kerrankin tuo nimi oli nurinkurinen. Seitsemän aikaan illalla, auringon mailleen mentyä, mutta etäisistä laivoista pilkullisen lännen taivaanrannan vielä kuultaessa laajana kultamerenä, täysikuun viilettäessä korkealle kohti taivaan napoja ja meren jalkaimme alla hehkuessa tummaa sineään, kaikkien näiden eri valojen ja värien kutoessa ympärillemme omituisia hämärän tunnelmiaan, kohosi jalo Stromboli näkyviin. Kuinka majesteettillisena tuo yksinvaltiias näytteli mahtiaan meren autiolla ulapalla! Etäisyys verhosi sen purppuraiseen tummuuteen ja sen päälle heitti hohtavista autereista hunnun, ja nämä siihen määrään vienonsivat sen rosoista ankaruutta, että se meistä näkyi kuin hopeisen harson läpi. Soihtunsa se oli sammuttanut, mutta tuli kyti sen päätseissä ja korkea savupatsas, joka nousi siitä ja häipyi vahvistuvaan kuutamaan, oli ainoa merkki, jolla se osoitti olevansa elävä meren herra eikä vain kuollut haamu.

Kello kahden aikaan aamulla ajoimme Messinan salmen läpi, ja niin kirkasta oli kuutamo, että toisella puolella Italia, toisella puolella Sisilia näkyivät melkein yhtä selvään, kuin jos olisimme katselleet niitä jonkun kadun keskeltä sen yli kulkiessamme. Maidonvalkoisena, täynnään kaasuliekkejä kuin tähtiä, oli Messinan kaupunki kuin ilmestys tarujen maailmasta. Meitä oli kannella suuri joukko tupakoimassa ja meluamassa ja odottamassa, että saisimme nähdä kuulun Skyllan ja Kharybdiin. Nyt Oraakkeliin nousi kannelle, ainainen kiikarinsa kainalossaan, ja asettui hajareisin seisomaan kuin mikäkin Rhodoksen kolossi. Meille oli yllätys nähdä hänet tähän aikaan vuorokaudesta liikkeellä. Ei kukaan otaksunut hänen välittävän mitään Skyllan ja Kharybdiin tapaisesta vanhasta tarusta. Muuan nuoremmista sanoi:

"Halloo, tohtori, mitäs te teette kannella tähän aikaan yöstä? — Mitä varten te olette tulleet tätä paikkaa katsomaan?"

"Mitäkö varten *minä* olen tullut tätä paikkaa katsomaan. Nuori mies, vähän te minua tunnette, kun teette semmoisia kysymyksiä. Minä tahdon nähdä *kaikki* paikat, mitä raamatussa mainitaan."

"Mitä — eihän tätä paikkaa ole raamatussa mainittu."

"Eikö sitä ole raamatussa mainittu! — eikö *tätä* paikkaa ole mainittu — no mikäs paikka tämä sitten on, kun tiedätte siitä niin paljon?"

"Tämä tietysti on Skylla ja Kharybdis."

"Skylla ja Kha— mitä hullua, minä kun luulin Sodoma ja Gomorra!"

Ja hän työnsi putkensa kokoon ja lähti kannen alle. Näin laivalla kerrottiin. Kertomuksen todenperäisyyttä kuitenkin hieman heikontaa se seikka, ettei Oraakkeli, ollut mikään raamatun tuntija eikä ajastaan paljoakaan uhrannut piipallisten paikkain tutkimiseen. Oraakkelin sanottiin näinä kuumina päivinä valitelleen, että ainoa mukiin menevä juoma, mitä laivalla oli, oli voi. Hän ei tietystikään voita tarkoittanut, mutta siihen nähden, että tämä tavara on nestemäisessä olotilassa jään loputtua, täytyy meidän tunnustaa, että hän on kerrankin osannut oikeaan. Roomassa hän sanoi, että paavi (pope) oli jalon näköinen vanha mies, mutta ettei hän pitänyt hänen Iliadiaan suurenkaan arvoisena. (Englantilainen runoilija Pope on vapaasti kääntänyt Iliadin.)

Oraakkeli on ammatiltaan patenttirohtotohtori ja hänen rajaton tietämättömyytensä sen vuoksi on hänen arvokkain rikkautensa. Koska hän ei mitään tiedä, mutta on silti kaikki tietävinään, niin ei laivassa ole tavatonta esittää hänelle erikoisen pulmallisia kysymyksiä, jotta saataisiin nähdä, kuinka rauhallisesti hän ne ratkaisee. Kapteenin pieni poika Harry tässä eräänä päivänä purjehdustaidon tutkimuksissaan sattui kuulemaan "horisonttaalisesta parallaksista" puhuttavan. Hänen mielestään tuo sana erikoisesti sopi Oraakkelille. Hän sen vuoksi etsi tämän ja sanoi:

"Tohtori, mikä on hyvä horisonttaaliseen parallaksiin?"

"Hori — hori — mihin?"

"Horisonttaaliseen parallaksiin. Yksi merimiehistä on saanut sen ja oikein pahoin!"

"Horisonttaaliseen parallaksiin" — (päättään kynsien) — "horisonttaaliseen parallaksiin. Hm. Horisont — kuules nyt, Harry, mitä varten rääkkäät sinä *minua* tällä, kun se koskee merimiehiä. Eiväthän merimiehet *minuun* kuulu. Miks'et käänny laivan lääkärin puoleen? ... Se on *hänen* asiansa."

"Niin kyllä, minä tiedän, että se on. Mutta kun minä kävin hänen luonaan, niin hän sanoi, ettei hän tiedä siitä mitään."

"Well, niin taitaakin olla asian laita. Se tietysti *on* sillä tavalla. Aina vain nuhjustelee pitkin laivaa moittimassa parempiaan — pitämässä pilkkanaan toisia, joiden pikkulilli tietää enemmän kuin hän koko vuonna. Horisonttaalinen — Harry, minäpä sanon, mitä sinun tulee tehdä. Ota ja anna sille elukalle neljän ruokalusikallisen verta ooppiumia, jotta hän nukkuu, ja sitten ota ja pane noin tavallisen satulan kokoinen sinappilaastari hänen selkärangalleen, että hän taas herää, niin minä luulisin sen auttavan. Virkeyttä — se on idea. *Aktiivisuutta*. Näes hänellä on verentungos ja hän vain tarvitsee jotain, joka ajaa hänet ylös vähän vaivaamaan itseään.

"Kirottut horisonttaaliset parallaksit, niistä on kristitylle iankaikkista harmia, kun ne kerran alkuun pääsevät."

Yhden hauskan päivän vietimme Kreikan saaristossa, sivuten saaren toisensa jälkeen. Ne ovat sangen vuoriset. Vallitsevat värit ovat harmaa ja ruskea, punaista lähentelevä. Laaksoissa piilee pieniä valkoisia kyliä puitten ympäröiminä, tai kyyröttää niitä korkealla äkkijyrkillä rantakallioilla.

Auringonlasku oli ihana — lämmin veripunainen hehku, joka punasi koko läntisen taivaan ja kauas meren yli loi rusappaa hohdetta. Kauniit auringonlaskut näyttävät olevan harvinaisia tässä maan puolella — ainakin erikoisen räikeät. Ne ovat täälläpäin vionoja, aistillisia, viehättäviä — ne ovat valioita, hienostuneita, veltostuneita, mutta emme ole täällä vielä kertaakaan nähneet ainoatakaan semmoista auringonlaskua kuin ne uhkeat palot, jotka leimuavat laskevan auringon kintereillä meidän pohjoisemmilla leveysillä.

Mutta mitä olivat meille auringonlaskut hurjassa kiihtymyksessämme, kun tiesimme lähestyvämme kaikkein kaupunkien kuuluinta! Mitä välitimme me ulkopuolisista näkemyksistä, kun Agamemnon, Akilles ja tuhatkunta muuta suuren menneisyyden sankaria haamukulkueena vaelsi läpi mielikuvituksemme! Mitä olivat meille auringonlaskut, kun meidän pian tuli saada elää ja hengittää ja kävellä itse Ateenassa! Niin, ja syventyä syvälle vainajain vuosisatoihin ja julkisella markkinapaikalla itse tarjota hintaa orjista, Diogeneesta ja Platosta, tai jutella naapurien kanssa Troijan piirityksestä tai Marathonin loistavista sankaritoista. Me halveksimme auringonlaskuja.

Vihdoin saavuimme perille ja laskimme Piraion vanhaan satamaan. Kävimme ankkuriin noin puolen mailini päähän kaupungista. Etäisyydestä näkyi Attikan aaltoilevan lakeuden takaa pieni tasaselkäinen kukkula ja kukkulalla jotain, jonka kaukoputkillamme piankin huomasimme sortuneista rakennuksistaan ateenalaisten linnavuoren raunioiksi, ja muita ylemmä kohosi niistä ikäarvoinen Parthenon. Niin erinomaisen kirkasta ja puhdasta on tämä ilma, että kiikari erotti jalon temppelin joka pilarin ja sitä ympäröivät pienemmätkin rauniot piirtyivät muotoineen. Vaikka matkaa oli viisi tai kuusi mailia. Akropoliin lähellä erotti laaksossa tavallisilla silmälaseillakin epämääräisesti Ateenan piirteitä. Kaikki olivat täynnään malttamattomuutta ja tahtoivat päästä maalle niin pian kuin suinkin lähteäkseen näille klassillisille paikoille. Ei ainoakaan ennen näkemämme maa ollut matkailijain kesken herättänyt näin yleistä harrastusta.

Mutta tuli huonoja uutisia. Piraion komentaja tuli veneellään ja sanoi, että meidän joko tuli lähteä pois, taikka poistua sataman ulkopuolelle ja olla laivassamme vankina yksitoista päivää ankarassa karanteenissa! Nostimme siis ankkurin ja laskimme vähän kauemmaksi ollaksemme siellä päivän tai vähän paremmin, kunnes saisimme laivaan muonaa, jonka jälkeen aioimme lähteä Konstantinopoliin. Se oli katkerin pettymys, mitä olimme vielä kokeneet. Maata kokonainen päivä Ateenan näkyvissä ja kuitenkin täytyä lähteä pois Ateenassa käymättä! Pettymys tuskin oli kyllin ankara sana tilanteen leimaamiseksi.

Joka sielu oli kaiken iltapäivän kannella kirjoineen, karttoineen ja kiikarineen koettaen saada selville, mikä "kapea kallioselänne" oli Areiopagi, mikä mäenrinne Pnyks, mikä kumpu Museokukkula ja niin edespäin. Mutta kaikki menikin sekaisin. Väittely alkoi käydä kiivaaksi ja puoluehenki ylivoimaiseksi. Kirkonmiehet katselivat liikutettuina erästä kukkulaa, väittäen sitä samaksi, jolta Pyhä Paavali oli saarnannut, mutta toinen puolue väitti, että tuo mäki oli Hymettos ja kolmas, että se oli Pentelikon! Kaiken ristiriitamme jälkeen saatoimme olla varmat vain yhdestä asiasta — että tuo tasalakinen kukkula oli Akropolis ja suurenmoiset rauniot sen laella Parthenon, jonka kuva meille jo lapsuuden koulukirjoista oli tuttu.

Kyselimme jokaiselta, ken vain tuli laivan lähettyville, oliko Piraiossa vartioita, oltiin siellä ankaria, oliko mahdollisuutta välttää takaa-ajo, jos joku meistä lähtisi maihin, ja mitä meille todennäköisesti tehtäisiin, jos joku meistä tekisi tuon yrityksen ja joutuisi kiinni? Vastaukset eivät olleet rohkaisevia: Vartiasto tai poliisivoima oli suurilukuinen. Piraios oli pieni kaupunki ja jokainen muukalainen, joka siellä nähtäisiin, ehdottomasti herättäisi huomiota — kiinni joutuminen olisi varma. Satamakapteeni sanoi, että rangaistus olisi "kova", ja kun häneltä kysyttiin "kuinka kova?" sanoi hän että se olisi "sangen ankara" — muuta selitystä emme häneltä saaneet siitä asiasta.

Kello yhdentoista aikaan yöllä, kun laivassa useimmat jo vetivät rauhallisia unia, hiipi meistä neljä

pienellä veneellä varkain maihin, kuuta peittäväin pilvien suosiessa yritystämme, ja kaksittain lähdimme sitten, pitkää välimatkaa pitäen molempain parien välillä, kapuamaan matalan mäen poikki, aikoen kiertää koko Piraion ja siten selviytyä poliiseista. Poimiessamme täten hiipien tietämme kallioisen, nokkosia kasvavan mäen yli tuntui minusta koko lailla siltä, kuin olisin ollut menossa jonnekin varkaihin. Lähimmän toverini kanssa puhuimme hiljaisella äänellä karanteenilaeista ja niiden rangaistuksista, mutta aine ei tuntunut vähääkään huvittavalta. Minä olin hankkinut tietoja asiasta. Olin vast'ikään, muutama päivä takaperin, puhunut kapteenimme kanssa, ja hän kertoi minulle miehestä, joka oli jossain, missä lieneekään, uinut maihin karanteenissa olevasta laivasta ja siitä saanut kuusi kuukautta vankeutta. Ja kun hän oli joitakuuta vuosia takaperin ollut Genovassa, oli karanteeniin määrätyn laivan kapteeni veneellään käynyt eräässä lähtevässä laivassa, joka jo oli sataman ulkopuolella, ja antanut laivaan perheelleen toimitettavan kirjeen, ja viranomaiset olivat siitä antaneet hänelle kolme kuukautta vankeutta ja sitten vieneet hänet laivoineen ulos merelle ja siellä varoittaneet häntä koskaan eläissään enää tulemasta siihen satamaan. Tästä tämänlaisesta keskustelusta ei ollut muuta hyvää kuin että se karanteeninrikkomisretkellemme antoi kolkkoa mielenkiintoa, ja me sen vuoksi heitimme koko asian. Kuljimme koko kaupungin ympäri näkemättä ketään muuta kuin yhden miehen, joka uteliaana tuijotti meihin, sanomatta kuitenkaan mitään, ja paritoistakymmentä ihmistä, jotka makasivat maassa kynnyksensä edustalla ja joiden yli kuljimme, kenenkään heräämättä — mutta koiria heräsi, totta puhuen, enemmän kuin tarpeeksi — niitä aina kulki yksi tai pari haukkuen kintereillämme ja monta kertaa niitä oli kymmenkunta ja kerran kaksitoista. Ne pitivät semmoista mieletöntä meteliä, että ihmiset laivalla sanoivat koirain haukunnasta kauan aikaa kuulleen, miten matkamme edistyi ja missä milloinkin olimme. Kuu oli vielä pilvien peitossa, ja se seikka suosi meitä. Kun olimme kulkeneet koko kierroksen ja kuljimme kaupungin takana olevain talojen sivu, alkoi kuu kumottaa koko loistossaan, mutta me emme enää pelänneet valoa. Lähestyessämme juodaksemme erään talon vieressä olevasta lähteestä omistaja vain vilkaisi meihin ja meni sitten sisään. Rauhallisen uinuvan kaupungin hän jätti meidän armoillemme. Olen ylpeä voidessani tässä vakuuttaa, ettemme tehneet sille mitään.

Kun ei näkynyt tietä, otimme maamerkiksi etäisen Akropoliin vasemmalla puolella näkyvän korkean kukkulan ja ohjasimme suoraan sitä kohti yli kaikkien esteitten ja yli hieman rosoisemman maan kuin on missään muualla maailmassa lukuunottamatta ehkä Nevadan valtiota. Osan matkasta maa oli pienien irtaimien kivien peitossa — astuimme aina kuuden päälle samalla haavaa ja ne kaikki vierivät. Toinen osa oli kuivaa pehmyttä, hiljakkoin kynnettyä maata. Ja vielä oli yksi osa siitä pitkältä matalavartista viiniköynnöstä, joka oli kovin sotkuista ja vastuksellista ja jota me luulimme karhunvatukkapensaikoksi. Attikan lakeus oli viinitarhoja lukuunottamatta paljasta, autiota, runotonta erämaata — mitä se sitten mahtoi olla Kreikan kukoistuksen ajalla, viisisataa vuotta ennen Kristuksen syntymän?

Yhden aikaan aamulla, kun olimme kiireestä astumisesta hikiset ja suu janosta kuivana, Denny huudahti: "Kas, nämä rikkaruohothan ovat viiniköynnöksiä!" ja viidessä minuutissa varustimme siitä itsellemme parikymmentä kimppua suuria valkoisia mitä herkullisimpia rypäleitä ja kumarruimme ottamaan vielä enemmän, kun varjoista vierestämme salaperäisesti kohosi tumma haamu ja sanoi: "hoi!", ja me otimme lähdön.

Kymmenen minuutin kuluttua siitä satuimme mainiolle tielle ja toisin kuin muut, joita oli eteemme sattunut, tämä kulki oikeaan suuntaan. Seurasimme sitä. Se oli leveä ja tasainen ja valkoinen — kaunis ja mitä parhaassa korjuussa, kahden puolen yksinkertaiset puurivit ja myös rehevät viinitarhat. Kahdesti poikkesimme niihin ja varastimme rypäleitä ja toisella kerralla joku huusi meille näkymättömästä paikasta. Jonka jälkeen me taas otimme lähdön. Emme sen koommin antautuneet rypälekeinotteluihin Ateenan tällä puolen.

Pian tulimme sitten vanhalle kiviselle akveduktille, joka oli holvikaarille rakennettu, ja siitä eteenpäin meillä oli kaiken aikaa raunioita ympärillämme — lähestyimme matkamme päämäärää. Emme nyt nähneet Akropolista, emmekä sitä korkeaa kukkulaakaan, ja minä tahdoin, että kuljettaisiin tietä, kunnes oltaisiin niiden kohdalla, mutta muut äänestivät minut kumoon ja me ahersimme suurella vaivalla heti edessämme olevan korkean mäen päälle — ja näimme sen laelta toisen — kiipesimme sille ja näimme taas uuden! Tuntikausi uuvuttavaa työtä. Tulimme sitten avoimille haudoille, jotka oli louhittu riviin kovaan kallioon — yhdessä niistä Sokratesta pidettiin jonkun aikaa vankina — kuljimme kallion olkapään ympäri ja nyt linnavuori kaikessa raunioituneessa suurenmoisuudessaan äkkiä paljastui eteemme! Kiirehdimme notkon poikki ja nousimme kiemurtelevaa tietä ja seisoiimme pian vanhalla Akropoliilla, linnan mahtavat muurit kohoten korkealle päämme yli. Emme pysähtyneet katselemaan niiden jyrkeviä marmoripaasia emmekä niiden korkeuttakaan mittaamaan tai arvaamaan niiden tavatonta vahvuutta, vaan astuimme suoraa päätä rautatientunnelia muistuttavaan suureen holvikäytävään ja oikopäätä portille, josta pääsi vanhoille temppeleille. Se oli lukossa! Niin että sittenkin näytti siltä, ettemme saisi katsoa suurta Parthenonia kasvoihin. Kuljimme muurinkulman ympäri ja löysimme matalan linnansarven — se oli ulkoa kahdeksan jalkaa korkea — sisäpuolelta

kymmentä tai kahtatoista. Denny varustihe kiipeämään sen yli ja me seuraamaan hänen perässään. Tuimasti tepasteltuaan hän lopulta pääsikin päälle, mutta muutamia irtaimia kiviä lähti liikkeelle ja putosi suurella paukauksella sisäpuolella olevaan pihaan. Paikalla mäiskyteltiin ovia ja kuului huutoa. Denny silmänräpäyksessä pudottautui muurilta ja peräydyimme epäjärjestyksessä portille. Xerxes valloitti tämän mahtavan linnan neljäsataakahdeksankymmentä vuotta ennen Kristuksen syntymää tullessaan Kreikkaan viidellä miljoonalla sotamiehellään ja leiriväellään ja jos me neljä maankulkuria olisimme saaneet olla edes viisi minuuttia kauemman aikaa häiritsemättä, olisimme mekin sen valloittaneet.

Linnaväki — neljä kreikkalaista — oli marssinut ulos. Me portille riitelemään, ja he päästivät meidät sisään. (Lahjuksia, turmelusta).

Kuljimme laajan pihan poikki, sitten suuresta ovesta ja seisoiimme nyt puhtaimmalla valkoisella marmoripohjalla, joka oli syvälle kulunut jalkain hankauksesta. Edessämme kohosivat kuutamotulvassa jaloimmat rauniot, mihin olimme milloinkaan katseemme kiinnittäneet — Propyleet; pieni Minervan temppele; Herakleen temppele ja ylhäinen Parthenon. Kaikki nämä rakennukset olivat Pentelikonin puhtainta marmoria, vaikka pinta nyt oli saanut punertavan värisävyn. Mutta mistä on pala pois lohjennut, siinä murtuma on kuin hienoa kekosokeria. Herakleen temppelein portikoa kannattaa kuusi liehuviin viittoihin puettua kariatidia eli marmorinaista, mutta muitten rakennusten portikot ja pylväskäytävät ovat muodostetut jyrkeistä doorilaisista ja joonilaisista pilareista, joiden uurteet ja kapiteelit vielä ovat melko täydelliset huolimatta vuosisadoista, jotka ne ovat nähneet, ja piirityksistä, jotka ne ovat kestäneet. Parthenon oli alkuaan kahtasataakahtakymmentäkuutta jalkaa pitkä, sataa jalkaa leveä ja seitsemääkymmentä korkea ja siinä oli päissä kahdenkertaiset rivit suuria pilareita, kahdeksan pilaria kummassakin rivissä ja molemmilla sivuilla yksinkertaiset rivit, kummassakin rivissä seitsemäntoista pilaria. Se oli siroimpia ja kauneimpia rakennuksia, mitä on milloinkaan rakennettu.

Useimmat Parthenonin mahtavista pylväistä ovat vielä pystyssä, mutta katto on poissa. Se oli vielä ehjä kaksisataaviisikymmentä vuotta takaperin, jolloin venezialainen pommi putosi siinä olevaan ruutimakasiiniin ja sen aikaansaama räjähdys sai rakennuksen ja varsinkin katon sortumaan. Parthenonista en paljoa muista, ja nämä tiedot olen ottanut matkaoppaasta.

Vaelsimme miettiväisinä tämän uljaan temppelein marmoripermannolla ja katselimme ihmeen vaikuttavaa ympäristöä. Siellä täällä oli ylellinen runsaus miesten ja naisten hohtavan valkoisia kuvapatsaita marmorikappaleihin tuettuina, toiset ilman käsivarsia, toiset ilman sääriä, toiset puuttuen päätä — mutta kaikki kuutamossa surevain näköisiä ja hämmästyttävän inhimillisiä! Joka puolella niitä kohoili ja asettui yöllisten rauhanhäiritsijäin tielle — tuijottaen heihin kivisilmillään aavistamattomista nurkista ja komeroista, tirkistäen kappalekasain takaa hyljätyissä käytävissä, sulkien tien keskellä aukiota ja kädettömällä käsivarsillaan juhlaallisesti osoittaen, mistä tie meni pyhitetyistä kartanosta; ja katottomaan temppeleihin valoi kuu kirkkauttaan, juovi lattian ja pimitti hajallaan olevia jäännöksiä ja murtuneita kuvapatsaita pylväitten viistoilla varjoilla.

Mikä maailma sortuneita kuvanveistoksia oli ympärillämme! Riveihin pönkitettyinä — pinoihin ladottuina — hajallaan pitkin Akropoliin laajaa aluetta — oli sadoittain kaikenkokoisia, mitä hienoimmin muovailtuja raajarikkoja kuvapatsaita; ja tavattoman suuria marmorikappaleita, jotka olivat kuuluneet entablemettiin, korkoveistoksineen, jotka esittivät taisteluita ja piirityksiä, sotalaivoja kolmeen ja neljäänkin riviin asetettuine airoineen, juhla-kulkueineen ja koruineen — mitä vain ajatella saattoi. Historian tietojen mukaan olivat Akropoliin temppeleit täynnään Praksiteleen ja Feidiaan jaloimpia teoksia, puhumattakaan monesta muusta kuvanveiston mestarista — ja varmasti nämä hienot jäännökset sen todistavat.

Menimme Parthenonin takana olevaan ruohoa kasvavaan pihaan, joka myös oli jäännöksiä täynnään. Vähän väliä meitä säikäyttivät valkoiset kivikasvot, jotka äkkiä ruohosta tuijottivat meihin kuolleilla silmillään. Paikalla näytti vilisevän haamuja. Puolittain odotin näkeväni parikymmentä vuosisataa sitten eläneitten ateenalaisten sankarien hiipivän esiin varjoista ja kulkevan vanhaan temppeleihin, jonka he niin hyvin tunsivat ja jota he katselivat niin rajattomalla ylpeydellä.

Täysikuu kaarteli nyt korkealla pilvettömällä taivaalla. Astelimme huolettomina ja mitään ajattelematta linnavuoren korkean muurin reunalle ja katsoimme alas — mikä ilmestys! Ateena kuutamossa! Varmaan profeetta, joka luuli Uuden Jerusalemin ihanuutta hänelle näytettävän, näkikin sen sijaan tämän! Se lepäsi tasaisella maalla aivan jalkaimme juuressa — levitettyinä kaikkineen kuin taulu — ja me katselimme sitä alas kuin olisimme olleet ilmapallossa. Emme nähneet kaduista merkkiäkään, mutta joka huone, joka akkuna, joka suikerteleva köynnös, joka nyppylä oli edessämme niin selvänä ja teräväpiirteisenä kuin päiväsydännä; eikä kuitenkaan ollut mitään loistoa, kimallusta, karkeata tai häiritsevää — äänetön kaupunki ui vienoimmassa valossa, mitä kuu on milloinkaan itsestään valanut, ja näytti melkein elävältä olenolta, joka oli rauhalliseen uneen kallistunut. Sen toisella puolella oli pieni temppele, jonka sirot pilarit ja korupääty hehkuivat mehevää loistoa,

kahlehtien silmän kuin taikatenholla. Ja lähempänä kuninkaan palatsin kermanväriset seinät kohosivat suuren puiston keskeltä ja puisto oli yltyleensä kylvetty täyteen ambramaisia valoja — kuin olisi siihen suihkunnut kultatähtiä, jotka menettivät loisteensa kuutamon kirkkaudessa ja vienosti vilkuttivat tummalla lehvämerellä kuin linnunradan kalpeat tähtöset. Yläpuolellamme komeat pilarit, vielä raunioissaankin majesteettiset — jalkaimme juuressa uinuva kaupunki — etäisyydessä hopeinen meri. Taulu ei muuta kaivannut. Se oli täydellisyys.

Käännettyämme ja jälleen kuljettuamme temppelein kautta olisin suonut kuulujen miesten, jotka ammoin menneinä aikoina siinä istuivat, jälleen palaavan siihen ja ilmestyvän meille — Platonin, Aristoteleen, Demostheneen, Sokrateen, Phokionin, Pythagoraan, Euklideen, Pindaroksen, Xenofonin, Herodotoksen, Praksiteleksen ja Feidiaan ja maalari Zeuksiin. Mikä tähtikuvio kuuluja nimiä! Mutta kaikkein mieluummin olisin nähnyt vanhan Diogeneen, joka niin kärsivällisenä haparoi lamppuineen ja niin väsymättä etsi, löytäisikö maailmasta yhdenkään rehellisen ihmisen, kaikkein mieluummin olisin nähnyt hänen meanderoivan tietään ja äkkiä tapaavan meidän joukkomme. Minun ei ehkä pitäisi sitä sanoa, mutta ken tietää, vaikka hän olisi tulensa sammuttanut.

Jätimme Parthenonin vartioimaan vanhaa Ateenaa, kuten se jo oli tehnyt kaksikymmentäkolme vuosisataa, ja lähdimme ja seisoiimme jälleen linnavuoren muurien ulkopuolella. Etäisyydessä oli tuo ikivanha, mutta yhä vieläkin melkein ehyt Theseuksen temppele ja aivan sen vieressä, länttä kohti antaen, oli Beema, jolta Demosthenes jyrisi filippikansalle ja sytytti isänmaallisuuden tulta horjuvain maanmiestensä rintaan. Oikealla oli Areksen kukkula, jossa Areiopagi istui ennen muinoin ja jossa Pyhä Paavali määritteli kantansa, ja alempana oli tori, jossa hän "joka päivä väitteli" puheliaitten ateenalaisten kanssa. Nousimme samat kiviportaat, joita Pyhä Paavalikin oli noussut ja seisoiimme neliön muotoisella paikalla, jolla hänkin oli seisonut, ja koetimme muistaa raamatun kertomuksen asiasta — mutta eräistä syistä en voinut johtaa sanoja muistooni. Olen ne sittemmin löytänyt:

"Kun Paavali heitä odotti Ateenassa, tuli hänen henkensä liikutetuksi, kun hän näki kaupungin kokonansa epäjumalanpalvelukselle alttiina.

"Siitä syystä hän synagoogassa väitteli juutalaisten ja hartaitten ihmisten kanssa ja torilla joka päivä niiden kanssa, joita hän kohtasi.

* * * * *

"Ja he ottivat ja veivät hänet Areiopaagille sanoen, Voimmeko saada kuulla, mikä tämä uusi oppi on, josta sinä puhut?

* * * * *

"Paavali sitten seiso i Areksen kukkulan keskellä ja sanoi. Te Ateenan miehet, minä huomaan, että te kaikissa asioissa olette liian taikauskoiset.

"Sillä kun kuljin sivu ja katsoin teidän uskonasioitanne, niin huomasin yhden alttarin, johon oli kirjoitettu: Tunte mattomalle Jumalalle. Se jota te siis tietämättänne palvelette, sen minä teille selitän." — Ap. teot, XVII.

Mieleemme jonkun ajan kuluttua juolahti, että jos tahdoimme päästä kotia, ennenkuin päivänvalo meidät ilmiantaisi, niin oli meidän paras lähteä liikkeelle. Me siis kiireen kaupalla matkaan. Päästyämme tiellämme jo hyvään matkaan loimme Parthenoniin jäähyväiskatseen ja näimme kuutamon virtaavan sen avoimista pylväsriveistä ja hopeoivan niiden kapiteelit. Semmoisena kuin se silloin näytti, juhlallisena, mahtavana ja kauniina, se on aina pysyvä muistossamme.

Marssiessamme eteenpäin aloimme päästä pelostamme ja heittää kaikki huolet karanteenivahdeista ja mistä muusta tahansa. Me kävimme rohkeiksi ja hurjapäiksi. Ja kerran, äkillisen rohkeuden puuskan päälle tullessa, minä jopa nakkasin koiraa kivellä. Miellyttävältä tuntui kuitenkin, kun en osannutkaan, sillä olisihan sen isäntä voinut olla poliisi. Tämän osaamattomuuden kiihoittamana uljuuteni riehaantui aivan ylivoimaiseksi ja aika ajoin minä suorastaan viheltelin, vaikka kohtuulliseen tyyliin. Mutta rohkeus synnyttää rohkeutta ja tuota pikaa minä kirkkaassa kuutamossa sukelsin viinitarhaan ja anastin kannun verran ihania rypäleitä, välittämättä edes talonpojasta, joka ratsasti muulilla. Denny ja Birch noudattivat minun esimerkkiäni. Nyt minulla oli rypäleitä vaikka täydelle tusinalle, mutta Jacksonkin oli ylenmäärin pöyhistynyt rohkeudesta, niin että hänenkin tuota pikaa oli pakko poiketa erääseen viinitarhaan. Heti ensimmäinen rypäle, johon hän kävi kiinni, tuotti häiriötä. Pörröinen partainen maantierosvo hyppäsi luikaten tielle ja heristeli pyssyllä kuutamossa! Me väistyimme Piraioa kohti — emme juosten, kuten voitte arvata, vaan edeten vain kiireellisesti. Maantierosvo taas huusi, mutta me vain etenimme. Alkoi olla myöhä, eikä meillä ollut aikaa jutella vieraitten kanssa. Denny sanoi äkkiä: "Ne junkkarit tulevat perässämme!"

Me käännymme, ja niin tosiaan, siinä ne nyt olivat kolme ihmeellisen näköistä ryöväriä, pyssy

kullakin. Me hiljensimme kulkuamme, että he saivat meidät kiinni, ja sillä välin minä otin rypälelastini ja pudottelin ne — järkähtämättä, vaikka vastahakoisesti, tienvierustan varjoihin. Mutta en minä pelännyt. Minä vain tunsin, ettei ollut oikein varastaa rypäleitä. Eikä varsinkaan omistajan ollessa, lähimailla — eikä vain lähimailla, vaan vielä ystäviensä keralla. Vieraat saivat meidät kiinni ja etsivät mytyn, joka t:ri Birchillä oli kädessään, ja haukkuivat häntä, kun eivät siitä muuta löytäneet kuin muutamia pyhiä kivenpalasia Areksen mäeltä, jotka eivät olleet luvatonta tavaraa. He ilmeisestikin epäilivät hänen harjoittavan jotain katalaa petosta heitä kohtaan ja näyttivät melkein haluavan nylkeä joukkomme päänahkat. Mutta lopulta he varoitettuaan meitä luopuivat ja jättäytyivät rauhallisesti meidän vanaveteemme. Seurattuaan kolmesataa askelta he pysähtyivät, ja me jatkoimme riemuiten matkaamme. Mutta katso, uusi asestettu roikale ilmestyi pimennoista ja asettui heidän sijaansa ja seurasi meitä kaksisataa askelta. Sitten hän luovutti meidät uudelle heittiölle, joka ilmaantui jostain salaperäisestä paikasta, ja tämä vuorostaan seuraavalle! Puolentoista mailin matkan selkäpuolemme näin oli kaiken aikaa asestettujen miesten suojelema. En ole eläissäni ennen matkustanut näin isoisesti ja muhkeasti.

Vasta hyvän ajan kuluttua rohkenimme taas varastaa rypäleitä ja kun sen teimme, saimme taas liikkeelle vastuksellisen maantierosvon ja sitten heitimme kaikki tämänkaltaiset keinottelut. Kun ei vain se talonpoika, joka muulilla ratsasti sivuitsemme, olisi herättänyt meitä silmällä pitämään kaikki nuo vahtimiehet Ateenasta Piraioon saakka.

Joka vainiota tällä pitkällä matkalla vartioi asestettu vahtimies, joista toiset epäilemättä olivat torkahtaneet, mutta siitä huolimatta olivat varalla. Tästä näkyy, minkälainen maa nykyinen Attika on — sangen epäilyttävään henkilöitten yhteiskunta. Nämä miehet eivät olleet vahdissa suojellakseen omaisuuttaan muukalaisia vastaan, vaan toisiaan vastaan. Sillä Ateenassa ja Piraiossa harvoin käy muukalaisia ja kun niitä käy, käyvät ne päiväiseen aikaan ja voivat muutamalla lantilla ostaa niin paljon rypäleitä kuin suinkin jaksavat syödä. Nykyiset asukkaat ovat maankuuluja anastajia ja väärentäjiä, jos yleinen puhe pitää paikkansa, ja minä puolestani auliisti uskon, että se pitää.

Juuri kun aamunkoiton varhaisimmat värit rusottivat idän taivaalla ja muuttivat Parthenonin pilareineen katkenneeksi harpuksi helmenväriselle taivaanrannalle, päättyi meidän kolmentoista mailin mittainen uuvuttava kiertokävelymme ja me ilmestyimme laivan kohdalla merenrannalle, tuhatviisisataa Piraion koiraa kuten tavallista kintereillämme saattamassa ja ulvomassa. Kutsuimme venettä, joka oli kahden tai kolmensadan metrin päässä rannasta, ja keksimme silmänräpäyksessä, että se olikin poliisivene, joka väijyi laivaan ehkä pyrkiviä karanteenin rikkojia. Me siis livitimme — sen me täällä aikoja jo olimme tottuneet tekemään — ja kun vahdit saapuivat sille paikalle, jossa me olimme äsken olleet, niin olimmekin poissa. He risteilivät pitkin rantaa, mutta väärään suuntaan, ja tuota pikaa hämärästä ilmestyi oma veneemme, joka vei meidät laivaan. Olivat laivalla kuulleet merkkimme. Sousimme ääneti tiehemme ja ennenkuin poliisivene uudelleen tuli näkyviin, olimme me jälleen kotona hyvässä turvassa.

Neljä muutakin matkustajaa tahtoi kaikin mokomin käydä Ateenaa katsomassa ja he lähtivät matkaan puolen tuntia sen jälkeen, kun me olimme palanneet. Mutta eivät viittä minuuttiakaan he ennättäneet olla maalla, ennenkuin poliisi keksi heidät ja ajoi heitä niin kiivaasti, että he töin tuskin pelastuivat takaisin veneeseensä, ja sekin oli onnen potkaus. He eivät sen koommin jatkaneet yritystä.

II LUKU.

Nykyinen Kreikka — Kukistunutta suuruutta — Matka läpi Arkipelaagin ja Dardanellien — Historian jalanjalkia — Ensimmäinen gulashiurakoitsija, mistä historia kertoo — Ankkuroimme Konstantinopolin edustalle — Kummia muoteja — Kekseliäs hanhikauppias — Ihmeellisiä rampoja — Suuri moskeija — Tuhat yksi pylvästä — Stambulin suuri basaari.

Ateenasta alkaen kautta koko kreikkalaisen saariston emme nähneet sanottavasti muuta kuin jyliä rantajyrkän teitä ja karuja kukkuloita, joiden päällä joskus näkyi kolme tai neljä pylvästä jostain vanhasta temppelistä — hyljätysssä autiudessaan kuvaava vertauskuva siitä häviöstä, joka näinä uusimpina aikoina on vallannut koko Kreikan. Emme nähneet kynnettyjä vainioita, sangen vähän kyliä, emme puita, emme ruohoa, emme paljon minkäänlaista kasvullisuutta ja tuskin milloinkaan erillistä taloa. Kreikka on kalpeaa hymytöntä erämaata, kaikesta päättäen vailla maanviljelystä, teollisuutta tai kauppaa. Käsittämätöntä on, mistä sen köyhyyteen vaipunut kansa, mistä hallitus saa toimeentulonsa.

Jos vanhaa Kreikkaa ja nykyistä Kreikkaa verrattaisiin toisiinsa, niin luullakseni huomattaisiin niiden muodostavan toisilleen mitä ihmeellisimmän vastakohtan, jolle historiassa tuskin olisi vertaa. Yrjö I, kahdeksantoistavuotias nuorukainen, ja joukkue ulkomaalaisia virkamiehiä istuu Themistokleen, Perikleen ja Kreikan kulta-ajan kuulujen oppineitten ja sotapäälliköiden tiloilla. Laivastot, jotka olivat maailman ihmeitä Parthenonin ollessa uusi, ovat huvenneet niukaksi kouralliseksi kalastaja-aluksia, ja se miehuullinen kansa, joka Marathonin luona teki unohtumattomia urheuden ihmeitä, on tänäpäivänä vain heimokunta merkityksettömiä orjia. Klassillinen Ilissos on kuivunut ja samoin ovat kuivuneet kaikki Kreikan rikkauden ja suuruuden lähteet. Koko kansan pääluku on nykyään vain kahdeksansataatuhatta, ja köyhyyttä, kurjuutta ja kerjäläistä siinä olisi riittävästi yhtä monelle miljoonalle ja vielä ylikin jäisi. Otto kuninkaan aikana valtion tulot olivat viisi miljoonaa dollaria — ne saatiin ottamalla *kymmenes osa* maanviljelyksen tuotteista (talonpoikain tuli kuljettaa tämä kymmenys muulin selässä kuninkaallisiin viljavarastoihin enintään kuuden leguan matka) ja verottamalla ylenmäärin raskaasti ammatteja ja kauppaa. Näillä viidellä miljoonalla tuo pikku tiranni koetti ylläpitää kymmenentuhannen miehen armeijaa, palkata sadat tarpeettomat hovitallimestarit, hovikamariherrat, rahattoman valtionrahaston suurkanslerit ja muut hullutukset, joita nämä leikkikuningaskunnat itselleen suovat, suuria monarkioita matkien. Ja hyväksi lopuksi hän ryhtyi rakentamaan valkoista marmoripalatsia, joka jo se yksinään maksoi viisi miljoonaa. Seuraus oli mitä yksinkertaisin. Kymmenen ei sisälly viiteen yhtään kertaa eikä jää mitään yli. Tätä kaikkea oli mahdoton tehdä viidellä miljoonalla ja Otto kuninkaalle kävi ohraisesti.

Kreikan valtaistuin ja siihen kuuluva arveluttava painolasti repaleista kansaa, älykkäitä heittiöitä, jotka olivat työttä kahdeksan kuukautta vuodessa, koska oli liian vähän, mitä lainata, ja vielä vähemmän, mitä puhaltaa, ja vaikka kuinka paljon paljaita mäkiä ja rikkaruohoa kasvavia erämaita, sai melko kauan kerjätä uutta kuningasta. Sitä tarjottiin eräälle Viktorian pojista ja myöhemmin useiden muiden kuninkaallisten nuoremmille pojille, joiden isillä ei ollut valtaistuinta eikä omaa liikettä, mutta kaikki he olivat siksi armeliaita, että hylkäsivät tämän surkean kunnian ja kunnioittivat siksi paljon Kreikan muinoista suuruutta, etteivät tahtoneet ilkkua sen surullisia repaleita ja likaa kultapaperivaltaistuimella näinä sen alennuksen aikoina — kunnes tultiin tämän nuoren tanskalaisen Yrjön luo, joka otti sen vastaan. Hän on rakentanut valmiiksi sen uljaan palatsin, jonka muutamana yönä näin kirkkaassa kuutamossa, ja sanotaan hänen toimittavan paljon muutakin Kreikan pelastukseksi.

Laskimme paljaan Arkipelagin kautta ja tulimme siihen kapeaan salmeen, jota milloin sanotaan Dardanelleiksi, milloin Hellespontoksi. Tämä maanpuoli on rikas historiallisista muistoista ja köyhä kuin Sahara kaikesta muusta. Lähestyessämme Dardanelleja sivuilimme esimerkiksi Troijan lakeutta ja kuljimme Skamanderin suitse. Näimme, missä Troija oli ollut (etäisyydessä) ja missä se ei ole nykyään — kaupunki, joka tuhottiin siihen aikaan, kun maailma vielä oli nuori. Troijalaisparat ovat nyt kaikki kuolleet. He syntyivät liian myöhään nähdäkseen Noan arkin ja kuolivat liian varhain nähdäkseen meidän aikamme sirkukset. Näimme paikan, jossa Agamemnonin laivastot olivat olleet koolla, ja loitolla sisämaassa vuoren, jonka kartta ilmoitti Idan vuoreksi. Hellespontossa itsessään näimme, missä historian ensimmäinen keinottelu-urakka suoritettiin ja urakoitsijat saivat Kserkseeltä ystävälliset nuhteet. Tarkoitin sitä kuulua laivasiltaa, jonka Kserkses käski rakentaa Hellespontin kapeimman kohdan poikki (siinä missä se on vain parin kolmen mailin levyinen). Kohtalainen myrsky hävitti tämän hataran rakennuksen ja kuningas, otaksuen, että urakoitsijani julkisella rankaisemisella voisi olla seuraaviin yrittäjiin hyvä vaikutus, kutsui heidät ulos armeijan eteen ja antoi hakata heiltä pään poikki. Ja ennenkuin oli kulunut kymmenen minuuttia hän antoi sillan toisille urakalle. Vanhat kirjailijat mainitsevat, että se toinen silta oli sangen hyvä silta. Kserkses vei viisi miljoonaansa sitä pitkin salmen yli, ja ellei sitä olisi tahallaan hävitetty, olisi se siinä luultavasti vieläkin. Jos meidänkin hallituksemme joskus kurittaisi meidän gulashiurakoitsijoitamme, voisi siitä olla paljon hyötyä. Hellespontossa näimme sen paikan, josta Leander ja lordi Byron uivat yli, toinen nähdäkseen mielitiettynsä, jota hän rakasti niin hartaasti, että vain kuolema saattoi heidät erottaa, toinen vain turhanpäiten. Olimme niinkään kiinnittäneet huomiomme kahteen hautaan. Toisella rannalla lepäsi Ajax, toisella Hekuba.

Hellespontin molemmilla rannoilla näimme vesipattereita ja linnoja, joista liehui Turkin veripunainen lippu valkoisine kuunkoukeroineen, ja silloin tällöin kylän ja joskus kameelijonon. Kaikkia näitä saimme katsella, kunnes saavuimme leveälle Marmaramerelle, ja siellä maa pian katosi näkyvistä ja alkoi taas knorrin peluu ja visti.

Huomeneksella päivän valjetessa kävimme Kultaisen sarven suuhun ankkuriin. Vain kolme tai neljä meistä oli jalkeilla näkemässä ottomaanien suuren pääkaupungin. Matkustajat eivät enää hyökkää kannelle sopimattomina aikoina kuten ennen näkemään niin varhain kuin suinkin, kun vieraat kaupungit ensi kerran kohottavat pykäläänsä taivaanrannan yläpuolelle. Siitä he ovat jo kokonaan päässeet. Vaikka makaisimme Egyptin pyramidien näkyvissä, eivät he tätä nykyä nousisi kannelle ennenkuin aamiainen on syöty.

Kultainen sarvi on kapea lahti, joka haarautuu Bosporosta (leveästä virran tapaisesta, joka yhdistää Marmarameren ja Mustan-meren) ja kaaren muodostaen jakaa kaupungin kahtia. Galata ja Pera ovat

samalla puolella Bosporoa ja Kultaista sarvea, Stambul (muinainen Byzantion) toisella. Bosporon vastakkaisella puolella ovat Skutari ja Konstantinopolin muut esikaupungit. Tässä suuressa kaupungissa on miljoona asukasta, mutta kadut ovat niin kapeat ja talot niin yhteensulotut, ettei sen pinta-ala ole paljoa muuta kuin puolet New Yorkin pinta-alasta. Ankkuripaikalta tai Bosporolta mailin päästä tai niiltä vaiheilta nähden se on ehdottomasti kaunein kaupunki, mitä olemme nähneet. Sen taaja taloryteikkö kumpuaa veden partaalta ylöspäin ja peittää monen kukkulan laen. Ja puistot, joita kurkistelee sieltä täältä, moskeijain suuret umput ja lukemattomat minareetit, joita silmä kohtaa kaikkialla, antavat tälle pääkaupungille sen omituisen itämaisen ulkonäön, jonka kuva mieleemme piirtyy lukiessamme itämaisia matkakirjoja. Konstantinopoli on jalo taulu katsella.

Mutta maalauksellisuus onkin sen viehätysten alku ja loppu. Siitä alkaen, jolloin matkamies maalle lähtee, hamaan siihen hetkeen saakka, jona hän laivaan palaa, hän sitä sadattelee. Vene, johon hän astuu, on ihmeteltävän huonosti suunniteltu siihen toimeen, johon se on rakennettu. Se on somasti ja siististi sisustettu, mutta mahdotonta on kenenkään kuolevaisen hoitaa sitä kunnolla vuolaassa virrassa, joka Mustasta merestä tullen liukuu Bosporoa pitkin Marmaramereen, ja harva sitä kykenisi tyydyttävästi soutamaan alallisessakaan vedessä. Se on pitkä kevyt kanootti (kajikki), toinen pää leveä, toinen kaveten kuin veitsenterä. Tämä pitkä terävä pää on keula, ja voitte kuvitella, kuinka nämä pyörteiset virrat sitä kieputtelevat. Siinä on kaksi airoa ja toisinaan neljäkin eikä peräsintä ensinkään. Lähdette pyrkimään johonkin määrättyyn paikkaan ja kuljette viiteenkymmeneen eri suuntaan, ennenkuin sinne pääsette. Ensin soutaa vettä toinen, sitten toinen airo. Harvoin molemmat työskentelevät samalla haavaa. Tämöinen venekulku on omiaan saattamaan kärsimättömän ihmisen viikossa hulluuden partaalle. Venemiehet ovat kömpelöimmät, tyhmimmät ja tietämättömmät, mitä on maan päällä. Aivan varmaan.

Rannalla oli — niin, siellä oli kaikki ainaista sirkusta. Ihmisiä kuhisi kapeilla kaduilla tiheämmässä kuin mehiläisiä, ja miehet olivat puetut jos jonkinlaisiin hirveisiin, kummallisiin, jumalattomimpiin ja hurjimpiin pukuihin, mitä suinkin juoppohullu räättäli on kiehuivissa aivoissaan keksinyt. Ei ollut niin mieleöntä pukuhullutusta, jota ei täällä olisi suosittu, ei niin nurinkurista, ettei sitä olisi suvaittu, ei niin haaveellista ryysyistä pirullisuutta, ettei sitä olisi yritetty. Ei kahta miestä, joilla olisi ollut samanlaiset vaatteet. Joka kadulla oli jokainen tepasteleva tungos täynnään hämmästyttäviä, nopeaan hajoavia vastakohtia. Muutamilla patriarkoilla oli kunnioitusta herättävät valtavat turbaanit, mutta uskottoman lauman suuret paljoudet käyttävät tuota tulipunaista patalakkia, jota sanotaan fessiksi. Loput heidän sommittelemastaan puvusta oli semmoista, että sitä on mahdoton kuvata.

Täköläiset puodit ovat vain kanakoppeja tai laatikoita tai kylpyhuoneita, vaatekammioita — taikka mitä muuta tahansa — kaikki ensi kerroksessa. Turkkilaiset istuvat niissä ristissä säärin ja työskentelevät, myyvät, polttelevat pitkiä piippujaan ja haisevat — kuin turkkilaiset. Niiden edustalla tunkeilee ahtailla kaduilla kerjäläisiä, jotka aina ja alati kerjäävät eivätkä koskaan saa mitään; ja ihmeellisiä rampoja, jotka ovat niin epämuotoiset, että niitä tuskin ihmisiksi tuntisi, kuormattuja aaseja ajavia laiskajaakkoja, kantajia, selässään huoneen kokoisia pakkalaatikoita, rypäleitten, kuuman vehnän, kurpitsan siemenien ja satain muitten esineitten kaupustelijoita. Ja tyytyväisinä, onnellisina, rauhallisina loikovat rientävään jaloissa Konstantinopolin kuulut koirat. Ja ääneti ajelehtii siellä täällä parvittain turkkilaisia naisia, leuasta jalkoihin väljiin viittoihin verhottuina ja lumivalkoiset hunnut sidottuina pään ympäri, niin että vain silmät näkyvät ja kasvopiirteistä epämääräistä hämärää aavistusta. Liikkuessaan etäällä Suuren basaarin hämärissä holvikaarroksissa ne näyttävät aivan semmoisilta kuin varmaankin ruumiskääreissään liikkuvat kuolleet näyttivät noustessaan haudoistaan niiden myrskyjen ja ukkosten ja maanjäristysten keskellä, jotka puhkesivat raivoamaan Kaivariavuorella ristiinnaulitsemisen kammon yönä. Konstantinopolin katu on näky, joka pitää nähdä kerran — ei useammin.

Ja sitten on vielä mainittava hanhikauppias — ukkeli, joka edellään ajoi satakuntaa hanhea pitkin kaupunkia, tarjoten niitä kaupan. Hänellä oli kädessään kymmenen jalan sauva, jonka päässä oli koukero, ja silloin tällöin joku hanhiyksilö murtautui ulos laumasta ja otti tuiman lähdön kulman ympäri päästäkseen, siivet puoleksi koholla ja kaula niin pitkällä kuin suinkin. Hätäntykö hanhikauppias? Ei. Hän otti sauvansa ja tavoitteli sillä karkulaista sanoin kuvaamattoman kylmäverisesti — pisti koukeron hanhen kaulan ympäri ja kiskaisi hanhen vaivatta laumaan. Sauvallaan hän ohjasi hanhikarjaansa yhtä helposti kuin kippiari jaalaansa. Muutamia tunteja myöhemmin näimme hänen istuvan kadunkulmassa kivellä keskellä hyörinää, vetäen makeita unia päiväliekkosessa ja hanhet kököttäen ympärillä tai väistellen aaseja ja ihmisiä. Palasimme takaisin tunnin kuluttua, ja nyt hän luki karjaansa nähdäkseen, oliko siitä mitään varastettu tai muutoin kadonnut. Ja hän menetteli siinä perin omintakeisella tavalla. Keppinsä pään hän pisti kuuden tai kahdeksan tuuman päähän kiviseinästä ja pakotti hanhet peräkanaa yksi erältään marssimaan sen ja seinän välitse. Siinä ei ollut helppo ainoankaan salailla itseään.

Jos teille pitää olla kääpiöitä — tarkoitan, että vain joku harva kääpiö kumman vuoksi — niin menkää Genovaan. Jos taas tahdotte ostaa niitä paljottain, vähittäismyyntiä varten, niin menkää Milanoon. Kääpiöitä on runsaasti kautta Italian, mutta Milanossa mielestäni laji kasvoi tavallista rehevämmin. Jos

tahdotte nähdä hyvän monipuolisen valikoiman lajiteltuja rampoja, niin menkää Napoliin tai matkustakaa Rooman ympäristössä. Mutta jos tahdotte nähdä sekä rampain että ihmishirviöitten sydämen ja perikodin, niin menkää suoraapäätä Konstantinopoliin. Napolissa kerjäläinen, joka voi näyttää yhteen ainoaan varpaaseen ja muodottomaan kynteen sulaneen jalan, voi pitää itseään rikkaana — mutta Konstantinopolissa ei semmoinen näyttelyesine herättäisi mitään huomiota. Mies kuolisi siellä nälkään. Kuka kiinnittäisi huomiota semmoisiin vetovoimiin niiden harvinaisten hirviöiden keskellä, joita tungeskelee Kultaisen sarven silloilla tai näyttelee epämuodostuksiaan Stambulin katuojain partailla? Oi semmoista viheliäistä petturia! Mitä hän merkitsisi kolmisäärisen naisen rinnalla tai miehen rinnalla, jonka silmä on poskessa? Kuinka hänen täytyisi punastua sen miehen rinnalla, jolla on sormet kyynärpäässä? Minne pääsisi hän häpeämään, kun kääpiö, jolla on seitsemän sormea kummassakin kädessä, ylähuulta ei ollenkaan ja jolta alaleuka puuttuu, tulisi häntä vastaan kaikessa majesteettisuudessaan? Bismillah! Euroopan rammot ovat paljasta mitättömyyttä ja petoskauppaa. Todella lahjakkaat rehoittavat vain Peran ja Stambulin syrjäkaduilla.

Tuo kolmijalkainen vaimo makasi sillalla, liikepääomansa siten järjestettynä, että se teki mitä parhaan vaikutuksen — yksi luonnollinen sääri ja kaksi pitkää, hoikkaa ja kiertynyttä, joissa oli jalat kuin tavallisen ihmisen kyynärvarsi. Vähän kauempana taas oli mies, jolla ei ollut silmiä ja jonka kasvat olivat väriltään kuin matoinen pihvi ja ryppyiset ja nääntyneet kuin laavavirta — niin mullistuneet ja vääntyneet tosiaan olivat hänen piirteensä, ettei kukaan ihminen olisi kyennyt erottamaan syyliä, joka hänellä teki nenän virkaa, poskipäistä. Stambulissa oli mies, jolla oli aivan hirveän suuri pää, tavattoman pitkä ruumis, kahdeksan tuuman mittaiset sääret ja jalat kuin lumikengät. Hän teki taivalta näillä jaloillaan ja käsillään ja oli notkoselkäinen, ikäänkuin olisi Rhodoksen kolossi hänellä ratsastanut. Ah, kerjäläinen tarvitsee erinomaisen hyvät pisteet, jos hänen mieli elää Konstantinopolissa. Sininaamaista miestä, jolla ei olisi muuta tarjottavana, kuin että hän on ollut mukana kaivosräjähdyksessä, pidettäisiin täällä joutavana petturina, ja paljaastaan rampautunut, kainalosauvoilla kulkeva sotamies ei saisi senttiäkään.

Pyhän Sofian moskeija on Konstantinopolin pääleijona. Minä vähän epäilen, että suurin osa sen herättämästä mielenkiinnosta johtuu siitä, että se rakennettiin kristityksi kirkoksi ja sitten muutettiin melkein semmoisenaan moskeijaksi, kun muhammedilaiset valloittivat maan.

Pyhä Sofia on valtavan suuri kirkko, kolme- tai neljätoista vuosisataa vanha ja siksi huonon näköinen, että se voisi olla paljon vanhempikin. Sen suunnattoman kuvun sanotaan olevan vielä paljon ihmeellisemmän kuin Pietarin kirkonkin, mutta sen likaisuus on vielä ihmeellisempi kuin tuo kupu, vaikk'ei sitä koskaan mainita. Kirkossa on sataseitsemänkymmentä pilaria, jokainen yhdestä kappaleesta ja kaikki monenlaisista kallisarvoisista marmoreista, mutta ne tuotiin Baalbekin, Heliopoliin, Ateenan ja Efesoksen vanhoista temppeleistä ja ovat rappeutuneet ja pahannäköiset. Niillä oli tuhat vuotta ikää tämän kirkon ollessa uusi, ja vastakohta varmaankin häiritsi silmää — elleivät Justinianuksen arkkitehdit niitä korjailleet. Kirkon sisäpuolella herättää heti huomiota kamalan suuri, kultamosaiikkiin laadittu turkkilainen kirjoitus, joka loistaa kuin sirkusohjelma. Perspektiiviä joka suuntaan häiritsevät lukuisat köydet, joita riippuu kuvun pyöräytävästä korkeudesta ja joihin on kiinnitetty, kuuden tai seitsemän jalan päähän lattiasta, lukemattomia tuhruisia öljylamppuja ja strutsinmunia. Kyykkyksillään tai ryhmissä istuen oli siellä ja täällä, etäällä ja lähellä, repaleisia turkkilaisia, jotka lukivat kirjaa, kuuntelivat saarnoja tai nauttivat opetusta kuin lapset, ja viidessäkymmenessä paikassa oli samanlaisia olentoja kumarrellen ja taas oikaisten itseään, kumartaen uudelleen ja laskeutuen alas maata suutelemaan ja mutisten koko ajan rukouksia ja jatkaen tätä voimistelua, kunnes heidän olisi luullut väsyvän, elleivät ehkä väsyneetkin.

Kaikkialla oli likaa ja tomua ja tuhruisuutta ja pimeyttä. Kaikkialla oli harmaan muinaisuuden merkkejä, mutta ilman mitään viehättävää tai kaunista. Kaikkialla oli näitä omituisia pakanaryhmiä, ylhäällä räikeät mosaiikit ja hämähäkin verkkoa muistuttavat lamppuköydet — ei missään ollut mitään, joka olisi voittanut katsojan lemmen tai herättänyt hänen ihastuksensa.

Ihmiset, jotka Pyhän Sofian kirkossa haltioituvat, varmaankin saavat haltioitumisensa matkaoppaastaan (jossa jokaisesta kirkosta sanotaan, että "päteväin asiantuntijain mielestä monessa suhteessa merkillisimpiä rakennuksia, mitä maailma on milloinkaan nähnyt"). Taikka ovat ne noita New Jersey'n erämaitten vanhoja taiteentuntijoita, jotka kärsivällisesti tutkivat freskon ja palohanän välistä eroavaisuutta ja siitä pitäen pitävät itseään etuoikeutettuina ainaisesti purkamaan kriittillistä hölynpölyään maalaustaiteesta, kuvanveistotaiteesta ja rakennustaiteesta.

Kävimme tanssivia dervishejä katsomassa. Niitä on yksikolmatta. He olivat puetut pitkään, vaaleaan viittaun, joka löyhänä riippui kantapäihin saakka. Jokainen vuoron mukaan meni papin luo (he olivat kaikki laajan kaidekehän sisäpuolella) ja kumarsi syvään ja sitten poistuivat hurjasti ympäri hyrräten ja asettuivat kehään kukin hänelle määrätylle paikalleen ja hyrräsivät siinä edelleen. Kun kaikki olivat hyrränneet paikoilleen — he olivat viiden kuuden jalan päässä toisistaan — hyrräsi koko tämä hyrräävien pakanain kehä kolmeen kertaan huoneen ympäri. Siihen kului viisikolmatta minuuttia.

Hyrrätessään he seisoivat vasemmalla jalallaan ja antoivat vauhtia oikealla, siirtäen sen sukkelaan vasemman editse ja ponnistaen sillä vahatusta lattiasta. Muutamat heistä saavuttivat uskomattomia ennätyksiä. Useimmat hyrräsivät ympäri neljäkymmentä kertaa minuutissa ja kieppuivat sitä menoa viisikolmatta minuuttia. Ilma täytti viitat, niin että ne pullistuivat joka puolelle kuin ilmapallot.

He eivät pitäneet minkäänlaista ääntä ja useimmat taivuttivat päänsä takakenoon ja sulkivat silmänsä jonkinlaisessa uskonnollisessa haltioitumisessa. Osan ajasta kuului hyvin kömpelöä soitantoa, mutta soittajat olivat näkymättömissä. Vain hyrrääjät saivat olla kehän sisäpuolella. Se melkein oli barbaarisin meno, mitä vielä olimme nähneet. Sitten tuli sairaita ja laskeutui maahan makaamaan ja vaimot toivat heidän viereensä sairaita lapsensa (eräällä lapsi rinnallaan) ja dervishien patriarkka käveli heidän ruumiittensa yli. Hänen luultiin parantavan heidän tautejaan, kun tallasi heidän rintaansa tai selkäänsä tai seiso heidän niskallaan. Tämä kyllä soveltuu ihmisille, jotka luulevat näkymättömäin ilmanhenkien hoitavan tai turmelevan kaikki heidän asiansa — jättiläisten, maanhaltijain ja henkien — ja jotka vielä tänä päivänä pitävät kaikkia "tuhannen ja yhden yön" hurjia taruja totena. Niin minulle vastikään kertoi eräs älykäs lähetyssaarnaaja.

Kävimme tuhannen ja yhden patsaan huoneessa. En tiedä, miksi se alkuaan oli tarkoitettu, mutta sanovat sen rakennetun vesisäiliöksi. Se on keskellä Konstantinopolia. Paljaan paikan keskeltä lähtee maan alle kiviportaat ja kun olette ne astuneet, niin olette perillä, neljäkymmentä jalkaa maan alla, ympärillänne oikea aarniometsä pitkiä hoikkia graniittipylväitä, jotka ovat bysanttilaista tyyliä. Asettukaa mihin tahansa, muuttakaa paikkaanne kuinka monesti tahansa, aina olette keskusta, josta säteilee toistakymmentä holvitietä ja pylväskäytävää kadotakseen etäisyyteen ja paikan synkkään puolihämärään. Tässä vanhassa kuivuneessa säiliössä oleskelee nykyään muutamia aavemaisia silkinkehräjiä ja eräs heistä osoitti minulle ristiä, joka oli hakattu korkealle erään pylvään varteen. Luullakseni hän tarkoitti, että minun piti ymmärtää sen olleen siinä jo ennen turkkilaisten tuloa ja minusta hän huomautti jotain siihen suuntaan. Mutta hänen puheessaan näyttää olleen jotain vikaa, koska en häntä ymmärtänyt. (Yksinkertaisuudessa en silloin tullut esittäneeksi mitään häiritseviä kysymyksiä, mutta nyt juolahtaa mieleeni, että ehkä se vanha silkkimato olikin itse uurtanut tuon ristin siinä mielessä, että siitä vielä koituisi tulolähde.)

Riisuimme kengät jalasta ja menimme sulttaani Mahmudin marmoriseen mausoleoon. Mahmudin hauta oli peitetty mustalla samettivaipalla, joka oli hopealla kauniisti kirjailtu. Sen ympärillä oli hopeiset kaiteet. Sivuilla ja kulumilla oli hopeiset kynttilänjalat, jotka lienevät painaneet enemmän kuin satakunnan naulaa, ja niissä oli kynttilät, jotka olivat miehen säären vahvuiset. Arkun päällä oli tessi, johon oli kiinnitetty kaunis timanttikoriste — muuan vartijoista sanoi sen maksaneen satatuhatta puntaa. Tohtori sanoi, että mahtaisi olla kovin lohdullista olla ruumis ja maata tällaisen timantin alla.

Kävimme me tietysti Stambulin suuressa basaarissa enkä tahdo sitä sen enempää kuvata kuin sanoa, että se on suunnaton pesä pieniä puoteja — eikö niitä liene tuhansia — jotka kaikki ovat saman katon alla ja holvikatollisten kapeitten katujen jakelema lukemattomiksi pieniksi korttereiksi. Yhdellä kadulla on vain yhtä erikoista kauppatavaraa, toisella toista ja niin edelleen. Kun haluatte ostaa kenkäparin, on siinä kadun mitta valitsemisen varaa — ei tarvitse kävellä itseään uuvuksiin paikasta paikkaan eri puodeista valitsemaan. Sama on silkkien, vanhain esineitten, saalien y.m. laita. Basaarissa on alati ahtamalla väkeä, ja kun idän iloisenvärisiä tuotteita on runsaasti levällään joka puodin edessä, on Stambulin suuri basaaari todella niitä nähtävyyksiä, joita kannattaa käydä katsomassa. Se on täynnään elämää ja hyörintää ja kaupantekoa, likaa, kerjäläisiä, aaseja, luikkaavia kulkukauppiaita, kantajia, dervishejä, ylhäisiä turkkilaisia, jotka käyvät ostoksilla, kreikkalaisia ja kummannäköisiä ja kummapukuisia muhammedilaisia vuoristoista ja etäisistä maakunnista — ja se ainoa haju, jota ei tunnu isossa basaarissa, on hyvä haju, vaikka minkälainen.

III LUKU.

Siveyden ja viskyn puute — Tyttömarkkinat — Kauppasiveys — Konstantinopolin parjatut koirat — Sanomalehdentoimittamisen ilot Turkissa — Kekseliäitä italialaisia sanomalehtimiehiä — Ei meille turkkilaisia lunsheja — Turkkilainen sauna petosta — Nargili petosta — Minut höylätään — Turkkilainen kahvi petosta.

Moskeijoja on paljon, kirkkoja on paljon, hautausmaita on paljon, mutta siveyttä ja viskyä on vähän. Juomasta kieltää muhammedilaisia koraani, ja luontaiset vaistot estävät heitä olemasta siveellisiä. Sulttaanilla sanovat olevan kahdeksansataa vaimoa. Tämä jo lähentelee monivaimoisuutta. Meidän

poskillemme nousee häpeän puna nähdessämme täällä Turkissa moista suvaittavan. Suolajärven kaupungissa se ei niinkään loukkaa meitä.

Cirkassilaiset ja georgialaiset vanhemmat vielä myyvät Konstantinopolissa tyttäriään, vaikkeivät julkisesti. Suuret orjamarkkinat, joista kaikki olemme niin paljon lukeneet — joilla hentoja tyttöjä riisuttiin alasti tarkastettaviksi ja arvosteltiin ja moitittiin aivan kuin hevosia maanviljelysnäyttelyssä — ne ovat lakanneet. Näyttelyt ja kaupat ovat nyt yksityisiä. Varastot ovat juuri tällä haavaa vähissä, osaksi sen vilkkaan kysynnän johdosta, jonka sulttaanin seurueen äskettäinen paluu Euroopan hoveista synnytti, osaksi leipäviljan tavattoman runsauden johdosta, joka säästää tavaran omistajat nälän kidutuksilta ja sallii heidän odottaa hintain nousua, ja osaksi siitä syystä, että ostajat ovat liian heikot ja myyjät kaikin puolin valmistuneet taistelemaan korkeampain hintain puolesta. Jos suuret amerikkalaiset päivälehdet painettaisiin Konstantinopolissa, saataisiin niiden kauppatiedoissa arvatenkin lukea suunnilleen seuraava kertomus markkinain tilasta:

TILANNE ORJATYTTÖ-MARKKINOILLA.

"Cirkassittaret, paras laatu, 1850 vuoden satoa, £ 200; 1852, £ 250; 1854, £ 300. Georgittaret, parasta laatua ei ole markkinoilla; huonompi laatu, 1851, £ 180. Yhdeksäntoista valakialaistyttöä, hyvistä keskinkertaisiin, tarjottu hinnoista £ 130—150 saamatta ostajaa; kuusitoista priima A 1 myyty pienin erin loppuun — hinnoista ei anneta tietoja.

"Myyty yksi erä cirkassittaria, priimasta hyviin, 1852-1854, hinnat £ 240-242 1/2, ostaja 30; yksi 49-vuotias — vahingoittunut — £ 23, myyjä 10. Useita georgittaria, sekalaatuja, 1852, siirtyi toisiin käsiin tilauksien täytteeksi. Nykyään tarjona olevat georgittaret ovat enimmäkseen viime vuoden satoa, joka oli harvinaisen huono. Uusi sato on jonkun verran myöhästynyt, mutta saapuneen pian. Sekä paljouteen että laatuun nähden ovat ennakkotiedot erittäin lupaavia. Tässä yhteydessä voimme niinikään sanoa, että uusi cirkassittarsato on erinomaisen hyvän näköinen. Hänen Majesteettinsa sulttaani on jo lähettänyt haaremiaan varten suuria tilauksia, jotka kahden viikon kuluessa täytetään, ja tämä on luonnollisesti vahvistanut markkinoita ja antanut cirkassitar-varastolle voimakkaan noususuunnan. Käyttäen hyväkseen markkinain inflatiotilaa monet keinokkaimmat myyjät tekevät hankintakauppoja. Jotkut merkit viittaavat siihen, että aiotaan pidättää valakiattaret kaupasta, kunnes hinnat nousevat.

"Nubiattarista ei mitään uutta. Markkinat lamassa.

"Eunukit — tarjolla ei ensinkään. Suuria lasteja odotetaan kuitenkin tänään Egyptistä."

Tähän suuntaan luullakseni laadittaisiin markkinakertomus. Hinnat ovat nykyään varsin korkeat ja tavara varmoissa käsissä. Vielä pari kolme vuotta takaperin toivat nälkiintyneet vanhemmat tänne nuoria tyttäriään ja möivät niitä kahdesta kolmeenkymmeneen dollariin, kun eivät muulla tavalla voineet pelastaa itseään ja tyttäriään nälkään kuolemasta. Surkeata on ajatella tämmöistä kurjuutta, ja minä puolestani iloitsen vilpittömästi, että hinnat taas ovat kohonneet.

Kauppasiveys on erikoisen huono. Sitä olisi turha kieltää. Kreikkalaisten, turkkilaisten ja armenialaisten siveyteen ei muuta kuulu, kuin että määrättyinä sabatteina käy kirkossa ja sitten rikkoo kaikkia kymmeniä käskyjä loput viikkoa. Valehtelemineen ja pettäminen on heillä luonnossa, ja tätä luontoaan he koko pitkän iän vielä parantavatkin, kunnes saavuttavat täydellisyyden. Suositellessaan kauppiaille poikaansa lahjakkaana kauppalpalvelijana isä ei sano, että hän on siivo, siveellinen ja avomielinen poika ja käy sunnuntaikoulua ja on rehellinen, vaan hän sanoo: "Tämä poika maksaa painonsa kovia kolikoita — sillä katso, hän pettää vaikka kenen, jonka kanssa joutuu tekemisiin, eikä Mustasta-merestä Marmaran mereen ole toista niin lahjakasta valehtelijaa!" Mitä arvellaan moisesta suosituksesta? Lähetysaarnajat kertoivat minulle, että he joka päivä kuulevat ihmisiä näin kehuttavan. Ihmisistä, joita ihailaan, sanotaan: "Ah, hän on ihastuttava keinottelija ja mitä valioin valehtelija!"

Jokainen valehtelee ja pettää — ainakin jokainen, joka liike-elämän alalla toimii. Ulkomaalaisten täytyy pian mukautua maan tapoihin, eivätkä he kauan Konstantinopolissa osta ja myy, ennenkuin hekin valehtelevat ja pettävät kuin kreikkalainen. Sanon kreikkalainen, koska kreikkalaisia tässä suhteessa pidetään pahimpina rikkojina. Monet amerikkalaiset, jotka ovat asuneet Konstantinopolissa kauan, väittävät turkkilaisten enimmäkseen olevan koko luotettavia, mutta sangen harva väittää kreikkalaisilla olevan minkäänlaisia avuja, joita voisi huomata — ei ainakaan ilman tulikoetta.

Olen puoleksi taipuvainen uskomaan, että Konstantinopolin kuuluja koiria on esitetty väärässä valossa — parjattu. Olin aina saanut sen käsityksen, että niitä oli kadulla niin vahvassa, että sulki tien, että ne kuljeskelivat järjestetyissä komppanioissa, plutoonissa ja rykmenteissä ja päättäväsillä, rajuuilla hyökkäyksillä ottivat, mitä tarvitsivat. Ja että ne yöllä hukuttivat kaikki muut äänet kamalaan

ulvontaansa. Ne koirat, mitä täällä näen, eivät voi olla samoja, joista olen lukenut.

Niitä näkee kaikkialla, mutta ei aivan joukoittain. Korkeintaan olen tavannut samassa höykässä kymmenestä kahteenkymmeneen. Ja yöt päivät veti niistä melkoinen osa sikeätä unta. Ne, jotka eivät nukkuneet, näyttivät aina siltä kuin olisivat olleet nukkumaisillaan. En ole eläissani ennen nähnyt niin ylenmäärin surkeita, nälkiintyneitä, surullisen näköisiä, masentuneita koiria. Tuntui julmalta ivalta syyttää tämmöisiä elukoita siitä, että ne yrittäisivät: anastaa mitään väkisin. Niillä tuskin näytti olevan riittävästi voimia tai itsetuntoa kävelläkseen kadun poikki — en luule nähneeni ainoakaan vielä kävelleen niin pitkää matkaa. Ne ovat rupisia, naarmuisia ja silvotuita ja joskus näette yksilöitä, joilta karva on kärventynyt niin laajoilta aloilta ja selväreunaisesti, että ne muistuttavat uusien territoriemme karttaa. Ne ovat surkeimmat elukat, mitä maa päällään kantaa — viheliäisimmät — säälittävimmät. Niiden kasvoilla asuu vakaantunut surumielisyyden ilme, toivottoman mielenmasennuksen ilme. Tämmöisen koiran karvattomia täpliä suosivat Konstantinopolin kirput enemmän kuin paljon laajempia aloja terveistä koirista. Näin tämmöisen koiran rupeavan kirppuja näykkimään — karpänen herättikin sen huomiota ja se koetti hotkaista sen suuhunsa. Kirppu kutsui uudelleen, ja tuo kokonaan lannisti sen sisun. Se katseli alakuloisena kirppulaiduntaan, katseli sitten alakuloisena paljasta paikkaansa. Sitten se huokasi syvään ja laske päänsä alistuvaisena kypälilleen. Se ei ollut tilanteen tasalla.

Koirat nukkuvat kaduilla katitta kaupungin. Kadulla lienee päästä päähän minun arvioni mukaan keskimäärin kahdeksan tai kymmenen koiraa korttelia kohti. Toisin paikoin on tietysti kuitenkin viidestätoista kahteenkymmeneenkin. Ne eivät ole kenenkään omaisuutta, eikä niiden kesken näy vallitsevan läheisiä ystävyys-suhteita. Mutta kaupungin ne ovat itse jakaneet piireihin, ja kunkin piirin koirien tulee pysyä omain rajainsa sisäpuolella, olipa piiri sitten puolen korttelin tai kymmenen korttelin suuruinen. Voi sitä koiraa, joka uskaltaa astua rajan yli! Naapurit yhdessä sekunnissa puhdistavat sen karvoista. Niin sanotaan. Mutta eivät ne siltä näytä.

Ne ovat näinä päivinä maanneet kaduilla. Ne ovat kompassini, oppaani. Kun näen koirain rauhallisesti jatkavan untaan, ihmisten, lampaitten, hanhien ja kaikkien liikkuvain olentojen väistävän ja kulkevan niiden ympäri, niin tiedän siitä, etten ole sillä suurella kadulla, jonka varressa hotelli on, vaan että minun tulee jatkaa matkaani. Suurella kadulla koirain eleet ilmoittavat, että ne ovat tottuneet pitämään varansa — jonka ilmeen ne ovat saaneet siitä, että niiden joka päivä täytyy väistää monia ajoneuvoja — ja tämän vaeltaja paikalla huomaa. Mutta tämän kadun ulkopuolella ei ainoakaan koiran naama ilmaise samaa. Kaikki muut nukkuvat rauhallisesti, eivätkä varo mitään. Ne eivät liikahtaisi, vaikka sulattaani itse kulkisi ohi.

Eräällä kapealla kadulla (oikeastaan ei ainoakaan niistä ole leveä) näin käppyrässä kolme koiraa jalan tai parin päässä toisistaan. Kun ne makasivat peräkkäin, niin muodostivat ne tarkkaan sillan koko kadun poikki katuojasta katuojaan. Ohi kulki satakunta lammasta. Ne kulkiivat suoraan koirien yli, takimmaisesta kiireessään tunkien etumaisien päälle. Koirat kohottivat laiskasti katseensa, kiljaisivat vähän, kun lampaiden malttamattomat jalat koskettivat niiden selässä oleviin haavoihin — huokasivat ja kävivät uudelleen rauhallisesti nukkumaan. Tuo sanoi enemmän kuin pitkät puheet. Toiset lampaista hyppivät niiden yli, toiset tunkivat välistä, silloin tällöin haavoittaen niitä terävillä sorkillaan, ja kun koko lauma oli hypännyt yli, aivastelivat koirat hiukan pölypilvessä, mutta ruumistaan ne eivät siirtäneet hivettääkään. Minä pidin itseäni laiskana, mutta minä olen höyrykone Konstantinopolin koiriin verraten. Mutta eikö tämä sentään ollut kumma näykseen kaupungissa, jossa on miljoona asukasta?

Nämä koirat ovat kaupungin siivoajat. Se on niiden virallinen asema, ja kova virka se onkin. Mutta siinä on niiden turvakin. Elleivät ne olisi niin hyödyllisiä näiden kauheitten katujen osittaisessa puhdistamisessa, ei niitä kauan siedettäisi. Ne syövät kaikkea, mitä suinkin eteen sattuu, meloonin kuorista ja pahentuneista rypäleistä alkaen kautta kaikenlaatuisen ja asteisen saastan ja jätteiden aina omiin kuolleisiin ystäviinsä ja omaisiinsa saakka — mutta siitä huolimatta ne aina ovat laihat, aina nälissään, aina alakuloisella mielellä. Asukkaat eivät ilkeä niitä tappa — eivätkä sitten todella tapakaan. Turkkilaisissa on synnynnäinen vastenmielisyys kaikenlaisten eläinten tappamista kohtaan, niin sanotaan. Mutta he kohtelevat niitä vielä kehnommin, he kiduttavat ja potkivat ja kivittävät ja polttavat kuumalla vedellä näitä kurjia olennoita, kunnes ne ovat puolikuolleita, ja sitten jättävät ne elämään ja kitumaan.

Eräs sulattaaneista kerran päätti tappa kaikki tšekäläiset koirat ja alkoi työn, mutta väestö päästi semmoisen kauhun ulvonnan että teurastus oli keskeytettävä. Jonkun ajan kuluttua hän ehdotti, että ne vietäisiin erääseen Marmarameren saareen. Sitä ei vastustettu ja yksi laivalasti tai sille vaiheille lähetettiin matkaan. Mutta kun tuli tietoon, etteivät koirat syystä tai toisesta koskaan päässeetkään saarelle, vaan aina yöllä putosivat mereen ja hukkuivat, nousi uusi huuto ja tämäkin tuuma hylättiin.

Koirat saavat siis kaikessa rauhassa pitää kadut. En tahdo sanoa, etteivät ne yöllä ulvoisi tai etteivät ne kävisi semmoisen ihmisen kimppuun, jolla ei päässään ole punaista fessia. Minä vain sanon, että olisi halpamaista, jos *minä* syyttäisin niitä moisista sopimattomuuksista, minä kun en ole omin silmin nähnyt

enkä omin korvin kuullut niiden sitä tekevän.

Olin vähän ihmeissäni nähdessäni turkkilaisten ja kreikkalaisten leikkivän sanomalehtipoikaa tässä salaperäisessä maassa, jossa "Tuhannen ja yhden yön" jättiläiset ja henget ovat ennen muinoin asustaneet — jossa siivekkäät hevoset ja hydrapäiset louhikäärmeet ovat vahtineet lumottuja linnoja — jossa prinssit ja prinsessat lensivät halki ilman matoilla, jotka tottelivat salaperäistä talismania — jossa yhdessä yössä taikurin temppuilla kohosi kaupunkeja jalokivisine rakennuksineen ja jossa markkinat kesken vilkkainta kauppaa äkkiä lumoutuivat ja jokainen kansalainen makasi tai istui tai seiso i ase kohotettuna tai jalka askelta ottaen juuri semmoisenaan mykkänä ja liikkumattomana, kunnes aikaa oli kulunut satakunta vuotta!

Omituista oli nähdä sanomalehtipoikain myyvän lehtiään tämmöisessä unelmain maassa. Mutta totta puhuen ne ovat täällä verraten uudet. Sanomalehtien myyminen virisi Konstantinopolissa vasta vuosikausi takaperin ja sen isä oli Preussin ja Itävallan sota.

Täällä ilmestyy nyt eräs englanninkielinenkin lehti — "The Levant Herald", ja kreikkalaisia ja ranskalaisia lehtiä tavallisesti monta. Ne nousevat ja lankeavat, ponnistavat taas jalkeilleen ja taas lankeavat. Sanomalehdet eivät ole sulttaanin hallituksen suosiossa. Se ei ymmärrä shurnalismia. Sananlasku sanoo, että "tuntematon on aina suurta". Hovin käsityksen mukaan sanomalehti on salaperäinen ja roistomainen laitos. Nämä tietävät, mitä rutto on, he kun vähän väliä saavat ruton, joka vähentää väkeä parituhatta henkeä päivässä, ja sanomalehteä he pitävät lievänä ruton muotona. Kun se ampuu harhaan, lakkautetaan se — sen kimppuun käydään ilman varoitusta, se nujerretaan. Ellei se taas pitkään aikaan astu harha-askelta, aletaan sitä siitä epäillä ja se kuristetaan joka tapauksessa, koska sen luullaan hautovan jotain ennen kuulumatonta kataluutta. Kuvitelkaahan, kuinka suurvisiiri juhlallisessa ministerikokouksessa valtakunnan suurmiesten kanssa tavailee vihatun sanomalehden palstoja ja lopulta julistaa syvämietteisen päätöksensä: "Tässä on jotain pirullista kujetta — se on niin hämärän, niin epäilyttävän viatonta — lakkautetaan se! Varoittakaa julkaisijaa, ettemme voi sietää tuommoista. Toimittaja tyrmään!"

Sanomalehtihommalla on siis Konstantinopolissa vastuksensa. Kaksi kreikkalaista ja yksi ranskalainen sanomalehti lakkautettiin täällä muutaman päivän kuluessa. Kretalaisten voitoista ei saa julkaista mitään tietoja. Aina jonkun ajan kuluttua suurvisiiri lähettää kaikille päätoimittajille ilmoituksen, että Kretan kapina on kokonaan kukistettu, ja vaikka toimittajat kyllä tietävät asian oikean laidan, täytyy heidän kuitenkin painattaa ilmoitus. "Levant Herald" puhuu liian mielellään hyvää amerikkalaisista ollakseen sulttaanin suosiossa, sillä sulttaani ei pidä siitä, että olemme kretalaisia kohtaan myötätuntoisia, ja siitä syystä täytyy tuon sanomalehden olla erikoisen varovainen välttääkseen pahoja seurauksia. Kerran toimittaja, unohtaen lehdessään olleen virallisen ilmoituksen, että kretalaiset oli perin pohjin kukistettu, painoi aivan toisensisältöisen tiedon, jonka hän oli saanut Amerikan konsulilta Kretasta, ja häntä siitä sakotettiin kaksisataaviisikymmentä dollaria. Vähän myöhemmin hän painatti uuden samasta lähteestä saamansa tiedon ja sai vaivoistaan kolme kuukautta vankeutta. Saisin luullakseni "Levant Heraldissa" aputoimittajan paikan, mutta taidankin koettaa, enkö voisi elää retustaa ilman sitä.

Sanomalehden lakkauttaminen tuottaa täällä julkaisijalle melkein vararikon. Mutta Napolissa näkyivät keinottelevan moisilla onnettomuuksilla. Siellä lakkautellaan sanomalehtiä joka päivä ja seuraavana päivänä ne syntyvät uudelleen uudella nimellä. Niiden kymmenen tai neljäntoista päivän kuluessa, jotka siellä viivymme, eräs sanomalehti kahdesti tapettiin ja kahdesti nousi ylös kuolleista. Sanomalehtipojat ovat siellä sängen kekseliäitä, samoin kuin ne ovat muuallakin. He käyttävät hyväkseen yleisön heikkouksia. Huomatessaan, etteivät saakaan kaikkia kaupaksi, he salavihkaisesti lähestyvät jotakuta kansalaista ja sanovat hiljaa: "Viimeinen kappale, hyvä herra, kahdenkertainen hinta; lehti on juuri lakkautettu!" Mies ostaa, eikä tietenkään löydä siitä mitään. Sanotaan — en takaa, että se on totta — sanotaan, että siellä joskus painetaan suuri painos jotain lehteä, jossa on hurjan kapinallinen kirjoitus, lehti sukkelaan jaetaan sanomalehtipoikain kesken, jonka jälkeen asianomaiset livistävät pakoon, kunnes hallituksen kiukku jäähtyy. Se kannattaa hyvin. Takavarikko ei suuria merkitse. Kirjakeita ja painimia ei kannata surra.

Napolissa on vain yksi englanninkielinen lehti. Sillä on seitsemänkymmentä tilaajaa. Julkaisija mahtaa rikastua.

En koskaan enää syö turkkilaista aamiaista. Keittopaikka oli pienessä aamiaishuoneessa, lähellä basaaria, ja katua kohti aivan avoin. Kokki oli likainen ja samoin oli pöytäkin, eikä sillä ollut liinaa. Mies otti kourallisen makkaralihaa ja litisteli sitä rautalangan ympäri ja pani sen sitten hiillockseen kypsymään. Kun se oli valmis, laski hän sen syrjään, ja sisään astui alakuloisen näköinen koira ja näykkäsi sitä. Se haisteli sitä ensiksi ja luultavasti tuns i sen jonkun ystävänsä jäännöksiksi. Kokki otti sen pois koiran edestä ja pani meidän eteemme. Jack sanoi "minä passaan" — hän joskus lyö korttia — ja me passasimme kaikki vuoron mukaan. Kokki sitten leipoi leveän latuskan vehnäleivän, rasvasi sen

hyvin makkararasvalla ja lähti sitä meille kantamaan. Se putosi likaan, mutta hän nosti sen ylös ja kiilloitti sen housuihinsa ja toi sen meidän eteemme. Jack sanoi: "minä passaan". Me kaikki passasimme. Hän pani munia paistinpannuun ja seiso i mieltiväisenä ja haarukalla kaiveli lihapaloja hampaittensa välistä. Sitten hän samalla haarukalla käänsi munat — ja toi ne meille. Jack sanoi "passi taas minun puolestani". Kaikki seurasimme esimerkkiä. Emme tienneet mitä tehdä, jonka vuoksi tilasimme uuden annoksen makkaraa. Kokki otti rautalankansa, erotti kohtuullisen määrän makkaralihaa, litisti sen käsiinsä ja alkoi muokata! Tällä kertaa me kaikki kuin yhdestä suusta passasimme. Maksoimme ja poistuimme. Siinä kaikki, mitä sain tietooni turkkilaisista lunsheista. Turkkilainen lunshi on hyvä, epäilemättä, mutta on sillä vain pienet puutteensakin.

Ajatellessani, kuinka minua on itämaisilla matkakertomuksilla petetty, tekisi mieleni syödä matkailija suuruukseksi. Kuinka monia vuosia lienenkään uneksinut turkkilaisen saunan ihmeistä; kuinka monia vuosia olenkaan itselleni luvannut, että vielä kerran siinä kylven. Monen monet kerrat olen mielikuvituksessani loikonut marmoriammeessa ja hengittänyt idän ryytien hurmaavia tuoksuja, jotka täyttivät ilman. Sitten suorittanut jonkun kumman ja monimutkaisen vetelemis- ja muokkaamis-, peukaloimis- ja hieromismenetelmän alastomain villi-ihmisten käsissä, jotka olin näkevinäni suurina ja epämääräisinä, kuin satuhenget läpi höyryävain huurujen. Sitten levännyt hetkisen divaanilla, joka olisi kelvannut vaikka kuninkaalle; sitten käynyt uuden monimutkaisen kiirastulen kautta, jonka joka seuraava koetus aina oli edellistään vaikeampi; ja vihdo in antanut pehmeihin kankaihin kiedottuna viedä itseni ruhtinaalliseen saliin ja laskea itseni haahkanuntuvavuoteelle, jossa loistavasti pu etut eunukit leyhyttelivät päälleni viileyttä minun uinahtaessani ja unelmo idessani tai tyytyväisenä katsellessani huoneen reheviä riippuvia verhoja ja uutimia, pehmeitä mattoja, ylellisiä huonekaluja, tauluja, ja maistellessa mitä valiointa kahvia, polttaessani viihdyttävää nargilia, lopulta vaipuen rauhalliseen lepoon näkymättömäin tuoksuttajain aistillisten tuoksujen, nargilin persialaisen tupakan miedon vaikutuksen ja kesäistä sadetta matkivain suihkulähteitten tuudittamana.

Semmoinen oli kuva, aivan semmoinen, minkä sytyttävistä matkakirjoista olin saanut. Se oli surkean ke hno petos. Todellisuus ei ole parempi sen rinnalla kuin St. Giles's Edenin puutarhan rinnalla. Minut otettiin vastaan suuressa pihassa, jossa oli marmorilaatoista permanto. Pihan ympärillä oli leveät pylväskäytävät, toinen toisensa päällä, joiden matot olivat likaiset, kaidepuut maalaamattomat, suuret leposohvat puoleksi rauskat, niiden patjat vanhat ja huonot ja kuoppaiset yhdeksän sukupolven niissä lepällytä ja jätettyä niihin painalmuksensa. Tämä paikka oli avara, alaston ja kolkko, sen piha kuin lato, pylväskäytävät kuin tallin pilttuut. Ne haaskan näköiset puolialastomat hylkiöt, jotka olivat laitoksen palvelevat henget, eivät ulkokuorensa puolesta olleet vähääkään runollisia, eivät vähääkään romanttisia, eikä heissä ollut vähääkään itämaista loisteliaisuutta. He eivät levittäneet mitään sulotuoksuja — aivan päinvastoin. Heidän nälkäiset silmänsä ja hinterät ruumiinsa joka hetki muistuttelivat sitä räikeää, epäsenttimenttaalista tosiasiaa, että heille ennen kaikkea olisi pitänyt olla kunnan ateria.

Kävin erääseen pukuhäkkiin ja riisuudu in. Muuan likainen nälkimys kietaisi räikeän kirjavan pöytäliinan lanteilleen ja ripusti valkoisen rääsyn minun harteilleeni. Minut sitten vieti in portaita alas märkään, livettävään pihaan, ja ensimmäiset esineet, jotka herättivät huomiotani, olivat omat kantapäät. Kaatumisen ei aiheuttanut mitään huomautuksia. Epäilemättä sitä odotettiin. Se kuului niihin veltostuttaviin, aistillisiin vaikutelmiin, jotka ovat tälle itämaisen ylellisyyden kodille ominaisia. Veltostuttava se epäilemättä kylläkin oli, mutta sen käytäntö ei ollut onnistuneesti osattu. Nyt minulle annettiin puiset pakkulat — kuin pienoispennit, joiden päällä oli nahkapäläät pitämässä kiinni jalkojani (minkä ne olisivatkin tehneet, jos minä olisin käyttänyt 13 numeron kenkiä). Nämä kappaleet kylluivat sangen epämukavasti hihnoissaan, kun nostin jalkojani, ja sattuivat sopimattomiin ja odottamattomiin paikkoihin, kun taas laskin ne maahan, ja toisinaan keikahtivat kyljelleen, niin että nyrjäytin nilkkani sijoiltaan. Kuitenkin kaikenkin, olihan se itämaista ylellisyyttä ja minä nautin siitä parhaan taitoni mukaan.

Sitten veivät minut toiseen osaan latoa ja laskivat minut jonkinmoiselle pehmustetulle lepovuoteelle, joka ei ollut verhottu kultakankaalla eikä persialaisilla saaleilla, vaan oli samanlainen vaatimaton kappale, mitä saa nähdä Arkansaan neekerikortteereissa. Tässä hämärässä marmorivankilassa ei ollut mitään muuta kuin vielä viisi muuta samanlaista paaria. Se oli sangen juhlallinen paikka. Minä odotin, että Arabian ryytimäiset hajut nyt hiipisivät aistimiini, mutta vielä mitä. Kuparinvärinen luuranko, jolla oli rääsä ympärillään, toi minulle lasisen vesikannun, jonka päällä oli valmiiksi sytytetty tupakkapiippu, ja kolmen jalan mittaisen taipuisan letkun, jossa oli messinkinen suupala.

Se oli Idän kuulu "nargili" — se piippu, jota Suurturkki polttelee kuvissa. Tämä alkoi tuntua vähän ylellisyydeltä. Minä vetäisin siitä savun ja se riitti. Savua meni suuri paljous alas vatsaani, keuhkoihini, jopa koko ruumiini etäisimpiinkin osiin. Räjähdin valtavaan yskän purkaukseen ja se oli kuin olisi itse Vesuvio puhjennut toimeen. Seuraavat viisi minuuttia minä savusin joka huokoisesta kuin lautainen talo, jonka sisällä on tulipalo. En kaivannut enää nargilia. Savulla oli ilkeä maku ja vielä ilkeämpi oli niiden tuhansien epäuskoisten kielien maku, jota oli siinä messinkisessä suupalassa. Minä aloin tuntea

mielenmasennusta. Aina kun tämän jälkeen connecticutilaisen tupakkakäärön kuossa näen Suurturkin sääret ristissä allaan polttavan nargiliaan ja näyttävän niin autuaalliselta, tiedän hänet häpeämättömäksi humpuukiksi.

Tämä vankihuone oli täytetty kuumalla ilmalla. Kun olin lämmennyt sen verran, että olin valmistunut vielä kuumempaan lämpötilaan, veivät minut sinne — marmoriseen huoneeseen, joka oli märkä, livettävä ja höyryävä, ja panivat minut keskellä olevalle korkealle lavalle. Siellä oli sangen lämmin. Mies pani minut sitten säiliön viereen, jossa oli kuumaa vettä, kasteli minut perusteellisesti, otti käteensä karkean rukkasen ja alkoi sillä kiilloittaa minua ylt'yleensä. Aloin haista ilkeältä. Kuta enemmän hän kiilloitti, sitä enemmän minä haisin. Aloin käydä levottomaksi ja sanoin hänelle:

"Minä huomaan, että minä jo olen koko lailla pahentunut. Minut pitäisi haudata ilman tarpeetonta ajanhukkaa. Ehkä teidän olisi paras nyt heti lähteä hakemaan ystäviäni, ilma kun on niin lämmin, enkä minä enää voi kauan säilyä."

Hän vain hinkkasi ja hinkkasi eikä ollut tietävinäänkään. Minä piankin näin, että hän vähensi kokoani. Hän painoi kovasti rukkastaan, ja sen alta kieri pieniä lieriöitä kuin makaroneja. Se ei voinut olla likaa, kun se oli niin valkoista. Pitkän ajan hän tällä tavalla kaapi minua vähemmäksi. Lopulta sanoin:

"Tämä on ikävyyttävää hommaa. Siihen kuluu monta tuntia, ennenkuin saatte höylätyksi minut sen kokoiseksi kuin tahdotte. Minä odotan. Menkää ja hakekaa pitkähöylä."

Hän ei ollut kuulevinaankaan.

Jonkun ajan kuluttua hän toi vadin, saippuaa ja jonkin esineen, joka näytti olevan hevosenhäntä. Sitten hän teki suunnattoman määrän saippuavaahtoa, upotti minut siihen kiireestä kantapäähän, varoittamatta vähääkään silmiä sulkemaan, ja sitten hirveästi huosi minua hevosenhännällä. Sitten hän jätti minut siihen lumivalkeaksi vaahtopatsaaksi ja lähti pois. Väsyttyni odottamaan lähdin ja etsin hänet. Hän seisoi toisessa huoneessa seinään nojaten ja nukkui. Herätin hänet. Hän ei siitä hämmästynyt. Vei minut takaisin ja kaatoi päälleni vedenpaisumuksen kuumaa vettä, teki sitten päähäni turbaanin, kääri ympärilleni kuivia pöytäliinoja ja vei minut erälle parvekkeelle säleistä tehtyyn kanakoppiin ja osoitti erästä mainitsemistani Arkansas-vuoteista. Kävin sille pitkäksi ja epämääräisesti taas odottelin Arabian sulotuoksua. Ne jäivät kuin jäivätkin tulematta.

Alaston, koruton kanakoppi ei missään suhteessa muistuttanut sitä itämaista hekkumallisuutta, josta niin paljon luemme. Se muistutti enemmän maalaislasarettia kuin mitään muuta. Nahistunut palvelija toi nargilin, mutta minä toimitin, että hän heti kantoi sen taas ulos, kuluttamatta siihen aikaa. Sitten hän toi tuota maailmanmainiota turkkilaista kahvia, jonka ylistystä runoilijat ovat kautta sukupolvien laulaneet niin hurmaavasti, ja minä kävin siihen käsiksi kuin viimeiseen toivon, mitä oli jäänyt vanhoista idän ylellisyysunelmistani. Se oli uusi petos. Kaikista epä kristillisistä juomista, mitä milloinkaan on huulieni yli valunut, on turkkilainen kahvi kehnointa. Kuppi on pieni, laidat poron tahraamat. Kahvi mustaa, paksua, pahanhajuista ja hirvittävän makuista. Kupin pohjalla on liejuista sakkaa puolta tuumaa vahvalta. Tämä valuu alas kurkustanne, mutta osa sijoittuu jo tielle synnyttäen pistelevää kutkaa, joka panee teidät haukkumaan ja yskimään tuntikauden.

Tähän päättyvät kokemukseni kuuluista turkkilaisista kylvyistä ja tähän myös päättyy unelmani siitä autuudesta, jota kuolevainen muka hekkumoi sen suorittaessaan. Se on ilkeämielistä petkutusta. Se mies, joka siitä nauttii, kykenee nauttimaan kaikesta, mikä on silmälle tai tunteelle tympäisevää, ja se, joka voi sen verhota runouden lumoihin, kykenee yleensä tekemään runoa kaikesta mitä maailmassa on ikävää ja kurjaa ja kaameata ja ilkeätä.

IV LUKU.

Kuljemme Bosporon kautta Mustalle-merelle — "Maailmanrannan-Mooseks"
— Surumielinen Sevastopol — Vieraanvarainen vastaanotto Venäjällä
— Miellyttäviä englantilaisia — Epätoivoista taistelua —
Muistoesineitten etsijät.

Jätimme Konstantinopoliin paritoistakymmentä matkustajaa ja purjehdimme kauniin Bosporon kautta kauas Mustalle-merelle. Jätimme heidät turkkilaisen oppaan, "Maailmanrannan-Mooseksen", kynsiin ja varmaan hän viettelee heidät ostamaan laivanlastin ruusuöljyä, loistavia turkkilaisia vaatteita ja

kaikenlaisia utoja esineitä, joita he eivät milloinkaan tarvitse. Murrayn korvaamattomat matkaoppaat ovat maininneet Maailmanrannan-Mooseksen nimen ja hän on nyt pohjattu mies. Joka päivä hän saa ilokseen huomata olevansa tunnustettu kuuluisuus. Kun hän on saanut päälleen kustannuksia katsomatta hankkimansa puvun, uhkeat roimahousut, keltaiset suipot tohvelit, tulipunaisen fessin, sinisen silkkisen jakun, persialaisesta kirjokankaasta tehdyn avaran vyön ja siihen pistänyt kokonaisen patterin hopeahelaisia ratsuväen pistooleja ja vyölleen kauhean turkkilaisen koukkusapelinsa, pitää hän sanomattomana halventamisena sitä, että sanomme häntä Fergusoniksi. Emme voi sille mitään. Meille kaikki oppaat pakostakin ovat Fergusonineja, kun emme kykene lausumaan heidän kamalia ulkomaisia nimiään.

Sevastopol luultavasti on pahimmin runneltu kaupunki mitä on Venäjällä tai missään muuallakaan. Mutta siitä huolimatta meillä on syytä olla tyytyväisiä siihen, sillä ei vielä missään maassa meitä ole otettu niin ystävällisesti vastaan. Paikalla kun ankkuri putosi pohjaan, lähetti kaupungin kuvernööri upseerin laivaan kysymään, saattoiko hän mitenkään olla meille avullinen, ja kehoittamaan meitä olemaan Sevastopolissa kuin kotonamme! Jos Venäjän tunnette, niin tiedätte samalla, että tämä oli hurjan pitkälle menevää vieraanvaraisuutta. Tavallisesti täällä muukalaisia epäillä ja monimutkaiseen passijärjestelmään kuuluvilla viivytyksillä ja rettelöillä kiusataan. Jos olisimme jostain toisesta maasta, emme varmaankaan olisi saaneet lupaa astua Sevastopolissa maihin ja taas lähteä kolmen päivän kuluttua — mutta nyt saimme vapaasti tulla ja mennä milloin ja miten vain halusimme. Konstantinopolissa olivat kaikki varoittaneet meitä pitämään tarkan huolen passistamme, katsomaan, että ne olivat tarkkaan asetusten, mukaiset, eikä koskaan hetkeksikään unohtamaan niitä. Kerrottiin jos kuinka monta esimerkkiä englantilaisista ja muista, joita oli Sevastopolissa viivytelty päiviä, viikkoja ja kuukausiakin pienien puutteiden vuoksi, mitä heidän passeissaan oli ollut heidän syyttään. Minä olin hukannut passini ja matkustin nyt Konstantinopoliin jääneen hyttikumppanini passilla. Kuka tahansa, joka luki selostuksen hänen passituntomerkeistään ja sitten katsoi minuun, saattoi huomata, etten ollut enemmän hänen näköisensä kuin Herkuleen. Lähdin siis Sevastopolin satamaan pelolla ja vavistuksella — täynnään epämääräistä kamalaa tunnetta, että minut keksittäisiin ja hirtettäisiin. Mutta kaiken tuon aikaa oli oikea passini uljaasti liehunut päämme päällä — se ei ollut sen kummempi kuin — lippumme. Muuta passia ei meiltä kukaan kysynyt.

Tänään kävi laivallamme koko joukko venäläisiä ja englantilaisia herroja ja naisia ja aika on kulunut rattoisasti. Ne olivat kaikki iloisia ihmisiä enkä ole koskaan kuullut äidinkielemme sointuvan suloisemmalta kuin noiden englantilaisten huulien lausumana tässä etäisessä maassa. Puhuin koko paljon venäläisille, ollakseni yleensä vain ystävällinen, ja he puhuivat minulle samasta syystä. Olen varma siitä, että keskustelu tuotti tyydytystä kummallekin puolelle, mutta emme sanaakaan siitä ymmärtäneet kummatkaan. Enemmän puhelin kuitenkin noitten englantilaisten kanssa ja olen pahoillani siitä, ettemme voi ottaa muutamia heistä mukaamme.

Tänään olemme käyneet kaikkialla, minne vain suinkin halusimme, eikä osaksemme ole tullut muuta kuin mitä huomaavinta ystävällisyyttä. Ei kukaan ole kysynyt, oliko meillä passia vai eikö.

Useat valtion virkamiehet ovat ehdottaneet, että laivallamme lähtisimme pieneen kylpypaikkaan, jonne täältä on kolmekymmentä mailia, ja kävisimme tervehtimässä Venäjän keisaria. Hän viettää siellä maalaiselämää. Nuo upseerit vakuuttivat pitävänsä huolta siitä, että osaksemme tulisi sydämellinen vastaanotto. He lupasivat, jos lähtisimme, sekä ilmoittaa keisarille sähkösanomalla tulomme että vielä lähettää maitse erityisen airuen. Aikamme on kuitenkin niin lyhyt ja varsinkin ovat hiilemme niin loppumaisillaan, että me päätimme parhaaksi luopua siitä harvinaisesta nautinnosta, jonka seurustelu todellisen keisarin kanssa tuottaisi.

Pompejin rauniokaupunki on hyvässä kunnossa verrattuna Sevastopoliin. Katselittepa siellä mihin suuntaan tahansa, kaikkialla katsettanne kohtaavat vain rauniot, rauniot, rauniot! — talojen rauskoja, sortuneita muureja, risaisia revenneitä mäkiä, hävitystä kaikkialla. Näyttää siltä kuin olisi valtava maanjäristys tällä pienellä paikalla kaiken voimansa raivonnut. Kahdeksantoista pitkää kuukautta sodan myrskyt purkautuivat tätä avutonta kaupunkia vastaan, kunnes se lopulta oli kauheimpana rauniokasana, mitä koskaan on auringon alla ollut. Ei ainoakaan talo säilynyt ehjänä — eikä edes asuttavana. Tämmöistä pohjatonta, täydellistä hävitystä on melkein mahdoton käsittää. Talot olivat kaikki olleet jykevät, hakatusta kivistä rakennetut. Useimmat olivat tykinluotien kyntelemät puhki ja poikki — ne olivat menettäneet kattonsa ja repeilleet, lohkeilleet räystäistä perustuksia myöten — ja puolen mailin mittainen rivi niitä näyttää nyt päättömältä jonolta pahoin runneltuja savupiippuja. Ne eivät edes näytä enää taloilta. Joistakuista suuremmista rakennuksista on nurkat rouskutettu puhki, pilareita katkeillut, kattolistoja ammuttu säpäleiksi ja reikiä oijeti läpi seinäin. Monet näistä rei'istä ovat niin pyöreät ja puhtaasti tehdyt kuin kairatut. Toiset ovat puhkaisseet seinän vain puoleksi ja kiveen on jäänyt niin sileä ja kaunis kuoppa kuin olisi se ollut kittiä. Siellä täällä on seinässä vielä luoti, josta pisartele rautaisia kyyneliä, värittäen kiven.

Taistelutantereet olivat sangen lähellä toisiaan. Malakovin torni on kukkulalla aivan kaupungin

syryssä. Redan on siitä pyssyn kantomatkan päässä. Inkerman oli mailia kauempana ja Balaklavaan oli tunnin ratsastusmatka. Ranskalaiset juoksuhaudat, joiden puolelta Malakovia lähestyttiin ja se sitten saarrettiin, olivat edenneet niin lähelle sen kaltevia rinteitä, että venäläisten tykkien äärestä olisi voinut heittää niihin kiven. Kerran toisensa jälkeen he kolmena hirmun päivänä hyökkäsivät Malakovin pienelle mäelle ja aina heidät lyötiin takaisin ja heille tuotettiin kauhea mieshukka. Lopulta he kuitenkin saivat paikan haltuunsa ja ajoivat ulos venäläiset, jotka sitten koettivat peräytyä kaupunkiin. Englantilaiset olivat kuitenkin valloittaneet. Redanin ja sulkiivat heiltä tien tuliseinällä. Heillä ei ollut muuta neuvoa kuin palata ja valloittaa Malakov takaisin tai kuolla sen tykkien alla. He palasivat. He valloittivat Malakovin takaisin, valloittivat sen pari kolme kertaa, mutta tämä epätoivoinen urheus ei auttanut, vaan lopulta heidän täytyi lannistua.

Nämä kauhun kentät, joissa kerran raivosi semmoiset surman myrskyt, ovat nyt kylläkin rauhalliset. Ei ainoatakaan ääntä kuulu, tuskin liikkuu niillä ainoatakaan elävää olentoa, ne ovat yksinäiset ja hiljaiset — niiden autius on täydellinen.

Ei ollut muuta nähtävää, jonka vuoksi kaikki alkoivat etsiä muistoesineitä. Niitä on sullottu koko laiva täyteen. Niitä on tuotu Malakovista, Redanista, Inkermanista, Balaklavasta — kaikkialta. On tuotu tykinluoteja, murtuneita laastikkuja, pommisiruja — venekuorma romurautaa. Jotkut toivat murtuneita luitakin — toivat ne suurella vaivalla pitkäin matkain päästä, ja olivat sitten kovin pettyneitä, kun lääkäri sanoi niitten olevan vain muulien ja härkain luita. Minä tiesin, ettei Blucher päästäisi tällaista tilaisuutta käsistään. Hän toi laivaan säkillisen ja aikoi lähteä toista hakemaan. Minä sain hänet siitä luopumaan. Hänen hyttinsä on jo kuin museo täynnään kaikenlaista arvotonta romua, mitä hän on matkoillaan koonnut. Hän kiinnittää paraillaan voitonmerkkeihinsä nimilippuja. Satuini äskettäin ottamaan eräänkin niistä käteeni ja siinä seisoi "venäläisen kenraalin jäännöksiä." Vein sen ulos paremmin nähdäkseen — se ei ollut sen kummempi kuin kappale hevosen leukaluuta ja pari hammasta. Sanoin jotenkin ankarasti:

"Venäläisen kenraalin jäännöksiä! Tämähän on mieletöntä. Etkö koskaan aio mitään oppia?"

Hän vain sanoi: "Rauhoitu, rauhoitu, ei eukko (hänen tätinsä) huomaa eroa."

Tämä henkilö kokoo nykyään muistoesineitä vähääkään mistään välittämättä, sekoittaa ne kaikki sikin sokin sitten kaikessa rauhassa varustaa niihin nimiliput vähääkään välittämättä totuudesta, sopivaisuudesta tai edes mahdollisuudesta. Olen nähnyt hänen murtavan kiven kahtia ja toiseen puoleen kirjoittavan "Demostheneen puhujalavasta lohjennut pala" ja toiseen "Sirpale Abelardin ja Heloisan haudasta". Olen nähnyt hänen ottavan tiensivusta kourallisen kivenmukuloita ja tuovan ne laivaan ja varustavan ne nimikirjoituksilla, joissa mainittiin kaksikymmentä kuuluisaa, viidensadan mailin päässä toisistaan olevaa paikkakuntaa. Minä tietysti kiivailen näitä järjellisyden ja totuuden törkeitä loukkauksia vastaan, mutta siitä ei ole vähääkään apua. Joka kerta saan saman rauhallisen, suuni tukkivan vastauksen:

"Ei se tee mitään — ei eukko huomaa eroa." Aina siitä kun me kolme tai neljä onnen poikaa kävimme yöllisellä retkellämme Ateenassa, on hän vilpittömällä mielihyvällä lahjoitellut jokaiselle kautta laivan kivennokareen Areksen kukkulalta, jolla Pyhä Paavali saarnasi. Kaikki nämä kivennokareet hän noukki laivan kohdalta rannalta, mutta väittää saaneensa ne eräältä retkikuntamme jäseneltä. Joka tapauksessa minun olisi aivan suotta ryhtyä petosta paljastamaan — se tuottaa hänelle huvia, eikä vahingoita ketään. Häneltä eivät, niin hän sanoo, koskaan lopu Pyhän Paavalin muistot, niinkauan kuin hän pääsee johonkin sorakasaan käsiksi. No hyvä, mutta onko hän muita huonompi? Olen huomannut kaikkien matkustavain samalla tavalla täydentävän kokoelmainsa aukkoja. En eläissäni enää luota semmoisiin esineihin.

V LUKU.

Yhdeksäntuhatta mailia idässä — Odessan amerikkalaisuus — Kiitollisuutta, joka on tullut liian myöhään — Lähdössä Venäjän itsevaltiaan vieraaksi.

Olemme nyt kulkeneet niin kauas itään — sataviisikymmentä pituusastetta San Franciscosta — ettei kelloni enää pysy ajan tasalla. Se on uupunut ja seisahtunut. Luullakseni se siinä menetteli viisaasti. Sevastopolin ja Tyynenmeren rannikon välinen aikaerotus on suunnaton. Kun täällä kello on kuusi aamulla, on se Californiassa jotain toisella viikolla. On anteeksiannettavaa, että ajanlaskumme tahtoo mennä vähän sekaisin. Nämä huolet ja harmit ajasta ovat kiusanneet minua paljon, niin että luulin

mielen saaneen vähän vikaa: pelkäsin, etten enää koskaan saisi takaisin oikeata käsitystä ajasta. Mutta kun huomasin, kuinka ovela yhä vielä olin hoksaamaan päivällistunnin, tuli minuun siunattu rauhallisuus, eivätkä epäilykset tai pelko enää minua kiduta.

Odessa on Sevastopolista parinkymmenen tunnin matkan päässä ja on se Mustan-meren pohjoisin satama. Tulimme tänne etupäässä hiiliä ottamaan. Kaupungin väkiluku on satakolmekymmentäkolmetuhatta ja kasvaa se nopeammin kuin mikään muu pieni kaupunki Amerikan ulkopuolella. Se on vapaasatama ja tämän maailmanpuolen tärkein viljamarkkinapaikka. Sen redi on laivoja täynnään. Parailaan ovat insinöörit työssä muuttaakseen avoimen redin avaraksi keinoiseksi satamaksi. Se aiotaan melkein kokonaan sulkea vankoilta kivisillä aallonmurtajilla, joista yhden on määrä pistää ulos mereen suoraviivaisesti yli kolmetuhatta jalkaa.

En ole pitkään aikaan tuntenut olevani siihen määrään kotonani kuin seisoessani ensi kerran Odessassa. Se oli aivan kuin amerikkalainen kaupunki, kadut kauniit ja leveät ja suorakkin, talot matalat, kahden tai kolmenkertaiset, avarat, puhtaat ja aivan vapaat kaikenlaisesta rakennustaiteellisesta koristelusta. Katukäytävät akaasiakujain reunustamat, kaduilla ja myymälöissä vilkas liike, jalkamiehillä aina kiire, talot ja kaikki niin tuttavallisen uuden näköistä, niin, ja lentävä, tukahuttava pöly, joka siihen määrään tuntui olevan tervehdys omasta rakkaasta synnyinmaastamme, että tuskin saatoimme pidättää itseämme vuodattamasta muutamia kiitollisia kyyneleitä ja sadattelemast vanhaan ikäarvoiseen amerikkalaiseen tapaan. Katselimme katuja ylös tai alaspäin, tuonne tai tänne, kaikkialla näimme vain Amerikkaa! Ei ainoakaan seikka meille muistuttanut, että olimmekin Venäjällä. Kävelimme vähän matkaa, ahmien näitä kotoisia näkyjä, kunnes tapasimme kirkon ja pika-ajurin... presto! illusioni hävisi! Kirkolla oli hoikkatorninen kupukatto, joka juureltaan oli sisäänpäin pyörästetty, niin että se oli kuin ylösalaisin käännetty räätikkä, ja pika-ajuri näytti olevan puettu pitkään hameeseen, jossa ei ollut vanteita ensinkään (matkakertomus liikkuu krinoliinin loppuajoilla). Nämä esineet olivat täydelleen ulkomaalaiset, ja samoin olivat vaunutkin — mutta nämä asiat ovat kaikille tunnetut ja suotta on minun ruveta niitä kuvaamaan.

Meidän piti viipyä täällä vain päivä ja yö ja ottaa hiiliä. Tutkimme matkaoppaita ja ihastuimme huomattessamme, ettei Odessassa ollut mitään nähtävää. Ja niin meillä oli käytettävänä yksi hyvä esteetön lupapäivä, jona ei tarvinnut muuta kuin kulkea jouten pitkin kaupunkia ja pitää hauskaa. Kävelimme ja katselimme kauppatorit ja ihmettelimme ylämaalaisten hirveitä kummallisia pukuja, tarkastelimme asukkaat, mikäli se silmänäön mukaan oli mahdollista, ja lopetimme hauskuutemme ylellisillä jäähyttelöpidoilla. Me emme saa jäähyttelöä kaikkialla, jonka vuoksi me sitä saadessamme helposti hairahdumme irstailuun. Kotona emme koskaan välittäneet jäähyttelöstä, mutta nyt me melkein jumaloimme sitä, se kun on näissä Idän punahehkuvissa ilmastoissa niin harvinaista.

Tapasimme vain kaksi kuvapatsasta, ja se oli uusi siunaus. Toinen oli kenraali de Richelieu, loistavan kardinaalin veljenpojan. Se oli avaralla kauniilla kävelypaikalla, josta oli näköala merelle, ja sen juurelta kulki alas satamaan mahtavan leveät kiviportaavat — siinä oli kaksisataa porrasta, aina kahdenkymmenen portaan jälkeen hyvin laaja porttas. Portaitten leveys oli viisikymmentä jalkaa. Ne ovat sangen kauniit portaavat ja etäältä nähden niillä kämpivät ihmiset ovat kuin hyönteisiä. Mainitsen tämän kuvapatsaan ja nämä portaavat siitä syystä, että niillä on oma historiansa. Richelieu perusti Odessan — vaali sen kohtaloita isällisellä huolella — työskenteli hedelmällisellä nerolla ja viisaalla asiantuntemuksellaan sen parhaaksi — kulutti auliisti omaisuutensa samaan tarkoitukseen — hankki sille vankan toimeentulon ja mahdollisuuden vielä kohota yhdeksi Vanhan maailman suurkaupungeista — rakennutti nämä jalot portaavat omilla yksityisillä varoillaan - ja — —. No niin, ne ihmiset, joiden hyväksi hän oli niin paljon tehnyt, antoivat hänen sitten kovan onnen päivän tultua kulkea nämä samat portaavat alas avuttomana, vanhana, köyhänä, ilman päällystakkiakaan suojakseen. [Mark Twainin historialliset tiedot käyvät tässä harhaan. Herttua Richelieu palasi Ranskaan ja vaikutti sitten m.m. maansa pääministerinä ratkaisevalla tavalla sen kohtaloihin. *Suom.*] Ja kun hän sitten vuosien kuluttua kuoli Sevastopolissa köyhänä ja unhotettuna, niin pidettiin kokous, koottiin suuri summa rahaa ja viipymättä pystytettiin hänen muistokseen tämä kaunis muistomerkki ja annettiin eräälle kadulle hänen nimensä! Siitä johtuu mieleeni, mitä skotlantilaisen runoilijan Robert Burnsian äiti lausui, kun hänen muistokseen pystytettiin komea muistopatsas: "Ah, Robbie, sinä pyysit heiltä leipää ja he antoivat sinulle kiven."

Odessalaiset ovat, samoin kuin sevastopolilaisetkin, lämpimästi kehoittaneet meitä käymään keisarin luona. He ovat kysyneet hänen majesteetiltaan asiaa sähkösanomalla ja saaneet vastaukseksi, että hän suostuu ottamaan meidät vastaan. Me siis nostamme ankkurin ja lähdemme hänen suvihuvilalleen. Mikä pään raapiminen nyt alkaakaan! mikä tärkeiden kokousten pitäminen ja juhallisten komiteain valitseminen! — ja mikä hännystakkien ja valkoisten liinain penkominen! Kun se kauhea koettelemus, joka meitä odottaa, kuvautuu mielikuvituksessani kaikessa pelätyssä ylevyydessään, alan tuntea rajun haluni saada keskustella oikean keisarin kanssa jäähtyvän ja hupenevan. Mitä tulee minun tehdä käsilläni? Mitä tulee minun tehdä jaloillani? Mitä ihmettä tulee minun itselläni tehdä?

VI LUKU.

Keisarillisten kesäasunto — Valmistuksia pelättyä tulikoetta varten
— Komitea laatii adressin — Keisari perheineen ottaa meidät vastaan
— Keisarillisten puvut — Keskitettyä voimaa — Suuriruhtinaitten
luona — Viehättävä huvila — Ritarillinen ilmiö — Suuriruhtinatar
— Suuriruhtinaan aamiainen — Leipurin poika saa aikaan nälänhädän
— Teatterihallitsijat petosta — Kenraalikuvernööri käy laivalla —
Virallinen "tyyli" — Ylhäisiä vieraita — "Munkhausijuttelua" heidän
kanssaan — Loppumenot.

Kävimme ankkuriin täällä Jaltassa pari kolme päivää takaperin. Minusta paikka muistuttaa meidän sierrojamme. Korkeat harmaat vuoret taustassa, niiden rinteet mäntymetsineen, rotkoineen, harmaine kallionpolvineen, joita siellä täällä kohoo näkyviin, ja nuo pitkät viirut, joita kulkee kukkuloilta suoraan alas mereen, ilmaisten jonkun entisen maavyöryn uraa — kaikki tämä oli niin samanlaista, kuin mitä oman maamme sierroilla näkee, ikäänkuin toinen olisi ollut toisensa valokuva. Jaltan pieni kylä on amfiteatterin juurella, joka kohoo taapäin ja ylöspäin vuorimuuriin ja näyttää siltä kuin se olisi voinut rauhallisesti laskea nykyiseen asemaansa jostain korkeammalta. Tämä alho on täynnään ylimysten suuria puistoja ja puutarhoja ja vihantain sakeiden lehväin keskeltä puhkeavat heidän palatsiensa kirkkaat värit näkyviin kuin kukat. Se on kaunis paikka.

Meillä oli laivalla Yhdysvaltain konsuli — Odessan konsuli. Kokoonnuimme laivan salonkiin ja käskimme häntä sanomaan, mitä meidän oli pelastukseksemme tehtävä ja sanomaan sen sukkelaan. Hän piti puheen. Ensimmäinen asia, mitä hän sanoi, lankesi kuin halla jokaiseen toiverikkaaseen mieleen: hän ei ollut koskaan ollut missään vastaanottotilaisuuksissa hovissa. (Kolmenkertainen mutina konsulille.) Mutta hän sanoi olleensa vastaanotoissa kenraalikuvernöörin luona Odessassa ja oli usein kuullut ihmisten puhuvan vastaanottokokemuksistaan Venäjän ja muiden maiden hoveissa ja luuli sangen hyvin tietävänsä, minkälaisen koetuksen läpi meidän nyt oli mentävä. (Toivo alkoi jälleen versoa.) Hän sanoi, että meitä oli monta; kesäpalatsi oli pieni — tavallinen maalaiskartano vain; epäilemättä meidät vastaanotettaisiin kesämaihiin — puutarhassa. Seisoisimme siellä rivissä, kaikki herrat puettuina hännystakkeihin ja valkoisiin hansikkaihin ja liinoihin ja naiset vaaleihin silkkihameihin tai muuhun sentapaiseen. Määrätyllä ajalla — auringon kulkiessa puolipäiväpiirin kautta — tulisi keisari loistaviin univormuihin puetun seurueensa kanssa ja kulkisi hitaasti rivimme ohi, toisille kumartaen ja toisille lausuen pari kolme sanaa. Samalla kuin Hänen Majesteettinsa saapuu, tulisi yleisen ihastuneen, innokkaan hymyn kuin päivänpaisteen puhjeta matkustajain kasvoille — rakkauden, kiitollisuuden, ihailun hymyn — ja kuin sopimuksen mukaan olisi seuran ruvettava kumartamaan — ei ylöttömästi, vaan kunnioittavasti ja arvonsa tunnolla. Viidentoista minuutin kuluttua keisari palaisi huoneihinsa, ja me saisimme jälleen lähteä kotia. Tunsimme sanomatonta kevennyttä. Tuohan tuntui melkein helpolta. Koko joukossa ei ollut ainoatakaan sielua, joka ei olisi luullut osaavansa vähällä harjoituksella seisoa rivissä, etenkin jos mukana oli muitakin. Ei ollut sitä miestä, joka ei olisi luullut osaavansa kumartaa talleamatta takinliepeilleen ja niskaansa taittamatta. Sanalla sanoen, me aloimme luulla pystyvämme tehtävän kaikkiin osiin, lukuunottamatta tuota monimutkaista hymyä. Konsuli niinkään sanoi, että meidän pitäisi laatia keisarille pieni adressi ja antaa se jollekulle hänen adjutanteistaan, joka sitten sopivassa tilaisuudessa antaisi sen hänelle. Viisi herraa sen vuoksi valittiin tätä asiakirjaa laatimaan ja muut viisikymmentä kulkivat pitkin laivaa surkeasti hymyillen — he harjoittelivat. Seuraavain kahdentoista tunnin kuluessa näytimme jotakuinkin siltä, kuin olisimme olleet hautajaisissa, joissa jokainen oli suruissaan kuolemantapauksesta, mutta iloissaan, että se oli ohi — joissa jokainen hymyili, vaikka murtuneella mielellä.

Maihin lähetettiin komitea tapaamaan hänen ylhäisyyttään kenraalikuvernööriä ja kuulemaan kohtaloamme. Kolmen tunnin uhkaavan odotuksen jälkeen he palasivat takaisin ja sanoivat keisarin ottavan meidät vastaan seuraavana päivänä puolenpäivän aikaan — lähettävän vaunuja meitä hakemaan — vastaanottavan itse adressin. Suuriruhtinas Miikael oli lähettänyt kutsun tulla hänenkin palatsiinsa. Ken tahansa saattoi nähdä, mikä tässä oli aikomuksena: tuli osoittaa Venäjän ystävyys Amerikkaa kohtaan niin vilpittömäksi, että yksityiset kansalaisetkin ansaitsivat ystävällistä huomaavaisuutta.

Määrätyllä hetkellä ajoimme nuo kolme mailia ja kokoonnuimme keisarin palatsin edustalle kauniiseen puutarhaan.

Asetuimme piiriin oven edessä olevain puitten alle, sillä talossa ei ollut ainoatakaan huonetta, johon kuusikymmenen joukkomme olisi väljästi mahtunut, ja muutaman minuutin kuluttua keisarillinen perhe tuli ulos kumarrellen ja hymyillen ja seisautui keskuuteemme. Heidän kerallaan tuli valtakunnan

korkeimpia virkamiehiä arkiunivormuihin puettuina. Joka kumarruksella Hänen Majesteettinsa lausui jonkun tervetulosanan. Jäljennän nämä sanat. Niissä on luonnetta — venäläistä luonnetta — joka on kohteliaisuus itse ja kaikin puolin vilpittömyys. Ranskalaisetkin ovat kohteliaita, mutta heidän kohteliaisuutensa usein on vain muotoja. Venäläinen valaa kohteliaisuuksiinsa, sekä sanoihin että töihin, sydämellisyyttä, johon täytyy uskoa. Tsaari, kuten sanoin, painosti lauseitaan kumarruksilla:

"Hyvää huomenta — olen iloinen nähdessäni teidät luonani — olen ihastunut — olen hyvilläni — olen onnellinen, kun saan ottaa teidät vastaan!"

Kaikki ottivat hatun päästään ja konsuli luki ikävystyttävän adressimme. Keisari kesti sen järkähtämättömän urhoollisesti, otti sitten vastaan vaivaisen näköisen asiakirjamme ja antoi sen jollekin korkealle virkamiehelle liitettäväksi Venäjän arkistoihin — tai pesään heitettäväksi. Hän kiitti meitä adressista ja sanoi olevansa sangen hyvillään, kun sai ottaa meidät vastaan, etenkin kun Venäjän ja Yhdysvaltain välillä vallitsi niin ystävälliset suhteet. Keisarinna sanoi, että amerikkalaiset Venäjällä olivat erittäin suosittuja ja että hän toivoi venäläisiä katseltavan samoilla silmillä Amerikassa. Siinä olivat kaikki puheet, mitä pidettiin, ja minä suosittelen niitä yhtymille, jotka lahjoittelevat poliisille kultakelloja, lyhyden ja asiallisuuden perikuvina. Tämän jälkeen keisarinna tuli ja puheli tuttavallisesti (keisarinnaksi) useiden piiriin kuuluvain naisten kanssa. Useat herrat puuttuivat siellä täällä puheisiin keisarin kanssa. Ruhtinaat ja prinssit, amiraalit ja hovineidit antautuivat vapaaseen ja kevyeen keskusteluun milloin minkin seuraamme kuuluvan henkilön kanssa, ja ketä vain halutti astui esiin ja puhui vaatimattoman pikku suuriruhtinattaren Marian, tsaarin tyttären kanssa. Hän on neljäntoista vuoden ikäinen, vaaleatukkainen, sinisilmäinen, vaatimaton ja sievä. Kaikki puhuvat englantia.

Keisarin lakki, lievetakki ja housut olivat kaikki jonkinlaisesta yksinkertaisesta valkoisesta reivaasta — lieneekö ollut puuvillaa vai liinaa — eikä hänellä ollut minkäänlaisia jalokiviä eikä korkeita arvomerkkejä. Tuskin olisi mahdollista pukeutua vähemmän huomiota herättävästi. Hän on sangen pitkä ja laiha ja päättäväisen, mutta siitä huolimatta miellyttävän näköinen. Helppo oli nähdä, että hän on ystävällinen ja herttainen. Hänen ilmeessään on jotain sangen jaloa, kun hän on lakitta päin. Hänen silmissään ei ole vähääkään sitä viekkautta mitä Louis Napoleonin silmissä huomaa.

Keisarinnalla ja pikku suuriruhtinattarella oli yksinkertaiset puvut fulardista (tai fulardisilkistä, kumpi lienee oikeammin), jossa oli pieniä sinisiä pilkkuja. Puvut olivat sinisellä reunustetut. Molemmilla oli vyötäisillä leveät siniset vyöt, liinaiset kaulukset, musliiniliinat, matalat, sinisellä sametilla reunustetut olkihätyt, päivänvarjot ja lihanväriset hansikkaat. Suuriruhtinattaren kengissä ei ollut korkoja ensinkään. En tiedä tätä omasta tiedostani, mutta eräs naisistamme sanoi minulle. Minä en katsellut hänen kenkiään. Minua ilahutti nähdä, että hänellä oli omat hiuksensa, jotka olivat pääläella vahvoissa palmikoissa, eikä semmoisena rumana laitoksena, jota sanotaan vesiputoukseksi ja joka on yhtä vähän vesiputouksen näköinen kuin vaatteella peitetty kinkku on Niagaran näköinen. Kun ottaa huomioon keisarin kasvojen ystävällisen ilmeen ja hänen nuoren tyttärensä sulouden, tekisi mieleni epäillä, eikö tsaarin lujuus joutuisi liian kovalle koetukselle, jos hänen pitäisi tuomita Siperian erämaitten kurjuuteen armoa rukoileva raukka ja tytär tämän puolesta puhuisi. Aina kun heidän katseensa kohtasivat toisensa, näin yhä enemmän ja enemmän, kuinka valtava voima tällä hennolla kainolla koulutytyllä olisi ollut, jos hän olisi tahtonut sitä käyttää. Monen monta kertaa hän saattaisi käskä Venäjän itsevaltiasta, jonka pieninkin sana on laki seitsemällekympyvenelle miljoonalle ihmisolennolle! Hän oli vain tyttö ja näytti samanlaiselta kuin tuhannet muut, mitä olen nähnyt, mutta ei koskaan ennen ole tyttö minussa herättänyt niin outoa ja omituisia mielenkiintoa. Omituinen uusi tunne on harvinainen asia tässä jokapäiväisessä elämässä, ja minä ko'in sen nyt. Ne ajatukset ja tunteet, joita tilanne ja olosuhteet herättivät, eivät todellakaan olleet kuluneita eivätkä väljähtyneitä. Tuntui niin omituiselta — omituisemmalta kuin voin kertoa — että tämän miesten ja naisten kokouksen keskushenkilö, joka tässä puiden siimeksessä jutteli kuin maan kaikkein tavallisin yksilö, oli mies, jonka ei tarvinnut kuin suunsa avata saadakseen laivat kyntämään aaltoja, veturit kiitelemään tasangoilla, airuet laukkaamaan kylästä kylään, sadat sähkölennättimet kipinöimään hänen sanansa kautta valtakunnan, jonka laajat rajat käsittävät seitsemännenten osan maapallon asuttavasta alasta, ja lukemattoman ihmisjoukon kilvan rientämään täyttämään hänen käskynsä. Minulla oli jonkinlainen epämääräinen halu tutkia hänen käsiään nähdäkseen, olivatko ne lihaa ja verta, niinkuin muittenkin ihmisten. Tuossa oli se mies, joka saattoi tehdä nämä ihmeet, ja kuitenkin olisin voinut iskeä hänet maahan, jos olisin tahtonut. Asia oli aivan ilmeinen, mutta se tuntui kuitenkin aivan järjettömältä, — yhtä järjettömältä kuin jos olisi tahtonut iskeä nurin vuoren tai pyyhkäistä pois maanosan. Jos tämä mies sattuisi nilkkansa nyrjäyttämään, veisi miljoona mailia sähkölennätinlankaa tiedon yli vuorten — laaksojen — asumattomani erämaitten — alitse tiettömän meren — ja kymmentuhatta sanomalehteä juttelisi siitä. Jos hän sairastuisi arveluttavasti, tietäisi sen koko maailma ennen auringonnousua. Jos hän kaatuisi hengetönnä siihen paikkaan, voisi hänen kaatumisensa järkyttää puolen maailman valtaistuimia! Jos olisin voinut varastaa hänen lakkinsa, olisin tehnyt sen. Kohdatessani tämän kaltaisen miehen haluan saada jotain, mistä muistaa hänet.

Yleensä ovat meitä palatseissa opastelleet milloin minkinlaiset plyssikoipiset hopeahelaiset pikentit,

vaatien aina frangin vaivoistaan. Mutta puolen tuntia kanssamme keskusteltuaan Venäjän keisari itse perheensä keralla näytti meille oman talonsa. Eikä se maksanut mitään. Se näytti heitä oikein huvittavan.

Puolisen tuntia kuljeskelimme näin pitkin palatsia ihaillen sen viehättäviä huoneita ja upeita, mutta samalla erinomaisen kodikkaita laitoksia, ja sitten keisarillinen perhe ystävällisesti hyvästeli meitä.

Saimme sitten kutsun käydä keisarin vanhimman pojan — Venäjän perintöruhtinaan palatsissa, joka oli lähellä. Nuori kruununprinssi oli kotoa poissa, mutta herttuat ja kreivittäret ja prinssit kuljivat kerallamme kautta palatsin yhtä vapaasti kuin keisarinkin luona ja keskustelu jatkui yhtä vilkkaasti kuin ennenkin.

Kello oli nyt vähän yli yhden. Ajoimme suurherttua Miikailin luo, jonne oli mailin matka, hän kun oli meidät jo ennen kutsunut.

Saavuimme sinne parinkymmenen minuutin kuluttua sen jälkeen kun olimme keisarin luota lähteneet. Se on viehättävä paikka. Kaunis palatsi lymyy puiston ihanain vanhain lehtojen keskellä, puisto on maalauksellisten kallioiden ja kukkulain ympäröimä ja molemmatkin antavat viileälle merelle. Puistossa on siellä täällä maalaisistuinta hämärissä varjoisissa kolkissa. Siinä on kristallikirkkaita pikkupuroja, allikoita vehmaine, houkuttelevine rantoineen, kimaltelevia koskia pilkoittaa rehevään lehvään aukoista, kirkkaita vesivirtoja kumpuaa suurten metsäpuitten tekopahkoista, harmailla vanhoilla kallionpolvekkeilla on pienoisia marmoritemppeleitä ja ilmalta näköpaikoilta silmä käsittää laajalta maisemia ja merta. Palatsi on rakennettu parhaita, kreikkalaisia esikuvia noudattaen ja sen laajat pylväistöt ympäröivät keskuspihaa, jonka harvinaisilta kukkapenkeiltä kantaa kaikkialle sulotuoksuja, ja niiden keskellä suihkuu lähde, joka jäähdyttää suvista ilmaa ja ehkä siittää sääskiä, vaikk'en minä sitä luule.

Suuriruhtinas ja ruhtinatar tulivat ulos ja esittelymenot olivat yhtä yksinkertaiset kuin ne olivat keisarinkin luona olleet. Muutaman minuutin kuluttua keskustelu oli täydessä käynnissä kuten ennenkin. Keisarinna ilmestyi verandalle ja pikku suuriruhtinatar tuli ulos seuraan. Muutaman minuutin kuluttua tuli keisari itsekin ratsain. Meistä tuntui sangen hyvältä. Voitte arvata sen, jos koskaan olette olleet kuninkaallisten luona ja teistä välistä on tuntunut siltä, kuin alkaisitte ehkä tuntua rasittavilta — vaikka luulenkin ruhtinaallisten yleensä monitta mutkitta lähettävän vieraansa matkoihinsa, kun heistä ei enää ole taikaa.

Suuriruhtinas on keisarin kolmas veli, ehkä noin kolmenkymmenenseitsemän ikäinen ja ulkomuodoltaan ruhtinaallisin mies koko Venäjällä! Hän on vielä keisariakin pitempi, suora kuin intiaani ja käyttäytyy samaan laatuun kuin nuo upeat ritarit, joista olemme ristiretkiromansseissa lukeneet. Hän näyttää suurisydämiseltä mieheltä, joka käden käänteessä nakkaisi vihollisensa virtaan ja sitten itse hyppäisi perässä ja oman henkensä uhalla vetäisi hänet taas kuivalle maalle. Jutuista päättäen, mitä hänestä kerrotaan, hän on luonnostaan urhea ja jalomielinen. Varmaan hän halusi näyttää, että amerikkalaiset olivat tervetulleita vieraita Venäjän keisarillisissa palatseissa, koska hän ratsasti koko matkan Jaltaan ja itse saattoi seuramme keisarin luo, ja lähetti adjutanttinsa pitämään tien auki ja auttamaan meitä, missä ikinä apua ehkä tarvittiin. Kohtelimme häntä silloin koko lailla tuttavallisesti, kun emme tienneet, kuka hän oli. Nyt näimme, mikä hän oli miehiään, ja pidimme suuressa arvossa sitä, että hän niin ystävällisesti oli meille tehnyt palveluksen, johon ei varmaankaan ainoakaan toinen suuriruhtinas koko maailmassa olisi antautunut. Hänellä oli yllin kyllin palvelijoita, joita hän olisi voinut lähettää, mutta hän mieluummin hoiti asian itse.

Suuriruhtinas oli puettuna kasakkaupseerin kauniiseen ja muhkeaan univormuun. Suuriruhtinattarella oli valkoinen alpakkapuku, saumat ja paarteet mustilla pitseillä somistetut, ja pieni harmaa hattu, jossa oli samanvärinen sulka. Hän on nuori, sangen kaunis, kaino ja vaatimaton, täynnään suostuttelevaa kohteliaisuutta.

Seuramme katseli kaikki talon paikat, jonka jälkeen ylhäisyydet näyttivät meille puiston ja lopulta saattelivat meidät takaisin palatsiin puolikolmen aikaan aamiaiselle. Sanoivat sitä aamiaiseksi, mutta me olisimme sanoneet sitä lunshiksi. Siihen kuului kahta lajia viiniä, teetä, leipää, juustoa ja kylmää paistia ja se tarjottiin vastaanottohuoneessa ja verandoilla keskuspöydillä — missä vain sopi, kaikki oli vapaata. Se oli jonkinlainen piknikki. Olin jo ennen kuullut, että meidän tuli syödä täällä aamiaista, mutta Blucher sanoi puolestaan uskovansa, että Leipurin poika oli ehdottanut sitä hänen keisarilliselle korkeudelleen. Minä en luule sitä — vaikka olisi se hänen tapaistaan. Leipurin poika on laivan "nälänhädän tekijä". Hänen on aina nälkä. He sanovat hänen kulkevan hytistä hyttiin matkustajain ollessa poissa ja syövän kaikki saippuat. Ja sanovat hänen syövän tervariiveitäkin. Sanovat hänen syövän mitä tahansa voi aterian välillä saada, mutta varsinkin riiveitä. Päivälliseksi hän ei tahdo riiveitä, mutta hän syö niitä mielellään lunshiksi, välipalaksi ja niin edespäin. Se tekee hänet sangen epämiellyttäväksi, koska hänen hengityksensä alkaa siitä löyhkätä ja hänen hampaansa aina ovat tervaiset. Leipurin poika ehkä ehdotti aamiaisen, mutta minä kuitenkin toivon, ettei asia niin ollut.

Muutoin se sujui sangen hyvin. Ylhäinen isäntämme liikkui paikasta paikkaan ja auttoi tuhoamaan muonavarastoita ja ylläpitämään vilkasta keskustelua, ja suuriruhtinatar jutteli verandalla olevain ryhmäin kanssa ja semmoisten kanssa, jotka olivat tyydyttäneet ruokahalunsa ja siirtyneet ulos vastaanottohuoneesta.

Suuriruhtinaan tee oli oivallista. Teen kanssa tarjottiin sitruuna, joka puristetaan sisään, tai jäistä kermaa, ken piti siitä enemmän. Edellinen on parempaa. Tämä tee tuodaan maan poikki Kiinasta. Tee huononee, jos se kuljetetaan meritse.

Kun oli aika lähteä, lausuimme ylhäiselle isäntävaellemme jäähyväiset. Olimme viettäneet päivän jälkipuoliskosta suurimman osan keisarillisten kodissa, ja meidän oli kaiken aikaa ollut yhtä rattoisa ja hauska kuin jos olisimme olleet omassa laivassamme. Minä melkein olisin luullut viihtyväni yhtä hyvin Abrahamin helmassa kuin palatsissa, jonka isäntä oli keisari. Minä otaksuin, että keisarit olisivat hirmuisia. Minä ajattelin, että heillä kai aina on komeat kruunut päässään ja punaiset juhlatiitat täpliin neulottuine villatupsuineen päällään, ja että he kai aina istuvat valtaistuimellaan ja toruvat lakeijojaan ja parketilla sipsuttelevia hovilaisiaan ja lähettävät ruhtinaita ja ruhtinattaria mestattaviksi. Mutta minä huomaankin, että jolla on se onni, että pääsee, kurkistamaan kulissien taa ja näkee heidät kotonaan ja oman kotilietensä ääressä, se huomaakin heidän olevan aivan ihmeellisesti tavallisten kuolevaisten näköisiä. He ovat siellä paljon miellyttävämmät kuin teatteri-osissaan. Heille näyttää olevan aivan yhtä luontevaa pukeutua ja olla kuten muut ihmiset kuin kenelle hyvänsä pistää liivintaskuunsa ystävänsä lyijykynä saatuaan sen hetkiseksi lainaksi. Mutta tämän jälkeen en enää koskaan usko teatterin korukuninkaihin. Se on suuri tappio. Minulle ne aina tuottivat semmoista pöyristyksen sekaista huvia. Mutta tämän jälkeen käännyn heistä alakuloisena pois ja sanon:

"Tämä ei kelpaa — tämä ei ole sen tapainen keisari, mihin *minä* olen tottunut."

Kun he näyttämöllä komeilevat upeissa viitoissaan ja jalokivikruunut päässään, niin tekee minun mieli muistuttaa, että kaikki keisarit, joiden kanssa minä olen seurustellut, ovat käyneet mitä tavallisimman laatusissa vaatteissa eivätkä ole komeilleet. Ja kun he tulevat näyttämölle ympärillään valtava kypäripäinen ja tinahaarniskoitu henkivartiasto, niin on velvollisuuteni — mieluisa velvollisuuteni ilmoittaa tietämättömille, ettei ainoallakaan kruunatulla päällä, joka kuuluu minun tuttavapiiriini, ole talossaan eikä ympärillään ainoatakaan sotamiestä.

Ehkä luullaan seuramme viipyneen liian kauan tai muutoin käyttäytyneen sopimattomasti, mutta niin ei suinkaan ollut asianlaita. Seura tunsu, että se oli saanut tavallista vastuunalaisemman tehtävän — se edusti Amerikan kansaa eikä sen hallitusta — ja sen vuoksi oli joka miehen huolena parhaan taitonsa mukaan kunnialla suorittaa korkea tehtävänsä.

Toiselta puolen keisarilliset perheet epäilemättä ottivat huomioon, että ne meidän kanssamme seurustellessaan enemmän seurustelivat Amerikan kansan kanssa kuin osoittamalla huomaavaisuutta vaikka kokonaisuudelle plutoonalle täysivaltaisia ministereitä. Ja siitä syystä he tapaukselle antoivat sen parhaan merkityksen, että se oli suopeuden ja ystävällisten tunteitten ilmaus kokonaista maata kohtaan. Näin käsitimme ystävyuden, jota meille osoitettiin, emmekä itseemme, seuraamme kohdistuvaksi. Emme kiellä, ettemmekö tunteneet ylpeyttä sen johdosta, että meidät otettiin vastaan kansamme edustajina. Ja epäilemättä tunsimme kansallista ylpeyttä, kun vastaanotto oli niin sydämellisen lämmin.

Runoilijamme on ollut ankaran silmälläpidon alainen aina siitä kuin laskimme ankkurin. Kun tuli tietoon, että lähtisimme Venäjän keisarin vieraksi, puhkesivat hänen suuren syvyytensä lähteet, ja hän tihkui sanomatonta pöytä neljäkolmatta tuntia. Alkuperäinen huolestuksemme siitä, mitä meidän piti tehdä itsellemme, muuttui äkkiä huolestukseksi siitä, mitä meidän piti tehdä runoilijallemme. Probleema tuli kuitenkin lopulta ratkaistuksi. Hänelle esitettiin kaksi vaihtoehtoa — joko hänen tuli vanna hirmuinen vala, ettei julkaisisi ainoatakaan säettä omaa runouttaan niin kauan kuin oltiin tsaarin valtakunnassa, taikka jätettäisiin hän laivaan vartioituna, kunnes jälleen olisimme onnellisesti saapuneet Konstantinopoliin. Hän piti kauan puoliaan, mutta mukautui kuitenkin lopulta. Se oli suuri helpotus. — — —

Meri on ollut harvinaisen levoton kaiken päivää. Mutta siitä huolimatta on meidän ollut aika hauska. Vieraita on käynyt tulvimalla. Kenraalikuvernöörikin kävi luonamme, ja me tervehdimme häntä yhdeksällä tykinlaukauksella. Hänellä oli perhe kerallaan. Panin merkille, että rantasillan päästä hänen vaunuihinsa asti levitettiin mattoja, joita pitkin hän sitten käveli, vaikka olen nähnyt hänen kävelevän siellä ilmankin mattoja, kun hän ei kulkenut virantoimituksessa. Minä ajattelin, että ehkä hänellä oli erikoisen ylenmäärin hyvin kiilloitetut saappaat ja että hän tahtoi suojella niitä, mutta sitten katsoin, enkä voinut huomata, että ne olisivat kiiltäneet vähääkään tavallista paremmin. Voi olla, että hän ennen oli unohtanut mattonsa, mutta ei hänellä ainakaan ollut sitä silloin kanssaan. Hän oli sangen miellyttävä vanha herra.

Laivalla kävi niinkään ruhtinas Dolgoruki ja yksi tai pari suoramiraalia, jotka olimme tavanneet eilisessä vastaanotossa. Pysyttelin alussa hieman etäällä näistä, sillä vierailtuani keisarillisten luona en mielelläni rupea liian tuttavalliseksi ihmisten kanssa, jotka tunnen vain nimeltä ja joiden maineesta ja yhteiskunnallisesta asemasta en ole aivan selvillä. Katson parhaaksi pitää heitä alussa jonkun verran etäällä itsestäni. Sanoin itselleni, että ruhtinaat ja kreivit ja suoramiraalit ovat kyllä hyviä miehiä, mutta eivät he ole keisareita eikä sitä voi olla kyllin tarkka, kenen kanssa seurustelee.

Paroni Wrangel tuli myös. Hänen tapanaan oli ollut edustaa Venäjää Washingtonissa. Kerroin hänelle, että minulla oli ollut setä, joka vuosikauden ennen sitä oli pudonnut kaivokseen ja katkennut kahtia. Se oli vale, mutta en mitenkään voinut sallia sitä, että joku toinen voittaisi minut hämmästyttävään seikkailujen kertojana, jos siitä pienellä tekaistuksella selvisi. Paroni on miesten parhaita ja sanotaan keisarin suuresti luottavan häneen ja pitävän häntä suuressa arvossa.

Paroni Ungern-Sternberg, äänekäs ehyttunteinen vanha ylimys, tuli muiden mukana. Hän on edistyksen ja yritteliäisyyden mies — aikaansa edustava henkilö. Hän on Venäjän rautateitten ylitirehtori — jonkinlainen rautatiekuningas. Hän se tavallaan pitää huolta siitä, että maassa kaikki kulkee eteenpäin. Amerikassa hän on matkustanut laajalti. Hän sanoo koetelleensa vankityötä ja tehneensä sen erinomaisella menestyksellä. Hän sanoo vankien tekevän ahkerasti työtä ja olevan hyvántapaisia ja rauhallisia. Hän huomautti nykyään käyttävänsä heitä lähes kymmentätuhatta. Tämä näytti olevan uusi vetoaminen minun kykyyni. Mutta minä olin hetken vaatimusten tasalla. Minä sanoin, että meillä oli Amerikan rautateillä työssä kahdeksankymmentätuhatta vankia — kaikki kuolemaan tuomittuja törkeästä murhasta. Enempää *hän* ei kaivannut.

Luonamme kävi kenraali Totleben (Sevastopolin puolustuksen kuulu johtaja piirityksen aikana) ja paljon maaupseereja ja meriupseerejakin ja koko joukko virattomia venäläisiä naisia ja herroja. Tietysti oli samppanja-aamiainen varalla ja se syötiin ilman ihmishengenhukkaa. Maljoja ja leikkipuheita lauottiin runsaasti, mutta puheita ei pidetty, paitsi että Keisaria ja suuriruhtinasta kenraalikuvernöörin kautta kiitettiin vieraanvaraisesta vastaanotosta, ja että kenraalikuvernööri piti vastauspuheen, kiittäen keisarin puolesta puheesta j.n.e., j.n.e.

VII LUKU.

Jälleen Konstantinopolissa — Lähdemme Aasiaan — Merimiesten ilvehtelyä — Vanha Smyrna — "Itämainen loisto" petosta — Piplian "elämän kruunu" — Pyhiinvaeltajain ennustusviisautta — Smyrnan armeenialaiset — Suloinen muisto — "Kameelit tulossa, hö-hö!"

Palasimme Konstantinopoliin ja vietettyämme päivän tai pari uuvuttavassa retkeilyssä pitkin kaupunkia ja kajikilla soutelussa Kultaisella sarvella lähdimme taas matkaa jatkamaan. Laskimme Marmarameren halki Dardanelleihin ja ohjasimme sitten uuteen maahan — ainakin meille uuteen — Aasiaan. Tähän saakka olimme siihen tutustuneet vain hyvän-päivän verran tehdessämme huviretkiä Skutariin ja sen ympäristöön.

Kuljimme Lemnoksen ja Mytilenen välitse ja näimme ne — samoin kuin olimme nähneet Elban ja Balearien saaretkin — vain kookkaina hahmoina, etäisyyden vienontavain autereitten verhoamina — kuin valaskaloina sumussa. Sitten suuntasimme kulkumme etelää kohti ja aloimme lukea tuloamme varten kuuluun Smyrnaan.

Kaikkina päivän ja yön hetkinä huvittelivat merimiehet kanssissa itseään ja meille tuottivat harmia sillä, että tekivät pilaa meidän käynnistämme keisarillisten luona. Keisarille antamamme adressin johdanto kuului seuraavasti:

"Olemme kourallinen yksityisiä Amerikan kansalaisia, jotka matkustamme vain virkistykseksemme — ja vaatimattomasti, kuten epäviralliseen asemaamme kuuluu — eikä meillä sen vuoksi ole esitettävänä minkäänlaista puolustusta siihen, että tulemme Teidän Majesteettinne eteen, kuin halumme esiintuoda kiitollisuuden tunteemme sen valtakunnan herralle, joka valtakunta myötä- ja vastoinkäymisessä on ollut sen maan vankka ystävä, jota niin rakastamme."

Kolmas kokki, kruunun kiiltävä peltikannu ja keisarillisena verhonaan rasvalänteistä ja kahvitahroista pilkullinen pöytäliina ja kädessään valtikka, joka kummasti muistutti kauhaa, asteli ränstynyttä mattoa pitkin ja istahti ankkurivintturille, lentävästä tyrskystä huolimatta. Hänen tervaiset ja säiden ahavoittamat kamariherransa, herttuansa ja lordiyliamiraalinsa asettuivat hänen ympärilleen

puettuina niin juhlallisesti kuin vanhoilla presenningeillä ja purjeen riekaleilla oli mahdollista. Sitten vieraileva "lomavahti", muutettuaan itsensä sulottomiksi rouviksi ja kömpelöiksi pyhiinvaeltajiksi törkeästi jäljiteltävine niskaputouksineen, vannehameineen, valkoisine hansikkailleen ja hännystakkineen, juhlallisesti nousi kannelle ja syvään kumartaen esitti yhdistelmän monimutkaisia ja mitä ihmeellisimpiä hymyjä, joita harva hallitsija olisi voinut katsella pakahtumatta. Sitten valekonsuli, kalkkivedellä maalattu kansijätkä, veti esiin töhryisen paperirepaleen ja alkoi vaivalla lukea:

"Hänen Keisarilliselle Majesteetilleen, Aleksanteri II:lle, Venäjän Keisarille:

"Olemme kourallinen yksityisiä Amerikan kansalaisia, jotka matkustamme vain virkistykseksemme — ja vaatimattomasti, kuten epäviralliseen asemaamme kuuluu — eikä meillä sen vuoksi ole esitettävänä minkäänlaista puolustusta siihen, että tulemme Teidän Majesteettinne eteen —"

Keisari: — "No mitä pirua te sitten tulitte?"

— "Kuin halumme esiintuoda kiitollisuuden tunteemme sen valtakunnan herralle, joka —"

Keisari: — "Ah, h—ttiin koko adressi! — lukekaa se poliisille. Hovimestari, viekää nämä ihmiset veljieni suuriruhtinaitten luo ja antakaa heille kelpo ateria. Adieu! Olen onnellinen — olen hyvilläni — olen ihastunut — olen ikävystynyt. Adieu, adieu — paidjom! Palatsin ylikamariherra lukekoon kaikki irtaimet arvoesineet, mitä taloon kuuluu."

Ilveily tähän päättyi, mutta se toistettiin joka kerta, kun vahtia vaihdettiin, ja kaunistettiin uusilla ja vielä kummemmilla pukukeksinnöillä ja kohteliaisuuksilla.

Pitkin päivää ja yötä tämän tuskastuttavan adressin fraasit räökkäsivät korviamme. Ryvettyneitä merimiehiä laskeutui alas etumastosta tyynesti ilmoittaen olevansa "kourallinen yksityisiä Amerikan kansalaisia, jotka *matkustivat vain virkistyksekseen* ja vaatimattomasti" j.n.e. Hiilipassarit kulkivat työhönsä laivan salattuihin syvyiksiin puolustellen naamainsa mustuutta ja pukunsa tuhruisuutta sillä, että *he* olivat "kourallinen yksityisiä kansalaisia, jotka matkustivat vain virkistykseen", j.n.e., ja kun puolenyön aikaan kautta laivan kuului huuto "*Kahdeksan lasia! — paapuurin vahti kannelle!*" niin tuli paapuurin vahti komeroistaan haukotellen ja jäseniään oikoen ja hokien tuota iankaikkista: "Joo joo, herra! Me olemme kourallinen yksityisiä kansalaisia Amerikasta, jotka matkustamme vain virkistykseksemme ja vaatimattomasti, kuten epäviralliseen asemaamme kuuluu!"

Minä olin ollut komitean jäsen ja ollut avullisena adressin laatimisessa ja iva sattui sen vuoksi erikoisesti minuun. En ole koskaan kuullut merimiehen julistavan olevansa kourallinen Amerikan kansalaisia, jotka matkustavat virkistyksekseen, mutta minä toivoin, että hän kompastuisi ja putoisi mereen ja siten vähentäisi tätä kourallista edes yhdellä yksilöllä. En ole koskaan siihen määrään kiusaantunut mistään lauseparresta kuin näistä Venäjän keisarille annetun adressin alkusanoista, ja siitä saan kiittää merimiehiämme.

Tämä Smyrnan satama, ensimmäinen huomattava tuttavuutemme Aasiassa, on taajaan sullottu kaupunki, jossa on satakolmekymmentätuhatta asukasta ja samoin kuin Konstantinopoli on sekin vailla esikaupunkeja. Sen laidat ovat aivan yhtä taajaan ahdetut kuin keskustakin ja asunnot sitten yht'äkkiä lakkaavat ja alkaa lakeus, joka näytti olevan aivan asumukseton. Se on aivan samanlainen kuin mikä muu itämaalainen kaupunki tahansa. Sen moslemilaiset talot toisin sanoen ovat raskaat ja pimeät ja ilottomat kuin hauta. Kadut ovat koukkuiset, kömpelösti ja epätasaisesti kivetetyt eivätkä tavallisia portaita leveämmät. Kadut järjestään vievät kulkijan johonkin toiseen paikkaan kuin siihen, mihin hän aikoo, ja yllättävät häntä saattelemalla hänet mitä odottamattomimpiin paikkoihin. Kauppaa käydään pääasiallisesti suurissa katetuissa basaareissa, joissa on kuten mehiläiskennossa lukemattomia puoteja, tuskin muuta kuin tavallisen vaatekomeron suuruisia. Ja koko pesä on leikattu ristiin rastiin kulkevilla kujilla, joihin nipin näpin mahtuu kuormattu kameeli ja jotka ovat kuin luodut saattamaan muukalaisen ymmälle ja ehkä eksyksiinkin. Kaikkialla on likaa, kaikkialla on kirppuja, kaikkialla hoippuvia masentuneita koiria. Joka kuja on tupaten täynnään ihmisiä. Minne vain katsotte, kaikkialla katseenne kohtaa kummia pukuja kuin hurjissa naamiaisissa. Verstaat ovat kaikki katua kohti avoimet ja työmies näkyvissä. Kaikenlaisia ääniä tunkee korviin ja muita kaikkia ylempänä kaikuu muessinin huuto jostain korkeasta minareetista kutsuen uskovaisia tyhjäntoimittajia rukoukseen. Ja voiton tästä rukoukseen kutsustakin, katujen metelistä, mielenkiintoisista puvuista, voiton kaikesta vie ja pääosan huomiosta vaatii ensimmäiseksi, viimeiseksi ja joka aikana yhdistelmä muhammedilaisia löyhkiä, joiden rinnalla kiinalaiskortteerinkin haju on yhtä mieluinen kuin lihoitetun vasikan paistosavut palaavan tuhlaajapojan sieraimissa. Semmoista on itämaalainen ylellisyys — semmoista itämaalainen loisto! Luemme siitä joka päivä, mutta emme käsitä sitä, ennenkuin näemme sen. Smyrna on sangen vanha kaupunki. Sen nimi seisoo piplissa monessa kohden, yksi tai pari Kristuksen opetuslapsista kävi siinä ja Smyrnalle kuului yksi niistä seitsemästä kirkosta, joista ilmestyskirjassa puhutaan. Näitä kirkkoja verrattiin pyhässä sanassa kynttilänjalkoihin ja erällä ehdoilla oli toteutuva jonkinlainen lupaus, että Smyrnalle

annettaisiin "elämän kruunu". Sen tuli "olla uskollinen hamaan kuolemaan" — ne olivat sanat. Se ei ole pysynyt tasaisesti uskollisena, mutta pyhiinvaeltajat, jotka tänne tulevat, arvelevat sen tulleen kyllin lähelle sitä pelastaakseen itsensä, ja he siis viittaavat siihen seikkaan, että Smyrnalla nykyään on elämän kruununsa ja että se on suuri kaupunki, täynnään tarmoa ja käypä laajaa kauppaa, jota vastoin ne kaupungit, joissa olivat ne muut kuusi kirkkoa ja joille ei mitään elämän kruunua luvattu, ovat maan päältä kadonneet. Smyrnalla siis todella on vielä kruununsa, liikkeen kannalta katsoen. Kahdeksantoista vuosisadan kuluessa on sen rata tosin ollut sangen monivaiheinen ja monen uskoiset ruhtinaat ovat sitä hallinneet, mutta koko tällä ajalla ei ole ollut ainoatakaan jaksoa, mikäli tiedämme (nimittäin semmoista ajanjaksoa, jona siinä yleensä on ollut asukkaita), jolloin sillä ei olisi ollut pientä "hamaan kuolemaan uskollista" kristittyä pikku seurakuntaansa. Se oli ainoa kirkko, jota vastaan ei ilmestyskirja sisältänyt uhkauksia, ja ainoa, joka on jäänyt eloon.

Toisin oli Efeson laita, jonne täältä on neljäkymmentä mailia ja jossa on toinen noista seitsemästä kirkosta. "Kynttilänjalka" on viety Efesosta. Sen valo on sammutettu. Pyhiinvaeltajamme, jotka aina ovat kärkkäät etsimään pipliasta ennustuksia, semmoisistakin paikoista, joissa niitä ei ole, puhuvat iloisesti ja tyytyväisesti raunioiksi sortuneesta Efeso raukasta; joka on ennustuksen uhri. Eikä kuitenkaan ole ainoatakaan lausetta, joka selvään uhkaksi kaupunkia hävityksellä. Nuo sanat kuuluvat:

"Muista siis, mistä olet pudonnut, ja kadu ja tee ensimmäiset työt; taikka tulen muutoin nopeaan luoksesi ja poistan kynttilänjalan paikastaan, ellet kadu."

Siinä kaikki. Muut värsyt järjestään ovat Efesolle erinomaisen suosiolliset. Uhkaus on ehdonalainen. Ei ole mitään historiallista todistusta, etteikö se olisi katunut. Mutta meidän aikamme viisaitten julma tapa on se, että he kylmästi ja mielivaltaisesti pukevut profeetanpaidan väärän miehen päälle. He tekevät sen välittämättä vähääkään siitä, mikä on järjellistä. Molemmat vast'ikään mainitsemani tapaukset ovat siitä esimerkkejä. Nuo "ennustukset" selvään tarkoittavat "Efeson, Smyrnan y.m. kirkkoja", mutta siitä huolimatta pyhiinvaeltajat aina ja alati kohdistavat ne itse *kaupunkeihin*. Ei mitään elämän kruunua luvattu Smyrnan kaupungille eikä sen kaupalle, vaan sille kouralliselle kristittyjä, joka muodosti "kirkon". Jos *he* pysyisivät "uskollisina hamaan kuolemaan", niin heillä nyt on kruununsa — mutta ei mikään määrä uskollisuutta eikä lakiin perustavaa kekseliäisyyttä yhteisvoiminkaan voi kohtuudella sekoittaa *kaupunkia* osalliseksi ennustuksen lupauksista. Piplian juhlalliset sanat tarkoittavat elämän kruunua, jonka loisto heijastaa iankaikkisuuden loppumattomain aikain päivänseiteitä eikä ihmiskäsin rakennetun kaupungin perhoslyhyttä elämää, sillä tämän täytyy rakentajineen hajota tomuksi ja unohtua senkin vuosisatakourallisen kuluessa, joka kiinteälle maailmallemme itselleen on suotu aikaa kehdosta hautaan.

Tuo tapa leipoa ennustusten täyttymyksiä tapauksissa, joissa ennustukset ovat täynnään "jos'ia", lähentelee jo luonnottomuutta. Otaksukaamme, että tuhannen vuoden kuluttua Smyrnan matala satama on vilutaudin saastuttama suo taikka että kaupunki jostain muusta syystä kuolee. Ja otaksukaamme myös, että saman ajan kuluessa suo, joka on täyttänyt Efeson kuulun sataman ja saanut aikaan, että vanha kaupunki tappavan ilmanalansa vuoksi nykyään on asumaton, muuttuu kovaksi ja terveelliseksi maaksi. Otaksukaamme, että tästä on luonnolliset seuraukset: Smyrnasta tulee surullinen rauniokaupunki, Efeso rakennetaan uudelleen. Mitä ennustusten selittäjämme silloin sanoisivat? He kylmäverisesti hyppäisivät meidän maailmanaikamme yli ja sanoisivat: "Smyrna ei ollut uskollinen hamaan kuolemaansa ja sen vuoksi siltä kiellettiin elämän kruunu. Efeso katui ja katso! sen kynttilänjalkaa ei otettu pois. Katsokaa näitä todistuksia! Kuinka ihmeteltävä on ennustus!"

Smyrna on kuudesti perinpohjin hävitetty. Jos sen elämänkruunu olisi ollut vakuutuskirja, olisi sillä ollut tilaisuus kantaa vakuutusmaksu ensi kerran kukistuessaan. Mutta se on sillä ehdonalaisena ja selittelyn varassa, joka ei oikeastaan koske sitä. Kuusi eri kertaa luulen kuitenkin omahyväisten ennustusintoilijain pahoin hairahtuneen ja Smyrnan ja smyrnalaisten sanomattomaksi harmiksi sanoneen: "Totisesti, tässä on ennustus ihmeteltävästi toteutunut! Smyrna ei ole ollut uskollinen hamaan kuolemaansa ja katso, sen elämänkruunu on sen päästä otettu. Totisesti, nämä ovat ihmeellisiä asioita!"

Semmoisilla asioilla on paha vaikutus. Ne yllyttävät maailmallisia ihmisiä puhumaan kevytmielisesti pyhistä asioista. Paksupäiset raamatunselittäjät, tyhmit saarnamiehet ja opettajat tuottavat uskonnolle enemmän vahinkoa kuin järkevät, kiihkotta arvostelevat papit voivat perata pois, vaikka miten ponnistelisivat. Ei ole tervettä harkintaa elämän kruunun omistamisessa kaupungille, joka on kuudesti hävitetty. Ne päinvastaisen suunnan viisastelijat, jotka vääntelevät ennustukset sillä tavalla, että ne päinvastoin uhkaavat samaa kaupunkia hävityksellä ja autioksi jäämisellä, harkitsevat asioita yhtä epäonnistuneesti, sillä onhan kaupunki, heidän onnettomuudekseen, nyt sangen kukoistavassa tilassa. Näistä asioista saa uskottomuus aseita.

Osa kaupungista on melkein kokonaan turkkilainen. Juutalaisilla on oma kortteerinsa; frankeilla niinikään kortteerinsa, samoin kuin armenialaisillakin. Armenialaiset tietysti ovat kristittyjä. Heidän

talonsa ovat suuret, puhtaat, ilmavat, somasti permannoidut mustilla ja valkoisilla marmoriruuduilla ja monen talon keskellä on neliskulmainen piha, pihassa rehevä kukkatarha ja kimalteleva suihkulähde. Kaikkien huoneitten ovet antavat siihen. Sangen leveä halli kulkee katuovelle ja siinä naiset istuvat suurimman osan päivää. Illan vileässä he pukeutuvat parhaisiin vaatteisiinsa ja ilmestyvät ovelle. Kaikki he ovat kasvoiltaan hyvän näköisiä ja erinomaisen siroja ja puhtaita; näyttävät siltä, kuin olisi heidät juuri otettu liinakauppiaan pahvirasiasta. Jotkut nuorista neidoista — suuri osa heistä, voinen sanoa — ovat sangen kauniitakin. He ovat keskimäärin hiukkasta paremman näköiset kuin amerikkalaiset tytöt — jotka puolueettomat sanat pyydän antamaan minulle anteeksi. He ovat erittäin seuranrakkaita ja nauravat takaisin, jos muukalainen heille hymyilee, kumartavat takaisin, jos hän kumartaa, ja vastaavat puheeseen, jos hän puhuu heille. Esittelyä ei tarvita. Tunnin juttelu ovella soman tytön kanssa, jota ei ole koskaan ennen nähnyt, on helppo saada ja sangen miellyttävä. Olen itse koettanut. En osannut mitään muuta kuin englantia, eikä tyttö osannut mitään muuta kuin kreikkaa tai armeniaa tai jotain muuta sen tapaista barbaarikieltä, mutta juttuun me tulimme sangen hyvin. Olen huomannut, ettei tämänkaltaisissa tapauksissa se seikka, ettette voi toisianne käsittää, tuota suurtakaan haittaa. Tuossa venäläisessä Jaltan kaupungissa tanssin tuntikauden sangen ihmeellistä tanssia ja tanssia, josta en ollut ennen kuullutkaan, tanssin sen sangen soman tytön kanssa ja me puhuimme yhtämittaa ja nauroimme vallan uuvuksiin saakka, eikä kumpikaan vähääkään tiennyt siitä, mitä toinen tarkoitti. Mutta se oli mainiota. Lattialla oli kaksikymmentä henkeä, ja tanssi oli sangen vilkasta ja monimutkaista. Se oli kylläkin mutkikasta ilman minua — minun kanssani vielä sitäkin mutkikkaampaa. Silloin tällöin pistin sekaan jonkun tarkoituksettoman tempun, joka oli meille kaikille yllätys. Mutta minä en ole koskaan lakannut ajattelemasta sitä samaista venäläistä tyttöä. Olen kirjoittanut hänelle, mutta en saa kirjeisiini osoitetta, hänen nimensä kun on semmoinen yhdeksänliitoksinen venäläinen juttu eikä meidän aakkosissamme ole niin paljon kirjaimia, että ne koko nimeen riittäisivät. En ole niin varomaton, että hereilläni koettaisin sitä lausua, mutta unissani minä olen yrittänyt. Mutta se ei koskaan pääse suustani repäisemättä mukaansa vanhaa torahammasta. Ja silloin leukaloukkuni loksahtaa kiinni ja puraisee poikki pari viimeistä tavua, mutta ne maistavat hyviltä.

Dardanellien läpi laskiessamme näimme kaukoputkillamme rannalla kameelijonoja, mutta läheltä emme saaneet nähdä niitä, ennenkuin tulimme Smyrnaan. Nämä kameelit ovat paljon suurempia kuin ne hontelot yksilöt, joita näkee eläintarhoissa. Ne kulkevat näillä kaduilla yksinkertaisessa jonossa, toistakymmentä peräkkäin, selässään raskaat taakat ja naamiaismainen neekeri turkkilaisen puvussa tai arabialainen edellä ratsastaen pienellä aasilla, valtavin kuormaeläinten rinnalla aivan mitättömän näköisenä. Kameelijono kuormineen, jossa ovat Arabian mausteet ja Persian harvinaiset kankaat, marssiessaan basaarin kapeilla käytävillä kuormia kantavain ihmisten, rahanvaihtajain, lammukkauppiaitten, lasitavaraa kaupustelevain alnaskarien, pyyleväin, jalat allaan ristissä istuvain ja kuulua nargiliaan polttavain turkkilaisten keskellä, keskitse idän kirjaviin pukuihin puettu, edestakaisin sahailevan rahvaan, on todella itämainen ilmestys. Taulusta ei puutu mitään. Se oikopäätä heittää teidät takaisin unhotettuun poikaikäänne ja alatte uudelleen uneksia "Tuhannen ja yhden yön" ihmeistä. Jälleen ovat tovereinanne prinssit, herrananne kalifi Harun Al Rashid ja palvelijoinanne hirmuisia jättiläisiä ja henkiä, jotka tulevat savussa, salamoissa ja ukkosen jyryillä ja lähtiessään lähtevät kuin myrsky!

VIII LUKU.

Smyrnan "leijonat" — Marttyyri Polykarpos — Ne "seitsemän kirkkoa" — Mennyttä suuruutta — Salaperäiset osterisuonet — Osterit matkailijoina — Maailmanloppu, jota ei tullutkaan — Joutilas rautatie.

Kyselimme ja saimme tietää, että Smyrnan "leijonat" olivat ensinnäkin vanhan linnan rauniot, joiden mahtavat sortuneet muurit uhkaavana katselevat kaupunkia sen vieressä olevalta korkealta kukkulalta (pyhän sanan Pagus vuorelta, niin sanottiin). Toiseksi erään kirkon paikka, joka kirkko oli yksi ilmestyskirjan mainitsemista Aasian seitsemästä kirkosta, sen mukaan mitä jo ajanlaskumme ensimmäisellä vuosisadalla uskottiin. Ja vihdoinkin se paikka, jossa arvoisa Polykarpos kahdeksantoista vuosisataa takaperin Smyrnassa kärsi uskonsa vuoksi marttyyrikuoleman, ja hänen hautansa.

Saimme pienet aasit ja lähdimme liikkeelle. Näimme Polykarpoksen haudan ja riensimme sitten edelleen.

Seuraavina olivat listalla ne "seitsemän kirkkoa", kuten täällä lyhentäen sanottiin. Ratsastimme sinne

— puolentoista mailin verran paahtavassa auringonpaisteessa — ja saimme nähdä pienen kreikkalaisen kirkon, jonka vakuutettiin olevan vanhalla paikalla. Maksettuumme pienen pääsyrahan antoi pyhä vartia meille kullekin pienen vahakynttilän muistoksi tästä paikasta, ja minä pistin omani hattuuni, jossa aurinko sulatti sen ja rasva juoksi kaikki niskaani ja pitkin selkääni. Joten minulle ei jäänyt mitään muuta kuin sydän ja sangen surkean ja kuihtuneen näköinen sydän se on.

Useat meistä koettelivat parhaan taitonsa mukaan todistella, että piplissa mainittu "kirkko" tarkoittikin kristittyjen joukkoa eikä rakennusta, että piplia kuvasi heitä ylen köyhiksi — niin köyhiksi, mikäli käsitin, ja niin vainon alaisiksi (kuten Polykarpoksen marttyyrikuolema osoittaa), ettei heillä ensinnäkään olisi ollut varoja rakentaa kirkkoa ja toiseksi että he eivät olisi uskaltaneet rakentaa sitä kaikkien nähtäväksi, vaikka olisivat voineetkin. Ja viho viimeiseksi, että jos he olisivat voineet sen rakentaa, niin olisi yleinen mielipide vaatinut rakentamaan sen Annekin kaupungin läheisyyteen. Mutta retkeilijä-perheemme vanhemmat kumosivat mielipiteemme ja halveksivat todisteluamme. Siitä he kuitenkin perästäpäin saivat ansaitun palkkansa. He huomasivat, että heidät oli johdettu harhaan ja että he olivat menneet väärään paikkaan. He huomasivat, että paikka onkin kaupungissa.

Ratsastaessamme kaupungin läpi näimme merkkejä niistä kuudesta Smyrnasta, jotka ovat olleet ja joko palaneet tai maanjäristysten vaikutuksesta sortuneet. Toisin paikoin ovat kukkulat ja vuoret halkeilleet, kaivauksien kautta on päivän valoon saatettu suuria rakennuspaasia, jotka ovat täällä maanneet haudattuina kautta aikain, ja tien varassa ovat nykyisen Smyrnan kaikki halvat talot ja muurit kirjavinaan katkenneita pilareita, kapiteeleja ja veistettyjä marmorijäännöksiä, jotka ennen muinoin koristivat kaupungin ylpeitä palatseja ja tempeleitä.

Linnavuorelle oli sangen jyrkkä polku, ja nousimme jotenkin hitaasti. Mutta paljon mieltäkiinnittävää näimme ympärillämme. Eräässä paikassa, viisisataa jalkaa merenpinnan yläpuolella, oli tien yläpuolella äkkijyrkkä, kymmentä tai viittätoista jalkaa korkea seinämä ja leikkauksessa oli paljastunut kolme simpukankuorisuonta aivan samalla tavalla kuin olemme nähneet Nevadassa tai Montanassa tieleikkauksien paljastavan kvartsisuonia. Suonien vahvuus oli noin kahdeksantoista tuumaa ja niiden välillä oli maata pari tai kolme jalkaa ja ne kulkivat viistoon alaspäin kolmekymmentä jalkaa tai enemmänkin ja katosivat sitten siinä paikassa, jossa leikkaus yhdytti tien. Taivas yksin tietää, kauasko niitä voitaisiin seurata, jos ne paljastettaisiin. Siinä oli puhtaita kauniita osterinkuoria, suuria ja aivan samanlaisia kuin muutkin osterinkuoret. Niitä oli vahvalta päällekkäin, mutta suomen ylä- tai alapuolella ei ollut hajallaan ainoatakaan. Joka suoni oli selvä ja naapurikerroksista erillään. Ensimmäinen päähänpistoni oli pystyttää tavanmukainen —

TIEDONANTO:

"Me allekirjoittaneet varaamme itsellemme viisi klaimia, kahdensadan jalan mittaisia kukin (ja yksi löydöstä) tästä osterisuonesta kaikkine poimuineen, taskuineen, kulmineen, vaihteluineen ja mutkineen ja viisikymmentä jalkaa niiden kummaltakin puolelta hyödyntääksemme niitä etc. Smyrnan kaivoslakien mukaisesti."

Ne olivat niin kaikin puolin luonnollisen näköisiä suonia, että minun oli vaikea niistä luopua. Osterinkuorien seassa oli kaikenlaisia jäännöksiä vanhoista murtuneista savenvalajan teoksista. Miten ovat nämä osterinkuoripaljoudet tänne tulleet? Siitä en ole voinut päästä selvyYTEEN. Murtuneet saviastiat ja osterinkuoret saavat ajattelemaan ravintoloita — mutta eihän meidän aikoinamme ole voinut olla semmoisia laitoksia täällä kaukana vuorenrinteellä siitä yksinkertaisesta syystä, ettei täällä ole ketään asunut. Ravintola ei kannattaisi tämmöisessä kivisessä, autiossa ja toivottomassa paikassa. Sitäpaitsi ei kuorien joukossa ollut samppanjakorkkeja. Jos täällä yleensä on koskaan ollut ravintolaa, on se ollut Smyrnan loistoaikana, jolloin mäet olivat palatseja täynnään. Voisin uskoa yhden ravintolan niillä edellytyksillä; mutta kun niitä pitäisi olla kolme? Onko täällä ollut ravintoloita kolmena eri maailman aikakautena? — koska osterisuonien välissä on kaksi tai kolme jalkaa kovaa maata. Ilmeisestikään ei ravintolaratkaisu kelpaa.

Kukkula on joskus voinut olla merenpohjana ja maanjäristys on voinut kohottaa sen korkeuteen simpukkakerroksineen — mutta entä saviastiat? Ja vielä, mitenpä se, kun simpukkakerroksia on *kolme* päällekkäin ja niiden välillä on paksut kerrokset pätevää kunnon maata?

Se teoria ei kelpaa. On kun onkin mahdollista, että tämä kukkula on Araratin vuori ja että Noan arkki pysähtyi tähän ja että hän söi ostereita ja nakkeli kuoret veteen. Mutta ei, ei kelpaa sekään. Niitähän on kolme kerrosta ja kovaa maata välissä — ja sitäpaitsi, Noan perheeseen kuului vain kahdeksan henkeä, eivätkä he olisi voineet syödä kaikkia näitä ostereita niinä parina kolmena kuukautena, jotka he tämän vuoren laella viipyivät. Niin, mutta eläimet — niin, mutta onhan aivan nurinkurista otaksua, että hän olisi ruvennut ruokkimaan eläimiä ostereilla.

Se on tuskallista — jopa nöyryyttävää — mutta minulle ei lopulta jää kuin yksi heikko teoria: että

simpukat ovat omin voimin sinne kiivenneet. Mutta mikä olisi niiden tarkoitus voinut olla? — mitä ne luulivat sieltä löytävänsä? Mitä syytä on millään osterilla lähteä mäkeä kiipeämään? Mäelle kiipeäminen ehdottomasti on osterille väsyttävä ja ikävystyttävä voimanponnistus. Luonnollisin johtopäätös olisi, että osterit kiipeisivät sinne näköalaa katselemaan. Mutta kun tulee ajatelleeksi osterin luonnonlahjoja, niin näyttää selvältä, ettei se välitä maisemista. Osterilla ei ole vaistoja siihen suuntaan, se ei välitä mitään siitä mikä on kaunista. Osteri on taipumuksiltaan syrjäisyyttä suosiva eikä se ole vilkas — ei edes hilpeämielinen muuta kuin kohtalaisesti, eikä se ole koskaan yritteliäs. Mutta ennen kaikkea, osterilla ei ole minkäänlaista mielenkiintoa näköaloja kohtaan — se halveksii niitä. Mihin olen nyt sitten tullut? Ei muuta kuin siihen kohtaan, josta lähdinkin, nimittäin että *nuo osterinkuoret ovat siellä* säännöllisissä kerroksissa viiden sadan jalan korkeudessa merestä eikä kukaan tiedä, kuinka ne ovat sinne tulleet. Olen penkonut kaikki matkaoppaat, ja summa kaikesta siitä, mitä ne sanovat, on se että: "Siellä ne ovat, mutta kuinka ne ovat sinne päässeet, se on salaisuus."

Viisikolmatta vuotta takaperin paljon ihmisiä Amerikassa pukeutui ylönousemusvaatteihinsa, hyvästeli kyynelsilmin ystävänsä ja varustautui lentämään taivaaseen heti tuomiopasuunan ensi kerran törähtäessä. Mutta enkeli ei puhaltanutkaan pasuunaansa. Millerin tuomiopäivä kärsi haaksirikon. Minä en osannut aavistaa, että Vähässä-Aasiassakin oli milleriläisiä, mutta eräs herrasmies kertoi minulle, että Smyrnassa eräänä päivänä kolme vuotta takaperin odotettiin maailmanloppua ja että sitä varten oli ryhdytty kaikkiin valmistuksiin. Jo paljon ennen oli ryhdytty hommaamaan ja varustamaan ja määrähetken tullen vallitsi hurja kiihtymys. Muuan väkijoukko nousi varhain aamulla linnavuorelle välttääkseen siten yleisen hävityksen ja moni saman hullaantumisen valtaama sulki puotinsa ja heitti kaikki maalliset huolet. Mutta omituisinta asiassa oli, että kolmen aikaan iltapäivällä, herrasmiehemme syödessä ystävineen päivällistä hotellissa, puhkesi hirvuinen myrsky ja rankkasade salamoineen ja ukkosineen ja kamalalla raivolla tätä ilmaa kesti pari kolme tuntia. Tämä oli siihen vuoden aikaan Smyrnasta aivan luonnonvastaista ja jotkut suurimmistakin epäilijöistä säikähtivät. Kaduilla vesi juoksi virtanaan ja hotellin permanto oli veden vallassa. Päivällinen täytyi keskeyttää. Kun myrsky taukosi ja kaikki olivat kauttaaltaan likomärkinä ja alakuloisina ja puoleksi hukkuneita, palasivat ylönousijat vuorelta alas yhtä kuivina kuin yhtä monta hyväntekeväisyysaarnaa! He olivat katselleet alhaalla raivoavaa hirveätä myrskyä ja luulleet, että heidän maailmanloppusuunnitelmansa todella oli saavuttanut suuren menestyksen.

Rautatie täällä Aasiassa — Idässä, unelmain valtakunnassa — "Tuhannen ja yhden yön" tarumaassa — tuntuu sängen oudolta ajatukselle. Mutta rautatie täällä siitä huolimatta on ja toista rakennetaan. Tämä nykyinen on hyvin rakennettu ja hyvässä hoidossa, mutta englantilainen yhtiö, joka sen omistaa, ei korjaa kovinkaan suuria voittoja. Ensimmäisenä vuotena sillä kulki koko paljon matkustajia, mutta tavaroita ei kaikkiaan kuljetettu kuin kahdeksansataa naulaa viikunoita!

Se menee melkein Efeson porteille saakka — kaupunkiin, joka on ollut suuri kaikkina maailman aikoina — kaupunkiin, joka on kaikille piplian lukijoille tuttu ja joka jo oli vanha kuin itse vuoret Kristuksen opetuslapsien saarnatessa sen kaduilla. Sen juuret ovat kaukana tarujen hämärissä ajoissa ja se oli Kreikan jumaluustarustossa kuulujen jumalain syntymäkoti. Se ajatus, että veturi ajaa porhaltaisi tämänkaltaisen paikan kautta ja herättäisi sen vanhain romanttisten aikain haamut kuolleitten ja menneitten vuosisatain unesta, se tuntui kylläkin kummalta.

Matkustamme sinne huomenna kuuluja raunioita katsomaan.

IX LUKU.

Matkalla muinaiseen Efesoon — Vanha Ajassaluk — Aasin kataluutta — Hullunkurinen kulkue — Mennyttä loistoa — Historian rippeitä — Legenda seitsemästä unikeosta.

Tämä on ollut levoton päivä. Rautatien päällikkö antoi junan käytettäväksemme ja osoitti meille vielä senkin ystävyuden, että saattoi meitä Efesoon ja valppaasti piti meistä kaiken aikaa huolta. Kuljetimme mukanaamme tavaravaunuissa kuusikymmentä tuskin huomattavaa asiaa, sillä meillä oli katseltavanamme laaja alue. Olemme nähneet rautatien kahden puolen pukuja, jotka ovat hullunkurisimpia, mitä ajatella saattaa. Olen iloinen, ettei mikään mahdollinen sanayhdistelmä voi niitä kuvata, sillä muutoin ehkä olisin niin mieletön, että yrittäisin.

Vanhassa Ajassalukissa tapasimme keskellä kolkkoa autiomaata pitkiä raunioiksi sortuneita

akvedukteja ja muita rakennustaiteellisen suuruuden jäännöksiä, jotka meille kylläkin selvään kertoivat, että lähestyimme suurta muinaista kaupunkia. Astuimme junasta, nousimme aasien selkään kutsuvieraittemme — miellyttävään nuorten miesten keralla, jotka kuuluivat amerikkalaisen sotalaivan upseeristoon.

Pikku aasiemme selässä oli varta vasten hyvin korkeiksi sommitellut satulat, etteivät ratsastajan jalat laahaisi maata. Tämä varokeino ei kuitenkaan riittänyt pisimmille pyhiinvaeltajillemme. Ohjaksia ei ollut, yksi nuoranpala vain, joka oli kuulaimiin kiinni sidottu. Se oli vain koriste, sillä aasi ei välittänyt siitä vähääkään. Jos se painautui tyyrpuurin puoleen, niin saittepa vääntää ruorin vaikka kuinka kauas vastakkaiselle puolelle tahansa, jos se tuotti teille erikoista huvia, aasi vain painautui tyyrpuurin puoleen siitä huolimattakin. Ei ollut kuin yksi menetelmä, johon saattoi luottaa, nimittäin astua maahan ja nostaa aasin takaosaa jommallekummalle puolelle, kunnes sen pää osoitti oikeaan suuntaan, taikka ottaa se kainaloonsa ja kantaa se semmoiselle tien osalle, josta sen oli mahdoton päästä pois kiipeämättä. Aurinko syyti liekkejään kuin pätsin suusta, eivätkä niskahuivit, hunnut ja päivänvarjot suojelleet juuri ollenkaan. Ne vain saivat aikaan sen, että pitkä jonomme näytti kahta haaveellisemmalta — sillä minun täytyy sanoa, että naiset kaikki ratsastivat samaan malliin kuin miehetkin, koska he eivät muodottomissa satuloissa voineet sivuittain istua — miehet hikoilivat ja olivat pahalla tuulella, jalat kolistellen kiviä, aasit hyökkäilivät kaikkiin mahdollisiin suuntiin paitsi ei oikeaan, josta syystä niitä muokattiin nuijilla, ja silloin tällöin aina leveä päivänvarjo äkkiä pulahti alas muun ratsujoukon keskeltä, ilmaisten taas yhden pyhiinvaeltajan haistaneen ruohoa. Tuskinpa vain on milloinkaan ollut aaseja, joitten navigatsioni olisi ollut niin vaikea kuin näiden tai joilla olisi ollut niin monta tuskastuttavaa vaistoa. Toisinaan me niin uuvuimme ja hengästyimme niiden kanssa taistelllessamme, että meidän täytyi lakata siitä — ja paikalla aasit asettuivat vakaasti kävelemään. Tämä ja uupumus ja aurinko nukuttivat miehen pakostakin ja heti kun mies nukahti, pani aasi maata. Minun aasini ei ole koskaan enää näkevä lapsuuden kotiaan. Se on ruvennut makuulle yhden kerran liikaa. Sen täytyy kuolla.

Seisoimme kaikki muinaisen Efeson valtavassa teatterissa — tarkoitan kivi-istumellisessa amfiteatterissa — ja annoimme valokuvata itsemme. Näytimme siellä yhtä siistiltä joukolta, luullakseni, kuin missä muualla tahansa. Me emme paljoa kaunista erämaan yleistä tyhjyyttä. Lisäämme niin paljon arvoa kuin voimme uhkeille raunioille viheriäisillä päivänvarjoillamme ja aaseillamme, mutta paljoa se ei merkitse. Mutta me kuitenkin tarkoitamme hyvää.

Haluan sanoa muutaman sanan Efeson ulkonäöstä.

Korkealla, jyrkällä, merelle antavalla mäellä on vankoista marmorilohkareista rakennettu rauniolinna, jossa perimätiedon mukaan Pyhää Paavalia pidettiin tuhatkahdeksansataa vuotta sitten vankina. Näiltä vanhoilta muureilta on kaunein näköala sen aution seudun yli, jossa Efeso muinoin oli, muinaisuuden ylpein kaupunki, jonka Dianan temppeli oli niin jalosti suunniteltu ja niin ihmeen taiten tehty, että se kuului maailman seitsemän ihmeen ensimmäisiin.

Takanamme on meri, edessä tasainen vihanta laakso (oikeastaan suo), joka kohoo kauas vuorten keskelle. Eteisellä alalla on oikealla Ajassalukin vanha linna korkealla kukkulalla, lähellä sitä lakeudella suluttaani Selimin moskeija, joka on raunioiksi sortunut (se on rakennettu Pyhän Johanneksen haudalle ja oli ennen kristitty kirkko). Lähempänä katsojan puolella on Pionin kukkula, rintansa ympärillä ryhmissä kaikki, mitä Efeson raunioista vielä on pystyssä. Kapea laakso erottaa sen Koressoksen pitkästä, kallioisesta ja rosoisesta vuoresta. Maisema on sangen soma, mutta autio — sillä tuolla laajalla tasangolla ihmisen on mahdoton elää eikä sillä ole ihmisasunnolta. Ellei Pionin kukkulan juurella kohoisi noita sortuvia kaaria, valtavia patsaita ja hajoavia muureja, olisi vaikea luulla, että tällä paikalla muinoin on ollut kaupunki, jonka maine on vanhempi kuin tarukin. Tuntuu mahdottomalta tajuta, kuinka asiat, jotka nykyään kuuluvat koko maailman yhteiseen käsittepiiriin, voivat kuulua tämän hiljaisen, alakuloisen autiomaan historiaan ja hämäriin legendoihin. Puhumme Apollosta ja Dianasta — he syntyivät täällä, Syrinksin muuttumisesta ru'oksi — se tapahtui täällä, suuresta Pan jumalasta — hän asui Koressos kukkulan luolissa, amatzoneista — tämä oli heidän kuuluin kotinsa, Bakkoksesta ja Herakleesta — molemmat taistelivat täällä näitä sotaisia naisia vastaan, kykloopeista — he kantoivat paikalle ne jykevät marmorilohkareet, joita on muutamissa näistä raunioista, Homeroksesta — tämä oli yksi hänen monesta syntymäkodistaan, Kimon Ateenalaisesta, Alkibiadeesta, Lysanderista, Agesilaoksesta — he kävivät täällä, ja sen teki Aleksanteri Suurikin ja Hannibal, Antiokhos, Scipio, Lucullus ja Sulla, Brutus, Cassius, Pompejus, Cicero ja Augustus. Antonius oli tässä paikassa tuomarina ja jätti kesken oikeusistuntoa, asianajajain pitäessä puheitaan, paikkansa juostakseen Kleopatran jälkeen hänen oven ohi kulkiessaan. Tästä kaupungista nuo molemmat lähtivät huviretkilleen aluksilla, joita soudettiin hopea-airoilla, joiden purjeet olivat hyvänhajuiset, kauniita tyttöparvia mukana palvelemassa ja näyttelijöitä ja soittoniekkoja huvittamassa. Aikana, joka on kaupungin vanhimmasta historiasta niin kaukana, että se melkein tuntuu nykyisyydeltä, saarnasi täällä apostoli Paavali uutta uskontoa, vieläpä Johanneskin, ja täällä edellisen otaksutaan tulleen työnnettyksi petoeläinten eteen, sillä Paavalin ensimmäisessä kirjeessä korinttolaisille, 15 l. 32 v. seisoo:

"Jos minä ihmisten tavoin olen taistellut petojen kanssa Efesossa" j.n.e.

kun vielä eli paljon ihmisiä, jotka olivat nähneet Kristuksen. Täällä Maria Magdalena kuoli ja täällä Neitsyt Maria päätti päivänsä Johanneksen kanssa, vaikka Rooma sitten näki parhaaksi sijoittaa hänen hautansa muualle, kuusi tai seitsemän vuosisataa takaperin — melkein kuin eilen — tungeskeli näillä kaduilla suurin joukoin haarniskoituja ritareita. Ja muistellaksemme pikkuasioitakin, tuo puhe jokien meanderipoimuista saa uutta sisällystä, kun huomaamme, että sanakirjamme saikin tämän sanan tuosta kiemurtelevasta Meander joesta, joka juoksee tuossa laaksossa. Tunnen itseni melkein yhtä vanhaksi kuin nuo karut kukkulat katsellessani näitä sammalten verhoilemia raunioita, tätä historiallista autiutta. Voimme lukea pyhää sanaa ja uskoa, mutta emme voi seisoa tuolla muinaisen teatterin raunioiden keskellä ja mielikuvituksessamme uudelleen nähdä siinä niitä ammuin hävinneitä kansajoukkoja, jotka siellä pahoin pitelivät Paavalin tovereita ja yhteen ääneen huusivat: "Suuri on efesolaisten Diana!" Ajatus, että tämmöisessä autiuudessa joskus on huudettu, melkein pöyristyttää.

Se oli, tämä Efeso, ihmeteltävä kaupunki. Minne vain mennettekin tällä leveällä lakeudella, kaikkialla tapaatte taajassa mitä hienoimmin veistettyjä marmorijäännöksiä ruuhkan ja rikkaruohojen keskellä. Ja maasta kohoo tai maassa makaa pitkänään kauniita uurrettuja pylväitä, mikä porfyryistä, mikä minkinlaisesta kalliista marmorista. Ja joka askeleella tapaatte sirosta vuoltuja kapiteeleja ja jykeviä aluslaakoja ja sileiksi kiilloitettuja laattoja kreikkalaisille kirjoituksilleen. Se on kokonainen maailma arvokkaita jäännöksiä, erämaa riutuneita, typistettyjä jalokiviä. Ja mitä ovat nämä niiden ihmeitten rinnalla, joita tässä maa povessaan kätkee? Konstantinopolissa, Pisassa ja Espanjan kaupungeissa on suuria moskeijoja ja katedraaleja, joiden kauneimmat pylväät on tuotu Efeson temppeleistä ja palatseista, eikä kuitenkaan tarvitse kuin maata kynsiä löytääkseen täältä yhtä kauniita. Vasta kun tämä ruhtinaallinen kaupunki on esiin kaivettu, saamme käsitystä siitä, mitä loisto on.

Kaunein kuvanveistos, mitä olemme vielä nähneet ja mikä meihin on syvimmän vaikutuksen tehnyt (sillä taiteesta me emme paljoa tiedä emmekä helposti voi kiihoittaa itseämme haltioitumaan sen vuoksi), on tässä Efeson vanhassa teatterissa, joka Paavalin aikaansaaman metelin vuoksi on niin kuulu. Se on vain päätön miehen vartalo, haarniskaan puettu, rintalevyssä Medusan pää, mutta tulimme vakuutetuiksi siitä, ettei semmoista arvoa, semmoista majesteettisuutta ole koskaan ennen saatu kivistä esiin.

Mitä rakentajia ne olivat nuo muinaisuuden miehet! Muutamain tässä näkyvään raunioitten jykevät kaaret lepäävät seinäpatsailla, jotka ovat viittätoista jalkaa joka sivu ja kokonaan suurista marmorilohkareista rakennetut. Ne eivät ole kivitorvia tai -kaivoja, joiden sisusta olisi kiviruuhkalla täytetty, vaan koko patsas on täyttä kiveä. Mahtavat kaaret, jotka ehkä ovat ennen olleet kaupungin portteina, on rakennettu samalla tavalla. Ne ovat uhmanneet kolmentuhannen vuoden myrskyt ja piiritykset ja moni maanjäristys on niitä ravistellut, mutta yhä vielä ne seisovat pystyssä. Niiden vierestä kaivettaessa löydetään jykeviä muurauksia, jotka yhä ovat joka kohdasta yhtä täydellisiä kuin vanhain kyklooppimaisten jättäiläisten käsistä lähtiessään. Eräs englantilainen yhtymä aikoo ryhtyä Efesoa esiin kaivamaan — ja, silloin!

Mutta nyt muistuin mieleeni

Legenda seitsemästä unikeosta.

Tuolla Pionin vuorossa on seitsemän unikeon luola. Puolitoista vuosituhatta takaperin tai niille vaiheille asui Efesossa lähekkäin seitsemän nuorukaista, jotka kuuluivat kristittyjen halveksittuun lahkoon. Sattui niin, että hyvä Maximilianus kuningas (juttelen tämän tarinan kiltille nuorille pojille ja tytöille), sattui niin, minä sanon, että hyvä Maximilianus kuningas ryhtyi vainoomaan kristittyjä, ja ajan ehtien paikat alkoivat käydä heille hyvin kuumiksi. Nuo seitsemän nuorukaista sanoivat silloin toisilleen, nouskaamme ylös ja lähtekäämme matkalle. He eivät joutuneet edes hyvästelemään vanhempiaan eivätkä ystäviään, mitä heillä oli tuttuja. He vain ottivat eräitä rahasummia, mitä heidän vanhemmillaan oli, ja vaatteita, jotka kuuluivat heidän ystävilleen, jotta he niistä muistaisivat heidät kaukana vieraalla maalla ollessaan. Ja he ottivat myös Ketmehr koiran, joka oli heidän naapurinsa Malkoksen omaisuutta, sillä eläin juoksi päänsä silmukkaan, jota yksi nuorista miehistä kantoi huolimattomasti, eikä heillä ollut aikaa päästellä sitä irti. Ja he ottivat myös muutamia kanoja, jotka näyttivät niin yksinäisiltä naapurien kanatarhoissa, ja vielä muutamia pulloja omituisia juomia, jotka olivat siinä saatavissa erään siirtomaatavara-kauppiaan akkunassa. Ja sitten he lähtivät kaupungista. Pian he sitten tulivat Pionin kukkulalle erääseen ihmeelliseen luolaan ja astuivat siihen ja pitivät pidot ja sitten he taas riensivät eteenpäin. Mutta he unohtivat ne pullo, joissa oli niitä omituisia juomia, ja jättivät ne jälkeensä. He matkustivat monet maat ja kokivat monta kummaa seikkailua. He olivat kunnollisia nuorukaisia eivätkä menettäneet ainoatakaan tilaisuutta, mitä sattui, ansaitakseen elatuksensa. Heidän elämänohjeensa sisältyi näihin sanoihin: "huomiseksi jättäminen on ajan varas". Ja milloin he vain tapasivat miehen, joka oli yksinään, he siis sanoivat: Katsos, tällä miehellä on

varallisuutta — etsikäämme hänet. Ja he etsivät hänet. Viiden vuoden kuluttua he olivat väsyneet matkusteluun, ja seikkailuun ja ikävöivät takaisin vanhaan kotiinsa kuulemaan ääniä ja näkemään kasvoja, jotka olivat heille nuoruudessa olleet rakkaat. Siitä syystä he etsivät kaikki ne, jotka sattuivat heidän tielleen siellä, missä he kulloinkin sattuivat olemaan, ja matkustivat jälleen takaisin Efesoon. Sillä hyvä Maximilianus kuningas oli kääntynyt uuteen uskoon ja kristityt iloitsivat, heitä kun oli niin kauan vainottu. Eräänä päivänä auringon mennessä mailleen he tulivat luolaan, joka oli Pionin vuorella, ja sanoivat, kukin toverilleen: Nukkukaamme täällä ja menkäämme ja juhlikaamme ja pitäkäämme iloa ystävämme kanssa, kun tulee aamu. Ja jokainen noista seitsemästä koroitti äänensä ja sanoi: Niin oikein! He siis menivät luolaan ja katso, siinä mihin he olivat panneet ne pullo, joissa oli niitä outoja juomia, siinä ne olivat, ja he päättivät, ettei ikä ollut mahtanut turmella niiden oivallisuutta. Ja siinä nämä vaeltajat olivatkin oikeassa, ja heidän päänsä olivat selvät. Nuorukaisista kukin siis joi kuusi pulloa ja katso he alkoivat sitten tuntea itsensä kovin väsyneiksi ja laskeutuivat levolle ja nukkuivat sikeään.

Kun he heräsivät, sanoi heistä Johannes — liikanimeltään Sminthianus — me olemme alasti. Ja niin oli asia. Heidän vaatteensa olivat hävinneet, ja raha, jonka he olivat saaneet eräältä vieraalta mieheltä etsiessään hänet kaupunkia lähestyessään, se räkyli maassa syöpyneenä ja homehtuneena ja epämuotoisena. Samoin oli Ketmehr koira hävinnyt eikä siitä ollut jäljellä mitään muuta kuin vaski, jota oli ollut kaulahihnassa. He ihmettelivät paljon näitä asioita. Mutta he ottivat rahat ja käärivät ruumiinsa ympäri lehtiä ja menivät kukkulan laelle. Siellä he joutuivat aivan ymmälleen. Dianan ihmeteltävä temppele oli kadonnut. Kaupungissa oli monta suurta rakennusta, joita he eivät olleet milloinkaan ennen nähneet. Kaduilla kulki ihmisiä, joilla oli oudot vaatteet, ja kaikki oli muuttunut.

Johannes sanoi: tämä tuskin näyttää Efesolta. Mutta tuossa on Kimnaasi; tuossa valtava teatteri, jossa olen nähnyt koolla seitsemänkymmentätuhatta ihmistä, tuossa Agora; tuolla on kaivo, johon pyhä Johannes Kastaja upotti kääntyneet; tuo on hyvän Pyhän Paavalin vankila, jossa meidän oli tapana käydä suutelemassa niitä vanhoja kahleita, joilla hän oli sidottu, ja parantamassa siten vammojamme. Näen opetuslapsi Luukkaan haudan, ja kaukana etäisyydessä on tuolla kirkko, jossa pyhän Johanneksen luut lepäävät ja jossa Efeson kristityt käyvät kahdesti vuodessa kokoamassa tomua haudalta, jolla on voima jälleen parantaa taudin turmelemat ruumiit ja puhdistaa sielu synnistä. Mutta katsos, kuinka laivasillat anastavat mereltä alaa ja kuinka paljon laivoja on lahdella ankkurissa ja katsos, kuinka kaupunki on levinnyt ulospäin, kauas Pionin takaisen laaksonkin yli ja Ajassalukinkin laaksoon. Ja katsos, kaikki mäet ovat valkoisinaan palatseja ja marmoripylväistöjä. Kuinka mahtavaksi Efeso on käynyt!

Ja ihmetellen sitä, mitä heidän silmänsä olivat nähneet, he menivät alas kaupunkiin ja ostivat vaatteita ja pukivat ne päälleen. Ja kun heidän piti mennä pois, puri kauppias hampaillaan rahoja, jotka he olivat hänelle antaneet, ja käänteli niitä ja katseli niitä uteliaana ja heitti ne tiskilleen kuullakseen, helähtivätkö ne. Ja sitten hän sanoi: Nämä ovat prujua. Mutta he sanoivat: Mene sinä Hadekseen, ja lähtivät tiehensä. Tultuaan kotitaloilleen he tunsivat ne, vaikka ne näyttivät vanhoilta ja kehoilta; ja he riemuitsivat ja olivat iloiset. He juoksivat oville ja kolkuttivat ja outoja ihmisiä tuli avaamaan ja katsoi heihin kysyväisesti. Ja he sanoivat suuresti kiihtyneinä ja sykkivin sydämin ja vuoron takaa kalveten ja punastuen: Missä on isäni? Missä on äitini? Missä ovat Dionysios ja Serapion ja Perikles ja Decius. Ja ne oudot ihmiset, jotka olivat avanneet, sanoivat: Me emme tunne näitä. Ne seitsemän sanoivat: Kuinka, ettekö tunne heitä? Kuinka kauan olette asuneet täällä, ja minne ovat ne menneet, jotka asuivat täällä ennen teitä? Ja vieraat sanoivat: Te teette meistä pilkkaa, nuorukaiset. Me ja meidän isämme olemme asuneet näiden kattojen alla kuusi sukupolvea yhteen mittaan. Ne nimet, jotka mainitsitte, lahoavat haudoilla — ja ne, joille ne kuuluivat, ovat kulkeneet lyhyen ratansa päähän, nauraneet ja laulaneet, kestäneet surut ja rasiukset, jotka oli heidän osalleen määrätty, ja lepäävät nyt. Kahdeksantoista vuosikymmenen kesät ovat tulleet ja menneet ja syysleivät varisseet siitä kuin ruusut lakastuivat heidän poskiltaan ja he rupesivat vainajien keralla nukkumaan.

Silloin ne seitsemän nuorukaista kääntyivät pois kodeistaan ja vieraat sulkivat heidän jälkeensä ovensa. Vaeltajat suuresti ihmettelivät ja katsoivat kasvoihin kaikkia, jotka vastaan tulivat, ikäänkuin toivoen löytävänsä jonkun, jonka he tunsivat. Mutta kaikki olivat outoja ja kulkivat ohi eivätkä lausuneet ainoatakaan ystävällistä sanaa. He olivat kovin murheelliset ja alakuloisella mielellä. Sitten he puhuttelivat erästä kaupunkilaista ja sanoivat: Kuka on Efeson kuningas? Ja kaupunkilainen vastasi: Mistä te tulette, kun ette tiedä, että suuri Laertius hallitsee Efesossa? He katselivat toinen toiseensa kovin hämmästyneinä ja kysyivät taas: Missä sitten on hyvä Maximilianus kuningas? Kaupunkilainen kaikkosi syrjään, ikäänkuin se, joka pelkää, ja sanoi: Totisesti ovat nämä miehet hulluja ja näkevät unia, muutoin he tietäisivät, että se kuningas, josta he puhuvat, on ollut vainaja parisataa vuotta.

Suomut silloin putosivat näiden seitsemän silmästä ja yksi sanoi: Voi että me joimme niitä ihmeellisiä juomia. Ne ovat meidät uuvuttaneet ja me olemme nukkuneet nämä kaksi pitkää vuosisataa unetonta unta. Kotimme ovat tyhjä, ystävämme ovat kuolleet. Katso, leikki on loppunut — menkäämme ja kuolkaamme. Ja vielä samana päivänä he lähtivät ja panivat maata ja kuolivat.

Ja ne nimet, jotka ovat heidän haudoillaan vielä tänä päivänäkin, ovat Johannes Smithianus, Valtti, Lahja, Ylhäinen ja Alhainen, Jaakko ja Erä. Ja unikekojen vieressä ovat myös ne pullo, joissa kerran oli niitä ihmejuomia. Ja niihin on kirjoitettu vanhanaikaisilla kirjaimilla tämmöisiä sanoja — vanhain pakanajumalien nimiä kuten nämä: Rommipunssi, Katajanmarjaviina, Munatoti.

Semmoinen on juttu "seitsemästä unikeosta" (pienin vaihdoin) ja minä tiedän, että se on tosi, sillä olenhan itse nähnyt sen luolan.

Niin lujasti tähän legendaan todella ennen vanhaan uskottiin, että vielä niinkin myöhään kuin kahdeksan tai yhdeksänsataa vuotta takaperin oppineet matkustajat taikauskaisesti pelkäsivät luolaa. Kaksi kertoo yrittäneensä mennä siihen sisään, mutta sukkelaan jälleen juosseensa ulos, he kun pelkäsivät nukahtavansa ja elävänsä ohi lastenlastenlastensa vuosisadan tai pari. Vielä tänäpäivänäkin kammoavat sitä lähiseudun tietämättömät ihmiset, niin etteivät hevillä lähde siihen nukkumaan.

X LUKU.

Estettyä vandalismia — Pyhiinvaeltajat vihoissaan — Lähestymme Pyhää maata! — Kiireellisiä valmistuksia — Huoli dragomaaneista ja juhdistista — Lähdemme "pitkälle reitille" — Syyriassa — Vähän Beirutista — Kreikkalainen "Ferguson" — Varustukset — Hevoskehnoutta — Aladdinin lamppu.

Viime kerran muistikirjaani kirjoittaessani olimme Efesosssa. Nyt olemme Syyriassa, Libanonin vuorille leiriytyneinä. Välimatka on pitkä sekä aikaan että etäisyyteen nähden. Emme Efesossta ottaneet muistoesineitä mukaamme! Kerättyämme marmoriveistosten kappaleita ja murrettuamme kirjauksia moskeijain sisustuksista ja kuljetettuamme ne sanomattomalla vaivalla ja vastuksella viisi mailia muulin selässä rautatieasemalle pakotti hallituksen virkamies kaikki, joilla oli semmoista tavaraa, "ylönantamaan" ne! Häntä oli Konstantinopolista käsketty *pitämään retkikuntaamme silmällä* ja katsomaan, ettemme saaneet viedä mitään mukanaamme. Se oli viisas, oikeutettu ja hyvin ansaittu nolaus, mutta se herätti suurta sensaatiota. Aina kun voin vastustaa viettelystä ryöstää jonkun vieraan talossa, tunnen itseni aivan sietämättömän itserakkaaksi sen johdosta. Tällä kerralla tunsin itseni sanoin kuvaamattoman ylpeäksi. Pysyin kirkkaana ja rauhallisena niiden vihanpurkausten aikana, joita syydettiin ottomaanista hallitusta vastaan siitä, että se näin oli solvaissut huvimatkua, johon kuului kaikin puolin kunnioitettavia herroja ja naisia. Minä sanoin: "Meitä, joilla on vapaa sielu, se ei koske." Kenkä ei ainoastaan likistänyt seuraamme, vaan se likisti vielä kovastikin. Eräs pääkärsijöistä keksi, että keisarillisen käskyn kotelo oli suljettu Konstantinopolissa olevan brittiläisen lähetystön sinetillä ja että se niin ollen epäilemättä johtui kuningattaren edustajan kuiskauksesta. Tämä oli paha asia — sangen paha. Jos se olisi ollut vain ottomaanien keksintö, olisi se ehkä merkinnyt vain ottomaanista vihaa kristittyjä vastaan ja alhaista tietämättömyyttä hienoista keinoista sen ilmaisemiseksi. Mutta kun sen oli aiheuttanut kristitty, hienosti sivistynyt, valtiollinen brittiläinen lähetystö, niin merkitsi se vain sitä, että me olimme herroja ja naisia, joita sieti pitää silmällä! Näin retkikuntamme käsitti asian ja suuttui sen mukaisesti. Asian oikea laita luultavasti oli se, että samoihin varokeinoihin olisi ryhdytty *kaikkia* matkustavaisia vastaan, koska se englantilainen yhtiö, joka oli hankkinut oikeuden ryhtyä Efesosssa kaivauksiin ja oikeudesta oli maksanut suuren summan, oli oikeutettu saamaan suojelusta ja sen ansaitsikin. He eivät voi sallia, että matkustavaiset väärinkäyttävät heidän vieraanvaraisuuttaan, etenkin kun kaikki matkustajat, kuten on yleiseen tunnettua, täydelleen halveksivat säädyllisiä tapoja.

Lähdimme Smyrnasta hurjimpain odotusten merkeissä, sillä pääasia, matkan suuri päämäärä, oli lähellä - me lähestyimme Pyhää maata! Kuinka nyt lastihuoneesta kaivettiin esiin arkkuja, jotka olivat siellä viikkoja ja kuukausiakin maanneet! Kuinka kannella ja kannen alla juostiin edes takaisin! Kuinka tavaroita pengottiin ja otettiin esiin kilvalla! Kuinka hyttien ahtaat paikat leviteltiin täyteen paitoja ja hameita ja kaikenlaisia isoja ja pieniä, nimellisiä ja nimittämättömiä tarpeita! Kuinka nyt rakennettiin myttyjä, asetettiin varalle päivänvarjoja, viheriäisiä silmälaseja ja paksuja harsoja! Kuinka tutkisteltiin mitä kriitillisimmin satuloita ja suitsia, jotka eivät vielä koskaan olleet hevosta tunteneet! Kuinka puhdistettiin ja laitettiin revolvereita ja tarkastettiin puukkoja! Kuinka puolipohjailtiin housujen istuinpaikkoja lujalla säämiskällä! Ja tutkittiin, urkittiin vanhoja karttoja! Luettiin piilaa ja Palestiinan matkakertomuksia! Kuinka nyt piirrettiin reittejä! Kuinka epätoivoisia yrityksiä tehtiin koko seuran jakamiseksi pieniin hyväsopeisiin joukkioihin, jotka voisivat riitelemättä tehdä tuon pitkän ja vaivalloisen matkan! Ja kuinka aamuin, päivin ja illoin salongeissa oli joukkokokouksia, pidettiin puheita, esitettiin viisaita neuvoja, harmiteltiin ja riideltiin, ja kuinka pahennus itse oli aivan yleiseen

liikkeellä! Ei koskaan ollut laivassa vielä mokomaa nähty!

Mutta nyt se kaikki on ohi. Olemme jaetut kuuden tai kahdeksan hengen joukkoihin, jotka tällä haavaa ovat hajallaan kaikilla ilmansuunnilla. Meidän joukkomme on kuitenkin ainoa, joka on uskaltanut lähteä "pitkälle tripille" — nimittäin Syyriaan, Baalbekin kautta Damaskoon ja sieltä alas halki Palestiinan päästä päähän. Se oli liian vaivalloinen ja vaarallinenkin matka tähän kuumaan vuodenaikaan muille paitsi voimakkaile, terveille miehille, jotka ovat jonkun verran tottuneet väsyttävään ja raakaan ulkoilmaelämään. Muut joukot lähtevät lyhemmille reiteille.

Olemme kaksi viimeksi kulunutta kuukautta paljon vaivanneet päätämme Pyhän maan toivoretkemme erään puolen vuoksi. Tarkoitin kulkuneuvoja. Tiesimme varsin hyvin, että Palestiina oli maa, jonka matkailijaliike ei ollut kovinkaan suuri, ja jokainen, jonka tapasimme ja joka tiesi jotain, vakuutti ei puolenkaan meistä saavan dragomaaneja eikä ratsuja. Konstantinopolissa aloimme joka mies lähetellä sähkösanomia Amerikan konsuleille Aleksandriaan ja Beirutin, ilmoittaen tarvitsemme dragomaaneja ja juhtia. Olimme aivan epätoivoisamme — olisimme tyytyneet hevosiin, aaseihin, kameleopardeihin, kenguruihin — mihin tahansa. Smyrnasta lähetettiin taas sähkösanomia samasta asiasta. Ja pahinta peläten tilasimme sähkösanomalla paljon paikkoja Damaskon postivaunussa ja hevosia Baalbekin raunioille.

Syyriassa ja Egyptissä levisi huhu, kuten odottaa saattoikin, että "Amerikan maakunnan" koko väestö (turkkilaiset pitävät meitä vähäpätöisenä pikku maakuntana jossain harvoin käydyssä maailmannurkassa) oli tulossa Pyhään maahan — ja kun siis eilen saavuimme Beirutin, oli koko kaupunki täynnään dragomaaneja ja heidän varustuksiaan. Olimme kaikki aikoneet matkustaa postivaunussa Damaskoon ja matkalta poiketa Baalbekiin — me kun aioimme palata laivaan, lähteä sitten Karmelin vuorelle ja sieltä pyhille paikoille. Mutta kun oma kahdeksanmiehen yksityinen seuramme huomasi mahdolliseksi ja kaikin puolin sopivaksi lähteä "pitkälle tripille", niin otimme sen ohjelmaksemme. Emme ole koskaan ennen tuottaneet millekään konsulillemme suurta vaivaa, mutta Beirutin konsulillemme olemme olleet kamalana rasituksena. Mainitsen tämän sen vuoksi, etten voi olla ihailematta hänen kärsivällisyyttään, ahkeruuttaan ja avuliaisuuttaan. Ja mainitsen sen senkin vuoksi, etteivät mielestämme kaikki laivamme matkustajat antaneet hänen oivasta avustaan niin suurta tunnustusta kuin hän ansaitsi.

Well, sitten me valitsimme kahdeksanmiehisestä joukkiostamme kolme hoitamaan kaikki retken käytännölliset valmistelut. Meillä muilla ei ollut muuta tehtävää kuin katsella Beirutin kaunista kaupunkia ja sen kirkkaita uusia taloja, jotka katselivat merelle verkalleen kallistuvalta rinteeltä tiheiden, koko ylänkömaan verhoavain pensasaarnioitten keskeltä. Ja myös Libanonin vuoria, jotka ympäröivät sitä. Ja vielä uida läpinäkyvässä sinisessä vedessä, joka aaltona vyöryi laivamme ympäri (emme tienneet, että siellä oli haikaloja). Meidän täytyi sitäpaitsi kulkea kaupungin kautta edestakaisin ja katsella pukuja. Ne ovat maalaukselliset ja haaveelliset, mutta eivät yhtä vaihtelevaisia kuin Konstantinopolissa ja Smyrnassa. Beirutin naiset saavat miekkosen aivan tuskastumaan. Molemmissa ensiksi mainituissa kaupungeissa kauniilla sukupuolella on ohut harso, jonka läpi näkee (ja usein he näyttävät nilkkojaankin), mutta Beirutissa he peittävät kasvonsa kokonaan tummilla tai mustilla harsoilla, niin että näyttävät muumioilta, mutta sen sijaan paljastavat rintansa yleisön nähtäviksi. Eräs nuori herrasmies (luulen, että hän oli kreikkalainen) tarjoutui näyttämään meille kaupungin — se muka tuottaisi hänelle suurta huvia, hän kun opiskeli englantia ja mielellään harjoitteli. Mutta kun olimme kiertokatselumme päättäneet, pyysi hän palkkaa — sanoi toivovansa, että herrat antaisivat hänelle muutaman piasterin (piaster noin viisi senttiä) vaivoistaan. Ja me annoimme. Konsuli hämmästyti tämän kuullessaan ja sanoi tuntevansa miehen perheen sangen hyvin ja että se oli vanha ja erittäin suuressa arvossa pidetty suku, jonka omaisuus arvosteltiin sadaksiviideksikymmeneksi tuhanneksi dollariksi! Moni samanlaisissa oloissa elävä olisi varmaan hävennyt.

Määrätyllä ajalla businesskomiteamme ilmestyi ja sanoi, että kaikki oli valmiina — että meidän piti tänään lähteä matkaan hevosinemme, kuormajuhtinemme ja telttoinemme ja matkustaa Baalbekiin, Damaskoon, Tiberiaan merelle ja sitten etelää kohti Jaakobin unen ja muitten raamatullisten paikkain ohi Jerusalemiin — ja sieltä luultavasti Punaiselle merelle, taikka mahdollisesti ei — ja sitten palata merelle ja yhdyttää laiva Jopessa kolmen tai neljän viikon kuluttua. Ehdot viisi kultadollaria mieheen päivältä, dragomaanin hankittava kaikki. Väitettiin, että saisimme asua mukavasti kuin hotellissa. Olin joskus lukenut jotain tuon tapaista, enkä tahtonut saattaa arvostelukykyäni häpeään uskomalla siitä sanaakaan. En kuitenkaan virkkanut mitään, vaan pistin laukkuuni lakanan ja saalin vuodetarpeiksi, piippuja ja tupakkaa, pari kolme villapaitaa, salkun, matkaoppaan ja piplian. Otin vielä matkaan pyyhinliinan ja saippuapalan herättääkseni arabialaisten kunnioitusta — jotta minua luulisivat valepukukseksi kuninkaaksi.

Kello kolmen aikaan meidän tuli valita hevosemme. Määrätyllä hetkellä Abraham, dragomaanimme, toi ne eteemme. Kaikella mahdollisella juhlallisuudella vakuutan tässä, että nuo hevoset olivat kehnoin kokoelma, mitä olen milloinkaan ennen tavannut, ja että niiden varustukset olivat niiden itsensä kanssa

kaikin puolin sopusoinnussa. Eräs elukka oli toissilmäinen, toiselta oli häntä sahattu lyhyeksi kuin jäniksen häntä ja se oli siitä ylpeä, kolmannen selkää pitkin kulki kaulasta häntään luuharjanne, joka muistutti niitä raunioiksi sortuneita akvedukteja, joita näkee Rooman seuduilla, ja kaula oli kuin laivan kokkapuu. Kaikki ne ontuivat ja kaikilla niillä oli selkä haavoissa ja pitkin ruumista sierottuneita paikkoja ja vanhoja rupia kuin messinkinauloja matka-arkussa. Niiden kulku oli aivan ihmeellisen harkittua ja täynnään vaihtelua — matkalla kulkueemme oli kuin laivasto myrskyssä. Se oli kauheaa. Blucher pudisteli päätään ja sanoi:

"Se lohikäärme saa vielä kyytiä siitä, kun on ottanut nämä vanhat rauskat tämmöisinä sairashuoneesta, ellei hän ole lupaa saanut."

Minä en virkkanut mitään. Tämä oli kaikki matkaoppaan mukaista ja emmekös me matkaoppaan jälkeen matkustaneet? Minä valitsin hevoseni sen vuoksi, että se minusta näytti säikkyvän, ja kun ajattelin, ettei kannata halveksia hevosta, jossa on sen verran sisua, että se säikky.

Kello 6 j.p.p. pysähdyimme tänne komean vuoren tuuliselle laelle, josta näkyy yli meren ja yli kauniin laakson. Siinä laaksossa asui kai noita muinaisuuden yritteliäitä foinikialaisia, joista olemme niin paljon lukeneet. Kaikkialla ympärillämme on niitä maita, joita Tyyron kuningas Hiram hallitsi, ja näiltä Libanonin vuorilta hän sai seeteripuut, joista kuningas Salomon temppelel osaksi rakennettiin.

Vähän kuuden jälkeen saapui kuormastomme. En ollut nähnytkään sitä ennen ja hyvä syy minulla oli hämmästyä. Meillä oli yhdeksäntoista palvelusmiestä ja kuusikolmatta kuormamuulia! Se oli täydellinen karavaani. Siltä se kyllä näyttikin kallioiden keskellä kierrellessään. Minä ihmettelin, mitä onnetonta meille kahdeksalle miehelle tarvittiin näin mahdottomia laitoksia. Vähän aikaa ihmettelin, mutta aloinkin sitten himoita tinalautasta ja papuja ja läskiä. Olin elänyt leireissä monen monet kerrat ennenkin ja tiesin, mitä tuleman piti. Lähdin riisumaan satulaa hevoseni selästä, palvelijoita odottamatta, ja pesin sen kylkiluista ja selkärangasta semmoisia kohtia, jotka pistivät esiin nahkan alta, ja kun tulin takaisin, niin katso, viisi muhkeaa sirkustelttä oli saatu pystyyn — niistä loisti sinistä, kullankeltaista, punaista ja kaikenlaisia kirjavia koristuksia! En saanut sanaa suustani. Sitten tuotiin kahdeksan pientä rautasänkyä ja vietiin teltoihin ja kuhunkin sänkyyn pehmeät patjat ja pielukset, hyvät peitteet ja kaksi lumivalkeista lakanaa joka vuoteeseen. Sitten keskipaalun ympärille kiinnitettiin pöytä ja tälle tuotiin pesukannut, vadit, saippuat ja mitä valkoisimmat pyyhinliinat — joka miehelle eri laitokset. Viitaten telttakankaassa oleviin taskuihin he huomauttivat, että niihin saatoimme pistää kaikenlaisia pikkuesineitämme, ja että jos tarvitsimme nuppineuloja tai muuta sen tapaista, niin oli niitä kaikkialla. Sitten tuli kaiken kukka — permannelle levitettiin matot! Minä vain ajattelin, "jos tätä sanotaan leirielämäksi, niin miksei minun puolestani — mutta ei se ole sitä laatua, johon minä olen tottunut. Pikku tavaramyttyni, jonka otin mukaan, on kaupan alennetuina hinnoin."

Tuli pimeä ja pöydille tuotiin kynttilät — kynttilät, jotka oli pantu kirkkaihin uusiin messinkisiin kynttiläjalkoihin. Ja pian helähti kello — oikea puhdasääninen kello — ja meidät kutsuttiin "salonkiin". Minä olin jo ajatellut, että meillä oli mukanamme joku telta liikaakin, mutta tälle ainakin oli tehtävä annettu; sitä aiottiin käyttää yksinomaan ruokahuoneena. Samoinkuin muutkin se oli niin korkea, että siinä olisi voinut elää vaikka kirahviperhe, ja se oli sisältä sängen kaunis ja puhdas ja kirkasvärinen. Se oli oikea jalokivi teltakseen. Pöytä oli kahdeksalle ja kahdeksan kangastuolia; pöytäliina ja pyyhinliinat, joiden valkeus ja hienous saattoivat kerrassaan häpeään ne esineet, joihin olimme tottuneet suuressa huviretkihöyryssämme. Veitset ja haarukat, syvät ja matalat lautaset — kaikki mitä somimmat. Se oli ihmeteltävää! Ja sanovat *tätä* leirielämäksi. Jyhkeät palvelusmiehet, roimahousulliset ja turbaanifessilliset, kantoivat sisään päivällisen, johon kuului lampaanpaistia, kananpaistia, hanhenpaistia, perunoita, leipää, teetä, putinkia, omenia ja sulaisen makuisia viinirypäleitä. Liharuoat olivat paremmin valmistetut kuin mitä olimme viikkokausiin syöneet, ja pöytä oli uushopeisine kynttilänjalkoineen ja muine ylellisyyksineen paremman näköinen kuin ainoakaan pöytä, minkä ääressä olimme hyvään aikaan istuneet, ja kuitenkin Abraham, kohtelias dragomaanimme, tuli sisään kumartaen ja pyydellen anteeksi koko juttua, kun näin pitkälle matkalle lähdetessä kaikki alussa pakostakin oli sekaisin. Hän lupasi vastedes vielä paljon parantaa!

On puoliyö nyt ja kello kuusi aamulla puretaan leiri.

Tätä sanovat leirielämäksi! Jos näin on asiat, on toivoretki Pyhässä maassa todellista nautintoa.

XI LUKU.

"Jacksonville" Libanonin vuoristossa — Aamiainen näköalapaikalla — Kadonnut kaupunki — "Jeriko", kumma hevoseni — Pipliallisia maisemia — Hermon, Joosuan tappelutantereet y.m. — Noan hauta — Kansoista kurjin.

Olemme leiriytyneet lähelle Temnin-el-Fokaa — toverit ovat tehneet nimen koko joukon yksinkertaisemmaksi, jotta se olisi helpompi kirjoittaa. Sanovat sitä Jacksonvilleksi. Se kuuluu jonkun verran oudolta täällä Libanonin laaksossa, mutta sillä on se hyvä puoli, että se on helpompi muistaa kuin arabialainen nimi.

Nukuin sangen sikeästi viime yön, mutta kun dragomaanin kello puoli kuuden aikaan aamulla soi ja kuului huuto "kymmenen minuuttia aikaa puukeutua, sitten aamiaiselle!", niin kuulin molemmat. Hämmästyin, minä kun en ollut kuukauteen kuullut laivan aamiaisgongongia, ja milloin vain meillä on ollut tilaisuus ampua päivänvalolla tervehdyslaukauksia, olen siitä vasta myöhemmin keskusteluissa saanut tiedon. Mutta ulkona nukkuminen, vaikkapa upeassakin teltassa, tekee miehen aamulla raikkaaksi ja vilkkaaksi — etenkin jos ilma, jota hengitämme, on viileätä raikasta vuoristoilmaa.

Ennenkuin määrätyt kymmenen minuuttia edes olivat kuluneet, olin jo puettuna ja lähdin ulos. Salonkiltan seinät oli päästetty pois, niin että vain katto oli jäänyt. Istuessamme syömään saatoimme täten katsella kaunista panoraamaa, jonka vuoristo, meri ja autereinen laakso muodostivat. Ja meidän siten istuessamme aurinko nousi hitaasti ja valoi taululle tulvanaan meheviä värejä.

Kuumaa lammaskotlettia, paistettuja kanoja, omeletteja, paistettuja perunoita ja kahvia — kaikki oivallista. Semmoinen oli ruokaseteli. Särpimenä oli kamala ruokahalu, jonka edellisen päivän ankara ratsastus ja virkistävä uni puhtaassa ilmassa olivat synnyttäneet. Pyytäessäni toista kuppia kahvia vilkaisin olkani yli ja kas, valkoinen kylämme oli kadonnut — komeat telttamme olivat kadonneet kuin taikavoimalla! Ihmetellä täytyi, kuinka sukkelaan nämä arabialaiset olivat telttansa kokoon käärineet, ja ihmeteltävää oli, kuinka sukkelaan he olivat koonneet kaikki leirin tuhannet pikkukapineet ja kadonneet niiden keralla.

Puoliseitsemän aikaan olimme taas liikkeellä, ja koko Syyria näytti niinkään olevan liikkeellä. Tie oli täynnään muuliraitoja ja pitkiä kameelijonoja. Tästä mieleeni johtuu, että me olemme nyt jonkun aikaa koettaneet ajatella, miltä kameeli näyttää, ja nyt olemme päässeet siitä selville. Kun se on maassa nelinkontin ja makaa rinnallaan kuormansa saadakseen, muistuttaa se jonkun verran uivaa hanhea. Ja kun se on pystyssä, näyttää se strutsilta, jolla on ylimääräinen jalkapari. Kameelit eivät ole kauniita ja pitkän lerpattavan alahuulen ansiosta niiden ilme on erinomaisen katkera. Jalat ovat valtavat litteät kaksihaaraiset tallukkaat ja pölyyn ne jättävät jäljen kuin piirakka, josta on viiplu pois leikattu. Ruokaansa nähden ne eivät ole valikoivia. Ne söisivät vaikka hautakiven, jos siihen pystyisivät hampaat. Täällä kasvaa ohdaketta, jolla on semmoiset piikit, että ne luullakseni puhkaisisivat vaikka anturanahkan. Jos satutte semmoiseen koskemaan, eivät muut kuin rumat sanat tuota lievennystä. Kameelit niitä syövät. Eleillään ne osoittavat, että ne pitävät niistä. Minä melkein luulen, että kameeli voisi syödä samaa mitä mekin laivassa ja pysyä hengissä, sillä ehdolla kuitenkin, että se nauttisi biskviitä kohtuullisesti ja jättäisi paistokset aivan koskematta.

Puhuessani eläimistä tahdon myös mainita, että minulla nyt on hevonenkin, tamma, jonka nimi on "Jeriko". Olen ennenkin nähnyt merkillisiä hevosia, mutta en koskaan niin merkillistä kuin tämä. Tahdoin saada hevosen, joka olisi vauhko, ja tämä täyttää kaikki kohtuulliset vaatimukset. Minulla oli se käsitys, että säikkyminen merkitsi vilkkautta. Jos olin oikeassa, niin olen saanut vilkkaimman hevosen, mitä on maan päällä. Se säikkyy, mitä täydellisintä puolueettomuutta osoittaen, kaikkea, mitä eteen sattuu. Varsinkin sähkölennätinpatsaita se näyttää pelkävän kuin kuolemaa. Ja onni on, että niitä on tien kummallakin puolella, sillä näin en koskaan putoa selästä kahdesti peräkkäin samalle puolelle. Jos aina putoisin samalle puolelle, kävisi se lopulta yksitoikkoiseksi. Tämä elukka on tänään säikkynyt kaikkea, mitä on sattunut matkalla näkemään, heinärukoa lukuun ottamatta. Se asteli tämän luo yltiöpäisellä rohkeudella, joka oli hämmästyttävä. Ja vaikka kenen täytyisi ihaila nähdessään, kuinka se ohrasäkin läheisyydessä säilyttää mielenmalttinsa. Tämä hurja rohkeus on vielä jonain päivänä tuottava tuolle hevoselle kuoleman.

Se ei ole erikoisen nopea, mutta luulen sen sentään vievän minut kautta Pyhän maan. Sillä on vain yksi vika. Sen häntä on hakattu poikki, tai on se muutoin istahtanut liian rutosti, ja karpäsiä vastaan sen siis täytyy taistella kantapäillään. Tuo on kyllä kaikki paikallaan, mutta kun se koettaa takajalallaan potkaista karpäsen päälaeltaan, niin on siinä jo liaksi vaihtelua. Jonain päivänä sille vielä käy siitä huonosti. Se hairailee myös taapäin ja koettaa purra minua sääriin. Siitä minä en tosin erikoisesti välitä, minä vain en pidä siitä, että hevonen on niin tuttavallinen.

Luullakseni oli tämän eläimen omistajalla siitä väärä mielipide. Hänen käsityksensä mukaan se oli yksi noita tulisia kesyttämättömiä ratsuja, mutta sen luontoinen se ei ole. Minä tiedän, että se oli

arabialaisen käsitys asiasta, sillä kun hän Beirutissa toi hevosen tarkastettavaksi, nyki ja nyki hän ohjaksista ja huusi arabian kielellä "hoi! mitä sinä? aiotko sinä juosta tiehesi, hurja elukka ja katkaista kaulasi?" vaikk'ei hevonen koko aikana tehnyt tämän taivaallista, vaan ainoastaan näytti siltä, kuin olisi se tahtonut nojautua jotain tukea vastaan ja miettiä. Aina kun se ei mitään säikähtelee tai tavoittele karpäsiä, haluaa se nytkin tehdä samoin. Kuinka omistaja mahtaisi ällistyä, jos hän sen tietäisi!

Olemme tänään olleet historiallisessa seudussa. Päiväsydännä leiriydyimme kolmeksi tunniksi ja söimme lunshimme Meksehissä lähellä Libanonin vuorten ja Jebel Kuneiyisehin yhtymäkohtaa ja katselimme alas Libanonin suunnattoman tasaiseen, puutarhan kaltaiseen laaksoon. Tänä yönä on leirimme lähellä samaa laaksoa ja näemme sitä sangen laajalta. Voimme nähdä Hermonin pitkän, valaan selän tavoin kaartuvan laen kohoavan idässä kukkulain takaa. "Hermonin kaste" putoo nyt päällemme ja teltat ovat siitä jo melkein likomärät.

Edessä päin ja korkeammalla laaksossa näemme kiikarilla. Baalbekin, luulon mukaan raamatun Baal-Gadin, ihmeteltävään raunioitten hämärät ulkopiirteet. Joosua ja eräs toinen mies olivat ne kaksi vakoojaa, jotka Israelin lapset lähettivät tähän Kanaanin maahan hankkimaan siitä tietoja — tarkoitan, että he olivat ne kaksi vakoojaa, jotka toivat siitä suotuisia tietoja. He toivat mukanaan muutamia näytteitä tämän maan rypäleistä, ja lasten kuvakirjoissa heidät aina kuvataan kantamassa korennolla välillään hirmuisen suurta rypälekimppua, jolla olisi kuormannut kokonaisen aasikaravaanin. Sunnuntaikirjat liioittelevat hiukan. Rypäleet ovat vielä tänä päivänäkin mitä parhaita, mutta kimput eivät sentään ole juuri niin suuria kuin kuvissa. Hämmästyin ja loukkaannuin nähdessäni ne, sillä nuo valtavan suuret rypälekimput olivat olleet lapsenuskoni kaikkein rakkaimpia kuvitelmia.

Joosua toi edulliset raportit ja Israelin lapset jatkoivat matkaa, Mooses hallituksen esimiehenä ja Joosua komentaen armeijaa, johon kuului kuusisataatuhatta miestä. Naisia ja lapsia ja siviilimiehiä oli lukematon lauma. Koko tästä valtavasta joukosta ei kukaan muu kuin nuo molemmat uskolliset vakoojat elänyt niin kauan, että olisi saanut astua jalallaan Luvattuun maahan. He ja heidän jälkeläisensä vaelsivat neljäkymmentä vuotta erämaassa ja sitten Mooses, tuo lahjakas sotilas, runoilija, valtiomies ja filosofi, lähti ylös Pisgah'ille ja sai siellä salaperäisen loppunsa. Ei kukaan tiedä, kunne hän haudattiin — sillä

... "ei kenkään kaivanut sitä hautaa, Eikä kenkään koskaan nähnyt sitä — Sillä Jumalan pojat käänsivät turpeen ja laskivat sinne kuolleen miehen!"

Sitten Joosua alkoi kauhean sotaretkensä ja kulki kautta maan kuin hävityksen henki Jerikosta aina tänne Baal-Gadiin saakka. Hän teurasti kansan, tuhosi heidän vainionsa ja hävitti heidän kaupunkinsa maan tasalle. Hän tuhosi kolmekymmentäyksi kuningastakin. Mutta sukupuuttoon hän tuskin kuitenkaan sai heitä hävitetyksi, sillä niihin aikoihin oli aina runsaasti kuninkaita, jopa liikemään saakka. Mutta kolmekymmentäyksi kuningasta hän joka tapauksessa hävitti ja jakoi heidän valtakuntansa israelilaisten kesken. Hän jakoi tämän laaksonkin, joka leviää tässä edessämme, joten siis se on aikanaan ollut juutalaista aluetta. Mutta juutalaiset ovat jo aikoja sitten hävinneet siitä.

Tuolla takanapäin, tunnin matka täältä, kuljimme arabialaisen kylän läpi, joka oli rakennettu kivisistä pakkalaatikoista (ne ovat sen näköisiä) ja siinä oli Noan hauta lukkojen takana. (Noa oli se, joka arkin rakensi.) Näiden vanhain kukkulain ja laaksojen yli uiskenteli kerran arkki, joka sisälsi kaikki, mitä oli hävinneestä maailmasta jäänyt.

En tahdo puolustella sitä, että annan nämä seikkaperäiset tiedot. Ainakin joillekuille lukijoistani ne ovat uutisia.

Noan hauta on rakennettu kivistä ja pitkällä kivrakennuksella katettu. Bakshiishilla pääsimme sisään. Rakennuksen täytyy olla pitkä, sillä vanhan arvoisan purjehtijan hauta on kahtasataa ja kymmentä jalkaa pitkä! Siltä se on vain nelisen jalkaa leveä ja nelisen korkea. Hän mahtoi luoda varjon kuin ukkosenjohdatin. Todistusta, että tämä on oikea paikka, johon Noa haudattiin, voivat epäillä vain erikoisen epäuskoiset ihmiset. Todistus on kylläkin mutkaton. Noan poika Sem oli hautajaisissa saapuvilla ja näytti paikan jälkeläisilleen, jotka jättivät tiedon perintönä heidän jälkeläisilleen ja siten on tieto kulkemat perintönä suorassa linjassa polvesta polveen aina tähän päivään saakka. Oli hauska tehdä näin kunnianarvoisan suvun jäsenen tuttavuutta. Se oli asia, josta saattoi ylpeillä. Melkein kuin olisi ollut tuttu Noan itsensä kanssa.

Noan ikimuistettavaa matkaa kohtaan olen tästä lähin aina tunteva persoonallista mielenkiintoa.

Jos milloinkaan on ollut sorrettua kansaa, niin on se tämä, jonka näemme ympärillämme Ottomaanisen valtakunnan kahlehtimana. Soisin, että Eurooppa antaisi Venäjän tuhota Turkkiä hiukkasen — ei paljoa, mutta sen verran kuitenkin, että paikkaa olisi vaikea enää löytää ilman taikasauvaa tai sukelluskelloa. Syyrialaiset ovat hyvin köyhiä, mutta siitä huolimatta heitä ruhjoo verotusjärjestelmä, joka olisi saattanut suunniltaan minkä toisen kansan tahansa. Viime vuonna heidän

veronsa totisesti jo olivat kylläkin raskaat — mutta tänä vuonna niitä on lisätty niillä veroilla, jotka ennen nälkäaikoina poistettiin. Kaiken tämän päälliseksi hallitus on ottanut kymmenyksen maan kaikesta tuotannosta. Tämä on vain toinen puoli asiasta. Pashalikin pasha ei huoli nähdä sitä vaivaa, että asettaisi veronkantajat. Hän laskee, paljonko kaikkien näiden verojen pitäisi jossain piirissä tuottaa. Sitten hän antaa kannon vuokralle. Hän kutsuu rikkaat kokoon, enimmänsä tarjoava saa koko jutun, maksaa pashalle paikalla ja myy sitten vähin erin pienemmille verenimijöille ja nämä vuorostaan oikealle rosvolaumalle vielä pienempiä verenimijöitä. Nämä viimeksimainitut pakottavat talonpojan tuomaan vähät viljansa kylään omalla kustannuksellaan. Se sitten punnitaan, eri verot erotetaan pois ja loput annetaan viljelijälle itselleen. Mutta veronkantaja lykkää tämän velvollisuuden päivästä päivään ja viljelijän perhe sillä välin on nälkään nääntymäisillään. Lopulta köyhä raukka, joka tietenkin kylläkin hyvin ymmärtää yskän, sanoo: "Ota neljäsosa — ota puolet — ota kaksikolmannesta siitä, jos tahdot, ja laske minut menemään!" Se on mieltä kuohuttavaa nytkemistä.

Luonnostaan nämä ihmiset ovat hyväsydämisisiä ja älykkäitä, ja jos he saisivat valistusta ja vapautta, tulisi heistä onnellinen ja tyytyväinen kansa. Usein he kääntyvät muukalaisen puoleen kysyäkseen, eikö suuri maailma kerran tule heitä pelastamaan. Sulttaani on Englannissa ja Pariisissa tuhlanut rahaa kuin vettä, ja hänen alamaisensa saavat nyt kärsiä seuraukset.

Tämän laatuinen leirikomento saa minut aivan ymmälle. Nyt meillä on saapaspihdit ja kylpyamme, eivätkä kaikki kuormamuulien kantamat salat vielä ole tulleet ilmi. Mitähän tämän jälkeen?

XII LUKU.

Patriarkallisia tapoja — Suurenmoinen Baalbek — Kertomus raunioista — Nimensä ikuistajia nekin — Pyhiinvaeltajain uskollisuus lain kirjaimelle — Bileamin aasin kunnioitettu lähde.

Ikävä viiden tunnin ratsastusmatka Libanonin laakson poikki auringonpaisteessa. Se ei sitten ollutkaan juuri niin puutarhamainen kuin vuorenrinteeltä nähden näytti. Se oli erämaata, rikkaruohojen peittämää karuutta, jolla oli vahvassa miehen nyrkin kokoisia kiviä. Siellä täällä maanasukkaat olivat kynsineet maata ja kasvattaneet kitukasvuisen laihon, mutta enimmäkseen laaksoa hallitsi kourallinen paimenia, joiden laumat tekivät, mitä niiltä kunnolla saattoi vaatia ravintonsa hankkiakseen, mutta edellytykset olivat huonot. Näimme tien vieressä vähän väliä kömpelöitä kivikasvoja ja älysimme, että ne olivat rajapyykkejä, arvatenkin Jaakobin aikuisia. Ei näkynyt kivimuureja, aitoja, ei pensasaitoja, ei mitään muuta kuin nämä vähäpätöiset kivikasat ihmisten maita toisistaan erottelemassa. Israelilaiset pitivät niitä vanhoina patriarkallisina aikoina pyhinä, ja sama on näitten arabialaistenkin laita, jotka heistä suoraan polveutuvat. Tavallisen älykäs amerikkalainen hyvin nopeaan melkoisesti laajentaisi maataan, kun rajat olisivat näin hatarat. Se ei hänelle maksaisi muuta kuin jonkun verran ylimääräistä käsityötä yön pimeydessä.

Näiden ihmisten aurat ovat vain teroitettuja seipäitä, samanlaisia siis, joilla Abrahamkin kynti, ja vehnänsäkin he pohtivat yhä samalla tavalla kuin hän — kasaavat sen talonsa katolle ja sitten viskovat sitä lapiolla ilmaan, kunnes tuuli on puhaltanut pois akanat. He eivät koskaan keksi mitään, eivätkä koskaan opi mitään.

Meillä oli mainio mailin kestävä kilpa-ajo kameelin selässä istuvan arabialaisen kanssa. Toiset hevosista olivat nopeat ja niiden ennätykset olivat hyvät, mutta kameeli juosta hölskytti ja pysyi niiden rinnalla paljoakaan vaivaamatta itseään. Kaikkien asianomaisten kiljuminen ja huuteleminen, piiskaaminen ja laukkaaminen teki siitä hauskan; kiihoittavan ja erikoisen meluisan kilpa-ajon.

Kello yhdentoista aikaan sattui silmämme Baalbekin seiniin ja pylväihin, ja siinä olivat edessämme jalot rauniot, joiden historia on suljettu kirja. Se on seisonut siinä tuhansia vuosia matkustajain ihmeenä ja ihailtavana, mutta ken sen rakensi ja koska se rakennettiin, nämä ovat kysymyksiä, joihin ehkä ei saada koskaan vastausta. Yksi asia on kuitenkin sangen varma. Sen suunnittelun suurenmoisuuksien ja työn sirouden vertaista, jonka Baalbekin temppeleissä näkee, eivät ihmiskädet ole voineet sen koommin ainoassakaan työssään aikaan saada kahdenkymmenen vuosisadan kuluessa.

Suuri Auringon temppeli, Jupiterin temppeli ja monta pienempää temppeliä on yhdessä ryhmässä keskellä viheliäistä Syyrian kylää, näyttäen kylläkin oudoilta moisessa halvassa seurassa. Temppelit on rakennettu jyrkälle alustalle, joka melkein kantaisi vuoren. Käytetyt ainekset ovat kivipaasia, omnibusin kokoisia — hyvin vähän, tuskin ensinkään, on kirvesmiehen työkaluarkkua pienempiä — ja näissä alusrakennuksissa on muurattuja tunneleita, joiden läpi rautatiejuna mahtuisi kulkemaan. Ei ole

ihme, että Baalbek tämmöisillä perustuksilla on niin kauan säilynyt. Auringon temppeli on lähes kolmensadan jalan pituinen ja sadankuudenkymmenen jalan levyinen. Sen kehässä oli viisikymmentäneljä pylvästä, mutta vain kuusi on enää pystyssä — muut makaavat murtuneina tyvensä ympärillä sekavissa ja maalauksellisissa kasoissa. Nuo kuusi patsasta ovat täydelliset, samoin kuin niiden jalustatkin ja korinttilaiset kapiteelit ja simssit — ja kuutta komeampaa pilaria ei ole maailmassa. Pylväät ja simssi ovat yhteensä yhdeksänkymmenen jalan korkuiset — tosiaan valtava korkeus rivipatsaille — eikä katsoja kuitenkaan muuta muistaa kuin niiden kauneuden ja sopusuhtaisuuden niitä silmäillessään. Pylväät näyttävät hoikilta ja siroilta, simssi hienoine kuvanveistoksineen on kuin upeaa stukkityötä. Mutta kun olette katselleet korkeutta kohti silmänne väsyksiin asti, luotte katseen niihin suuriin pylväänjäännöksiin, joitten keskellä seisotte, ja huomaatte, että ne ovat kahdeksan jalkaa läpimitaten. Ja niiden seassa makaa kauniita, pienen mökin kokoisia kapiteeleja. Ja niinkään yksityisiä, mitä jaloimmin veisteltäviä kivilaakoja, joiden vahvuus on neljästä viiteen jalkaan ja jotka täydelleen peittäisivät tavallisen arkihuoneen lattian. Ja te ihmettelette, mistä nämä hirmuiset kappaleet ovat tulleet, ja vasta vähän aikaa ajateltuanne käsitätte, että tuo ilmava ja siro rakennus, joka kohoo yllänne, onkin tehty samanlaisista. Se tuntuu aivan luonnottomalta.

Jupiterin temppeli on pienempi raunio kuin tämä, josta yllä olen puhunut, ja kuitenkin on sekin suunnaton. Se on säilynyt verraten hyvin. Yksi rivi pylväitä, jossa on yhdeksän pylvästä, seisoo melkein vahingoittumattomana. Niiden korkeus on kuusikymmentäviisi jalkaa ja ne kannattavat jonkinlaista porttaalia eli kattoa, joka yhdistää ne rakennuksen kattoon. Tämä porttaali on koottu valtavista kivilaa'oista, jotka ovat alapuolelta niin hienosti veistellyt, että ne maasta katsoen näyttävät freskolta. Yksi tai pari näistä laa'oista on pudonnut maahan, ja jälleen ihmettelin, eivätkö todellakaan nämä jättiläismäiset veistellyt kallionkappaleet, jotka vieressäni makasivat, olleet suurempia kuin nuo pääni päälliset. Temppelein sisustan ornamentit olivat mitä taidokkaimmat ja valtavan suuret. Mikä rakennustaiteellisen kauneuden ja suuruuden ihme tämä rakennus mahtoikaan olla, kun se oli uusi! Ja minkä kauniin taulun se ja sen vielä mahtavampi toveri mahtavine rauniosekasortoineen yhä vielä kuutamossa tarjoavat!

En voi käsittää, kuinka nämä suunnattomat kivilohkareet saatiin louhimoista tänne kulkemaan ja kuinka ne voitiin nostaa noihin huimaaviin korkeuksiin, joissa ne nyt temppeleissä ovat. Ja kuitenkin ovat nämä veistetyt paadet kooltaan vähäpätöisiä verrattuina niihin karkeasti hakattuihin paasiin, joista suuren temppelin leveä alusta on rakennettu. Yksi osa tätä alustaa on kahta sataa jalkaa pitkältä muodostettu raitiovaunun kokoisista kivistä ja suuremmistakin. Niitä kannattaa kymmenen tai kahdentoista jalan korkuinen seinä. Minä pidin jo näitä isoina kivinä, mutta ne jäivät aivan mitättömiksi verrattuina paasiin, joista eräs toinen osa siltamaa oli rakennettu. Näitä oli kolme, ja mielestäni olivat ne kukin yhtä pitkät kuin kolme perättäin asetettua raitiovaunua, mutta tietysti ne ovat kolmatta osaa leveämmät ja kolmatta osaa korkeammat kuin raitiovaunu. Ehkä kaksi peräkkäin asetettua kaikkein suurinta rautatien tavaravaunua antaisi koosta paremman käsityksen. Yhteensä on näiden kolmen kiven pituus lähes kaksisataa jalkaa. Sivujen leveys on kolmetoista jalkaa. Kahden pituus on 64 jalkaa kummankin, yhden 69. Ne on jyrkään seinään sovitettu parikymmentä jalkaa korkealle maasta. Siinä ne ovat, mutta kuinka ne on sinne saatu, siihen ei ole helppo löytää vastausta. Kaikki nämä kivet ovat tarkkaan ja kauniisti yhteen liitetyt. Varmaan Baalbekissa ennen muinoin asui jumalia tai jättiläisiä.

Kävimme kivilouhoksessa, josta Baalbekin paadet oli tuotu. Se oli noin neljännesmailin päässä ja alempana. Suuressa kuopassa oli raunioiden suurimman kiven kumppani. Se makasi siinä aivan siten kuin tuon vanhan unhotetun ajan jättiläiset olivat sen jättäneet, kun heidät täältä kutsuttiin — ja maannee samoin vielä tuhansia vuosia eteenkin päin kaunopuheliaana muistuttajana semmoisille, jotka mielellään halveksivat ennen heitä eläneitä. Siinä makaa tämä suunnaton paasi, tahoiltuna ja valmiina rakentajalle — yhtenä ehyenä kappaleena, jonka paksuus ja leveys ovat neljätoista ja seitsemäntoista jalkaa, pituus taas muutama tuuma vaille seitsemänkymmentä! Kahdet vaunut mahtuisivat sen pintaa rinnan kulkemaan ja vielä jäisi tyhjää tilaa sen verran, että mies tai pari mahtuisi kulkemaan kummallakin puolella.

Olisi melkein voinut vanhoa, että kaikki John Smithit ja Georg Wilkinsonit ja muut pienet mitättömyydet, mitä on Suuren Suolajärven ja Baalbekin välillä, kirjoittaisivat pienet nimipahasensa Baalbekin suurenmoisten raunioitten seiniin ja perään vielä kaupungin, kauntin ja valtionkin, mistä ovat. Vahinko, etteivät jotkut suuret rauniot hautaa allensa jotakuta näistä itikoista ja peloita muita heidän kaltaisiaan, etteivät he milloinkaan enää hankkisi nimelleen kuuluisuutta riipustelemalla sitä seiniin ja muistomerkkeihin.

Oikeastaan oli meillä Damaskoon kolmen päivän matka, niin kurjat olivat ne eläinrauniot, joilla ratsastimme. Mutta meidän oli pakko kulkea tuo matka vähemmässä kuin kahdessa päivässä. Se oli pakko siitä syystä, ettei kolme pyhiinvaeltajaamme suostunut matkustamaan sabattina. Olimme kaikkikin aivan halukkaita pyhittämään sabatit, mutta on tilaisuuksia, jolloin on syntyä pitää kiinni kaikin puolin oikeutetun pyhän lain *kirjaimesta*, ja niin oli nyt asian laita. Rukoilimme uupuneiden, pahoin pideltujen hevosten puolesta ja koetimme osoittaa, että niiden uskollinen apu ansaitsi palkaksi hyvää

kohtelua ja niiden kohtalo sääliä. Mutta koska on omahyväisyys tuntenut sääliä? Mitä merkitsi se, että muutamain liiksi räsitettyjen elukkain vaivoja jatkettiin muutamalla pitkällä tunnilla — kun näiden ihmissielujen autuus oli kysymyksessä? Meidän seuramme ei ollut semmoista seuraa, josta saattoi toivoa saavansa korkeampaa kunnioitusta uskontoa kohtaan uskon tunnustajien esimerkkinä. Me sanoimme, että Vapahtaja, joka sääli sieluttomia eläimiä ja opetti, että härkä on pyhänäkin kaivosta nostettava, ei olisi hyväksynyt tämänkaltaista pikamarssia. Me sanoimme, että "pitkä trippi" oli uuvuttava ja siitä syystä vaarallinen kesän polttavassa kuumuudessa, vaikkapa kuljettiin vain tavallisiakin päivämatkoja, ja että jos me itsepintaisesti jatkoimme tämmöistä tuimaa kulkua, niin ehkä jotkut sen johdosta sairastuisivat maassa vallitseviin kuumeihin. Ei mikään vaikuttanut pyhiinvaeltajiin. Heidän *täytyi* pyrkiä eteenpäin. Vaikka kuolisivat miehet, vaikka kuolisivat hevoset, heidän täytyi päästä Pyhään maahan seuraavalla viikolla ilman minkäänlaista sabatin rikkomusta tahranaan. He siis olivat valmiit tekemään syntiä uskonnollisen lain henkeä vastaan voidakseen sen kirjaimen pitää. Aivan suotta oli heille huomauttaa, että "kirjain" tappaa. Puhun nyt persoonallisista ystäväistä, miehistä, joista pidän, miehistä, jotka ovat hyviä kansalaisia, jotka ovat kunniallisia, rehellisiä, tunnollisia, mutta joiden käsitys Vapahtajan uskonnosta minusta on nurja. Armotta he läksyttävät meitä puutteittemme vuoksi ja joka ilta kutsuvat meidät kokoon ja lukevat meille testamentista lukuja, jotka huokuvat paljasta lempeyttä, armeliaisuutta ja sääliä. Ja sitten he koko seuraavan päivän istuvat kuin liimatut satuloissaan aina näiden rosoisten vuorien laelle saakka ja aivan juurelle saakka niinikään. Testamentin lempeyttä ja armeliaisuutta ja sääliäkö sovittaa ponnistelemaan, riutuneeseen ja uupuneeseen hevoseen? — Loru — ne kuuluvat Jumalan luomille ihmisille, eivät Hänen sieluttomille elukoilleen. Mitä pyhiinvaeltajat vain suvainnevatkin tehdä, kunnioitus heidän melkein pyhää olentoaan kohtaan vaatii, että minä sallin sen tapahtua — mutta oi kuinka mielelläni soisin saavani kiinni jonkun toisen retkikunnan jäsenistä ratsastamassa hevosellaan jollekulle näistä uuvuttavista kukkuloista vaikka vain kerrankin!

Olemme antaneet pyhiinvaeltajille monta hyvää esimerkkiä, joista heillä voi olla hyötyä, mutta se on hukkaan heitettyä hyvyttä. He eivät ole kuulleet meidän virkkavan kenellekään heistä ainoatakaan paha sanaa, mutta *he* ovat riidelleet kerran tai pari. Meitä huvittaa kuulla heidän sitä tekevän, he kun ovat meitä läksyttäneet. Heti ensi työkseen he Beirutissa maihin tullessaan veneessä riitelivät. Minä olen sanonut pitäväni heistä — mutta joka kerta kun he läksyttävät minua luennoillaan, saavat he painetun vastauksen.

Ei sillä hyvä, että he pakottivat ajamaan kaksinkertaiset päivämatkat, vaan vielä he poikkisivat syrjään valtatiestä ja tekivät suuren mutkan käydäkseen eräällä lähdepahasella, jota sanottiin Figiaksi, ja syynä oli se; että Bileamin aasi oli siitä kerran juonut. Me siis teimme vaan taivalta kautta kamalain kukkulain ja erämaitten ja paahtavan auringonpaisteen ja sitten kauas yön selkään etsien lätäkköä, joka on kuulu Bileamin aasista, kaikista meidän kaltaisten pyhiinvaeltajain suojeluspyhästä. Muistikirjassani on vain tämä:

"Ratsastimme tänään kaikkiaan kolmetoista tuntia osaksi erämaata, osaksi paljaita ikäviä mäkiä ja lopuksi jyliä vuorisia seutuja ja leiriydymme yhdentoista aikaan yöllä kirkkaan joen partaille lähellä erästä syyrialaista kylää. En tiedä sen nimeä — en tahdokaan tietää — tahdon nukkumaan. Kaksi hevosta rampana (minun ja Jackin), muut kovin uupuneet. Jack ja minä kävelimme kolme tai neljä mailia yli mäkien ja talutimme hevosia. — Vaivaisen lystiä."

Kaksi- tai kolmetoista tuntia satulassa on kristillisessäkin maassa ja kristillisessä ilmastossa ja hyvällä hevosella väsyttävä matka. Mutta Syyrian kaltaisessa uunissa, rääsyisessä satulassa, joka on kuin lusikka ja luistelee edes ja takaisin kyljeltä kyljelle ja yleensä joka tavalla, ja hevosella, joka on uupunut ja rampa ja jota kuitenkin on piiskattava ja kannustettava melkein hetkeksikään hellittämättä koko päivän, kunnes veri kyljistä tihkuu, ja kun omatuntonne rankaisee teitä joka kerran kun lyötte, jos olette puoleksikaan mies — se on matka, jota on muisteltava mielen katkeruudella ja mahtipontisesti sadateltava enemmän kuin puolet tavallisesta ihmiseniästä.

XIII LUKU.

Otteita muistikirjastani — Mahometin paratiisi ja piplian — Kaunis Damasko, maailman vanhin kaupunki — Itämaisä näkyjä tässä vanhassa kaupungissa — Damaskon raitioliikenne — Pyhän Paavalin kääntymys — Se "katu, jota sanotaan suoraksi" — Mahometin hauta — Miten kristittyjä vihataan — Kuinka muhammedilaiset pelkäävät saastutusta — Naamanin talo — Spitaalitaudin kauhut.

Seuraava päivä oli kerrassaan ilkityö sekä ihmisiä että hevosia kohtaan. Se oli toinen kolmentoista tunnin taival (mukaan luettuna tunnin päivällislepo). Tie oli karuimpia kalkkivuoria ja paljaimpia rotkoja mitä Syyriakaan voi tarjota. Kuumus väreili ilmassa kaikkialla. Rotkoissa melkein tukahduimme polttavassa ilmassa. Korkealla maalla oli kalkkivuorien heijastus häikäisevä. Julmaa oli hoputtaa rampoja hevosia, mutta ei auttanut, kun oli päästävä Damaskoon lauantai-iltana. Näimme vanhoja hautoja ja tyylliltään omituisia temppeleitä, joita oli louhittu kovaan kallioon äkkijyrkänteitten seinään korkealle päämme päälle, mutta emme joutuneet emmekä jaksaneet kiivetä sinne ylös niitä tutkimaan. Muistikirjani karut lauseet riittäkööt tämän päivän muista kokemuksista:

"Lähdimme leiristä k:lo 7 e.pp. ja kuljimme kammottavan taipaleen Zeb Danan laakson kautta ja rosoisten vuorten poikki — hevoset ontuen ja tuo arabialainen kiljukurkku, joka on melkein ainoa, joka laulaa, ja joka kantaa vesipusseja, aina tuhannen mailia edessäpäin, tietysti, eikä vettä, mitä juoda — eikö hänestä *koskaan* lähde henki? Kaunis joki rotkossa, kahden puolen taajassa granaattiomena-, viikuna-, öljypuu- ja kvittenitarhoja, ja lepäsimme päiväsydännä tunnin Figiassa Bileamin aasin kuululla lähteellä, joka on Syyrian lähteistä toinen suuruudeltaan ja jonka vesi on kylmintä, mitä on Siperian ulkopuolella — matkaoppaissa ei sanota, joiko Bileamin aasi koskaan tästä lähteestä — joku ehkä on pyhiinvaeltajia narrannut. Uimme siinä — Jack ja minä. Yhden sekunnin vain — vesi jäistä. Se on Abana joen päälähde — se laskee siihen puolen mailin päässä tästä. Kaunis paikka — jättäiläispuita ympäriinsä — *niin* varjoisaa ja viileää, kun vain pysyisi hereillä — suuri virta kuohuu koskena aivan vuoren alta. Sen päällä on sangen vanha raunio, jolla ei ole tiettyä historiaa — otaksutaan siinä palvellun lähteen jumalaa tai Bileamin aasia tai jotain muuta. Viheliäinen kylä ihmissyöpäläisineen lähteen luona — repaleita, likaa, kuoppaisia poskia, taudin kalpeutta, mätähaavoja, esiinistäviä luuta, silmissä tylsä, tuskallinen surkeus ja jokainen kaunopuhelias suoni ja lihas päästä jalkaan ilmaisten kalvavaa nälkää. Kuinka he hyökkäsivät luun kimppuun, kuinka he purivat leipään, jonka heille annoimme! Kun näitä tämän kaltaisia hyörii ympärillä ja vahtii joka suupalaa ahnain silmin ja vaistomaisesti nielaisee joka kerran, kun me nielemme, ikäänkuin luullen noitten armaitten palain luistavan alas heidän omasta kurkustaan — kiiruhtakaa karavaania — en ainoatakaan ateriaa enää voi nautinnolla syödä tässä surkeassa maassa. Ja kun ajattelen, että meidän vielä täytyy kolme viikkoa syödä kolmesti päivässä *tämmöisissä* oloissa — se on vielä kovempi rangaistus kuin ratsastaa koko päivä auringonpaisteessa. Yleisössämme on kuusitoista nälkäistä lasta, joiden ikä on yhdestä kuuteen vuoteen, eivätkä niiden sääret ole luudan vartta vahvemmat. Läksimme lähteeltä k:lo 1 j.pp. (lähde poikkeutti meidät ainakin kaksi tuntia syrjään) ja saavuimme sille paikalle, josta Mahomet katseli Damaskoa, siksi ajoissa, että mekin saatoimme kunnolla katsella kaupunkia, ennenkuin täytyi lähteä liikkeelle? Väsyneitäkö? Kysykää tuulilta, jotka kaukana tähteitä sirottelivat merelle."

Päivän räikeän paisteen vienontuessa hämäräksi katselimme allamme leviävää taulua, joka on kuulu kautta maailman. Luullakseni olen ainakin neljäsataa kertaa lukenut, että kun Mahomet halpana kameelinajajana saapui tälle paikalle ja ensi kerran katseli Damaskoa, lausui hän kuuluksi tulleet sanat. Hän sanoi, ettei ihmisen ole suotu päästä muuta kuin yhteen paratiisiin ja että hän mieluummin meni taivaalliseen. Hän sen vuoksi istui tähän ja katseli silmänsä iloksi tätä maallista Damaskon paratiisia ja lähti sitten pois sen porttien sisäpuolelle astumatta. Mäelle on rakennettu torni ilmaisemaan paikkaa, jossa hän seisoi.

Damasko *on* kaunis vuorelta nähden. Se on kaunis rehevään kasvullisuuteen tottuneiden ulkomaalaistenkin mielestä, ja voin helposti ymmärtää, kuinka sanomattoman kaunis se mahtaa olla silmissä, jotka ovat tottuneet vain Jumalan hylkäämän Syyrian karuuteen ja autiuteen. Luulisipa todella syyrialaisen joutuvan haltioihinsa hurjasta ihastuksesta tämmöisen taulun ensi kerran avautuessa hänen eteensä.

Korkealta mäeltä näkyy edessä ja alla muuri alakuloisia vuoria, joilla ei mitään kasva, räikeän helottavina auringonpaisteessa. Vuorimuuri aittaa helmaansa tasaisen kellervän hiekkeraamaan, joka on sileä kuin sametti ja jolla risteilee hienoina viivoina tien tapaisia, joilla kameelijonoja ja vaeltavia ihmisiä matelee hiljalleen eteenpäin. Aivan erämaan keskellä on aaltoileva ala vihantaa lehvää ja aivan sen sydämeen on pesinyt suuri valkoinen kaupunki, hohtaen kuin helmistä ja opaaleista muodostunut saari smaragdimeressä. Semmoinen on se taulu, joka siinä leviää etäällä allanne, kaukaisuuden vienus sävyillään, auringonpaisteen ihannoimana, voimakkaat vastakohdat vaikuttavuuttaan kohentamassa, ja yllä ja ympärillä levollisuuden raukaisevaa tuntua, joka antaa sille henkevyyttä ja saa sen paremminkin näyttämään kauniilta kangastukselta niistä salaperäisistä maailmoista, joissa unissamme käymme, kuin karkean, arkimielisen pallomme todellisuudelta. Ja kun muistelette, kuinka päättömät taipaleet olette saaneet kulkea päivän polttamaa, näännyttämää, hietaista, kaihoista, rumaa, ikävää, inhottavaa maata tänne päästäksenne, niin on se teidän mielestänne kaunein, kauneistakin kaunein taulu, mikä on koskaan ihmissilmää lumonnut kautta avaran maailmankaikkeuden! Jos minun pitäisi käydä

Damaskossa toisen kerran, niin leiriytyisin Mahometin kukkulalle viikoksi ja lähtisin sitten tieheni. On aivan suotta lähteä muurien sisäpuolelle. Profeetta menetteli tietämättään sängen viisaasti, kun hän päätti olla käymättä Damaskon paratiisissa.

On olemassa kunnianarvoisa vanha perintätieto, että muka se suunnaton puutarha, jonka keskellä Damasko on, oli Edenin puutarha, ja uuden ajan kirjailijat ovat kokoilleet paljon todistuksia osoittaakseen, että se todella oli Eden ja että Farpar ja Abana ovat ne "kaksi jokea", jotka kastelivat Aatamin paratiisia. Saattaa ollakin niin, mutta ei se nyt ole mikään paratiisi ja yhtä mielellään oleskelee ken tahansa sen ulkopuolella kuin muurien sisäpuolellakin. Se on niin koukkuinen ja ahdas ja likainen, ettei tahdo voida käsittää olevansa siinä loistavassa kaupungissa, jonka kukkulalta näki. Korkeat maasta tehdyt muurit estävät näkemästä puutarhoja, ja paratiisi on muuttunut oikeaksi saasta- ja järkyruumaksi. Damaskossa on kuitenkin runsaasti kirkasta puhdasta vettä ja se riittää arabialaiselle, että hän pitäisi sitä kauniina ja siunattuna. Vettä on niin vähän auringon polttamassa Syyriassa. Amerikassa johdamme rautatiet suurien kaupunkiemme kautta. Syyriassa taas tiet mutkitetaan siten, että ne kulkevat niiden riutuvain pienien lätäköiden ohi, joita siellä sanotaan "lähteiksi" ja joita ei matkalla tapaa taajemmassa kuin joka neljäs tunti. Mutta "Raamatun joet" Farpar ja Abana (paljaita puroja) juoksevat Damaskon läpi ja niinpä on joka talolla ja joka puutarhalla kimaltelevat lähteensä ja pikkupuronsa. Lehvämetsineen ja runsaine vesineen Damasko epäilemättä on erämaan beduiineille ihmeitten ihme. Damasko on vain keidas — keidas juuri se on. Neljään tuhanteen vuoteen sen vedet eivät ole kuivuneet, eikä sen hedelmällisyys ehtynyt. Nyt käsitämme, kuinka tämä kaupunki on elänyt niin kauan. Se ei ole voinut kuolla. Niin kauan kuin vesi pysyy sille uskollisena tuolla ulkona ulvovan erämaan keskellä, niinkauan on Damasko pysyvä hengissä ilahuttaakseen uupuneen ja janoisen matkamiehen silmiä.

"Vaikka olet yhtä vanha kuin historia itse, olet raikas kuin kevään henkäys, kukoistava kuin oma ruusunumppusi ja tuoksuva kuin oma oranssikukkasi, oi Damasko, idän helmi!"

Damasko on vanhempi Abrahamiakin, se on maailman vanhin kaupunki. Sen perusti Uz, Noan pojanpoika. "Damaskon varhaisin historia peittyy harmaan muinaisuuden autereihin." Jos jätämme pois ne asiat, jotka kerrotaan vanhan testamentin yhdessätoista ensimmäisessä luvussa, niin ei maailmassa ole sattunut ainoatakaan tapausta, mistä on kirjoitettu tieto säilynyt, josta Damasko ei olisi ollut viestiä saamassa. Kuinka kauas siirtynemmekin hämärään muinaisuuteen, aina on Damasko ollut olemassa. Enemmän, kuin neljätuhatta vuotta on joka vuosisata kirjoituksissaan maininnut sen nimeä ja laulanut sen ylistystä. Damaskolle ovat vuodet vain hetkiä, vuosikymmenet vain lenteleviä ajan hiukkasia. Se ei aikaa mittaa päivin, kuukausin eikä vuosin, vaan valtakuntain mukaan, joiden se on nähnyt kohoavan ja kukoistavan ja sortuvan raunioiksi. Se on kuolemattomuuden perikuva. Se näki Baalbekiä, Thebeä ja Efesoa perustettavan. Se näki näiden kyläin kasvavan mahtaviksi kaupungeiksi ja hämmästyttävän maailmaa suurenmoisuudellaan — ja se on nähnyt niiden kukistuvan ja jäävän autioiksi, pöllöjen ja lepakoitten tyyssijoiksi. Se näki israelilaisten valtakunnan kohoavan loistoon ja taas tuhoutuvan. Se näki Kreikan kohoavan ja kukoistavan kaksituhatta vuotta ja sortuvan. Vanhoilla päivillään se näki Roomaa rakennettavan ja näki sen mahdollaan vallitsevan koko maailmaa, ja näki sen sortuvankin. Genovan ja Venezian muutamain vuosisatain mahti ja loisto olivat vakaalle vanhalle Damaskolle vain vähäpätöistä kipinöimistä, jota tuskin kannatti muistaa. Damasko on nähnyt kaikki, mitä maailmassa on tapahtunut, ja kuitenkin se elää. Se on nähnyt tuhatkunnan valtakunnan kuivat luut ja näkee vielä toisen mokoman hautaan vaipuvan, ennenkuin se kuolee. Vanha Damasko se oikeastaan on "ikuinen kaupunki", vaikka nimen on saanut toinen.

Saavuimme kaupungin portille juuri auringon laskeutessa. Syyriassa pääsee bakshiishilla yölläkin vaikka mihin muurilla ympäröityyn kaupunkiin Damaskoa lukuunottamatta. Mutta Damaskolla, joka täten on ylläpitänyt maailmassa neljätuhatta vuotta säädylisyyttä, on paljon vanhoja ukkovaarimaisia käsityksiä. Katulyhtyjä ei ole ensinkään, vaan laki pakottaa kaikki, jotka liikkuvat yöllä ulkona, ottamaan lyhdyn kerallaan aivan samoin kuin ennen vanhaankin "tuhannen ja yhden yön" sankarien ja sankarittarien kuljeskellessa Damaskossa tai taikamatoilla lennellessä pois Bagdadiin.

Tuli varsin pimeä muutama minuutti sen jälkeen, kun olimme muurien sisäpuolelle päässeet, ja ratsastimme pitkiä matkoja ihmeellisen väärää katuja, joiden leveys oli vain kahdeksasta kymmeneen jalkaan ja joita puutarhain korkeat savimuurit kummallakin puolella seurailivat. Vihdoin pääsimme paikkaan, jossa siellä täällä kiiteli lyhtyjä, ja tiesimme siitä olevamme tämän kumman vanhan kaupungin keskustassa. Pienellä kapealla kadulla, joka oli täynnään kuormamuulejamme ja kummallisia arabialaisia, laskeuduimme satulasta maahan ja jonkinlaisesta muuriin tehdystä lävestä astuimme hotelliin. Seisoimme isossa liputetussa pihassa, kukkia ja sitruunapuita ympärillämme ja keskellä valtava vesisäiliö, johon monesta torvesta juoksi vettä. Kuljimme pihaton poikki ja menimme huoneihin, jotka oli varattu neljälle meistä. Molempain huoneitten välillä oli suuressa marmorisessa, kivellä lasketussa välikössä säiliö, johon puolesta tusinasta torvesta herkeämättä juoksi kirkasta viileätä vettä, vuotaen kaiken aikaa säiliön laitain yli. Ei ole mitään tässä paahtavassa paljaassa maassa, joka olisi näöllään virkistänyt niin kuin tämä puhdas, lampun valossa kimalteleva vesi; ei mitään, joka olisi ollut

niin kaunista, hyväilyt niin suloisesti korvaa kuin tämä tekosade sen oltua niin kauan tämmöisiä ääniä kuulematta. Huoneemme olivat suuret, mukavasti sisustetut ja niiden lattiatkin oli verhottu pehmeillä, hauskan värisillä matoilla. Olipa oikein mieluista nähdä jälleen mattojakini, sillä minä en ainakaan tiedä mitään ikävämpää, kuin nuo Euroopan ja Aasian hautamaiset, kivipermantoiset vieras- ja makuuhuoneet. Ne saavat kaiken aikaa hautaa ajattelemaan. Kummankin huoneen toisella seinällä oli koko huoneen poikki kulkeva sangen leveä, ilokirjainen divaani, kahta- tai viittätoista jalkaa pitkä, ja vastapäätä oli yhden hengen vuoteita, joissa oli jousipatjat. Suuret peilit ja marmoripöydät. Kaikki tämä ylellisyys oli sitä mieluisampaa väsyttävän päivänmatkan riuduttamille jäsenille ja aistimille, kun se oli aivan odottamatonta — sillä kuka olisi voinut arvata, mitä turkkilaisessa kaupungissa voi itämaisia näkyjä toivoa saavansa, vaikkapa siinä olisi neljännesmiljoonakin asukkaita.

En oikein tiedä, mutta minä luulen, että niiden oli tapana ottaa juomavettä tästä molempain huoneitten välisestä säiliöstä. Se ei kuitenkaan mieleeni juolahtanut, ennenkuin olin polttavan pääni upottanut pitkälle sen viileään syvyyteen. Mutta sitten tulin sitä ajatelleeksi ja vaikka kylpy olikin ihana, olin kuitenkin pahoillani, että olin tuon tehnyt, ja olin jo menossa pyytelemään isännältä anteeksi. Mutta kähärä villainen, hyvillä hajuilla hajustettu villakoira hyppeli paikalle ja näykkäsi juuri siinä samassa pohkeeseeni, ja ennenkuin huomasinkaan, olin upottanut sen säiliön pohjaan, ja nähdessäni palvelijan tulevan siihen vesiruukkuineen, livistin tieheni ja jätin penikan yrittämään pois, miten taisi, vaikka ei siitä tahtonut tulla mitään. Tyydytty kosto oli ainoa, mitä enää kaipasinkaan tunteakseni itseni täydellisen onnelliseksi, ja astellessani tänä ensi iltana, minkä Damaskossa vietimme, illallispöytään, olin minä tässä tilassa. Makailimme noilla divaaneilla illallisen jälkeen pitkän ajan poltellen nargileja ja pitkävartisia tshibukeja ja puhellen sen päivän kamalasta ratsastusretkestä, ja tunsin silloin, mitä olin tuntenut joskus ennenkin — että hyvin kannattaa lopen väsyä, koska lepo sen jälkeen tuntuu niin sanomattoman suloiselta.

Aamulla lähetimme hakemaan aaseja. Kannattaa panna tähdelle, että meidän täytyi *lähettää* niitä hakemaan. Minä jo sanoin, että Damasko on vanha fossiili, ja niin se onkin. Vaikka missä muualla meidän kimppuumme olisi hyökännyt elämöivä paljous aasinajajia, oppaita, kaupustelijoita ja kerjäläisiä — mutta Damaskossa vihataan ulkolaisen kristityn näkemistäkin siihen määrään, ettei hänen kanssaan tahdota olla missään tekemisissä. Vielä vuosi tai pari takaperin ei hänen kaikiste ollut turvallista liikkua Damaskon kaduilla. Se on uskonkiihkoinen muhammedilainen kiirastuli, mitä on Arabian ulkopuolella. Siinä missä muualla näkee yhden viheriän hadshiturbaanin (korkeasti kunnioitettu merkki siitä, että sen arvoisa omistaja on käynyt Mekassa pyhiinvaelluksella), näkee niitä Damaskossa luullakseni tusinan. Damaskolaiset ovat rumimpia ja häyymän näköisiä roistoja, mitä olemme nähneet. Melkein kaikki hunnutetut naiset, mitä olemme vielä nähneet, ovat jättäneet silmänsä verhoamatta, mutta täällä Damaskossa melkein kaikki täydelleen peittävät kasvonsa tiukalla mustalla hunnulla, joka saa naisen näyttämään muumiolta. Jos joskus satuimme yllättämään verhoamattoman silmän, paikalla se peitettiin, etteivät kristilliset silmämme pääsisi sitä saastuttamaan. Kerjäläiset toden totta kulkivat sivuitsemme pyytämättä bakshiishia. Basaareissa kaupustelijat eivät ojennelleet tavaroitaan ja ahnaasti huudelleet "hei Juho!" tai "näes näitä, hauadshi!" He päinvastoin julmistivat muotonsa eivätkä virkkaneet sanaakaan.

Kapeilla kaduilla vilisi kuin mehiläispesässä miehiä ja naisia kummissa itämaisissa puvuissa, ja pienet aasimme armottomain aasipoikain hoputtamina tönivät niitä oikeaan ja vasempaan meidän kyntäessämme vakoa joukon läpi. Nuo vainolaiset juoksevat elukkain perässä luikaten ja sohien niitä monet tunnit yhteen mittaan. Aasien täytyy laukata kaiken aikaa, eivätkä he siitä huolimatta milloinkaan väsy eivätkä jää jälkeen. Aasit joskus kompastuvat, ja me mukelsimme niiden pään yli kadulle, mutta mitäs muuta kuin selkään uudelleen ja kiireesti eteenpäin. Ne kolhivat meitä teräviin nurkkiin, kuormankantajiin, kameeleihin ja kansalaisiin yleensä. Ja meillä oli niin paljon hommaa väreessämme yhteentörmäyksiä ja tapaturmia, ettei meillä ollut pienintäkään tilaisuutta katsella ympärillemme. Ajoimme läpi puolen kaupungin ja kautta sen kuulun "kadun, jota sanotaan Suoraksi", näkemättä juuri mitään. Luumme olivat melkein nivelistään vääntyneet, olimme hurjan mielenkiihkon vallassa ja kylkemme kimoilivat kärsimästään mukiloinnista. Damaskon raitiotieliike ei minua miellyttä.

Olimme matkalla Juudaksen ja Ananiaksen paljon mainittuihin taloihin. Noin tuhannenkahdeksan- tai -yhdeksänsataa vuotta sitten Saul, joka oli Tarsoksesta, oli erikoisen katkeroitunut sitä uutta uskonlahkoa vastaan, jota sanottiin kristityksi, ja hän lähti Jerusalemista ja kulki maan kautta raivoisalla ristiretkellä niitä vastaan. Hän kulki ja "uhkui uhkauksia ja kuolemaa Herran opetuslapsia vastaan."

"Ja kun hän oli matkalla, tapahtui hänen lähestyessään Damaskoa, että yht'äkkiä leimahti hänen ympärillään valo taivaasta";

ja hän kaatui maahan ja kuuli äänen, joka sanoi hänelle: "Saul, Saul, miksi vainoat minua?"

Hän sanoi: "Kuka olet, herra?" Hän vastasi: "Minä olen Jeesus, jota sinä vainoat."

Hän sai käskyn nousta ja mennä tähän vanhaan kaupunkiin, jossa hänelle joku sanoisi, mitä hänen tuli tehdä. Hänen sotamiehensä seisoivat mykkinä ja kauhistuneina, sillä he kuulivat salaperäisen äänen, mutta eivät nähneet ketään. Saul nousi ja huomasi, että kirkas yliluonnollinen valo oli turmellut hänen näkönsä, niin että hän oli sokea. Niinpä "he taluttivat häntä kädestä ja veivät hänet Damaskoon". Hän kääntyi kristinuskoon.

Paavali makasi kolme päivää sokeana Juudaan talossa eikä tällä ajalla syönyt eikä juonut.

Ananias nimiselle Damaskon miehelle sanoi ääni: "Nouse ja mene sille kadulle, jota sanotaan Suoraksi kaduksi, ja kysy Juudaan talosta Saul nimistä tarsolaista miestä. Sillä katso, hän rukoilee."

Ananiasta ei alussa haluttanut mennä, sillä hän oli kuullut tästä Saulista ja hänellä oli epäilyksensä tällaisen "valitun astian" suhteen, minkälainen rauhan evankeliumin saarnaaja hän olisi. Käskyä totellen hän kuitenkin lähti "sille kadulle, jota Suoraksi kaduksi" sanotaan (kuinka hän koskaan löysi tälle kadulle ja kuinka hän sitten taas löysi siltä pois, ne ovat mysteerejä, joita on mahdoton selittää muuten kuin että hän kulki jumalallisen haltioitumisen vaikutuksen alaisena). Hän löysi Paavalin ja paransi hänet ja teki hänestä saarnamiehen. Ja tästä vanhasta talosta, jonka me olimme nuuskineet ja löytäneet siltä kadulta, jota aivan sopimattomasti sanotaan Suoraksi kaduksi, hän alkoi rohkean lähetyssaarnaajatoimensa ja pysyi sille uskollisena kuolemaansa saakka. Se ei ollut sen opetuslapsen talo, joka möi Mestarin kolmestakymmenestä hopearahasta. Lausun tämän nimenomaan Juudaksen puolesta, sillä hän oli aivan toisenlainen mies kuin se henkilö, johon juuri viittasin. Sangen toisenlainen mies ja hän eli sangen hyvässä talossa. Vahinko, ettemme tiedä hänestä enempää.

Olen edellä olevissa kappaleissa antanut vähän lisätietoja ihmisille, jotka eivät viitsi lukea Raamatun historiaa, ennenkuin heidät tämänkaltaisilla keinoilla siihen viekoitellaan. Toivon, ettei kukaan edistykseen eikä kasvatukseen ystävää häiritse tai estä tätä erikoista tehtävääni.

Se katu, jota sanotaan Suoraksi, on suurempi korkkikierua, mutta se ei ole yhtä suora kuin sateenkaari. Pyhä Luukas pitää varansa, ettei puhu itseään pussiin. Hän ei sano, että se on se katu, joka on suora, vaan että "se on se katu, jota *sanotaan* Suoraksi." Se on hyvin hienoa ivaa; se luullakseni on ainoa leikkilinen huomautus, mitä on koko raamatussa. Kuljimme hyvän matkaa sitä katua, jota sanotaan suoraksi, ja sitten poikkesimme syrjään ja menimme Ananiaan mainittuun taloon. Ei taida olla suurtakaan syytä epäillä, etteikö osa alkuperäisestä talosta ole vielä säilynyt. Se on vanha huone, joka on kaksitoista tai viisitoista jalkaa maan alla, ja sen seinät ilmeisestikin ovat hyvin vanhat. Ellei Ananias siinä asunut Paavalin aikaan, niin asui joku toinen, ja sehän on sama asia. Join Ananiaan kaivosta ja kumma kyllä oli vesi aivan yhtä raikasta, kuin jos kaivo olisi eilen kaivettu.

Menimme kaupungin pohjoispäähän katsomaan sitä paikkaa, jossa opetuslapset yön pimeydessä laskivat Paavalin alas Damaskon muurilta — hän kun oli saarnannut Kristuksesta Damaskossa niin pelottomasti, että kansa koetti tappaa hänet, aivan samalla tavalla kuin se samasta asiasta tekisi vielä tänäpäivänäkin, ja hänen täytyi salaa lähteä kaupungista ja paeta Jerusalemiin.

Sitten kävimme Mahometin lasten haudalla ja haudalla, joka osoittautui Pyhän Yrjänän haudaksi, sen joka lohikäärmeen tappoi, ja niin edelleen aina siihen kallion alaiseen kuoppaan saakka, jossa Paavali piili pakonsa aikana, kunnes vainoojat heittivät takaa-ajon. Ja niiden viidentuhannen kristityn mausoleossa, jotka turkkilaiset v. 1861 teurastivat Damaskossa. Näillä kapeilla kaduilla kerrotaan silloin juosseen verta monta päivää. Kautta kristittyjen kortteerin teurastettiin erotuksetta miehiä, naisia ja lapsia ja jätettiin sadoittain mätänemään. Ja löyhkä oli kauhea, niin kerrotaan. Kaikki kristityt, jotka suinkin pääsivät, olivat paenneet pois kaupungista, eivätkä muhammedilaiset suostuneet käsiään saastuttamaan sillä, että olisivat haudanneet "uskottomat koirat". Verenhimo levisi Hermonin ja Antilibanonin ylämaihin saakka, ja lyhyessä ajassa teurastettiin vielä lisää viisikolmattatuhatta kristittyä ja heidän omaisuutensa hävitettiin. Kuinka kristittyä täällä Damaskossa vihataan! — ja melkein pä kautta koko turkkilaismaan. Ja kuinka kalliiksi tämä viha tulee, kun Venäjä taas kääntää tykkinsä Turkkiä vastaan!

Tuntuu sydäntä viihdyttävältä soimata Englantia ja Ranskaa siitä, että ne kävivät väliin ja pelastivat Ottomaanisen valtakunnan tuhosta, jonka se on tuhannen vuotta niin runsaassa mitassa ansainnut. Turhamaisuuttani loukkaa nähdä näiden pakanain kieltäytyvän syömästä ruokaa, joka on meille keitetty, tai syömästä astiasta, josta me olemme syöneet, taikka juomasta vuohennahkasta, jonka me olemme kristityillä huulillamme saastuttaneet, paitsi kun ensin säkin suun peittävät rievulla tai sienellä ja juovat sen kautta! En ole koskaan inhonnut kiinalaista siihen määrään kuin näitä turmeltuneita turkkilaisia ja arabialaisia, ja kun Venäjä taas on valmis sotimaan heitä vastaan, niin toivon, etteivät Englanti ja Ranska pidä hyvän kasvatuksen tai hyvän arvostelukyvyyn mukaisena astua väliin.

Damaskossa ollaan sitä mieltä, ettei koko maailmassa ole jokia, jotka vetäisivät vertoja heidän pienelle Abanalleen ja Farparilleen. Tätä mieltä damaskolaiset ovat aina olleet. Toisessa Kuningasten kirjassa 5 luvussa Naaman ylenmäärin kerskaa niistä. Tämä tapahtui kolmetuhatta vuotta takaperin. Hän sanoo: "Eivätkö Abana ja Farpar, Damaskon joet, ole parempia kuin kaikki Israelin vedet? Enkö voi niissä peseytyä ja tulla puhtaaksi?" Mutta jotkut lukijoistani lienevät unohtaneet, kuka tämä ammainen Naaman oli. Naaman oli Syyrian sotajoukkojen ylipäällikkö. Hän oli kuninkaan suosikki ja eli ylen komeasti. "Hän oli mahtava ja urhoollinen mies, mutta hän oli spitaalinen." Kumma kyllä on se talo, jota nyt näytetään hänen talonaan, muutettu spitaalihospitaaliksi, jonka hoidokit muukalaisen sisään astuessa näyttelevät kammottavia vammojaan ja ojentavat kätensä bakshiishia pyytämään.

Tämän taudin kamaluutta on mahdoton käsittää, ennenkuin sen koko hirmuisuuden näkee Naamanin vanhassa talossa Damaskossa. Luut ovat vääntyneet aivan muodottomiksi, kasvoissa ja ruumiissa on suuret kuhmut, nivelet mätänevät ja putoavat pois — hirmuista!

XIV LUKU.

Vaihteeksi koleraa — Kuumuus — Taas kumma kulkue — Kynäpiirros Syyrian "Jonesboroughista" — Nimrodin, valtavan metsämiehen hauta — Raunioitten uhkein — Astumme Pyhän maan rajan yli — Jordanin lähteillä — Muistoesineitten hankkijat taas liikkeellä — Kansa, jonka opetuslapset tunsivat — "Tälle kalliolle rakennan kirkkoni" — Kurjuutta— Jalo ratsuni "Baalbek" — Arabialaisten hevosenttimentaalisuus.

Viimeiset neljäkolmatta tuntia, jotka Damaskossa vietimme, makasin ankaran kolerakohtauksen eli cholera morbuksen kouristuksissa, jonka vuoksi minulla oli hyvä tilaisuus ja hyvä tekosyy loikoilla leveällä divaanilla ja kerrankin levätä kunnollisesti. Minulla ei ollut muuta tehtävää kuin kuunnella suihkulähteitten läiskettä ja niellä rohtoja. Minulla oli vaikka kuinka paljon lunta Hermonin vuorelta, ja kun se ei tahtonut pysyä vatsallani, ei mikään estänyt minua syömästä sitä — aina oli tilaa enemmän. Minä olin olooni sangen tyytyväinen. Syyriassa matkustamisella on mielenkiintoiset puolensa, samoin kuin matkoilla missä tahansa maanääressä, mutta taittunut jalka, tai koleranpuuskaus kuitenkin tuo siihen tervetullutta vaihtelua.

Lähdimme Damaskosta puolenpäivän aikaan ja ratsastimme parissa tunnissa lakeuden poikki, jonka jälkeen matkueemme vähäksi aikaa pysähtyi ja asettui muutamain viikunapuitten siimekseen lepäämään. Se oli kuumin päivä, mitä vielä olimme kokeneet — aurinko syyti liekkejään maahan kuin juottopillistä. Tuntui siltä kuin säteet olisivat sataneet maahan rankkasateena päämme päälle ja valuneet alas kuin sade katolta. Kuvittelin voivani erottaa säderyöpyt toisistaan — mielestäni saatoin sanoa, milloin mikin ryöppy sattui päähäni, milloin se valui alas hartioilleni ja milloin seuraava ryöppy tuli. Se oli hirmuista. Koko erämaa hohti niin palavana, että silmäni koko ajan uivat kyynelissä. Tovereilla oli valkoiset päivänvarjot, jotka olivat vahvalla tumman viheriällä kankaalla sisustetut. Ne olivat kuvaamaton siunaus. Minä kiitin onneani, että minullakin oli samanlainen päivänvarjo, vaikka se olikin kuormastossa ja nyt kymmenen mailia edellä. Hulluutta on matkustaa Syyriassa ilman päivänvarjoa. Kertoivat minulle Beirutissa (semmoiset ihmiset, jotka aina evästävät toisia neuvoilla), että oli hulluutta matkustaa Syyriassa ilman päivänvarjoa. Siitä syystä minäkin sitten ostin.

Mutta totta puhuen on minun mielestäni päivänvarjo harmin kappale missä tahansa, kun sillä on auringonpaistetta torjuttava. Ei ainoallakaan arabialaisella ole fessissään lippaa eikä päivänvarjoa eikä mitään muutakaan, millä varjostaa silmiään tai kasvojaan, ja hän tulee aina päivänpaisteessa hyvin toimeen ja näyttää tyytyväiseltä. Mutta kaikista naurettavista näöistä mitä olen milloinkaan nähnyt, on meidän kahdeksan miehen seurueemme naurettavin — näyttävät niin perin ulkomaalaisilta. Matkustavat yksinkertaisessa jonossa; pitävät kaikki sitä päätöntä valkoista konstantinopolilaista riepua, joka on käärittynyt hatun ympäri jos miten moneen kertaan ja sittenkin päitä roikkuu pitkin selkää, käyttävät kaikki paksuja viheriäisiä silmälasia, joissa on vielä sivulasitkin; pitävät kaikki pään päällä valkoista, viheriällä sisustettua sateenvarjoa; heidän jalustimensa ovat poikkeuksetta liian lyhyet — he ovat kehnoin ratsumiesjoukko, mitä maailmassa; heidän hevoselukkansa juosta hölskyttävät kamalan kovaa — ja kun he lappavat peräkanaa toinen toisensa jälkeen riviin, tuijottavat eteensä ja pidättävät henkeään, pomppoilevat korkealle ja aivan tahdittomasti pitkin linjaa, polvet korkealla ja jäykkänä, kyynärpäät lepattaen kuin kukonpoikasen orrellaan, kun se aikoo kiekaista, kun päivänvarjojen pitkä rivi pomppii suonenvedon tapaisesti ylös ja alas — kun näkee tämän raivostuttavan taulun armottomassa päivänvalossa, täytyy hämmästyä, etteivät jumalat kaiva esiin ukonnuoliaan ja hävitä heitä maan päältä! Se minua ainakin ihmetyttää. Minä en ainakaan laskisi semmoista karavaania maani

kautta kulkemaan.

Ja kun aurinko laskee taivaanrannan alle ja kumppanit sulkevat päivänvarjonsa ja pistävät ne kainaloonsa, niin on se vain vaihtelua, mutta kuvan nurinkurisuus ei siitä muutu.

Mutta ehk'ette te älyä silmälasien ylenpalttista nurinkurisuutta. Kyllä älyäisitte, jos olisitte täällä. Täällä kaiken aikaa tunnette, ikäänkuin eläisitte osapuulleen vuotta 1200 ennen Kristuksen syntymää — patriarkkain aikoina. Piplian maisemat ovat ympärillänne — patriarkkain tavat ovat ympärillänne — sama kansa samoissa liehuissa viitoissa ja sandaaleissa kulkee tienne poikki — samat jonot arvokkaita kameeleja tulevat ja menevät — sama vaikuttava uskonnollinen juhllisuus ja hiljaisuus verhoaa erämaan ja vuoret kuin etäisinä muinaisaikoinakin ja katso, tämmöiseen ympäristöön tunkeutuu äkkiä tämä haaveellisen näköinen sirkusjoukko viheriäsilmaisillisia jenkkejä räpylöivine kynnärpäineen ja pomppivine päivänvarjoineen! Se on aivan nurinkurista.

Kolmen tai neljän tunnin päässä Damaskosta kuljimme sen paikan ohi, jossa Saul niin äkkiä tuli käännetyksi, ja tästä paikasta loimme silmäyksen taapain polttavaan erämaahan ja näimme viimeisen vilauksen kauniista Damaskosta ja sen hohtavista vihannista verhoista. Yön pimetessä saavuimme teltoillemme, jotka olivat juuri Baldwinsvillen, ilkeän arabialaisen kylän ulkopuolella. Paikan oikea nimi on El ja jotain muuta kaupan päälle, mutta se ainoa ulkomaalainen, joka kerran yritti sen lausua, heitti henkensä. Sanoessani tämän kylän olevan tuota tavallista mallia tahdon tehdä tietyksi, että kaikki syyrialaiset kylät viidenkymmenen mailin piirissä Damaskosta ovat samanlaiset — niin samanlaiset, että täytyisi olla yli-inhimillinen äly, jos mieli sanoa, missä suhteessa joku poikkeaisi toisista. Syyrialainen kylä on kuin mehiläispesä, mökit kaikki yhdenkertaisia (miehen korkuisia) ja neliskulmaisia kuin pakkalaatikko. Se on ravalla silattu ylt'yleensä, laaka kattokin, ja tavallisesti samaan laatuun kalkilla valkaistu. Yksi ja sama katto usein ulottuu yli puolen kylän, kattaen monen kadunkin, jotka yleensä ovat askelta leveät. Kun puolenpäivän aikaan ratsastatte tämmöisen kylän läpi, tulee ensin vastaan surumielinen koira, joka katsoo teihin ja ilmaisee mykän pyynnön, ettette ajaisi hänen ylitseen, mutta tieltä se ei suostu lähtemään. Sitten tulee vastaan pieni poika, jolla ei ole vaatteita, ja hän kurottaa kättään ja sanoo "bakshiish!" — hän ei kyllä odota saavansa senttiäkään, hän vain oppi sanomaan tuon sanan ennenkuin oppi sanomaan "äiti", ja nyt hänen on mahdoton vieroittaa itseään siitä. Sitten kohtaatte naisen, jolla on musta huntu tiheänä kasvojensa edessä, mutta rinta avoin. Ja lopuksi tapaatte monta kipeäsilmäistä lasta ja lapsia, joita on rampuuden ja riutumisen joka asteelta. Ja nöyränä tomussa istuen ja ylt'yleensä likaisten repaleitten reunustamana on kurja ihmisraunio, jonka käsivarret ja sääret ovat mukuraiset ja vääntyneet kuin viiniköynnöksen runko. Siinä kaikki ihmiset, mitä voitte odottaa näkeväne. Loput väestöstä nukkuu huoneissa tai on lakeuksilla tai mäenrinteillä vuohia paimentamassa. Kylä on rakennettu jonkun kalvetustautisen pienen puron varteen ja sen ympärillä on hiukkasen vehmaan näköistä kasvullisuutta. Tämän lumotun piirin ulkopuolella on joka puolella vaikka kuinka laajalti surkeata hiekka- ja soraerämaata, jolla kasvaa Amerikan marunavarvukkoa muistuttava harmaa mätästävää pensas. Syyrialainen kylä on surkein näky, mitä ajatella saattaa, ja ympäristöt ovat sen kanssa mitä parhaassa sopuinnussa.

En olisi ryhtynyt näin jäsentelemään syyrialaista kylää, ellei Nimrod, raamatun kertomuksen valtava metsästäjä, olisi haudattu Jonesboroughiin ja ellen haluaisi saattaa yleisön tiedoksi, missä hänen tomunsa on. Samoin kuin Homeroksen väitetään hänenkin lepäävän viimeistä untaan monessa muussakin paikassa, mutta tämä on ainoa oikea ja varma paikka.

Kun alkuperäiset heimot enemmän kuin neljätuhatta vuotta takaperin hajoitettiin, matkusti Nimrod suuren seuran kanssa kolme- tai neljäsatia mailia ja asettui siihen paikkaan, jossa myöhemmin Babylonin suuri kaupunki oli. Nimrod rakensi tämän kaupungin. Hän alkoi niinikään rakentaa Baabelin kuulua tornia. Kahdeksan kerrosta hän sitä rakensi ja kaksi siitä vielä tänä päivänä on pystyssä — valtava muurattu tynkä, jonka maanjäristykset ovat keskeltä halkaisseet ja vihaisen Jumalan salamat kärventäneet ja lasittaneet. Mutta tämä valtava raunio on vielä pystyssä pysyvä monet ajat saattamassa häpeään näiden nykyisten ihmispolvien kääpiötyöt. Pöllöt ja leijonat asuvat sen mahtavissa saleissa ja vanha Nimrod lepää unhotettuna tässä viheliäisessä kylässä kaukana suurenmoisen yrityksensä paikoilta.

Lähdimme leiristä sangen varhain aamulla ja ratsastimme yhä ja yhä ja yhä loppumattomiin, kuten minusta tuntui, kautta janoisten erämaitten ja yli kallioisten mäkien nälissämme ja vailla vettä juodaksemme. Olimme lyhyessä ajassa juoneet vuohennahkasäkit aivan kuiviin. Puolenpäivän aikaan pysähdyimme El Yuba Damiin, kurjaan arabialaiseen kaupunkiin, joka kökötti korkealla vuoren kupeella, mutta dragomaani sanoi, että jos koettaisimme sieltä pyytää vettä, niin kävisi koko heimo kimppuumme, sillä siellä ei pidetty kristityistä. Meidän täytyi kulkea edelleen. Kaksi tuntia myöhemmin saavuimme korkean yksinäisen vuoren juurelle, jonka vuoren huipussa oli Baniaan hajoava linna, komein tämän laatuinen linna, mitä on maan päällä, ainakin sen mukaan mitä me tiedämme. Se on tuhatkunta jalkaa pitkä ja kahtasataa leveä ja tehty kauttaaltaan mitä tasasuhtaisimmista ja samalla jyrkevimmistäkin paasista. Linnan valtavat tornit ja vallinsarvet ovat yli kolmekymmentä jalkaa korkeat

ja ne ovat ennen olleet kahta vertaa korkeammat. Vuoren huipulta kohoavat sen sortuneet tornit yli vanhain tammi- ja öljypuulehtojen ja ovat ihmeteltävän maalaukselliset. Tämä linna on niin vanha, ettei kukaan tiedä, kuka sen on rakentanut ja koska se on rakennettu. Sen luo on kerrassaan mahdollon päästä muuta kuin yhdestä paikasta, jossa kapea polku kiertelee kallioseinämäin välitse vanhalle nostosillalle. Hevosten kaviot ovat kallioon kuluttaneet kuutta tuumaa syvät kuopat niiden tiesi kuinka monien satain vuosien kuluessa, joina linnassa on ollut puolustajat. Kuljeskelimme kolmisen tuntia linnan kammioissa ja holveissa ja vankikopeissa ja astelimme paikoilla, joilla monen ristiretkelijän terästetty kanta oli kalskunut ja joilla foinikialaiset sankarit olivat käyskennelleet monet ajat ennen heitä.

Ihmettelimme, kuinka maanjäristyskään voisi vahingoittaa näin jyrkeviä muureja, emmekä käsittäneet, mikä voima oli Baniaan raunioiksi kukistanut. Mutta hetken kuluttua kuitenkin löysimme hävittäjän, ja ihmetyksemme silloin kasvoi kymmenkertaiseksi. Näiden valtavain muurien rakoihin oli pudonnut siemeniä. Siemenet olivat itäneet, hennot, mitättömän pienet idut olivat alkaneet kasvaa, versot kovettua ja kehittyä yhä suuremmiksi ja vakaalla, huomaamattomalla painostuksellaan hajoittaa paasia toisistaan, ja nyt ne tuottavat varman tuhon jättiläismäiselle teokselle, joka on maanjäristyksetkin kestänyt. Kaikkiällä kasvaa vanhoista muureista kyhmyisiä puita kaunistaan ja varjostaen näitä harmaita muureja ja torneja rehevillä omavaltaisilla lehvillään.

Näistä vanhoista torneista katselimme allamme leviävää laajaa, kauas ulottuvaa vihantaa tasankoa ja sen kimaltelevia lampareita ja puroja, jotka ovat pyhän Jordanin lähteet. Se oli virkistävä näky niin paljon erämaan jälkeen.

Ja kun ilta lähestyi, kiipesimme alas vuorelta Bashanin raamatullisten tammilehtojen kautta (sillä tässä juuri kuljimme rajan poikki, ja astuimme kauan etsittyyn Pyhään maahan) ja aivan sen juurella, leveään laakson auetessa, tulimme tähän pieneen kehnoon Baniaan kylään ja leirydyimme suureen öljypuumetsään lähelle kimaltelevaa kirkasvetistä vuoripuroa, jonka partailla viikunapuut, granaatit ja oleanderit levittelivät lehviään. Se oli todellinen paratiisi, kun emme ota lukuun kylän läheisyyttä.

Kaikkein ensimmäinen halu, joka mielen valtaa leiriin tullessa palavana ja pölyisenä, on päästä veteen. Kuljimme virran vartta ylöspäin siihen, missä se, kolmensadan askeleen päässä teltoista, kuohuu esiin vuoren sivusta, ja uimme niin jääkylmässä vedessä, että luulisin sairastuvani siitä, ellen tietäisi, että tämä on pyhän joen päälähde.

Pyhiinvaeltajat, jotka eivät millään ota ojentuakseen, ovat palanneet leiriin taskut täynnään raunioista murrettuja muistoesineitä. Soisin, että tämä säädyttömyys voitaisiin estää. He mursivat palasia Noan haudasta, Baalbekin temppelien siroista kuvanveistoksista, Juudaksen ja Ananiaksen taloista Damaskossa, Nimrodin, suuren metsästäjän haudasta, niistä kuluneista kreikkalaisista ja roomalaisista kirjoituksista, joita on Baniaan linnan muinaisvanhoihin seiiniin kiinnitetty. Ja nyt he ovat kilkuttaneet ja kalkuttaneet näitä täkäläisiä vanhoja holvikaaria, joita Jeesus itse on katsellut. He kyllä ottavat mukaansa Kalvaria vuorensä Jerusalemissa lähtiessään.

Täkäläiset rauniot eivät ole kovinkaan mielenkiintoisia. Täällä on suuren neliskulmaisen rakennuksen, entisen linnoituksen, jyrkät muurit ja monta jyrkää vanhaa holvikaarta, jotka ovat siihen määrään raunioihin peittyneet, että tuskin maasta kohoavat, ja vahvaseinäiset vesijohdot, joissa yhä vieläkin virtaa lapsukainen Jordan äsken syntyneenä, ja vuorenrinteellä on Herodes Suuren rakentaman kalliin marmoritemppelin pohjia — vielä on säilynyt osia sen kauniista mosaiikkipermaanoistakin. Täällä vielä on omituinen vanha kivisilta, joka arvatenkin teki tehtävänsä jo ennen Herodeksen aikoja. Kaikkiällä, teillä, metsissä, on hajallaan korinholaisia kapiteeleja, murtuneita porfyryripilareita ja pieniä kuvanveistosten kappaleita. Ja tuolla ylhäällä jyrkän teessä, jossa lähde kuohuu esiin, on kallionkomeroiden yläpuolella ajan kuluttamia kreikkalaisia kirjoituksia muistona kreikkalaisista ja heidän jälkeensä tulleista roomalaisista, jotka täällä palvelivat metsä-jumalaa Pania. Mutta puita ja pensaita kasvaa nykyään monilla näistä raunioista. Muinaisuuden hajoille muurauksille on pieni joukko repaleisia arabialaisia rakentanut kurjat mökkirähjänsä. Koko paikan sävy on torkkuva, tyhmä, maalainen, ja vaikea on saada itseään uskomaan, että tällä paikalla kerran on ollut vilkas, vankasti rakennettu kaupunki, vaikkapa kaksikintuhatta vuotta sitten. Tällä paikalla kuitenkin sattui tapaus, jonka vaikutukset ovat liittäneet sivun toisensa jälkeen, niteen toisensa jälkeen maailman historiaan. Sillä tässä paikassa Kristus seisoi sanoessaan Pietarille:

"Sinä olet Pietari; ja tälle kalliolle tahdon rakentaa kirkkoni ja helvetin portit ovat sitä vastaan voimattomat. Ja minä annan sinulle taivaan valtakunnan avaimet; ja mitä levänsä sinä maassa sidot, on oleva taivaassa sidottu, ja mitä hyvänsä sinä maassa päästät, olkoon päästetty taivaassa."

Näille pienille lauseille on rakennettu Rooman kirkon valtava rakennus. Niihin perustuu paavien keisarillinen valta yli maallisten ja heidän jumalallinen valtansa kirota sieluja tai pestä ne synnistä valkeiksi. Rooma väittää olevansa "ainoa oikea kirkko" ja tämän asemansa kannattamiseksi se on

taistellut ja ponnistellut ja tehnyt työtä monet vuosisadat ja on varmaan edelleenkin puuhaava samaan suuntaan hamaan aikain loppuun. Mainitsemani muistettavat sanat antavat tälle rauniokaupungille melkein kaiken sen mielenkiinnon, mitä se ihmisille tarjoaa meidän aikoinamme.

Meistä tuntuu kylläkin omituiselta seistä maalla, jota Vapahtajan jalka on kerran tallannut. Tästä johtuva todellisuuden ja koskettavuuden tunne tuntuu olevan ristiriidassa sen epämääräisyyden, salaperäisyyden ja aavemaisuuden kanssa, joka luonnollisesti kuuluu jumalaan. En vielä voi käsittää todella istuvani paikassa, missä jumala on seisonut, ja katselevani puroa ja vuoria, joita tuo jumala on katsellut, ja näkeväni ympärilläni tummaihoisia miehiä ja naisia, joiden esivanhemmat näkivät ja puhuivatkin hänen kanssaan kasvoista kasvoihin ja huolettomasti, aivan samoin kuin olisivat puhuneet minkä muukalaisen kanssa tahansa. En voi käsittää tätä. Ne jumalat, jotka ovat minun käsityksissäni, ovat aina peittyneet pilviin ja olleet sangen etäällä.

Tänä aamuna aamiaista syödessämme istui leirin lumotun piirin ulkopuolella kärsivällisesti tavanmukainen kokoelma likaista ihmiskuntaa odottamassa muruja, joita armeliaisuus ehkä soisi heidän kurjuutensa lieventämiseksi. Siinä oli vanhaa ja nuorta, ruskeaihoista ja keltaista. Miehistä olivat jotkut pitkiä ja jänteviä (tuskin missään tosiaankaan näkee niin komean näköisiä miehiä kuin täällä Idässä), mutta lapset ja naiset näyttivät kaikki näivettyneiltä ja alakuloisilta ja nälän masentamilta. Nämä ihmiset muistuttivat intiaaneja. Vaatteita heillä oli vähän, mutta ne mitä heillä oli, olivat sangen omituiset muodoltaan ja haaveelliset sovitteultaan. Mitä kummaa korua tai rihkamaa heillä vain sattuikaan olemaan, aina he sen sijoittivat siten, että se herätti niin suurta huomiota kuin suinkin. Ääneti he istuivat ja väsymättömällä kärsivällisyydellä vahtivat joka liikettämme, vahtivat niitä tuolla tylsällä, vaihtamattomalla epäkohteliaisuudella, joka on niin tosi-intiaanimaista ja joka tekee valkoisen miehen niin hermostuneeksi ja levottomaksi.

Näillä ympärillämme olevilla ihmisillä oli muitakin omituisuuksia, jotka olen jalossa punaisessa miehessä huomannut: heillä oli viljalta syöpäläisiä ja likaa oli liettynyt heidän pintaansa, niin että se melkein kävi kaarnasta.

Pienet lapset olivat surkeassa tilassa — kaikkien silmät olivat kipeät ja monenlaisia muitakin tauteja heissä oli. Väittävät, että tuskin on koko Idässä ainoatakaan lasta, jolla olisi terveet silmät, ja että tuhansia joka vuosi menettää toisen tai molempainkin silmänsä näön. Melkeinpä luulen niin olevan, sillä joka päivä näen paljon sokeita, enkä ole muistaakseni nähnyt ensinkään semmoisia lapsia, joilla ei olisi silmätautia. Voitteko kuvitella, että amerikkalainen äiti voisi tuntikauden istua lapsi sylissään ja antaa satakunnan karpästä kaiken aikaa istua sen silmissä? Minä olen nähnyt tuota joka päivä. Eilen tuli vastaamme pienellä aasilla ratsastava nainen, pieni lapsi käsivarrellaan. Minä totta puhuen luulin, että lapsella oli siniset silmälasit lähestyessämme heitä ja ihmettelin, kuinka tämä äiti oli niin suurellinen. Mutta lähemmä tullessamme näimmekin, että siniset silmälasit olivatkin vain karpäsleirejä, joita oli yksi lapsen kummassakin silmässä ja yksi osasto sitä paitsi kaivelemassa sen nenää. Karpäset olivat hyvillään, lapsi tyytyväinen, eikä äiti siis puuttunut asiaan.

Heti kun heimo sai kuulla, että joukossamme oli tohtori, alkoi ihmisiä virrata joka suunnalta. T:ri B., luonnostaan sääliväinen ihminen, oli ottanut lapsen lähellä istuvalta vaimolta ja pannut sen kipeihin silmiin jonkinlaista rohtoa. Vaimo lähti pois ja nosti liikkeelle koko kansakunnan, ja kannattipa nähdä, kuinka niitä alkoi kiehua! Rammat, ontuvat, sokeat, spitaaliset — kaikki laiskuuden, lian ja puutteen synnyttämät vaivat — olivat edustettuina tässä kongressissa, ennenkuin oli kulunut kymmentäkään minuuttia, ja yhä vain tuli uusia! Jokainen vaimo, jolla oli sairas lapsi, toi sen, ja jokainen vaimo, jolla ei ollut, lainasi lapsen. Kuinka kunnioittavasti, kuinka jumaloiden he katselivat tuota kammottavaa, salaperäistä voimaa, tohtoria! He katsoivat, kun hän otti ulos pullonsa, he katsoivat, kun hän mittasi valkoisia pulvereitaan, he katsoivat, kuinka hän sekoitti tippoja yhdestä nesteestä ja sitten tippoja toisesta. Ei ainoakaan liike jäänyt heiltä huomaamatta. Heidän silmänsä olivat häneen kiinninaulitut lumouksella, jota ei mikään voinut häiritä. Melkeinpä uskon, että he luulivat hänellä olevan jumalalliset lahjat. Jokaisen silmät säteilivät ilosta, kun hän oli saanut rohtoannoksensa — vaikka he luonnostaan ovatkin kiittämätöntä ja tylyä ihmislajia — ja sairaan kasvoista puhui järkähtämätön usko, ettei mikään maailmassa estäisi häntä nyt paranemasta.

Kristus tiesi, miten saarnata näille yksinkertaisille, taikauskaisille, taudin kiduttamille olennoille: Hän paransi sairaat. Niitä riensi tänä aamuna joka taholta meidän tohtorimme luo, joka vain oli vaivainen ihminen, kun huhu siitä, mitä hän oli tehnyt sairaalle lapselle, alkoi levitä, ja he jumaloivat häntä silmillään, vaikk'eivät vielä tienneet, oliko hänen annoksissaan voimaa vai eikö. Näiden esi-isät — ihmisiä, jotka olivat täydelleen heidän kaltaisiaan värinsä, pukunsa, tapainsa ja yksinkertaisuutensa puolesta — seurasivat laumoittain Kristusta, ja kun he näkivät Hänen yhdellä sanalla parantavan taudin vaivaamia, niin ei ole ihme, että he Häntä jumaloivat. Ei ihmettä, että koko kansa puhui Hänen teoistaan. Ei ihmettä, että väenpaljous, joka Häntä seurasi, oli niin suuri, että eräänkin kerran — kolmenkymmenen mailin päässä täältä — sairas mies täytyi katon kautta laskea alas hänen luokseen, kun ovesta oli mahdoton päästä. Ei ihmettä, että Hänen kuulijakuntansa olivat niin suuret Galileassa,

että Hänen täytyi saarnata haahdesta, vähän matkan päässä rannasta. Ei ihmettä, että Betsaidan seudun autoioissa paikoissa viisituhatta tulvasi Hänen yksinäisyyteensä ja Hänen täytyi ravita heidät ihmeen kautta, etteivät he luottavan uskonsa ja hartautensa vuoksi kärsisi. Ei ihmettä, että kun niinä päivinä jossain kaupungissa syntyi suuri liike, toinen naapuri selitti sen toiselleen sanoen: "Sanovat natsarealaisen Jeesuksen tulleen!"

Niin, kuten jo sanoin, tohtori jakeli rohtoja niin pitkältä kuin hänellä oli jaettavaa, ja hänen maineensa on nyt Galileassa suuri. Hänen potilaittensa joukossa oli sheikin tyttären lapsi — sillä tälläkin köyhällä, repaleisella kourallisella mätähaavoja ja syntejä on kuninkaallinen sheikkensä — kurja vanha muumio, joka paremminkin näytti olevan jonkun vaivaistalon asukas kuin tämän toivottoman, paidattoman raakalaisheimon ensimmäinen virkamies. Prinsessa — tarkoitan sheikin tytär — oli vain kolmentoista tai neljäntoista ikäinen ja hänellä oli sangen suloiset ja sangen sievät kasvot. Hän oli ainoa syyrialainen nainen, mitä olimme vielä nähneet, joka ei ollut niin syntisen ruma, ettei hän olisi voinut lauantai-iltana kymmenen jälkeen hymyillä rikkomatta sabattia. Mutta hänen lapsensa oli sangen arveluttava näyte — siinä ei ollut niin paljoa, että se olisi riittänyt yhdeksi piiraaksi, ja tuo pikku raukka katseli niin rukoilevasti jokaiseen, joka lähestyi (ikänsä kuin se olisi käsittänyt, että nyt jos koskaan oli tullut sille apu), että se täytti meidät säähillä, joka oli todellista, eikä keinotekoista tavaraa.

Mutta tämä viimeinen saamani uusi hevonen koettaa katkaista kaulansa telttaköysiin, niin että minun täytyy lähteä ankkuroimaan se. Jeriko ja minä, me olemme eronneet. Uusi hevonen ei luullakseni ole juuri kehumisen arvoinen sekään. Yksi sen takajaloista taipuu väärään suuntaan ja toinen on niin suora ja kankea kuin teltantanko. Hampaistaan se on suurimman osan menettänyt ja se on sokea kuin yölepakko. Nenänsä se on joskus taittanut, milloin lieneekään, ja se on nyt kaareva kuin holvisilta. Alahuuli riippuu pitkällä kuin kameelin ja korvat on hakattu pois melkein päätä myöden. Minun oli alussa hieman vaikea keksiä sille sopivaa nimeä, mutta lopulta päätin ristiä sen Baalbekiksi, koska se on niin suurenmoinen raunio. En voi olla puhumatta hevosistani, koska minulla edessäni on niin pitkä ja ikävä matka ja ne luonnollisestikin askarruttavat ajatuksiani melkein yhtä paljon kuin näöltään paljon tärkeämmät asiat.

Pyhiinvaeltajaimme mieliksi ratsastimme nuo pahat taipaleet Baalbekista Damaskoon, mutta Danin ja Jackin hevoset olivat niin kehnossa kunnossa, että ne oli jätettävä jäljelle ja saatava uudet. Dragomaani väittää, että Jackin hevonen kuoli. Minä tein hevoskauppaa Mohammedin, sen kuninkaallisen näköisen egyptiläisen kanssa, joka on Fergusonimme luutnantti. Fergusonilla tietenkin tarkoitan dragomaaniamme Abrahamia. Minä en ottanut tätä hevosta sen persoonallisen ulkomuodon vuoksi, vaan koska en ollut nähnyt sen selkää. En tahdokaan sitä nähdä. Olen nähnyt kaikkien muitten hevosten selät ja nähnyt enimmäkseen täynnään kamalia satulan sierottumia, joita ei ollut kuukausiin pesty, ei hoidettu, kuten hyvin tiesin. Se ajatus, että täytyy päivän pitkän ratsastaa tällaisilla kamalilla kidutuksilla, on mieltä masentava. Epäilemättä on minun hevoseni samanlainen kuin muutkin, mutta ainakin minulla on se lohdutus, etten tiedä sitä.

Toivon tulevaisuudessa säästyväni kaikilta sentimentaalisilta korupuheilta, kuinka muka arabialainen jumaloi hevostaan. Poikana haaveilin, että kun olisin erämaan arabialainen ja minulla olisi kaunis tamma, niin nimittäisin sen Selimiksi tai Benjamiksi tai Mohammediksi ja ruokkisin sitä omasta kädestäni ja laskisin sen teltaani ja opettaisin sen hyväilemään itseäni ja katselemaan minua hellästi suurilla hellillä silmillään. Ja minä toivoin, että joku vieras tulisi semmoisena hetkenä ja tarjoisi minulle siitä satatuhatta dollaria, jotta voisin tehdä kuten muutkin arabialaiset — epäröidä, himoita tuota rahaa, mutta rakkaudesta tammaani kuitenkin lopulta sanoa: "Minäkö eroaisin sinusta, kaunokaiseni! En eläissäni! Pois kiusaaja, minä halveksin kultaasi!" ja sitten hyppäisin satulaan ja tuulena kiittäisin poikki erämaan.

Mutta minä peruutan nyt ne mietteet. Jos nämä arabialaiset ovat toisten arabialaisten kaltaisia, on heidän rakkautensa kauniita tammojaan kohtaan paljasta satua. Ne, mitä minä tunnen, eivät vähääkään rakasta hevosiaan, eivät tunne niitä kohtaan mitään sääliä eivätkä vähääkään tiedä, miten niitä on kohdeltava ja hoidettava. Syyrialainen satulaloimi on kahden tai kolmen tuuman vahvuinen täytetty patja. Sitä ei koskaan oteta hevosen selästä, ei päivällä eikä yöllä. Se kerää paksulta likaa ja karvoja ja hikeä. Sen täytyy välttämättä synnyttää haavoja. Näiden ihmisten päähänsä ei pälkähä pestä hevosen selkää. Eivätkä he pidä hevostaan teltoissa suojassa, vaan niiden on seisominen ulkona ja tyytyminen säihin semmoisinaan. Katsokaa työpöhäntää, raihnaista "Baalbek" raukkaa ja itkeä, että tarun Selimeihin on hukkaan tuhlattu niin paljon tunnetta!

XV LUKU.

Dan — Bashan — Genesaret — Kuulu näköala — Palestiinan pienuus
— Historiallisia muistoja — Maan luonne — Beduiinipaimenia —
Vilauksia harmaasta muinaisuudesta — Grimesin beduinit — Eräs
Joosuan tappotanner — Tämän soturin sodankäynti — Barakin tappelu
— Kaiken pienuus.

Ratsastettuamme tunnin verran epätasaista kivistä tietä, joka oli puoleksi tulvaveden vallassa, ja kuljettuamme Bashanin tammimetsän läpi, saavuimme Daniin.

Tältä lakeudelta lähtee pienestä kummusta leveä virta kirkasta vettä, joka muodostaa laajan matalan allikon ja sitten rajulla voimalla ja lisääntyneellä vedellä lähtee matkaan. Tämä allikko on yksi Jordanin tärkeimpiä lähteitä. Sen partaat, samoin kuin puronkin, ovat kunnioitettavassa määrässä kauniina kukkivia oleandereita, mutta paikan sanoin kuvaamaton ihanuus ei kuitenkaan järkytä rauhallista mieltä pois suunniltaan, kuten Syyrian matkaoppaista saattaisi odottaa.

Siitä paikasta, josta nyt puhun, kantaisi tykinluoti yli Pyhän maan rajan ja putoisi pyhittämättömään maahan kolmisen mailia rajan taa. Vasta yhden pienen tunnin matkan olimme kulkeneet Pyhän maan rajain sisäpuolella — emme vielä olleet ennättäneet oikein eläytyä siihen, että nyt olimme toisenlaisella maalla kuin olimme kaiken aikaa olleet siihen saakka, ja kuitenkin alkoi historiallisia nimiä jo olla oikein paksulta ympärillämme! Dan - Bashan — Hulehin järvi — Jordanin lähteet — Galilean meri. Ne olivat kaikki näkyvissä lukuunottamatta viimeksimainittua, eikä tämä ollut kaukana. Bashanin pikku kaupunki oli ennen muinoin se kuningaskunta, joka oli Raamatussa niin kuulu häristään ja tammistaan. Hulehin järvi on piplian "Meromin vesi". Dan oli Palestiinan pohjoisraja, Beersheba eteläinen — siitä sananparsi "Danista Beershebaan". Se vastaa meikäläisiä sananparsia "Mainesta Texasiin" tai "Baltimoresta San Franciscoon". Meidän sananpartemme ja israelilaisten sananparsi merkitsevät molemmat samaa — suurta etäisyyttä. Heidän hitailla kameeileillaan ja aaseillaan oli Danista Beershebaan noin seitsemän päivän matka — suunnilleen sataviisi- tai -kuusikymmentä mailia — koko heidän maansa mitta, eikä sille lähdetty ilman suuria valmistuksia ja monia menoja. Tuhlaajapoika matkustaessaan "etäiseen maahan" ei luultavasti mennyt kuin kahdeksan- tai yhdeksänkymmenen mailin päähän. Palestiinan leveys on vain neljästäkymmenestä kuuteenkymmeneen mailiin. Missourin valtiosta voisi leikata kolme Palestiinaa ja vielä jäisi koko joukon ainetta neljanteenkin — ehkäpä tulisi neljäs kokonaankin. Baltimoresta San Franciscoon on monta tuhatta mailia, mutta kun saan vielä eläneeksi pari kolme vuotta, voi tämän matkan junalla kulkea seitsemässä päivässä. (Siihen aikaan kun tämä kirjoitettiin ei pasifikratoja vielä ollut). Jos elän, niin varmaan kuljen maanosamme poikki junalla aina silloin tällöin, mutta epäilemättä yhdessäkin matkassa Danista Beershebaan on kylliksi. Tämä varmaan on näistä molemmista rasittavampi. Jos sen vuoksi satumme huomaamaan, että Danista Beershebaan israelilaisten mielestä oli valtava matka, niin älkäämme silti naurako heille, vaan muistakaamme, että se *oli* ja *on* valtava matka, kun sitä ei voi junalla kulkea.

Sillä pienellä kummulla, jonka äsken mainitsin, oli kerran Laishin foinikialainen kaupunki. Zorahista ja Escholista lähti rosvojoukko ja valloitti tämän kaupungin eläen siellä sitten rennosti ja vapaasti, palvelen omatekoisia jumaliaan ja varastaen naapureilta epäjumalia, milloin heidän omansa alkoivat lopen kulua. Jerobeam laati täällä kultaisen vasikan kansaansa lumoamaan ja pidättämään, etteivät he tekisi Jerusalemiin vaarallisia hartausretkiä, jotka voisivat saada heidät jälleen alistumaan laillisen esivaltansa alle. Kaikella kunnioituksella noita vanhoja israeliittoja kohtaan en kuitenkaan voi jättää huomioon ottamatta sitä seikkaa, etteivät he aina olleet kyllin lujia vastustaakseen kultaisen vasikan viettelyksiä. Ihmisluonto ei ole sen jälkeen paljoakaan muuttunut.

Nelisenkymmentä vuosisataa takaperin Mesopotamian arabialaiset ruhtinaat hävittivät Sodomian kaupungin ja muiden vankien keralla veivät mukanaan patriarkka Letinkin ja matkallaan omille mailleen toivat hänet tänne. He toivat hänet Daniin ja Arbaham, joka ajoi heitä takaa, hiipi hiljaa yösydännä kuiskailevain oleandereiden keskitse, mahtavain tammien varjossa, ja hyökkäsi makaavain voittajain päälle ja havautti heidät unestaan teräksen kalskeella. Hän sai takaisin Lotin ja kaiken muun ryöstösaaliin.

Lähdimme taas liikkeelle. Olimme nyt vihannassa laaksossa, joka oli viittä tai kuutta mailia leveä ja viittätoista pitkä. Ne joet, joita sanotaan Jordanin lähteiksi, juoksevat sen läpi Hulehin järveen, matalaan, läpimitaten kolmea mailia leveään järveen, ja järven eteläpäästä lähtee koko Jordanin vesi yhdessä uomassa matkaan. Rämeen ja laaksoa paartavain vuorien välillä on melkoinen vyöhyke hedelmällistä maata. Laakson Danin puoleisessa päässä on puolet maasta kovaa ja hedelmällistä ja Jordanin lähteitten kastamaa. Sitä on riittävästi yhdeksi maatilaksi. Se melkein oikeuttaa Danin valloittajain, seikkailevan rosvojoukon, lähettämäin vakoojain innostuksen. He sanoivat: "Me olemme nähneet sen maan ja katso se on sangen hyvä... Se on paikka, jossa ei mitään puutu siitä mitä maan päällä on."

Heidän ihastuksensa oli oikeutettu ainakin siinä mielessä, etteivät he olleet koskaan nähneet näin

hyvää maata. Ja sitä oli riittävästi runsaan elannon antajaksi heidän kuudellesadalle miehelleen ja näiden perheille.

Kun olimme saapuneet alas Danilaisen maatilan lakealle osalle, tulimme paikoille, joissa saatoimme kerrassaan ajaa juosten. Se oli huomattava asianhaara.

Olimme monta päivää yhteen mittaan suurella vaivalla kiipeilleet yli loppumattomien mäkien ja kallioiden, ja tullessamme äkkiä tälle hämmästyttävälle kappaleelle kivetöntä lakeutta kannusti joka mies hevostaan ja lähti kiitämään nopeudella, joka epäilemättä tuotti itsekullekin mitä suurinta iloa, mutta jota Syyriassa olisi ollut turha koettaa käsittää.

Tässä oli viljelyksenkin merkkejä — tässä maassa harvinainen näky — eekeri tai pari viljavaa maata, jossa oli edellisen vuoden vehnänsänkeä, korret peukalon vahvuisia, mutta sangen kaukana toisistaan. Mutta tämmöisessä maassa se oli näky, joka teki mitä virkistävimmän vaikutuksen. Lähellä sitä oli virta ja virran partaalla suuri lauma kumman näköisiä syyrialaisia vuohia ja lampaita mielihalulla söi soraa. En väitä tätä kivikovana tosiasiana — minä vain *otaksun*, että ne mahtoivat syödä soraa, siinä kun ei näyttänyt olevan mitään muuta syötävää. Paimenet, jotka niitä paimensivat, olivat ilmettyjä Joosefeja ja hänen veljiään, siitä minulla ei ole vähintäkään epäilystä. He olivat kookkaita, voimallisia ja sangen tummaihoisia beduiineja, parrat sysimustat. Huulet olivat lujat, silmät kiinteät ja käynti oli kuin kuninkaiden. Heidän kirjava päähineensä oli puoleksi lakki, puoleksi hilkka, ripsulliset päät harteille riippuen ja väljä isopoimuinen viitta leveillä mustilla kaistaleilla poikittain juovittu — sama puku siis, johon aina näkee erämaan tummaihoiset pojat kuvattuina. Nämä kyllä näyttävät siltä, että he myisivät nuoremman veljensä, jos ilmaantuisi tilaisuus. Heillä on tuon vanhan kannan tavat, puku, toimet ja höllät periaatteet. (Viime yönä he kävivät leirimme kimppuun, enkä ole heille juuri suopea.) Heillä oli kerallaan noita kääpiöaseja, joita Syyriassa näkee kaikkialla ja jotka ken tahansa muistaa "Pyhän perheen pakoa Egyptiin" kuvaavista tauluista, joissa Maria ja lapsi ratsastavat ja Joosef rinnalla kävelee, kohoten korkealle pienen aasin olkain yläpuolelle.

Mutta toden teolla täällä mies ratsastaa ja kantaa lasta ja vaimo kävelee. Tavat eivät ole Joosefin ajoista muuttuneet. Emme huolisi seinällemme taulua, jossa Joosef ratsastaisi ja Maria kävelisi. Me pitäisimme sitä pyhyiden loukkauksena, mutta syyrialainen kristitty ei katselisi kuvaa samoilla tunteilla. Mutta minä tiedän, että tämän jälkeen pidän epätarkkana taulua, josta puhuin.

Emme tietenkään voineet asettua ja jäädä parin kolmen tunnin matkan päähän leiristämme, vaikka puro olikin rinnallamme. Taivalsimme sen vuoksi tunnin verran edelleen. Näimme sitten vettä, mutta ei missään meitä ympäröivässä autiudessa ollut jalan vertaakaan varjoa, ja me olimme paistua kuoliaaksi. "Niinkuin suuren kallion varjo nääntyneessä maassa." Pipliassa ei ole mitään kauniimpaa kuin tämä eikä varmaankaan ole ainoatakaan paikkaa, missä me olemme vaeltaneet, joka voisi antaa sille niin liikuttavan ilmauksen kuin tämä tulikuuma, paljas, puuton maa.

Täällä ette pysähtelevä juuri mihin vain haluatte, vaan milloin voitte. Löysimme vettä, mutta emme varjoa. Matkustimme edelleen ja vihdoinkin löysimme puun, mutta emme vettä. Levähdimme ja söimme päivällisemme ja tulimme tähän paikkaan, Ain Mellahahiin. Se oli sangen lyhyt päivämätka, mutta dragomaani ei halua kulkea kauemmaksi, jonka vuoksi hän on keksinyt sen uskottavalta tuntuvan valheen, että maassa tästä eteenpäin vilisee rosvoilevia arabialaisia, joiden keskellä nukkuminen voisi käydä liian vaaralliseksi ajanvietoksi. No niin, varmaankin he ovat vaarallisia. Aseina heillä on vanha ruostunut, säissä ränstynyt piilukkoinen pyssy, jonka piippu on pidempi kuin mies itse. Tähtäimiä ei ole ensinkään. Se ei kanna kauemmaksi kuin tiilikivi eikä ole puoleksikaan yhtä tarkka. Ja suuressa vyölinassa, jonka he käärivät pariin kolmeen kertaan vyötäistensä ympäri, on kaksi tai kolme aivan mahdotonta vanhaa hevospistoolia, jotka ovat ikuisesta käyttämättömyydestä ruostuneet — aseita, joiden palamiseen kului paraiksi sen verran aikaa, että ennättäisitte kulkea kantomatkan ulkopuolelle, jonka jälkeen ne halkeisivat ja repäisisivät arabialaiselta pään pois. Erinomaisen vaarallisia todella ovat nämä erämaan pojat. Vereni oli tapana hyytyä lukiessani, kuinka nipin näpin Wm. C. Grimes usein pelastui beduiinien kynsistä. Mutta luullakseni voisin nyt lukea hänen kuvauksensa ihoni käymättä kananlihalle. Ei hän luullakseni missään sano, että beduiinit todella hyökkäsivät hänen kimppuunsa tai koskaan kohtelivat häntä pahoin, mutta melkein joka toisessa luvussa hän huomasi niiden lähestyvän, ja vaaran hän aina osasi kehittää verta hyydyttävällä tavalla. Ja hän aina ihmetteli, miltä hänen etäisistä omaisistaan mahtaisi tuntua, jos he näkisivät vaeltavan poika parkansa jalat uupuneina, silmät hämärinä, tämmöisessä kamalassa vaarassa. Ja ajatteli viimeisen kerran sitä vanhaa kotia ja rakasta vanhaa kirkkoa ja lehmää ja kaikkea muuta. Ja lopuksi oikaisi satulassa selkensä niin suoraksi kuin suinkin, veti luotettavan revolverinsa ja sitten iski "Mohammedin" kylkeen kannukset ja hyökkäsi suoraa päätä julmaa vihollista vastaan myydäkseen henkensä niin kalliista hinnasta kuin suinkin. Tosin beduiinit eivät koskaan tehneet hänelle mitään, kun hän saapui, eivätkä ensi kädessä edes aikoneet tehdä hänelle mitään, vaan kummastelivat, mitä hittoa hän mahtoi pitää niin suurta melua. Mutta en kuitenkaan voinut vapautua siitä mielipiteestä, että jokin kamala vaara oli vältetty tuon miehen hurjapäisen rohkeuden avulla, enkä sitten koskaan voinut rauhallisesti nukkua, kun olin lukenut Wm. C.

Grimesin beduiineista. Mutta nyt minä luulen, että koko tuo beduiinijuttu on paljasta petosta. Minä olen tuon hirviön nähnyt eikä hän vedä minulle juoksussa vertoja. En koskaan aio pelätä sitä, että hän uskaltaa seisoa oman pyssynsä takana ja laukaista sen.

Noin tuhatviisisataa vuotta ennen Kristuksen syntymää oli tämä meidän leiripaikkamme Meromin vetten partaalla Joosuan erään teurastustappelun näyttämönä. Jabin, Hazorin kuningas (jostain Danin seuduilta) kutsui kokoon kaikki sheikkinsä väkineen valmistautumaan taisteluun Israelin hirmuista kenraalia vastaan, joka lähestyi.

"Ja kun kaikki nämä kuninkaas olivat tulleet koolle, menivät ne ja asettuivat yhdessä Meromin vetten luo taistellakseen Israelia vastaan.

"Ja he lähtivät ulos, he ja heidän joukkonsa heidän kanssaan, paljon kansaa, niin paljon kuin on luvultaan hiekkaa meren rannalla", j.n.e.

Mutta Joosua hyökkäsi heidän kimppuunsa ja tuhosi heidät kaikkineen. Se oli hänen tavallista sotapolitiikkaansa. Hän ei koskaan jättänyt sanomalehtikirjeenvaihtajille tilaisuutta väitellä, kuka oli taistelussa voittanut. Hän teki tästä laaksosta, joka nyt on niin tyyni, löyhkävän teurastustarhan.

Jossain tässä maanpuolessa — en varmaan tiedä missä — Israel sata vuotta myöhemmin taisteli toisenkin ankaran tappelun. Naisprofeetta Deborah käski Barakia ottamaan kymmentuhatta miestä ja käymään toista Jabin kuningasta vastaan, joka oli jotain tehnyt. Barak tuli alas Taborin vuorelta, joka on täältä kahdenkymmenen tai viidenkolmatta mailin päässä, ja alkoi taistelun Jabinin sotavoimaa vastaan, joita Sisera johti. Barak voitti taistelun ja sillä välin kun hän täydensi voittoansa tappamalla loputkin voitetusta väestä, kuten tavallista oli, pakeni Sisera jalan, ja kun hän oli melkein nääntyä uupumuksesta ja janosta, käski Jael, eräs nainen, jonka tuttava hän oli ollut, häntä tulemaan teltaansa lepäämään. Uupunut soturi hyvinkin mielellään suostui ja Jael valmisti hänelle vuoteen. Hän valitti ankaraa janoa ja pyysi jaloa pelastajaansa tuomaan maljalla vettä. Vaimo toi hänelle maitoa ja hän joi kiitollisena ja kävi uudelleen nukkumaan unhottaakseen mieluisissa unelmissa menetetyt tappelunsa ja nöyryytetyn ylpeytensä. Kun hän oli nukkunut, hiipi nainen hiljaa ja löi vasaralla kamalan telttanaulan hänen aivoihinsa!

"Sillä hän makasi sikeässä unessa ja oli uupunut. Niin hän kuoli". Näin kuuluu piilian liikuttava kertomus. "Deboran ja Barakin" laulu kiittää Jaelia ylistelevin sanoin tästä muistettavasta teosta:

"Siunattu yli kaikkien vaimojen on Jael Keniittalaisen Heberin vaimo, siunattu hän on oleva yli kaikkien vaimojen, mitä on teltassa.

"Hän pyysi vettä ja tämä toi hänelle maitoa, toi voita kalliilla kupilla.

"Jael otti naulan käteensä ja oikeaan käteensä työmiehen vasaran ja vasaralla hän iski Siseran ja puhkaistuaan hänen ohimonsa hakkasi poikki hänen päänsä.

"Hän lyyhisty Jaelin jalkain juureen, putosi pitkäkseen. Jaelin jalkain juureen hän lyyhisty ja putosi. Siihen mihin hän lyyhisty, siihen hän kuolleena putosi."

Kumma kyllä on Comanche intiaaneilla samat omituiset patriarkalliset tavat kuin valitulla kansallakin oli.

Tämänkaltaisia järisyttäviä kohtauksia ei tässä laaksossa enää satu. Siinä ei ole koko matkalla ainoatakaan kylää — ei kolmenkymmenen mailin matkalla kumpaankaan suuntaan. Siinä on beduiinien teltoja kaksi tai kolme pientä ryhmää, mutta ei ainoatakaan vakinaista asumusta. Näillä seuduin voi ratsastaa kymmenen mailia näkemättä kymmentäkään ihmisolentoa.

Tätä seutua koskee eräs profeettain ennustuksista.

"Minä tahdon saattaa sen maan häviöön; ja vihamiehenne, jotka siinä asuvat, hämmästyvät sitä. Ja minä hajoitan teidät pakanain joukkoon ja paljastan miekan teidän jälkeenne; ja teidän maanne on oleva autio ja teidän kaupunkinne hävitetyt."

Ei kukaan, joka seisoo tässä hylätyn Ain Mellahahin luona, voi sanoa, etteikö ennustus ole toteutunut.

Eräässä raamatun värsyssä, jonka olen yllä maininnut, puhutaan "kaikista näistä kuninkaista". Se paikalla herätti huomiotani, koska se mielessäni herättää niin valtavasti erilaisia vaikutuksia, kuin mitä se aina teki kotona. Huomaan kylläkin selkeästi, että jos tahdon hyötyä tästä retkestä ja päästä oikein ymmärtämään siihen liittyvät mielenkiintoiset asiat, täytyy minun uskollisesti ja perusteellisesti karsia mielestäni koko joukon käsityksiä, jotka tavalla tai toisella olen tästä Palestiinasta muodostanut. Minun täytyy ryhtyä järjestelmälliseen vähennystyöhön. Samoin kuin rypäleeni, jotka vakoojat kantoivat pois Luvatusta maasta, olen Palestiinaan nähden kaikista muustakin muodostanut liian suuret käsitykset.

Jotkut niistä ovat aivan kurjat. Sana Palestiina herätti minussa aina epämääräisen mielikuvan maasta, joka kooltaan lähenteli Yhdysvaltoja. Syytä en tiedä, mutta niin oli laita. Luultavasti se johtui siitä, etten ymmärtänyt, kuinka pienellä maalla voisi olla niin suuri historia. Enkö liene vähän ällistynyt sitäkin, kun huomasin Turkin suursulttaanin olevan vain tavallisen kokoisen miehen. Minun täytyy koettaa vähentää käsitykseni Palestiinasta kohtuullisempaan muotoon. Poikana toisinaan saa suuria vaikutelmia, joita vastaan sitten saa taistella koko elämänsä. "Kaikki nämä kuninkaat". Aina kun luin nämä sanat pyhäkoulukirjasta muistin semmoisten maitten kuin Englannin, Ranskan, Espanjan, Saksan ja Venäjän y.m. kuninkaat puettuina loistaviin jalokivikoruiisiin viittoihinsa, marssien juhlasaatossa, kultavaltikat kädessään ja päässään loistavat kruunut. Mutta täällä Ain Mellahahissa, Syyrian läpi tultua ja maan luontoon ja tapoihin perusteellisesti tutustuttua, menettää lauseparsa "kaikki nämä kuninkaat" suuruutensa. Nyt ajattelen vain kourallista pikkupäälliköitä — huonosti puettuja ja huonoissa oloissa eläviä raakalaisia, meidän intiaaniemme kaltaisia, jotka ovat hallinneet silmän kantomatkan päässä toisistaan ja joiden kuningaskunnat olivat suuria, kun niiden ala oli viisikin neliömailia ja asukasluku parituhatta sielua. Joosua eräällä kuululla sotaretkellään tuhosi kolmenkymmenen "kuninkaan" valtakunnat, jotka yhteensä eivät käsittäisi enempää maata kuin neljä meikäläistä tavallisen kokoista kauntia. Se vanha köyhä sheikki, jonka näimme Kesarea Filippissä sadan repaleisen miehensä keralla, olisi ollut "kuningas" noina muinoisina aikoina.

Kello on seitsemän aamulla, ja kun olemme maaseudulla, pitäisi ruohon kimallella kasteesta, kukkien täyttää ilma tuoksullaan ja lintujen laulaa puissa. Mutta voi, ei kastetta täällä, ei kukkia, ei lintuja, ei puita. Täällä on vain lakeutta ja varjoton järvi ja niiden takana karuja vuoria. Teltat lakoilevat nurin ja arabialaiset riitelevät kuin kissa ja koira niinkuin tavallisesti, leiripaikka on täynnään myttyjä ja kimppuja, niitä parillaan kuormataan muulien selkään ja nopeaan edistyy työ, hevoset on satuloitu, päivänvarjot ovat esillä, kymmenen minuutin kuluttua nousemme satulaan, jonka jälkeen pitkä jonomme lähtee liikkeelle. Mellahahin valkoinen kaupunki, hetkeksi noustuaan ylös kuolleitten vuosisatain syvyyksistä, katoaa jälleen jälkeä jättämättä.

XVI LUKU.

Arabialaisen huilu — Jackin seikkailu — Joosefin kaivo — Joosefin historia — Joosefin ja Esaun jalomielisyys — Genesaretin pyhä järvi — Pyhiinvaeltajain innostus — Miksi me emme purjehtineet Galilean merellä — Kapernaum — Vapahtajan veljet ja sisaret — Matkalla Magdalaan kohti.

Kuljimme muutamia maileja autioita seutuja, joiden maanlaatu olisi ollut kylläkin hedelmällistä, mutta joka on jätetty kokonaan rikkaruohojen valtaan. Se oli hiljaista, alakuloista maisemaa, jossa näimme vain kolme ihmistä — arabialaisia, joilla ei ollut päällään mitään muuta kuin pitkä karkea paita, samanlainen kuin neekeripojilla etelävaltioittemme plantaaseissa ainoana kesäpukunaan. Ne olivat paimenia ja tavanmukaisella paimenpillillä he lumosivat laumaansa — ruokosoittimella, jonka soitanta oli yhtä valikoidun helvetillistä kuin näiden samaisten arabialaisten laulukin.

Heidän huiluissaan ei ollut etäistä kangastustakaan siitä ihmeellisestä soitannosta, jota heidän paimen-esi-isänsä kuuluivat Betlehemin lakeuksilla enkelien laulaessa "rauha maassa, ihmisille hyvä tahto".

Osa siitä maasta, jonka poikki kuljimme, ei ollut maata ensinkään, vaan kallioita — kermanvärisiä, kuin veden uurtamia kallioita. Harvassa niissä näki särmiä tai pykälää, mutta sen sijaan ne olivat täynnään kuoppia, komeroita ja reikiä ja kaikenlaisia ihmeellisiä muotoja, joista pääkallojen kömpelöt jäljennökset olivat aika tavallisia. Tällä tienosalla näkyi silloin tällöin vanhan roomalaisen via Appian kaltaisen tien jäännöksiä, jonka kivet vielä pysyivät kiinni paikoillaan aito roomalaisella sitkeydellä.

Harmaita liskoja, noita sortumisen, hautain ja autiuden perillisiä livisti edes takaisin kivien keskellä tai makasi päivää paistattamassa. Missä vauraus on vallinnut ja kukistunut, missä kunnia on loistanut ja sammunut; missä kauneus on asunut ja tyyssijansa hylännyt, missä ilo on vallinnut ja suru asettunut sen tiloille, missä elämän loisto on uhunut ja hiljaisuus ja kuolema nyt vaanivat sen korkeilla istuimilla, sinne tämä matelija asettuu ja ilkkuu inhimillistä turhuutta. Sen takki on tuhkan värinen ja tuhka on sortuneitten toiveitten, rauenneitten pyyteitten, haudan vaatiman lemman symboli. Jos se voisi puhua, sanoisi se: Rakentakaa temppeleitä ja minä hallitsen niiden raunioissa; rakentakaa palatseja ja minä asun niissä; perustakaa valtakuntia ja minä perin ne; haudatkaa kauneimpane ja minä katselen, kuinka madot tekevät työtä; ja te, jotka seisotte tässä ja filosofeeraillette minusta, vielä minä kerran ryömin *teidänkin* ruumiinne yli.

Muutamia muurahaisiakin oli tässä autiossa paikassa, mutta vain kesää viettämässä. Eväänsä ne toivat Ain Mellahahista — yhdentoista mailin päästä.

Jack ei voi tänään kovinkaan kiitettävästi, se on helppo nähdä; mutta vaikka hän onkin vielä poika, on hän kuitenkin liian paljon miestä siitä puhuakseen. Hän antoi auringon paistaa päälleen liiaksi eilen, mutta kun se johtui hänen vakaasta halustaan oppia ja saada tästä matkasta niin paljon hyötyä kuin tilaisuudet sallivat, niin ei kukaan koeta häntä moitteilla masentaa. Kaipasimme häntä leirissä tunnin verran ja löysimme hänet sitten jonkun matkan päästä puron partaalta ilman päivänvarjoa suojaksi polttavaa auringonpaistetta vastaan. Jos hän olisi tottunut ennen kulkemaan ilman päivänvarjoaan, niin eihän tuosta tietenkään olisi ollut mitään sanottavaa. Mutta niin ei ollut asianlaita. Hän juuri nakkasi savikokkareella liejukilpikonaa, joka paistatti päivää purossa pienellä lie'olla. Me sanoimme:

"Pois se, Jack. Miksi teet sille pahaa? Mitä se on tehnyt?"

"No olkoon, mutta en minä sitä olisi tappanut, vaikka se kyllä olisi sen ansainnut, sillä se on pahaa petosta sekin."

Me kysyimme, miten niin? mutta hän ei tahtonut vastata. Kysyimme vielä miksi? kävellessämme takaisin leirille, mutta hän ei vaan tahtonut vastata. Mutta myöhään illalla, kun hän vuoteessaan istui miettiväisen näköisenä, kysyimme taas ja hän sanoi:

"Niin no, olipa tuo miten tahansa. En minä siitä enää välitä, mutta päivällä, nähkääs, oli asia toinen, sillä *minä* en kerro mitään, joka ei ole niinkuin minä sanon, eikä minun mielestäni everstinkään pitäisi. Mutta sen hän on tehnyt, sillä eilen hän, ollessamme pyhiinvaeltajain teltassa rukoilemassa, kertoi minulle ja aivan kuin olisi piplista lukenut, että tässä maassa vuoti maito ja hunaja ja että maassa soivat kilpikonnan (engl. turtle) sävelet. Minusta tuo kuului liikanaiselta, ainakin mitä kilpikonniin tulee, mutta minä kysyin mr Churchilta, oliko se totta, ja hän sanoi että oli, ja mitä Church sanoo, sen minä uskon. (Turturikyhky on englanniksi myös turtle.) Mutta siinä minä tänään istuin tuntikauden vahtimassa tuota kilpikonaa ja olin vähällä paistua auringonpaisteessa. Mutta en kertaakaan kuullut sen laulavan. Melkein luulen hikoilleeni kahmalollisen hikeä — minä *tiedän*, että hikosin — se kun juoksi silmiini ja sitä tippui nenästäni kaiken aikaa; ja tiedättehän, että minun housuni ovat tiukemmat kuin kenenkään toisen — pariisilaista hullutusta — ja niiden säämiskäinen istuinkappale kastui hiestä läpimäräksi ja sitten kuivi ja alkoi kutistua ja kiristää ja repeillä — se oli kamalaa — mutta en kertaakaan minä kuullut sen laulavan. Lopulta minä sanoin: Tämä on — tämä on petosta — niin juuri, petosta se on — ja jos minulla olisi ollut vähänkin älyä, niin olisin tiennyt, ettei liejukilpikonna osaa laulaa. Ja sitten sanoin, etten tahtonut olla ankara tätä konnain konnaa vastaan, ja annoin hänelle täsmälleen kymmenen minuuttia aikaa, että hän saisi alkaa. Kymmenen minuuttia — ja sitten, ellei hän tekisi sitä, niin alas koko komento. Mutta tiedättekös, se *ei* alkanut. Olin odottanut siinä koko ajan ajatellen, että ehkä se piankin, se kun kaiken aikaa kohotti päätään ja taas laski sen alas ja veti luomet silmilleen minuutiksi ja jälleen avasi ne, ikäänkuin se olisi tuumailnut, mitä tässä laulaisi, mutta juuri kun ne kymmenen minuuttia olivat kuluneet ja minä olin peräti uupunut ja rakkoinen, laski se kirotnun päänsä alas oksalle ja nukkui sikeään uneen".

"Se oli hieman hävytöntä, kun olit niin kauan odottanut."

"Niinhän tuota luulisi. Minä sanoin, no hyvä, ellet aio laulaa, niin et ainakaan saa nukkuakaan. Ja jos te senkin vietävät olisitte jättäneet minut itsekseni, niin olisin komentanut sen korjaamaan luunsa Galileasta sukkelammin kuin vielä koskaan mikään kilpikonna. Mutta nyt se ei merkitse mitään — olkoon mitä on. Niskastani on kaikki nahka lähtenyt."

Kymmenen aikaan aamulla pysähdyimme Joosefin kaivolle. Se on keskiaikainen raunioiksi sortunut kaani, jonka yhdessä sivupihatossa on suuri muurilla ympäröity katettu kuoppa, kuopassa vettä, ja tähän kuoppaan vanhan tiedon mukaan veljet heittivät Joosefin. Luotettavampi perimätieto, joka saa vahvistusta maan maantieteestä, sijoittaa tämän kaivon Dothaniin, jonne on täältä kahden päivän matka. Mutta mielenkiintonsa on tälläkin kuopalla, monet kun luulevat, että se on se oikea.

Vaikeata on ruveta valitsemaan kauneinta kohtaa kirjasta, jossa niitä on, kuten raamatussa, taajassa kuin rintakoristeessa jalokiviä. Mutta varmaa kuitenkin on, että sen kansien välissä ei ole montakaan kohtaa, joka voittaisi Joosefin hienon kertomuksen. Keneltä nuo vanhat kirjoittajat mahtoivat oppia yksinkertaisen kielensä, sattuvat lausetapansa, paatoksensa ja varsinkin kykynsä kokonaan kadota lukijan näkyvistä, niin että kertomus esiintyy ja tuntuu itse sanovan sanottavansa? Shakespeare, on aina mukana, kun luemme hänen kirjojaan. Macaulay on läsnä, kun seurailemme hänen juhlallisia lauseitaan. Mutta vanhan testamentin kirjoittajat ovat silmiltämme salatut.

Jos kaivo, jonka olen maininnut, on oikea, niin sattui tässä ennen muinoin tapaus, joka on meille kaikille kuvista hyvin tuttu. Jaakobin pojat olivat täällä läheisyydessä paimentaneet laumojaan. Isä alkoi käydä levottomaksi, kun he viipyivät niin kauan, ja lähetti suosikkinsa Joosefin katsomaan, oliko heille

sattunut vahinkoa. Tämä matkusti kuuden tai seitsemän päivän matkan. Hän oli vasta seitsemäntoistavuotias ja poikamaiseen tapaan hän vaivalla kulki tuon pitkän taipaleen kehnoita, kivisintä ja pölyisintä maata, mitä on koko Aasiassa, puettuna kauniiseen monivärisen takkiinsa, joka oli hänen sydämensä ylpeys. Joosef oli suosikki ja se oli rikos hänen veljiensä silmissä. Hän oli nähnyt unta ja selittänyt sen siten, että hän etäisessä tulevaisuudessa kohoaisi omaisiaan korkeammalle, se oli toinen. Hän oli hyvin puettu ja oli luultavasti nuorison viatonta turhamaisuutta noudattaen tätä erikoisesti suurennellut veljiensä edessä. Nämä olivat ne rikokset, joita vanhemmat veljet keskenään vihoittelivat ja päättivät rangaista, kun sattuisi tilaisuutta. Nähdessään hänen tulevan ylös Galilean mereltä, tunsivat he hänet ja iloitsivat. He sanoivat: "Kas tässä tulee se unennäkijä — tappakaamme hänet." Mutta Ruben rukoili, ettei hänen henkeään otettaisi, ja he säästivät sen. Mutta he ottivat pojan kiinni, kiskoivat vihatun takin hänen yltään ja työnsivät hänet kaivoon. *He* aikoivat jättää hänet siihen kuolemaan, mutta Ruben aikoi salaa vapauttaa hänet. Mutta Rubenin ollessa vähän aikaa muualla veljekset möivät Joosefin muutamille ismaelilaisille kauppiaille, jotka matkustivat Egyptiä kohti. Semmoinen on tämän kaivon taru. Ja se sama kaivo on siellä paikallaan vielä tänä päivänä. Ja sinne se jää, kunnes seuraava osasto kuvanmurtajia ja haudanhäväisijöitä "Quaker Cityn" retkikunnasta sattuu paikalle. He ilman vähintäkään epäilystä kaivavat sen maasta ja vievät mukanaan. Sillä katso, ei mitään kunnioitusta heissä ole entisyyden juhlallisia muistomerkkejä kohtaan, vaan he hävittävät, eivätkä säästä, minne vain tullevatkin.

Joosefista tuli rikas, etevä ja voimallinen mies — piplian mukaan "koko Egyptin maan herra". Joosef oli valtakunnan todellinen kuningas, voima ja järki, vaikka arvo oli faaraon. Joosef on yksi vanhan testamentin todella suuria miehiä. Ja hän oli, Esauta lukuunottamatta, jaloin ja miehuullisin. Miksemme sanoisi hyvää sanaa ruhtinaallisen beduiininkin puolesta? Ainoa rikos, josta häntä voidaan syyttää, oli se, että hän oli onneton. Miksi kaikki kiittävät Joosefin suurisydämistä jaloutta julmia veljiään kohtaan säästämättä ylistyssanoja, mutta heittävät vain vastahakoisesti kiitoksen lupalan Esaulle, joka, vielä ylevämmin kohteli häntä vääryyttäneitä veljeä? Jaakob käytti hyväkseen Esaun ankaraa nälkää riistääkseen häneltä esikoisoikeuden ja sen suuren kunnian ja arvon, joka tähän asemaan kuului. Petoksella ja valheella hän riisti häneltä heidän isänsä siunauksen. Hän teki hänestä vieraan omassa kodissaan, vaeltajan. Mutta kun kaksikymmentä vuotta oli kulunut ja Jaakob kohtasi Esaun ja pelosta vapisten lankesi hänen jalkainsa juureen ja surkeasti kerjäsi, että tämä antaisi hänelle anteeksi, vaikka hän oli niin hyvin ansainnut rangaistuksen, niin mitä teki tuo uljas raakalainen? Lankesi hänen kaulaansa ja syleili häntä! Kun Jaakob, joka oli kykenemätön käsittämään luonteen jaloutta — vielä epäili, vielä pelkäsi ja tahtoi "löytää armon herransa luona" tarjoamalla hänelle lahjukseksi karjaa, niin mitä sanoi tuo uhkea erämaan poika?

"Ei, minulla on kylliksi, veljeni. Pidä itse mitä sinulla on!"

Esau tapasi Jaakobin rikkaana, vaimojen ja lasten rakastamana, ja matkustaen suurella loistolla palvelijoineen, karjoineen ja kameeleineen — mutta itse hän vielä oli halpa erämaan kiertäjä, joksi tämä veli oli hänet tehnyt.

Kolmentoista vuoden päästä, joiden kuluessa oli suuria tapahtunut, tulivat veljet, jotka olivat Joosefille niin paljon vääryyttä tehneet, vieraina vieraaseen maahan, nälkäisinä ja nöyrinä, ostamaan "vähän ruokaa", ja tuotuina erääseen palatsiin ja syytettyinä rikoksesta he sen omistajaksi huomasivatkin veljensä, jolle he olivat vääryyttä tehneet. He olivat vapisevia kerjäläisiä — hän mahtavan valtakunnan herra! Olisiko maailmassa toista Joosefia, joka jättäisi käyttämättä tämmöisen tilaisuuden maksaa samalla mitalla? Kenelle annamme ensi sijan — hylätylle Esaulleko, joka antoi anteeksi rikkaalle Jaakobille, vaiko Joosefille, joka kuninkaan valtaistuimella antoi anteeksi repaleisille vapisiijoille, joiden onnekas konnantyö oli hänet sille kohottanut?

Juuri ennen kuin tulimme Joosefin kaivolle, olimme kohonneet mäelle ja tuolla, muutaman mailin päässä edessäpäin, ainoankaan puun tai pensaankä näköalaa häiritsemättä, oli kuuluisuus, josta miljoonat uskonhartaat maailman etäisissä maissa olisivat antaneet puolen omaisuudestaan — Galilean pyhä meri!

Emme sen vuoksi viipyneet kaivolla kuin lyhyen ajan. Lepuutimme hevosiamme ja lepäsimme itsekin ja tunsimme muutaman minuutin ajan vanhain rakennusten siunattua varjoa. Meiltä oli loppunut vesi, mutta ne pari kolme uhkaavan näköistä arabialaista, jotka pitkine pyssyineen vetelehtivät paikalla, väittivät, ettei vettä ole heillä eikä koko lähiseudussa. He tiesivät, että kaivossa oli vähän suolansekaista vettä, mutta he pitivät niin suuressa arvossa paikkaa, jonka heidän esi-isänsä vankeus oli pyhittänyt, etteivät he halunneet nähdä kristityn koirankaan siitä juovan. Mutta Ferguson satoi yhteen riepua ja käsiliinoja, kunnes niistä tuli niin pitkä köysi, että se ulottui pohjaan saakka, ja me joimme ja sitten ratsastimme edelleen. Ja lyhyen ajan kuluttua laskeusimme satulasta näille rannoille, jotka Vapahtajan jalat ovat tehneet pyhäksi maaksi.

Puolenpäivän aikaan uimme Galilean meressä — se oli autuaallinen nautinto tässä polttavassa

ilmastossa — ja sitten söimme lunshimme laiminlyödyn vanhan viikunapuun alla lähteen luona, jota sanotaan Ain-et-Tiniksi, satakunnan askelta raunioiksi rauenneesta Kapernaumista. Jokaista pienintäkin puroa, joka tässä maan puolessa tihkuu hiekasta ja kallionraoista, nimitetään komeasti "lähteeksi" ja ihmiset, jotka tuntevat Hudsonin, suuret järvet ja Missisippin, joutuvat haltioihinsa niitä ihaillessaan ja tyhjentävät runosuonensa kuiviin sommitellakseen säkeitä niiden ylistykseksi. Jos koottaisiin kirjaan kaikki se runous ja hölynpöly, mitä on vuodatettu tämän seudun lähteille ja maisemille, tulisi siitä poltettavaksi mitä arvokkain nide.

Lunshin aikana seuramme pyhiinvaeltaja-intoilijoilla, joiden sydän oli ollut niin kevyt, jotka aina siitä, kun jalkamme koskettivat pyhää maata, olivat olleet niin onnelliset, että tuskin saattoivat syödä, oli suuri hätä päästä haahteen ja omakohtaisesti purjehtia sillä samalla vedellä, joka kerran oli apostolien alusta kantanut. Heidän hätänsä kasvoi ja innostuksensa yltyi hetki hetkeltä, kunnes pelkoni alkoi herätä ja aloin epäillä, että he nykyisessä mielentilassaan mistään välittämättä ryntäisivät kumoon kaikki järjellisyuden teljet ja ostaisivat kokonaisen laivaston haaksia, millä purjehtia, sen sijaan että vuokraisivat yhden ainoan yhdeksi tunniksi, kuten vaatimattomain ihmisten tapa on. Minä vapisin ajattellessani, kuinka tuhoisaksi tämän päivän hommat saattaisivat käydä kukkaroillemme. En voinut olla pahoin aavistuksin ajattelematta sitä hillitöntä kiihkoa, joka voi saada keski-ikäisetkin miehet unohtamaan itsensä ja antautumaan ylellisyyteen maistaessaan ensi kerran houkuttelevaa mielettömyyttä. Enkä kuitenkaan tuntenut olevani oikeutettu hämmästyämään sitä asiain tilaa, joka tuotti minulle niin paljon huolta. Näitä miehiä oli lapsuudesta saakka opetettu kunnioittamaan, melkeinpä jumaloimaan niitä pyhiä paikkoja, joilla heidän katseensa nyt lepäsi. Monen monta vuotta oli juuri tämä taulu väikkynyt heidän mielikuviuksessaan, päivin ja öin elänyt heidän unissaan. Seisoa sen edessä omassa lihassaan — nähdä se kuten he nyt sen näkivät — purjehtia tällä pyhitetyllä merellä ja suudella sitä pyhää maata, joka sitä ympäröi, nämä olivat ne kaihot, joita he olivat hemmotelleet mielessään yhden sukupolven viivyttelvine vuodenaikoinen hitaasti kuluessa ja jättäessä ryppynsä heidän kasvoihinsa, härmänsä heidän hiuksiinsa. Katsellakseen tätä kuvaa ja purjehtiakseen tällä merellä he olivat jättäneet kotinsa ja rakkaansa ja matkustaneet niin monet tuhannet mailit väsymystä ja harmia kokien. Oliko ihme, että arkivarovaisuuden alhainen järkeily kalpenisi heidän ihanan toivonsa rinnalla, joka oli kypsyytensä täydessä loistossa? Antaa heidän tuhlata miljooneja! sanoin — kuka puhuu rahasta tällöisenä hetkenä?

Tässä mielentilassa seurasin niin nopeaan kuin taisin pyhiinvaeltajain innostuneita askelia ja tulin järven rantaan ja paisutin hatullani ja äänelläni sitä rajua hohojausta, jota he luikkasivat rannasta lähteneen "haaksen" jälkeen. Menestys oli täydellinen. Meren ahertajat kääntyivät maata kohti ja laskivat aluksensa rantaan. Iloa loistivat kaikki kasvat.

"Kuinka paljon? — kysykää häneltä, Ferguson, kuinka paljon! — Kuinka paljon meistä kaikista — kahdeksasta ja teistä — Bethsaidaan, tuonne noin, ja Jordanin suuhun ja siihen paikkaan, kussa siat juoksivat mereen — sukkelaan! — ja me tahdomme kulkea rantoja pitkin kaikkialle! — kaikkialle! — Koko päivän! — *minä* voisin purjehtia vaikka vuoden näillä vesillä! — ja kertokaa hänelle, että poikkeamme Magdalaan ja päätämme retken Tiberiaassa! — kysykää kuinka paljon? — vaikka mitä — kuinka paljon tahansa! — kertokaa hänelle, ettemme välitä siitä, paljonko maksaa!" (Minä sanoin itsekseni, että kyllä tiedän, mitä siitä tulee.)

Ferguson — (kääntäen) — "hän sanoo kaksi napoleonina — kahdeksan dollaria."

Yksi tai pari naamaa venyi. Sitten paussi.

"Liian paljon! — annamme yhden!"

En koskaan tule tietämään, miten se tapahtui — minua vielä pöyristyttää ajattellessani, kuinka paikka on ihmeille altis — mutta minusta näytti, että ajattomassa ajassa haaksi oli kahdenkymmenen askeleen päässä rannasta ja kiiti pois kuin säikäytetty otus! Kahdeksan noloa Jumalan luomaa seisoi rannalla ja oo, ajatelkaa sitä! tämä — tämä — kaiken tuon ylivoimaisen innostuksen jälkeen! Ah, mikä häpeällinen, häpeällinen loppu semmoisen sopimattoman kerskailun jälkeen! Se muistutti liian paljon tuota "annas kun saan hänet käsiini!" ja sitä seuraavaa varovaista "kaksi teistä pitelemaan häntä — yksi pidelkööön minua."

Leirissä paikalla alkoi valitus ja hammasten kiristely. Tarjottiin ne kaksi napoleonina — enemmänkin jos tarpeellista — ja pyhiinvaeltajat ja dragomaanit huusivat äänensä käheäksi rukoillessaan poistuvia haaksimiehiä palaamaan takaisin. Mutta tyynesti he menivät menojaan eivätkä sen koommin välittäneet pyhiinvaeltajista, jotka olivat koko elämänsä toivotelleet saavansa kerran purjehtia Galilean pyhällä vedellä ja kuunnella sen pyhiä tarinoita aaltojen kuiskeessa ja jotka olivat matkustaneet lukemattomia penikulmia sitä varten ja — sitten päättivät, että hinta oli liian korkea. Nenäkkäät muhammedilaiset arabit, että uskaltavatkin ajatella moista toiseen uskoon kuuluvista kunnon miehistä!

Niin, mutta ei ollut muuta neuvoa kuin tyytyä vaan ja luopua ilosta purjehtia Genetsaretilla, jonka

suloutta nauttimaan oli tultu aina maapallon toiselta puolelta saakka. Siihen aikaan, jolloin Vapahtaja täällä opetti, oli rannikon kalastajilla paljon veneitä — mutta nyt ovat sekä veneet että kalastajat menneet. Ja kahdeksantoista vuosisataa takaperin oli vanhalla Joosefilla tällä vedellä sotalaivasto — satakolmekymmentä uljasta venettä — mutta nekin ovat olleet ja menneet, eikä merkkiäkään niistä ole jäänyt. Täällä ei enää vesillä taistella ja Galilean koko kauppalaivastoon kuuluu vain kaksi alusta, jotka ovat aivan samanlaisia kuin opetuslastenkin käyttämät pienet haahdet. Toisen olimme auttamattomasti menettäneet, toinen oli monen mailin päässä, eikä sen luo kantanut mikään ääni. Me siis nousimme hevosten selkään ja ratsastimme julmistuneina edelleen Magdalaan, laukkaillen pitkin veden parrasta, kun ei ollut keinoja, millä päästä sen yli.

Kuinka pyhiinvaeltajat sättivät toisiaan! Jokainen syytti toistaan ja jokainen vuorostaan kielsi syyllisyytensä. Syntiset eivät puhuneet sanaakaan — lievinkin iva olisi voinut tämmöisellä hetkellä olla vaarallinen. Syntiset, joita on pidetty alamaisuudessa ja joille on esitetty ylentäviä esimerkkejä, jotka ovat saaneet kärsiä niin monet luennot, ja joita on niin ojenneltu siveydessä ja varovaisuudessa ja vakavuudessa ja halvan kielenkäytön hillitsemisessä, ja joita on niin ahdistettu olemaan aina moitteettomat ja erehtymättä käyttäytymään kiitettävästi, että lopulta elämä on käynyt heille rasitukseksi, tämmöiset syntiset eivät semmoisella hetkellä jätättelisi pyhiinvaeltajain jälkeen salassa toisilleen iskeäkseen silmää ja iloitakseen ja tehdäkseen muita samanlaisia rikoksia — sillä se ei juolahtaisi heidän mieleensä. Muutoin kyllä. Mutta he tekivät sen kumminkin — ja heille niinkään teki niin mahdottoman hyvää kuulla pyhiinvaeltajani haukkuvan toisiaan. Me soimme itsellemme halpamaisen tyydytyksen nähdessämme heidän aina vähän väliä alkavan toran koska se osoitti, että he sittenkin olivat vain kurjia ihmisparkoja niinkuin mekin.

Me siis kaikki ratsastimme alas Magdalaan hammasten kiristelyn vuoroin kiihtyessä ja heikentyessä, ja karkeat sanat häiritsivät Galilean pyhää rauhaa.

Jottei joku ehkä luulisi minun puhuvan ilkeämielisyydestä puhuessani näin pyhiinvaeltajista, tahdon kaikessa totuudessa vakuuttaa, ettei asian laita ole se. Minä en kuuntelisi semmoisten miesten luennoita, joista en pitäisi tai joita en kunnioittaisi. Eikä kukaan näistä voi väittää, että minä koskaan epäystävällisesti otin vastaan heidän opetuksensa, taikka osoitin levottomuutta tämän kurituksen alaisena, taikka etten koettanut hyötyä siitä mitä he minulle sanoivat. He ovat parempia miehiä kuin minä. Voin sanoa tämän rehellisesti. Ja he ovat minun hyviä ystäviäni — ja sitäpaitsi, elleivät he sietäisi silloin tällöin hieman muokkausta painetussa sanassa, niin miksi lähtivät he minun kanssani? He tunsivat minut. He tiesivät minun anteliaisuuteni — että minä mielelläni suon sekä annettavan että otettavan — kun minä olen antamassa ja muut ottamassa. Kun eräs heistä uhkasi jättää minut Damaskoon minun koleraan sairastuttuani, ei hän todella aikonut tehdä niin — minä tiedän hänen kiihkeän luontonsa ja kuinka hyvät impulssit sen alla piilevät. Ja enkö kuullut Churchin, erään toisen pyhiinvaeltajan, sanovan, ettei hän välittänyt siitä, kuka lähtisi tai kuka jäisi, *hän* jäisi minun luokseni, kunnes kävelisin Damaskosta omilla jaloillani taikka minut arkussa kannettaisiin, vaikkapa siihen kuluisi vuosi? Ja erotanko minä luvusta Churchin koskaan heitä pehmitellessäni? — ja onko luultavaa, että minä hänestä puhuisin ilkeämielisesti? Haluan vain vähän muokata heitä, heidän terveydekseen, siinä kaikki.

Olimme jättäneet Kapernaumin taaksemme. Se oli kaikki muodottomana rauniona. Se ei mitenkään muistuttanut kaupunkia, eikä siinä ollut mitään, josta olisi voinut päätätä, että se oli koskaan ollutkaan kaupunki. Mutta vaikka se olikin niin autio ja asumaton, oli se kuitenkin kuuluisaa maata. Siitä versosi se kristinuskon puu, jonka leveät haarat nykyään varjostavat niin monta etäistä maata. Kun paholainen oli erämaassa kiusannut Kristusta, tuli Kristus tänne ja alkoi opettaa. Ja niinä kolmena tai neljänä vuotena, jotka hän sen jälkeen eli, oli tämä paikka melkein kokonaan hänen kotinsa. Hän alkoi parantaa sairaita ja hänen maineensa pian levisi niin laajalle, että sairaita tuli Syyriasta ja Jordanin takaa ja Jerusalemistakin, monen päivämatkan päästä, saamaan parannusta. Täällä hän paransi sadanpäämiehen palvelijan ja Pietarin anopin ja paljon rampoja ja sokeita ja pirun riivaamia ihmisiä. Ja täällä hän niinkään herätti kuolleista Jairuksen tyttären. Hän astui opetuslapsineen haahteen, ja kun he keskellä myrskyä herättivät hänet unestaan, tynnytti hän tuulet ja vaivutti lepoon pauhaavan veden äänellään. Hän kulki toiselle puolelle, jonne oli muutaman mailin matka, ja vapautti kaksi miestä perkeleistä, jotka menivät sikolaumaan. Palattuaan hän kutsui Matteuksen verojen kannosta, paransi muutamia sairaita ja herätti pahennusta syömällä publikaanien ja syntisten kanssa. Sitten hän kulki parannellen ja opettaen kautta Galilean ja kävi Tyyrossa ja Sidonissakin. Hän valitsi kaksitoista opetuslasta ja lähetti ne ulos uutta evankeliumia saarnaamaan. Hän teki voimatekoja Betsaidassa ja Korasinissa — nämä kylät olivat parin kolmen mailin päässä Kapernaumista. Lähellä toista näistä kylistä otaksutaan saadun se ihmeellinen kalansaalis ja lähellä toista hän autiossa paikassa ihmeellisellä tavalla muutamalla leivällä ja kalalla ruokki tuhansia. Hän kirosi molemmat kaupungit ja Kapernaumin samoin siitä, etteivät ne katuneet, vaikka hän oli niin suuria voimatekoja tehnyt niissä, ja ennusti niitä vastaan. Ne ovat nyt kaikki raunioina — joka seikka pyhiinvaeltajille tuottaa suuren tyydytyksen, sillä, kuten tavallista, sovelluttavat he jumalten ikuiset sanat tämän maan katoaviin asioihin. Luultavampaa

on, että Kristus tarkoitti *kansaa*, eikä sen kehoja hökkelilyliä. Hän sanoi, että heidän kävisi huonosti "tuomiopäivänä" — mutta mitä yhteyttä on kurahökkeleillä tuomiopäivän kanssa? Ennustus ei vähääkään kärsisi — se ei todistaisi sitä vastaan sen enempää kuin sen puolestakaan — vaikka nämä kaupungit nyt olisivatkin uhkeita suurkaupunkeja, eivätkä vain katoavia raunioita. Kristus kävi Magdalassa, joka on lähellä Kapernaumia, ja hän kävi myös Kesarea Filippissä. Hän kävi vanhassa kodissaan Nasaretissa ja tapasi veljensä Jooseen ja Juudaan ja Jaakobin ja Simonin — nämä henkilöt, joista joskus luulisi kuulevan puhuttavan, koska ne olivat Jeesuksen Kristuksen veljiä, mutta kuka on milloinkaan nähnyt heidän nimiään sanomalehdessä tai kuullut niitä saarnastuolista? Kuka kysyy, minkälaisia nuorukaisia he olivat, makasivatko he Jeesuksen kanssa, leikkivätkö, teuhasivatko hänen kanssaan, riitelivätkö hänen kanssaan leluista ja vähäpätöisistä esineistä, löivätkö häntä, aavistamatta, kuka hän oli? Kuka kyselee, mitä he ajattelivat nähdessään hänen palaavan Nasaretiin kuuluisana ja katsellessaan pitkään hänen vieraantuneihin kasvoihinsa, ollakseen varmat, ja sitten sanoessaan: "Tämä on Jeesus?" Ken arvailee, mitä heidän mielessään liikkui, kun he näkivät tämän veljen (joka heille oli *vain* veli, kuinka paljon hän muille olikin salaperäinen vieras ja jumala, joka oli pilvien yläpuolella katsellut Jumalaa kasvoista kasvoihin) tekevän kummia ihmeitä hämmästyneiden ihmisjoukkojen nähden? Kuka ihmettelee, mahtoivatko Jeesuksen veljet kutsua häntä kotia kerallaan ja sanoa hänelle, että hänen äitinsä ja sisarensa surivat hänen pitkällistä poissaoloaan ja hurmaantuisivat ilosta, jos jälleen näkisivät hänen kasvonsa? Kuka maailmassa ajatuksellakaan muistaa Jeesuksen sisaria? — kuitenkin hänellä oli sisaria. Ja varmaan hän usein muisteli heitä, kun vieraat häntä pahoin kohtelivat, kun hän oli kodittomana ja sanoi, ettei hänellä ollut "kuhun päänsä kallistaisi", kun kaikki hänet hylkäsivät, Pietarikin, ja hän seisoj vihamiestensä keskellä.

Kristus teki Nasaretissa vähän ihmeitä ja viipyi siellä vain lyhyen ajan. Kansa sanoi: "*Tämäkö* Jumalan poika! Hänen isänsähän on vain puuseppä. Me tunnemme perheen. Näemme sen joka päivä. Eivätkö hänen veljiensä nimet ole ne ja ne ja hänen sisartensa ne ja ne ja eikö hänen äitinsä ole se henkilö, jota sanotaan Mariaksi? Tämä on mahdotonta." Hän ei kironnut kotiaan, mutta hän karisti sen tomut jaloistaan ja lähti pois.

Kapernaum on tämän pienen meren reunassa kiinni pienellä, ehkä viiden mailin pituisella ja mailin tai parin levyisellä lakeudella. Tällä lakeudella on kohtuullinen oleanderikoristelu ja nämä oleanderit näyttävät sitä paremmilta, kun niiden vastakohtana ympärillä on paljaita kukkuloita ja ulvovia erämaita, mutta eivät ne ole niin hurmaavan kauniita kuin miksi kirjat niitä maalailevat. Joka pysyy rauhallisena ja päättäväisenä, voi katsella niiden somuutta ja säilyttää järkensä.

Kaikkein hämmästyttävimpiä asioita, mitä vielä olemme tulleet huomanneeksi, on sen maanpaikan tavaton pienuus, josta kristinuskon nykyään niin rehoittava kasvi on versonut. Pisin matka, mitä Vapahtajamme koskaan kulki, oli täältä Jerusalemiin — noin satakunta tai satakaksikymmentä mailia. Sen jälkeen pisin oli täältä Sidoniin — noin kuusi- tai seitsemänkymmentä mailia. Amerikkalaisten etäisyyskäsitteiden mukaan luulisi niiden paikkain, jotka Kristuksen läsnäolon vuoksi ovat tulleet erikoisen kuuluisiksi, olevan verraten kaukana toisistaan, mutta sen sijaan ne ovatkin täällä melkein näkyvissä kaikki, tykin kantomatkan päässä Kapernaumista. Jos jätämme luvusta pois kaksi tai kolme lyhyttä matkaa, vietti Vapahtaja elämänsä, saarnasi evankeliuminsa ja teki ihmeensä alueella, joka ei ollut tavallista amerikkalaista kaunutta laajempi. Töin tuskin kykenen käsittämään tätä ällistyttävää tosiasiaa. Kuinka se matkamiestä rasittaa, kun hänen jokaista paria kolmea mailia kohti täytyy lukea sata sivua historiaa — sillä totisesti ovat Palestiinan kuuluisat paikat näin lähekkäin! Kuinka väsyttävästi, kuinka päätä pyöryttävästi niitä vilisee tiellämme!

Aikanaan saavuimme sitten Magdalan vanhaan kylään.

XVII LUKU.

Omituisia taide- ja rakennustaide-jäännöksiä — Pyhiinvaeltajain julkinen vastaanotto — Maria Magdaleenan talo — Tiberias ja sen omituiset asukkaat — Galilean pyhä meri — Galilea yöllä.

Magdala ei ole mikään kaunis paikka. Se on kauttaaltaan syyrialainen, mikä tietää, että se on kauttaaltaan ruma ja ahdas, likainen, epämukava ja törkyinen — juuri samanlainen kaupunki kuin tämän maan kaupungit Aatamin ajoista saakka, kuten kaikki kirjoittajat ovat koettaneet kovalla työllä osoittaa ja siinä onnistuneetkin. Magdalan katujen leveys on siinä kolmen ja kuuden jalan välimailia ja ne haisevat saastalta. Talojen korkeus on viidestä seitsemään jalkaan ja kaikki on rakennettu saman mielivaltaisen suunnitelman mukaan — ja se on pakkalaatikon iloton muoto. Seiniin on sivelty sileätä

valkoista laastia, ja ne on aistikkaasti freskoiltu sekä ylhäältä että alalta kameelinlantakiekoilla, joita on ripustettu kuivamaan. Tästä rakennus saa romanttisen ulkomuodon, ikäänkuin se olisi ammuttu reikiin tykinkuulilla, ja se tekee talon kovin sotaisen näköiseksi. Laa'alla, saviruukilla silatulla katolla on koristuksina maalauksellisia freskoainespienoja, jotka perinpohjin kuivuttuaan ja valmistuttuaan on asetettu sinne ollakseen lähellä, kun niitä tarvitaan polttopuiksi. Palestiinassa ei ole asiaksi asti minkäänlaista puutavaraa — ei vähääkään poltettavaksi, eikä siellä ole kivihiihkaivoksiakaan. Syyrialaisessa majassa ei ole akkunoita eikä savupiippuja. Lukiessani, että vuoteen omana maannut sairas vaimo talutettiin Kapernaumissa erääseen taloon katon kautta, että hän saisi tavata Vapahtajan, kuvittelin aina mielessäni kolmenkertaista taloa ja ihmettelin, kun he eivät katkaisseet hänen kaulaansa tässä kummassa kokeessa. Nyt kuitenkin käsitän, että he olisivat vallan hyvin voineet ottaa hänen kantapäistään kiinni ja nakata hänet puhtaasti koko talon yli, eikä se olisi hyvinkään paljoa hänen rauhaansa häirinnyt. Palestiina ei ole niistä ajoista tapoihinsa, tottumuksiinsa, rakennuksiinsa eikä väestöönsä nähden paljoakaan muuttunut.

Ei ainoatakaan sielua ollut näkyvässä meidän Magdalaan ratsastaessamme. Mutta hevosten kavioiden kapse havautti typerät asukkaat ja kaikki työntäysivät ulos — ukot ja akat, pojat ja tytöt, sokeat, hullut ja rammot, kaikki repaleisissa, ryvetyneissä, vähissä vaatteissaan ja kaikki olivat parantumattomia kerjäläisiä luonnostaan, vaistoltaan ja kasvatukseltaan. Kuinka niitä hyöri ja pyöri! Kuinka ne näyttelivät haavojaan ja paiseitaan ja surkeasti osoittelivat taudin rikkomia vääntyneitä jäseniään ja rukoilevilla silmillään kerjäsivät almuja! Me olimme herättäneet toiveita, joita emme voineet tyydyttää. Niitä riippui hevosten hännissä, piteli kiinni niiden harjoista ja jalustimista, tunkeili yhä lähemmäksi joka puolelta välittämättä vaarallisista kavioista — ja kuin välipuheen mukaan puhkesi heidän uskottomista kurkuistaan yht'aikaa hurja, korvia vihlova huuto: "Hauatshi, bakshiish! hauatshi, bakshiish! hauatshi, bakshiish! hauatshi, bakshiish! hauatshi, bakshiish! hauatshi, bakshiish!" En koskaan ole ennen ollut mokomassa myrskyssä.

Maksaessamme bakshiishia kipeäsilmäisille lapsille ja ruskeille iloisille tytöille, joilla oli ilkeästi tatuoidut huulet ja leuka, kuljimme jonossa kaupungin läpi, kunnes tulimme pihaan, jossa oli haitaksi asti okapensaita ja roomalaisen näköiset rauniot, ja tämä muka oli Pyhän Maria Magdaleenan, Jeesuksen ystävän ja seuralaisen todellinen asumus. Opas uskoi sen ja niin tein minäkin. Mitäs muuta olisinkaan voinut, kun talo oli aivan nenäni edessä selkeänä kuin päivä. Pyhiinvaeltajat repivät osan etuseinästä muistoesineiksi, niinkuin heidän kunnioitettava tapansa on, ja sitten lähdimme matkaan.

Olemme nyt leiriytyneinä tähän paikkaan, heti Tiberiaan muurien sisäpuolelle. Menimme kaupunkiin ennen yön tuloa ja katselimme kansaa — taloista emme suuria välittäneet. Asukkaita on paras katsella matkan päästä. Ne ovat erikoisen huonon näköisiä juutalaisia, arabialaisia ja neekereitä. Lika ja köyhyys ovat Tiberiaan ylpeys. Nuoret naiset pujottelevat myötäjäisensä vahvaan rautalankaan, joka päälaelta kaartuu alas leukaan — kaikki turkkilaiset hopearahat, mitä ovat saaneet kokoonhaalituksi tai perineet. Useimmat näistä tytöistä eivät ole rikkaita, mutta muutamille harvoille onnetar on ollut sangen suosiollinen. Näin siellä perijättäriä, joiden arvo oli — niin, enkö uskaltane sanoa puolikymmentä dollaria. Mutta semmoiset tapaukset olivat harvinaisia. Kun satutte semmoisen kohtaamaan, kohtelee hän tietenkin teitä arvonsa tuntevasti. Hän ei pyydä bakshiishia. Ei hän edes suvaitse liian suurta tuttavallisuutta. Muutamat ihmiset eivät kestä rikkautta.

Meille sanottiin, että ne pitkänenäiset, hontelot, vatsatautiset kuvatukset, joilla oli päässään se sanoin kuvaamaton hattu ja kummankin korvan edustalla roikkuva pitkä suortuva, olivat niitä vanhoja, meille kaikille tuttuja, omahyväisiä farisealaisia, joista olemme raamatussa lukeneet. Siltä he tosiaan näyttivät. Paljaasta yleisestä mallista päättäen ja ilman minkäänlaisia muita tietoja saattaisi helpostikin epäillä, että omahyväisyys on heidän erikoisuutensa.

Olen useista kirjoista poiminut Tiberiaasta tietoja. Sen rakensi Herodes Antipas, Johannes Kastajan murhaaja, ja nimensä se sai keisari Tiberiuksesta. Samalla paikalla oli luultavasti sitä ennen kaukana muinaisuudessa melkoisen hyvin rakennettu kaupunki, kuten kautta Tiberiaan ja pitkin järven rantaa etelän puolella tavattavat kauniit porfyryripylväätkin todistavat. Pylväät olivat aikoinaan uurteelliset, mutta vaikka kivi on melkein raudan kovuista, ovat uurteet miltei kokonaan kuluneet pois. Pylväät ovat pienet kooltaan ja epäilemättä rakennukset, joita ne kaunistivat, olivat pikemmin huomattavat siroutensa kuin suuruutensa puolesta. Nykyinen kaupunki — Tiberias — mainitaan uudessa testamentissa, vanhassa ei ensinkään.

Sanhedrin kokoontui täällä viimeksi, ja kolmesataa vuotta Tiberias oli Palestiinassa juutalaisten pääkaupunki. Se on yksi israelilaisten neljästä pyhästä kaupungista ja se on heille samaa kuin muhammedilaisille Mekka ja Jerusalem kristityille. Moni oppinut ja kuuluisa juutalainen rabbiini on siellä asunut ja lepää siellä haudattuna, ja lähellä heitä lepää viisikolmattatuhatta heidän uskontokuntaansa kuuluvaa, jotka ovat kaukaa tulleet ollakseen heidän läheisyydessään eläessään ja levätäkseen heidän rinnallaan kuoltuaan. Kuulu rabbi Ben Israel vietti täällä kolme vuotta kolmannen vuosisadan alkupuolella. Nyt hän on kuollut.

Galilean kuulu meri ei ole Tahoe [Mittaa kaikki järvet Tahoen mukaan osaksi koska tunnen sen paremmin kuin muut, osaksi kun niin syvästi sitä ihailen ja olen siitä säilyttänyt niin viehättäviä muistoja. Niinpä on minun melkein mahdoton puhua järvistä mainitsematta sitäkin. *M.T.*] järven kokoinen likimainkaan — se on siitä vain kaksi kolmannesta jotenkin tarkkaan. Ja kauneudesta puhuen ei tämä järvi ole Tahoen rinnalla enempää kuin puolipäiväpiiri sateenkaareen verrattuna. Tämän lammen sameasta vedestä ei käy puhumiseenkaan Tahoen hohtavan kirkkauden rinnalla. Nämä matalat, paljajaksi ajellut, keltaiset kallio- ja hiekkamäet, joilta niin kokonaan puuttuu perspektiiviä, eivät ole mitään niiden ylevän huippujen rinnalla, jotka seinänä ympäröivät Tahoea ja joiden särmaisillä, rotkoisilla rintamalla komeat petäjäköt näyttävät yhä pienenevän ja pienenevän, kuta korkeammalle kiipeävät, kunnes ne ikuisen lumen rajoille saapuessaan näyttävät olevan vain varpuja ja pensaita. Äänettömyys ja autius vaanivat Tahoen yllä ja äänettömyys ja autius vaanivat niinkään tällä Genesaretin järvellä. Mutta edellisen autius on saman verran rattoisaa ja tenhoavaa kuin jälkimmäisen kaameata ja vieroittavaa.

Aamulla varhain katselen päivänkoiton ja pimeyden äänetöntä taistelua Tahoen vesillä tyynellä mielenkiinnolla. Mutta kun varjot vastahakoisesti väistyvät ja rannan kauneudet toinen toisensa jälkeen kehittyvät puolenpäivän täyteen loistoon, kun leveät kaistaleet sinistä, vihериä ja valkoista vyöttävät hiljaisen pinnan reunain ja keskustan puolitiessä, kun veltostuttavana kesäiltapäivänä makaan veneessäni kaukana siellä, missä syvän veden musta sini alkaa, ja polttelen rauhan piippuani ja joutilaana lakinlitsini alta nyökyttelen etäisille huipuille ja lumilakoille, kun vene ajelehtii rantaa kohti valkoiselle vedelle ja loikoilen sen partaalla ja tuntimääriä katselen alas kristallisyvyksiin ja panen merkille kivennokareiden värin ja tarkastelen eväisiä sotajoukkoja, jotka jonossa kulkevat ohitseni sadan jalan syvyydessä, kun yöllä näen kuun ja tähdet, männyistä höyhenelliset vuorenselänneet nokkineen, uljaine esivuorineen, laajoine rosoisine tunturialoineen, joista kohoavat kaljut, kimaltelevat huiput, ja näen, kuinka kaikki suurenmoisesti kuvastuu järven kiilloitettuun peiliin runsaimpina, vienoimpina yksityiskohtineen, silloin aamun herättämä rauhallinen mielenkiinto asteittain varmasti syvenee ja syvenee, kunnes se lopulta saavuttaa korkeimpansa vastustamattomana lumouksena.

Se on autiutta, sillä rannalla ovat linnut ja oravat, vedessä kalat ainoat olennot, jotka sitä elostuttavat, mutta se ei ole semmoista autiutta, joka ikävyyttää. Tulkaa Galileaan sitä näkemään. Elleivät nämä asumattomat erämaat, nämä viheliäiset karuuden kummut, jotka eivät koskaan, koskaan, koskaan ravista auringon kirpeätä helotusta ulkopiirteiltään ja häivy ja himmene epämääräisiksi perspektiiveiksi, elleivät tuon Kapernaumin surulliset rauniot, tämä Tiberiaan torkkuva kylä kuusine haudankolkkoine palmutöyhtöineen, ellei tuo autio rinne, josta ihmeen siat juoksivat alas mereen ja epäilemättä pitivät parempana nielaista pirun tai kaksi ja hukuttaa itsensä kaupan päälle kuin elää kauemmin tämmöisessä maassa, ellei tuo pilvetön polttava taivas, tämä vakava, purjeeton, väritön järvi, joka lepää kellerväin kukkulainsa ja matalain jyrkkäin äyräittensä kehyksissä ja näyttää niin ilmeettömältä ja epärunolliselta (jättäen luvusta pois sen ylevän historian) kuin jokin kristikunnan suurkaupunkivesisäiliö — elleivät nämä asiat ole omiaan laulamaan vaikka kenelle tuutulaulua, niin ei sitten mikään.

Mutta minun ei pitäisi esittää vain syyttäjäpuolen todistuksia ja jättää syytetyn puoli kuulematta. Wm. C. Grimes todistaa seuraavasti:

"Olimme ottaneet aluksen kulkeaksemme sillä toiselle rannalle. Meri oli vain kuutta mailia leveä. Mutta maiseman kauneutta en voi kyllin kiittää, enkä voi käsittää, missä niiden matkustajain silmät ovat olleet, jotka ovat järven näköaloja kuvanneet vähäpätöisiksi ja mielenkiintoa puuttuviksi. Sen ensimmäinen suuri luonteenpiirre on syvä syväne, jonka pohjalla se on. Sen syvyys on kolmesta neljänsataan jalkaan joka puolelta paitsi alapäästä, ja rantain jyrkkiä kaltaita, jotka ovat mitä vehmainta vihannuutta, vilkastuttavat vadit ja uomat, jotka kulkevat syvänteen rinteitä alas, muodostaen pimeitä rotkoja tai valoisia päivänpaisteisia laaksoja. Lähellä Tiberiasta nämä äyräät ovat kalliota, ja niissä näkyy vanhoja hautoja, joiden ovet antavat järvelle. Nuo vanhat valitsivat juhlallisia paikkoja haudoilleen, kuten ennen vanhaan egyptiläisetkin, ikäänkuin olisivat suunnitelleet, että Jumalan äänen herättäessä makaajat heti ulos astuessaan ja silmänsä avatessaan näkisivät edessään suurenmoisen kauniita maisemia. Idässä jylhät autiot vuoret ovat syvälle siniselle järvelle ihanana vastakohtana. Ja pohjoisen puolesta katselee Hermon ylevänä ja majesteettisena järvelle kohottaen valkoisen lakensa taivasta kohti ylpeänä siitä, että on nähnyt satain ihmispolvien lähtöaskeleet. Järven koillisrannalla oli yksinäinen puu, ja se on ainoa jonkun kokoinen puu, mitä järveltä näkyy, lukuun ottamatta Tiberiaan kaupungissa muutamia yksinäisiä palmuja, ja yksinäisyytensä johdosta tuo puu herättää enemmän huomiota kuin herättäisi kokonainen metsä. Kaikkiaan tämä näköala on juuri mitä Genesaretin maisemalta odottaisimme, mitä siltä toivoisimme, suurenmoisen kaunis, mutta levollinen ja rauhallinen. Itse vuoretkin ovat rauhallisia." (Hän varmaan on tottunut vuoriin, jotka hyppivät. *M. T.*)

Se on kekseliäästi laadittu kuvaus ja kerrassaan omiaan johtamaan harhaan. Mutta jos siitä karsitaan maali ja rimssut ja kukat, löytyy alta luuranko.

Tämän karsimisen jälkeen jää jällelle järvi, joka on kuutta mailia pitkä ja väritön. Äyräät ovat jyrkät ja viheriät, puuttuen pensaita, jotka lieventäisivät niiden yksitoikkoisuutta. Toisessa päässä on paljaita, ruman näköisiä kallioita, joissa on (melkein näkymättömiä) lokeroita, jotka lokerot eivät mitään vaikuta kuvaan. Itäpuolella "jylhiä autioita vuoria" (matalia autioita mäkiä, hänen olisi pitänyt sanoa), pohjoisessa vuori, jota sanotaan Hermoniksi ja jolla on lunta. Taulun omituisuus on "rauhallisuus", sen silmäänpistävin piirre yksi puu.

Ei mikään kekseliäisyys riittäisi tekemään tämmöistä taulua kauniiksi — omilla silmillä nähden.

Vaadin itselleni oikeuden korjata vääriä tietoja ja olen sen vuoksi yllä olevassa toiveessa korjannut veden värin. Genesaretin järven vedellä on hyvin haalea siniväri, jopa korkealtakin ja viiden mailin päästä nähden. Aivan vierestä nähden (todistaja purjehti järvellä) sitä tuskin voi sanoa siniseksi ensinkään, mitä sitten tummansiniseksi. Tahdon myös huomauttaa, en korjatakseni, vaan lausuakseni mielipiteeni, ettei Hermonin vuori suinkaan ole huomattava eikä maalauksellinen vuori, se on siksi liian lähellä melkein yhtä korkeita naapureita. Siinä kaikki. En soimaa sitä, että todistaja kiskoo vuoren neljänkymmenen viiden mailin päästä kohentamaan kysymyksessä olevaa maisemakuvaa, koska se on aivan paikallaan ja taulu todella on sen tarpeessa.

"C.W.E" (kirjassa "Pyhässä massa") todistaa seuraavasti:

"Kaunis järvi lepää Galilean mäkien povessa, keskellä sitä maata, jonka kerran omistivat Zebulon, Naftali, Asher ja Dan. Taivaan sini tunkeutuu järven syvyyksiin ja sen vesi on suloista ja viileää. Lännessä on leveitä hedelmällisiä lakeuksia, pohjoisessa kalliorannat asteittain kohoavat, kunnes kaukana etäisyydessä kumpuavat taivasta kohti Hermonin lumiset kukkulat. Idässä näkyvät auerhunnun läpi Perean ylävät tasangot, jotka juoksevat kohti rosoisia vuoria, jotka monia teitä johtavat mieltä kohti pyhää Jerusalemia. Kukkia kukoistaa tässä maallisessa paratiisissa, joka kerran oli huojuvista puista kauniina ja vihantana, laulavat linnut lumoavat korvan, turtturikyyhky viihdyttää suloisella kuherruksellaan, töyhtöleivo lähettää laulunsa kohti taivasta ja vakava, juhlallinen haikara herättää mielessä aatteita ja johdattaa sitä mietiskelyyn ja lepoon. Elämä oli täällä kerran idyllistä ja viehättävää. Täällä ei silloin ollut rikkaita, ei köyhiä, ei ylhäisiä eikä alhaisia. Se oli hyvän toimeentulon, yksinkertaisuuden ja kauneuden maailma. Nyt se on autiutta ja kurjuutta."

Tämä ei ole sattuva kuvaus. Se on kehnoin, mitä olen milloinkaan nähnyt. Huolellisen seikkaperäisesti se kuvaa sitä, mitä se sanoo "maalliseksi paratiisiksi", ja päättää sillä yllättävällä tiedolla, että tämä paratiisi on "*autiuden ja kurjuuden näyttämö*".

Olen täten esittänyt kaksi edustavaa esimerkkiä siitä, mitä useimmat kirjailijat näistä seuduista sanovat. Yksi sanoo: "Maiseman kauneutta en voi kyllin kiittää", ja sitten helkkyvillä korulauseilla verhoaa nähtävyyden, joka lähempää tarkastusta varten paljastettuna onkin vain vaatimaton vesisyväne, joku verta vuorista autiutta ja yksi puu. Toinen, koetettuaan mitä tunnollisimmin rakentaa samoista rakennusaineista maallisen paratiisin, lisäten vain "vakavan uhkean haikaran", pilaa kaikki, kun lopuksi vahingossa tunnustaa surkean totuuden.

Melkein joka kirja, mitä on Galileasta ja sen järvestä kirjoitettu, kuvaa maiseman kauniiksi. Ei — ei kuitenkaan aina niin suoraan. Toisinaan tahallaan luodaan se vaikutus, että se on kaunis, samalla kuin kirjoittaja kuitenkin koruttomasti *sanoo*, ettei se sitä olekaan. Mutta jos huolellisesti analysoidaan nämä kuvaukset, niin nähdään, etteivät ne ainekset, joista ne ovat sommitellut, itsessään ole kauniita ja ettei niitä voida yhdistelmiksikään koota, joita kannattaisi sanoa kauneiksi. Hartaus ja rakkaus, joka monessa kirjoittajassa asui näitä heidän kuvaamiaan maisemia kohtaan, kiihoittivat heidän mielikuvitustaan ja johtivat harhaan heidän arvostelunsa. Mutta kieltämättä ne miellyttävät perättömyydet, joita he kirjoittivat, silti olivat täynnään rehellistä vilpittömyyttä. Toiset kirjoittivat kuten kirjoittivat pelosta, että toisenlaisista kuvauksista ei pidettäisi: Toiset olivat teeskentelijöitä ja pettivät tahallaan. Jokainen heistä olisi kysyttyä oikopäätä sanonut, että oli *aina* oikein ja aina *paras* lausua julki totuus.

Joka tapauksessa he sanoisivat niin, elleivät hoksaisi, mihin suuntaan kysymys tähtää.

Mutta miks'ei tästä seudusta saisi sanoa totuutta? Onko totuus turmioksi? Onko sen milloinkaan tarvinnut kätkeä kasvojaan? Jumala teki Galilean meren ja sen ympärystän semmoiseksi kuin ne ovat. Onko herra Grimesin asia parantaa Hänen työtään?

Lukemaini kirjain äänensävyistä olen varma siitä, että suuri osa niistä, jotka ovat tässä maassa menneinä vuosina käyneet, on presbyteriläisiä, ja nämä ovat tulleet hakemaan tukikohtia erikoiselle

uskolleen. He ovat löytäneet presbyteriläisen Palestiinan ja he olivat jo mielessään päättäneet, etteivät muuta löytäisikään, vaikkeivät sitä uskonkiihkonsa sokeudessa ehkä tienneetkään. Toiset olivat baptisteja, jotka hakivat baptismille tukikohtia ja baptistista Palestiinaa. Toiset olivat katolilaisia, metodisteja, episkopaaleja, jotka kaikki hakivat kukin erikoiselle uskolleen tukea ja katolilaista, metodistista tai episkopaalista Palestiinaa. Luultavasti näiden miesten aikomukset ovat voineet olla kylläkin rehelliset, mutta he ovat olleet täynnään puolueellisuutta ja ennakkoluuloa, he ovat maahan tulleet valmiine mielipiteineen, eivätkä he enää voineet siitä kirjoittaa kiihkotta eivätkä puolueettomasti sen enempää kuin omasta vaimostaan ja lapsistaankaan. Meidän pyhiinvaeltajamme ovat tuoneet mukanaan hekin omat mielipiteensä. He ovat sen osoittaneet keskusteluissaan aina siitä pitäen kuin Beirutista lähdimme. Minä melkein voin valmiin lauseparsin sanoa, mitä he sanovat nähdessään Taborin, Nazarethin, Jerikon ja Jerusalemin — *koska minulla, on ne kirjat, joista he luntaavat ajatuksensa*. Nuo kirjat sisältävät kuvauksia ja ylistysvirsiä ja vähemmät miehet kulkevat heidän jälkiään ja näkevät auktorin silmillä, eivät omillaan, ja puhuvat hänen kielellään. Se mitä nämä pyhiinvaeltajat sanoivat Kesarea Filippissä hämmästytti minua viisaudellaan. Löysin sen perästäpäin "Robinsonista". Se mitä he sanoivat Genesaretin avautuessa heidän nähtäväkseen, viehätti minua kauneudellaan. Olen löytänyt sen Thompsonin kirjasta "Maa ja kirja". He ovat monesti hyvin valituilla sanoilla, jotka eivät ole koskaan vaihdelleet, puhuneet siitä, kuinka he aikovat Bethelissä kallistaa väsyneen päänsä samoin kuin Jaakob ja sulkea hämärtyneet silmänsä ja ehkä uneksia enkeleistä, jotka laskeutuvat taivaasta tikapuilla. Se oli sangen somaa. Mutta lopulta olen keksinyt tuon väsyneen pään ja hämärtyneet silmät. He lainasivat aatteen — ja sanat — ja lauseen — ja välimerkit — Grimesistä. Kotia palattuaan pyhiinvaeltajamme eivät kuvaa Palestiinaa semmoisena kuin se näytti *heistä*, vaan semmoisena kuin se näytti Thompsonista ja Robinsonista ja Grimesistä — vaihdellen kukin värisävyjä oman uskonsa mukaan.

Pyhiinvaeltajat, synnintekijät ja arabialaiset ovat nyt kaikki makuulla ja leirissä vallitsee hiljaisuus. Työ on yksinäisyydessä ikävyyttävä. Viimeiset muutamat muistikkeeni kirjoitettuani olen puolen tuntia istunut telttani edessä. Yö on se aika, jolloin Galilea on nähtävä. Näiden kirkkaiden tähtien alla Genesaret ei ole vähääkään vastenmielinen. Nähdessäni tähtitarhojen kimaltelevilla kuvastuksillaan luovan valoläikkiä Genesaretin pinnalle kadun melkein, että ollenkaan olen nähnyt sitä päivän räikeässä helotuksessa. Sen historia ja aateyhteydet ovat jokaisen silmissä sen paras viehätys, mutta niiden kutoma lumo on heikko auringon armottomassa valossa. *Silloin* tuskin tunnemme siteitä. Ajatuksemme alati vaeltavat elämän käytännöllisiin puoliin eivätkä ota kiintyäkseen asioihin, jotka tuntuvat epämääräisiltä ja epätodellisilta. Mutta kun päivä on päättynyt, täytyy välinpitämättömimmänkin mielen viehättyä hiljaisen tähtivalon uinailevista vaikutelmista. Seudun vanhat muistot hiipivät hänen mieleensä ja kummittelevat hänen unissaan ja sitten hänen mielikuvituksensa kaikessa näkee ja kuulee yliluonnollista. Aaltojen lipatuksessa rannalla hän kuulee aaveiden airojen loisketta, yön salaisissa äänissä henkien puhetta, tuulen lauhassa henkäilyssä näkymättömien siipien suhinaa. Aavehaaksi on merellä, kahdenkymmenen vuosisadan vainajat nousevat esiin haudoistaan ja yötuulen valitusvirret kertoilevat jälleen vanhain unohdettujen aikain lauluja.

Tähtien valossa Galilealla ei ole muuta rajaa kuin taivaan avara piiri, se on silloin suurille tapauksille arvollinen näyttämö; arvollinen synnyinseutu uskonnolle, joka kykeni pelastamaan maailman; ja arvollinen sille mahtavalle Henkilölle, joka oli määrätty seisomaan tällä näyttämöllä ja julistamaan sen korkeita käskyjä. Mutta auringonvalossa täytyy sanoa: Niiden töittenkö vuoksi, joita tehtiin, niiden sanainko vuoksi, jotka lausuttiin tällä pienellä yhden mitan alalla kalliota ja hiekkaa kahdeksantoista vuosisataa takaperin, niidenkö vuoksi kellot tänä päivänä soivat meren etäisissä saarissa ja laajalta kautta maanosain, jotka vyöttävät valtavan pallomme ympäristöä?

Se on mahdollista käsittää vasta kun yö on salannut kaikki ristiriidat ja luonut näyttämön, joka on näin suuren draaman arvoinen.

XVIII LUKU.

Vanhat kylpylät — Kumma ilmestys — Kuulu näköala — Turvavartiamme.
— Kuulu näköala — Kerakin herran kohtalo — Taborin vuori — Mitä sen laelle näkyy — Muisto ihmeellisestä puutarhasta — Naisprofeetta Deborahin talo.

Uimme Galilean meressä taas eilen iltahämärässä ja tänä aamuna auringon noustessa. Purjehtineet emme ole, mutta kolme uintia käy yhdestä purjehduksesta, eikö niin? Vedessä näkyi viljalti kaloja,

mutta meillä ei tällä pyhiinvaellusretkellämme ole muita sivullisia apuneuvoja kuin "Teltaelämää Pyhässä maassa", "Maa ja kirja" ja muuta samanlaista kirjallisuutta — kalastusvehkeitä meillä ei ollut. Tiberiaan kylästä ei ollut mahdollinen saada kaloja. Tosin kyllä näimme parin kolmen tyhjäntoimittajan parsivan verkkojaan, mutta he eivät kertaakaan koettaneet saada niillä mitään.

Emme käyneet vanhoissa lämpimissä kylpylöissä, jonne Tiberiaasta olisi ollut pari mailia. Minua ei haluttanut käydä siellä. Tämä tuntui hieman omituiselta ja se kehoitti minua koettamaan saada selville tämän luonnottoman välinpitämättömyyden syy. Syyksi osoittautui vain se, että Plinius mainitsee ne. Olen saanut jonkinlaisen selittämättömän vihamielisyyden Pliniusta ja Pyhää Paavalia vastaan, koska näyttää siltä, kuin en koskaan löytäisi paikkaa, jonka saisin omanani pitää. Aina vaan tulee lopulta ilmi, että Pyhä Paavali on ollut samassa paikassa ja että Plinius on "maininnut" sen.

Aamulla varhain nousimme satulaan ja lähdimme matkaa jatkamaan. Ja nyt kulki kumman näköinen ilmiö jonomme päässä — rosvo, mielestäni, rosvo, jos maan päällä on koskaan rosvoa ollut. Hän oli kookas arabialainen, tumma kuin intiaani, ja nuori — ehkä noin kolmenkymmenen vuoden. Päänsä ympäri hän oli tiukkaan sitonut uhkean kelta- ja punajuovaisen silkkivyön, jonka päät runsaine tupsuineen riippuivat alas olkapäiden vähin ja heiluivat tuulessa. Kaulasta ulottui polviin saakka laajapoimuinen viitta, joka oli täynnään käyriä ja mutkittavia mustia ja valkoisia raitoja kuin oma tähtilippumme. Selästä pisti jostain esiin tshibukin pitkä varsi, ulottuen kauas oikean jalan yläpuolelle. Viistoon kulki selän poikki korkealle vasemman olkapään yli ulottuva arabialainen pyssy, Saladinin aikuinen, hopeaheloilla mainiosti koristettu perästä aina mittaamattoman pitkän piipun päähän saakka. Vyötärönsä ympäri hän oli kietonut monen monta syltä korukirjaista, mutta jo surkeasti haalistunutta kangasta, joka oli kudottu upeilevassa Persiassa, ja etupuolen väljistä poimuista kiilteli auringonsäteissä hirmuinen patteri vanhoja messinkihelaisia pistooleja ja verenhimoisten veitsien kullattuja kahvoja. Toisille pistooleille oli kiinnitetty huotrat siihen ihmeelliseen käärröön pitkäkarvaisia vuohehahkoja ja persialaisia mattoja, jota mies oli oppinut katsomaan siinä mielessä, että ne olivat jonkunlainen satula. Ja alhaalla satulasta heiluvain mahtavain lerkkuvain tupsuvarustusten seassa ja kalisten vasten rautaista jalustinta, joka pönkitti soturin polvea korkealle leukaa kohti, oli käyrä, hopealla huoliteltu koukkusapeli, simetari, jonka mitat olivat niin kauheat ja näkö niin julma, ettei kukaan voisi toivoa näkevänsä sitä tuntematta pöyristyksiä. Prinssi röyhelöissään ja koruvaatteissaan ei ponynsa selässä maalauskylään ratsastaessaan tai elefanttiaan ohjatessaan ole kuin köyhä alaston raukka verrattuna tähän varustusten ja koristusten kaaokseen, ja edellisen onnellinen turhamaisuus on kerrassaan tyytyväisyyden köyhyyttä verrattuna tämän toisen majesteettiseen levollisuuteen ja glivoimaiseen itsetyytyväisyyteen.

"*Kuka tuo on? Mitä tämä tietää?*" tämä kysymys kulki väreillen pitkin koko linjaamme.

"Turvavartiamme! Galileasta aina Vapahtajan syntymäpaikkaan saakka maassa vilisee julmia beduiineja, joiden ainoa onni tässä matoisessa maailmassa on leikkaa ja pistellä ja mukiloida ja murhata viattomia kristittyjä. Allah olkoon meidän kanssamme!"

"Palkatkaa sitten kokonainen rykmentti! Aiotteko laskea meidät matkaan näiden hurjain laumain keskelle ilman muuta turvaa hädän hetkellä kuin tämä vanha sakkitorni?"

Dragomaani nauroi — ei vertauksen sukkeluutta, sillä totisesti ei ole sitä opasta tai matkapalvelijaa tai dragomaania vielä elänyt, joka olisi vähänkään käsittänyt pilapuhetta, vaikka tuo pilapuhe olisi niin paksu ja jykevä, että se häneen sattuessaan litistäisi hänet kuin postimerkin — dragomaani nauroi, ja jonkun epäilemättä aivokopassaan piilevän ajatuksen rohkaisemana ryhtyi ennen kuulumattomaan — iski silmää.

Kun mies tämänkaltaisessa vaarapaikassa nauraa, on se rohkaisevaa; kun hän iskee silmää, tuntuu se kerrassaan rauhoittavalta. Lopulta hän viittasi siihen, että yksi vartia riittäisi suojaksemme, mutta että yksi oli aivan välttämätön. Hänen hirveillä varustuksillaan muka olisi beduiineihin niin suuri vaikutus. Minä silloin sanoin, ettemme me kaivanneet minkäänlaista turvavartiaa. Jos yksi naurettava maankulkuri riitti suojaamaan kahdeksaa asetettua kristittyä ja arabialaista palvelijalaumaa kaikesta pahasta, niin epäilemättä osastomme kykeni itse puolustamaan itseään. Hän pudisti päätään epäilevästi. Minä sanoin silloin, että ajatelkaas miltä se näyttäisi — ajatelkaas mitä itseensä luottavat amerikkalaiset sanoisivat lukiessaan, että me hiivimme tämän aution erämaan kautta tämän naamiaisarabialaisen suojelemana, miehen, joka vaikka katkaisisi kaulansa, kunhan vain kyllin nopeaan pääsisi pakoon, jos todella joku joskus *lähtisi* häntä takaa-ajamaan. Se oli kurja, alentava tilanne. Minkä vuoksi meitä sitten ollenkaan käskettiin ottamaan mukaamme meriväen revolverit, jos meidän lopultakin piti ottaa tämä erämaan ruostunut rihkamapuoti turvaksemme? Nämä puheet olivat kuitenkin suotta — dragomaani vain hymyili ja ravisti päätään.

Minä ratsastin etupäähän ja tein tuttavuutta kuningas Salomonin-kaikessa-kunniassaan kanssa ja sain hänet näyttämään tuon hitaan iäisyyden pyssykseen. Lukko oli ruostunut piilukko. Pyssy oli vyötetty renkailla ja juovilla ja silattu hopealla päästä päähän, mutta se poikkesi yhtä paljon suorasta kuin ne

biljardikepit vuodelta 1849, joita vielä tapaa käytännössä Californian vanhoissa kaivosleireissä. Suun oli vuosisatain ruoste syönyt repaleihin, niin että se oli kuin tulen polttaman peltitorven pää. Suljin toisen silmäni ja kurkistin sisään — se oli täynnään ruostehilsettä kuin vanha laivan höyrypannu. Lainasin hänen jykevät pistoolinsa ja koetin laukaista. Nekin olivat sisältä ruosteessa, eivätkä olleet latinkia tunteneet miespolveen. Lähdin takaisin kaikin puolin rohkaistuna ja käännyn oppaan puoleen ja käskin häntä lähettämään hiiteen tämän hylätyn linnoituksen. Mutta nyt totuus tulikin ilmi. Tämä suuruus olikin Tiberiaan sheikin miehiä. Hän oli hallituksen tulolähteitä. Hän oli Tiberiaan valtakunnalle samaa kuin tullit Amerikalle. Sheikki pakotti matkustajat ottamaan mukaansa turvavartiat ja kantoi niistä maksun. Se on sangen tuottava tulolähde, jopa toisinaan tuottaa valtion rahastoon kolmekymmentäviisi dollaria vuodessa.

Nyt tiesin sotilaan salaisuuden. Tiesin hänen ruostuneitten lelujensa onton turhamaisuuden ja halveksin hänen aasimaista itsekylläisyyttään. Kantelin häntä vastaan muillekin, ja uhkarohkeasti joukkomme karautti oikopäätä erämaan yksinäisyyden uhkaaviin vaaroihin ja halveksi hänen raivoisia varoituksiaan, että muka siellä joka puolella vaani teloitus ja kuolema.

Saavuttuamme tuhannenkahdensadan jalan korkeuteen järvestä (minun tulee ehkä mainita, että järvi on kuusisataa jalkaa Välimerta alempana — ei ainoakaan matkustaja koskaan unohda koristella kirjettään tällä tiedonmurulla) levisi eteemme niin kalju ja ikävystyttävä panoraama, ettei monessakaan maassa sen pahempaa. Mutta sitä tiheämmässä siinä oli historiallista mielenkiintoa. Jos kaikki ne sivut, mitä siitä on kirjoitettu, leviteltäisiin sen pinnalle, peittäisivät ne sen kuin kivilaskos taivaanrannasta taivaanrantaan. Niistä paikoista, joita tähän näköalaan sisältyi, mainittakoon Hermonin vuori, ne kukkulat, jotka reunustavat Kesarea Filippiä, Dan, Jordanin lähteet ja Meromin vedet, Tiberias, Galilean meri, Joosefin kaivo, Kapernaum, Betsaida, ne paikat, joissa Vapahtajan otaksutaan pitäneen vuorisaarnan, ruokkineen ihmispaljoudet ja Pietarin saaneen suuren kalansaaliinsa, se rinne, jolta siat juoksivat mereen, Jordanin suu ja niska, Safed, "kukkulalle rakettu kaupunki", yksi juutalaisten neljästä pyhästä kaupungista, ja se paikka, jossa he luulevat oikean Messiaan ilmestyvän tullessaan maailmaa vapahtamaan, osa Hattinin taistelutantereesta, jossa ritarilliset ristiretkelijät taistelivat, viimeisen taistelunsa ja kunnian liekkien ympäröiminä poistuivat näyttämöltä ja ainaseksi päättivät loistavan ratansa, Taborin vuori, jossa perinnätiedon mukaan Kristuksen kirkastus tapahtui. Ja alhaalla kaakon puolella oli maisema, joka toi mieleeni seuraavan raamatun paikan (sitaatti epäilemättä on epätäydellinen):

"Efraimilaiset, jotka nyt kutsuttiin jakamaan ammonilaissodan saalista, kokosivat valtavan joukon taistellakseen israelin tuomaria Jeftaa vastaan. Joka tiedon saatuaan heidän aikomuksestaan keräsi ympärilleen israelin miehet ja soti heitä vastaan ja ajoi heidät pakoon. Paremmiin varmentaakseen voittonsa hän asetti vartiat Jordanin kaikkiin kaalamoihin ja käski näitä, etteivät he laskisi ylitse ketään, joka ei osannut sanoa 'shibboleth'. Efraimilaiset, jotka olivat eri heimoa, eivät voineet sovittaa suutaan, niin että olisivat lausuneet sanan oikein, vaan sanoivat 'Sibboleth', joka ilmiantoi heidät vihollisiksi ja maksoi heidän henkensä. Jonka vuoksi heitä sinä päivänä kaatui neljäkymmentäkaksituhatta Jordanin kaikilla ylimenopaikoilla ja kaalamoilla."

Ajaa hölskytimme rauhallisesti suurta karavaanitietä, joka vie Damaskosta Jerusalemiin ja Egyptiin, ohi Lubian ja eräitten muitten Syyrian kyläin, jotka melkein järjestään kököttävät jyrkkäin kumpujen ja kukkulain laella, ympärillään aitana jättiläiskaktuksia (arvottoman maan merkki), joista riippuu pistäviä päärynöitä kuin savustettuja kinkkuja, ja saavuimme vihdoon Hattinin taistelutanterelle. Täällä verraton Saladin iski yhteen kristityn sotajoukon kanssa seitsemänsataa vuotta takaperin ja kaikiksi ajoiksi teki lopun heidän mahdollaan Palestiinassa. Oli kauan vallinnut aselepo molempain vihamielisten leirien välillä, mutta matkaoppaan tietojen mukaan Raynauld de Chatillon, Kerakin herra, rikkoi sen ryöstämällä erään damaskolaisen karavaanin eikä suostunut luovuttamaan pois kauppiaita sen enempää kuin tavaroitakaan Saladinin vaatiessa. Tämä vähäpätöisen alipäällikön käytös raivostutti sulttaania ja hän vannoi tappavansa Raynauldin omalla kädellään, löytäisipä hänet kuinka, koska tai missä tahansa. Molemmat armeijat varustautuivat sotaan. Jerusalemin heikon kuninkaan johdossa taisteli kristityn ritariston paras kukka. Typeryydessään hän pakotti väkensä suorittamaan pitkän uuvuttavan marssin paahtavassa auringonpaisteessa ja käski sen sitten leiriytyä ilman vettä tai muita virvokkeita tälle avonaiselle kentälle. Moslemien ratsujoukot oivilla hevosillaan samosivat Genesaretin pohjoispään ympäri polttaen ja hävittäen tullessaan ja pystyttivät leirinsä vastustajain linjain eteen. Aamunkoitossa alkoi hirveä taistelu. Joka puolella sulttaanin hyöriiväin pataljoonain ympäröiminä kristityt ritarit taistelivat ilman pelastuksen toivoa. He taistelivat epätoivoisen urheasti, mutta turhaan. Helle, ylivoima ja näännyttävä jano kävivät yli heidän voimainsa. Puolenpäivän aikaan heidän joukkonsa urheimmat puhkaisivat moslemien rintaman ja pääsivät pienelle kukkulalle, jolla ne tunnin toisensa jälkeen, ristinlippu keskellään, torjuivat vihollisten ratsujoukkojen hyökkäykset.

Mutta kristityn sotajoukon kohtalo oli ratkaistu. Auringon laskiessa Saladin oli Palestiinan herra ja kristitty ritaristo makasi kasoissa kentällä ja Jerusalemin kuningas, temppeleiherrain suurmestari ja

Raynauld de Chatillon olivat vankina sulttaanin teltassa. Saladin kohteli kahta vangeistaan ruhtinaallisen kohteliaasti ja käski tuoda heille virvoituksia. Kun kuningas Chatillonille ojensi jäistä sherbetiä, sanoi sulttaani: "Sinä annat sen hänelle, enkä minä." Hän muisti valansa ja omalla kädellään tappoi onnetoman Chatillonin.

Oli vaikeata kuvitella itselleen, että tällä hiljaisella tasangolla kerran olivat sotatorvet soineet, että se oli asetettujen miesten askelista tärisnyt. Vaikea oli tähän autiuteen kuvitella hyökkäviä ratsumieskolonnia ja voittajain huutojen, haavoitettujen parkunan ja lippujen ja teräksen läikkeen kiiruhtavan sen raukeata suonentykintää taistelun hyökyvissä aalloissa. Niin kuollutta on tämä nyt, ettei edes mielikuvitus kykene sitä elämän ja toimen mahdollilla vilkastuttamaan.

Saavuimme Taboriin hyvässä turvassa ja koko joukon ennen kuin tuo vanha panssaroitu suojavahti hylkymme. Emme koko matkalla nähneet ainoatakaan ihmisolentoa, ja vielä vähemmän rosvoilevia beduiinjoukkoja. Tabor seisoo erillään ja yksinään kuin jättiläisvartia Esdraelonin lakeudella. Se kohoo tuhannenneljänsadan jalan vaiheille yli ympärillä olevan tasangon vihantana metsäisenä keilana, sopusuhtaisena ja täynnään suloa — se on kauas näkyvä maamerkki ja erinomaisen viehättävä Syyrian erämaan kolkon yksitoikkoisuuden väsyttämälle silmälle. Kiipesimme jyrkkää polkua sen laelle kautta okapensaitten ja tuulisten tammilehtojen. Sen korkeimmalta kukkulalta avautui näköala, joka oli melkein kaunis. Alla Esdraelonin leveä tasainen lakeus, ruutuisena pelloista kuin sakkilautta ja näköjään aivan yhtä sileänä ja tasaisena. Reunat pilkullisina valkoisia kyliä ja lähellä ja etäällä teitten ja polkujen haihtuvia käyriä viivoja. Kun kevät sen pukee verekseen vihannuuteen, on se varmaan itsessäänkin viehättävä taulu. Sen eteläreunaa paartaa "Vähä Hermon", jonka huipun takaa kurkistaa Gilboa. Nain, kuulu lesken pojan kuolleista herätyksestä, ja Endor, yhtä kuulu noitansa töistä, ovat näkyvissä. Idässä näkyy Jordanin laakso ja sen takaa Gileadin vuoret. Lännessä on Karmelin vuori. Hermon pohjoisessa — Bashanin pöytämämaa — pyhä kaupunki Safed, joka valkoisena kiiltää Libanonin vuoriston korkealla polvekkeella — terässininen kolkka Galilean merta — satulahuippuinen Hattin, perimätiedoissa "Kauneuksien vuori" ja sen viimeisen taistelun mykkä todistaja, jonka ristiretkeläiset taistelivat pyhän ristin edestä — nämä täydentävät taulun.

Katselen tämän maiseman esiintyvimpiä piirteitä maalauksellisen kehyksen kautta, jona on Kristuksen aikuinen sortunut ja lovinen holviakkuna, ja annan sen peittää näkyvistä kaiken, mikä on vastenmielistä, ja se tuottaa nautinnon, jonka vuoksi hyvin kannattaa vuorelle kiivetä. Pitää seisoa päällään, jos mieli nähdä kaunis auringonlasku mitä vaikuttavimpana, ja asettaa maisema rohkeaan jyrkevään kehykseen, joka on hyvin lähellä katsojaa, jotta se luovuttaisi kaiken kauneutensa. Tämän viimeksimainitun totuuden oppii kaikiksi ajoiksi kreivi Pallavicinin ihmeteltävässä lumoavassa puutarhassa lähellä Genovaa. Vaellatte siellä tuntikausia kukkulain ja metsäisten laaksojen keskellä, jotka on siten taiteellisesti sommiteltu, että ne näyttäisivät luonnon, eivätkä ihmisen töiltä. Kuljette kierteleviä polkuja ja tulette äkkiä hyppeleville koskille ja maalaissilloille. Tapaatte metsälampia paikoissa, joissa ette odottaisikaan. Kuljeskelette sortuneitten keskiaikaisten pienoislinnain keskellä, jotka näyttävät harmaan muinaisuuden jäännöksiltä, vaikka ne rakennettiinkin kymmenkunta vuotta takaperin. Vaivutte mietiskelyihin vanhain sortuvain hautain luona, joiden marmoriset pylväät se nykyaikainen taiteilija, joka on ne tehnyt, on tahallaan lyönyt rikki ja hangannut ikäkuluiksi. Tulette äkkivarmasta leikkipalatsille, jotka on tehty harvinaisista kallisarvoisista aineista, ja taas talonpoikaismökeille, joiden ränstyneistä huonekaluista olisi mahdoton arvata, että ne on tehty siten tilauksesta. Kuljette ympäri ja ympäri metsän keskellä lumotulla puisella hevosella, jota jokin näkymätön voima liikuttaa. Vaellatte roomalaisilla teillä ja kuljette majesteettillisten triumfikaarien alatse. Lepäätte omituisissa lehtimajoissa, joissa näkymättömät henget suihkuttavat teitä kohti vettä joka suunnalta ja joissa kukatkin pirskoittavat päällenne sateen niihin koskiessanne. Soutelette maanlaisella järvellä luolain ja holvien keskellä, joista riippuu ruhtinaallisen uhkeita stalaktiittirypäleitä ja liu'utte vapaaseen valoon taivas-alle toiselle järvelle, jota paartavat viettävät nurmiäyräät ja vilkastuttavat ylimykselliset alukset, ankkurinsa ympärillä pyöriskellen, ja pienoinen, kirkkaasta vedestä kohoava marmoritemppeli, joka peilailee valkoisia kuvapatsaitaan, uhkeita kapiteelejaan ja uurrepylväitään sen rauhallisissa syvyyksissä. Näin olette vaellelleet ihmeestä ihmeeseen, kaiken aikaa ajatellen, että viimeksi nähty varmaan on merkillisin. Ja tosiaan, tärkein ihme *onkin* säästetty viimeiseksi, mutta sitä ette näe, ennenkuin astutte rannalle ja kukka-aarnioitten läpi kulkien, joihin on tuotu harvinaisuuksia kaikilta maailman kulmilta, astutte vielä yhden leikkitemppelin kynnykselle. Aivan tässä paikassa taiteilija on jännittänyt korkeimmilleen kaikki neronsa voimat ja kerrassaan avannut satujen maailman portit. Katselette vaatimattoman, keltaiseksi värjätyn lasiruudun läpi. Heti ensimmäiseksi näette väreilevän lehvästön, joka on edessänne vain kymmenen lyhyen askeleen päässä ja jonka keskellä on lehväaukko kuin portti — luonnossahan semmoista näkee kylläkin usein eikä se ole omiaan herättämään epäilyksiä syvämielteisistä ihmissuunnitelmista — ja porttikäytävän pohjasta kohoo mitä huolettomimmin muutamia troopillisia lehtiä ja kirkkaita kukkia. Aivan äkkiä näette tästä kirkkaasta uljaasta porttikäytävästä vilauksen haihtuvinta, vienointa ja rikkainta taulua, mitä kuoleva pyhimys konsaan on uneksunut sen jälkeen kuin Johannes näki uuden Jerusalemin kimaltelevan taivaan pilvien päällä. Laajan meren, jolla on kuin pilkkuja kallistuvia purjeita,

terävän, mereen pistävän niemen, jolla on korkea majakka, ruohoisen rinteiden sen takana, yhä kauempana kappaleen vanhaa "palatsien kaupunkia" puistoineen, mäkiineen ja muhkeine taloineen, näiden takana valtavan vuoren, jonka ulkopiirteet voimakkaasti leikkaavat merta ja taivasta, ja kaiken yläpuolella vaeltelevia pilvilauttoja ja hattaroita, jotka uiskentelevat kultameressä. Meri on kultaa, kaupunki kultaa, niitty, vuori, taivas — kaikki on kullasta — runsasta, mehevää ja haaveellista kuin häämötys paratiisista. Taiteilija ei voisi kankaalle kiinnittää sen hurmaavaa kauneutta, eikä se kuitenkaan ilman keltaista lasiaan ja taidolla sommiteltua kehystään, joka saa sen kaikkoamaan lumottuun etäisyyteen ja karsii siitä pois kaikki epämieluiset piirteet, ollut taulu, joka olisi katsojan mielen vallannut.

Nyt ei muu auta kuin palata taas takaisin vanhaan Taboriin, vaikka aihe on kylläkin ikävyyttävä, eikä se voi estää minua harhailemasta maisemiin, joita on hauskenempi muistella. Hyppään yli tavalla tai toisella. Taborissa ei ole mitään (paitsi jos myönnämme, että Kristuksen kirkastus tässä tapahtui) — ei mitään muuta kuin vähän vanhoja harmaita raunioita, jotka ovat olleet siellä paikallaan kautta kaikkien maailman aikain vankan Gideonin ja muiden kolme vuosituhatta takaperin eläneitten arvomiesten ajoista ristiretkien aikain vereksien eilispäivään. Sillä on kreikkalainen luostarinsa, jonka kahvi oli hyvää, mutta luostarissa ei ollut lastuakaan oikeasta rististä eikä minkään pyhimyksen luunpalastakaan, joka olisi voinut kiinnittää maailmallisten miesten joutavia ajatuksia ja johtaa ne vakavammille urille. Minusta ei katolinen kirkko ilman pyhäinjäännöksiä ole minkään arvoinen.

Esdraelonin kenttä — "kansain taistelutanner" — saa vain ajattelemaan Joosuaa ja Benhadadia ja Saulia ja Gideonia, Tamerlandia, Tankredia, Leijonamieltä ja Saladinia, Persian sotilaskuninkaita, Egyptin sankareita ja Napoleonia — sillä kaikki he ovat täällä taistelleet. Jos kuutamon tenhovoima voisi unohdettujen vuosisatain ja monien maitten haudoista nostattaa ne lukemattomat myriadit, jotka ovat tällä laajalla, kauas ulottuvalla permannolla taistelleet, ja pukea ne satain kansallisuksiensa tuhansiin omituisiin pukuihin ja lähettää tämän loistavan valtavan joukon tasankoa samoamaan sulkiineen ja lippuineen ja kimaltelevine peitsineen, niin voisin seisoa tässä miesiän katselemassa tätä aavekomeutta. Mutta kuutamon lumous on tyhjää ja petollista, ja ken tahansa siihen asettaa luottamuksensa, saa tuntoa surua ja pettymystä.

Alhaalla Taborin juurella ja aivan Esdraelonin historiallisen lakeuden reunalla on Deburiehin vähäpätöinen kylä, jossa Deborah eli, Israelin profeetta. Se on aivan samaa maata kuin Magdalakin.

XIX LUKU.

Nasaretia kohti — Purevia kameeleja — Marian ilmestyksen luola
— Nasaret — Kuuluista luolista yleensä — Joosefin verstaas —
Pyhä paasi — Neitsyen lähde — Grimes Palestiinassa — Kirjallisia
näytteitä.

Laskeuduimme alas Taborin vuorelta, kuljimme syvän rotkon poikki ja matkasimme mäkistä, kivistä tietä Nasaretiin, jonne oli parin tunnin taival. Idässä kaikki välimatkat mitataan tunnittain, eikä mailittain. Hyvä hevonen kävelee kolme mailia tunnissa melkein vaikka minkälaista tietä. Sen vuoksi tietää täällä yksi tunti aina kolmea mailia. Tämä laskutapa on hankala ja harmillinen. Eikä se anna mielelle minkäänlaista käsitystä, ennenkuin siihen on perusteellisesti tottunut, ennenkuin sitä on pysähtynyt ja muuttanut nuo pakanalliset tunnit kristityiksi maileiksi, aivan samoin kuin ihmiset tekevät kuullessaan puhuttavan vierasta kieltä, johon ovat jonkun verran tutustuneet, vaikk'eivät niin hyvin, että paikalla käsittäisivät sanain merkityksen. Ihmisjalkain kulkemat matkat arvostellaan niinikään tunneissa ja minuuteissa, vaikk'en tiedäkään, mikä laskuperuste on. Konstantinopolissa kysytte: "Pitkältäkö on konsulaattiin?" ja vastataan: "Noin kymmenen minuuttia." — "Pitkältäkö on Lloydin toimistoon?" — "Neljännes tunti." — "Pitkältäkö on alemmalle sillalle?" — "Neljä minuuttia." En tosin voi vakuuttamalla vakuuttaa, mutta minä luulen, että kun siellä mies tilaa housut, niin määrää hän pituuden neljännesminuutiksi ja vyötärön mitan yhdeksäksi sekunniksi.

Taborista Nasaretiin on kaksi tuntia — ja koska se oli tavallista kapeampaa ja mutkallisempaa polkua, niin tulivat tietysti kaikki kameeli- ja aasikaravaanit, mitä Jerikon ja Jacksonvillen välillä kulki, vastaamme juuri tällä välillä eivätkä missään muualla. Aaseista ei niinkään haittaa, ne kun ovat niin pienet, että niiden yli voi hevosella karauttaa, jos siinä on vähänkään sisua, mutta kameeli on ylihyppäämätön. Kameeli on yhtä korkea kuin mikä tavallinen asuinrakennus Syyriassa tahansa — joka merkitsee, että kameeli on yksi tai kaksi joskus kolmekin kertaa korkeampi kuin tavallisen kookas mies.

Tässä maan puolella sen kuorma enimmäkseen tehdään kahdesta valtavasta säkistä, joita on yksi kummallakin puolella. Kameeli kantamuksineen ottaa saman verran tilaa kuin tavalliset vaunut. Ajatelkaahan, että tämmöinen este tulee vastaan kapealla polulla. Kameeli ei väistäisi, vaikka vastaantulija olisi kuningas. Se astua patsastelee juhllisena tietään, siirtäen pehmustettuja puujalkojaan eteenpäin pitkällä ja säännöllisillä heilahduksilla, jotka muistuttavat tornikellon heiluria, ja kaiken mitä tiellä on, täytyy hyvällä väistyä, muutoin se tilavilla säkeillään lakaisee kaikki puhtaaksi. Meille tämä kappale oli kovin väsyttävä ja hevosille kerrassaan näännyttävä. Meidän täytyi hypätä noin tuhannenkahdeksansadan aasin yli ja koko retkikunnassa ei ollut kuin yksi mies, jota kameelit eivät olisi satulasta pyyhkäisseet ainakin kuusikymmentä kertaa. Tämä tuntuu kylläkin voimalliselta vakuutukselta, mutta runoilija on sanonut: "Asiat eivät ole miltä ne näyttävät." Nyt en voi kuvitella mitään, joka varmemmin saisi ihoni kananlihalle, kuin se kun pehmeätallukkainen kameeli hiipii perässä ja koskettaa korvaani kylmällä, lerpattavalla alahuulellaan. Eräs kameeli teki tämän erälle tovereista, joka torkkui satulassaan, tutkistellen maan ruskeita värejä. Hän vilkaisi ylös ja näki tämän majesteettisen ilmiön häälyvän päällään ja teki hurjia ponnistuksia päästäkseen tieltä, mutta kameeli oikaisi kaulansa ja puri häntä olkapäähän, ennenkuin hän pääsi pakoon. Tämä oli retken ainoa hauska tapaus.

Nasaretissa leirydyimme öljylehtoon, joka oli lähellä Neitsyt Marian lähdeä, ja tuo ihmeteltävä arabialainen turvavartiamme tuli kokoamaan bakshiishia "palveluksistaan", hän kun oli Tiberiaasta kulkenut mukanaamme ja aseistuksensa hirmuisuudella torjunut näkymättömiä vaaroja. Dragomaani oli maksanut hänen isännälleen, mutta se ei tullut lukuunkaan — jos täällä palkkaatte miehen aivastamaan puolestanne ja toinen näkee hyväksi auttaa häntä, niin täytyy teidän maksaa kummallekin. Ei mitään tehdä maksutta. Kuinka näitä ihmisiä mahtoi ällistyttää kuullessaan lunastusta tarjottavan heille "*rahatta ja ilman hintaa*". Jos tämän maan tavat, kansa tai kohtelu ovat Vapahtajan ajasta muuttuneet, ei sitä pilian kuvilla eikä vertauksilla ole mahdollinen todistaa.

Kävimme suuressa latinalaisessa luostarissa, joka on rakennettu sille paikalle, missä perimätiedon mukaan pyhä perhe asui. Astuimme viisitoista porrasta maan alle ja seisoiimme pienessä kappelissa, joka oli koristeltu riippuvilla verhoilla, hopealampuilla, öljytauluilla ja muulla rihkamalla. Alttarin alla oli marmorilattiaan tehty risti ja sen paikan sanotaan Neitsyeen jaloillaan ainaseksi pyhittäneen, sillä siinä hän seisoi vastaanottaessaan enkelin sanoman. Niin yksinkertainen, niin vaatimaton paikka, niin mahtavan tapauksen näyttämö! Juuri se paikka, jossa ilmestys tapahtui — tapaus, jonka muisto kautta sivistyneen maailman on pyhitetty loistavilla kappeleilla ja juhllisilla tempeleillä ja jonka arvokas esitys kankaalla on ollut taiteen ruhtinaitten ylevin kunnianhimo; se paikka, jonka historian tuntevat ensi alkeita opiskelevat lapsetkin joka talossa ja kaupungissa ja matalassa majassa kristikunnan etäisimmissäkin maissa, paikka, joka saisi lukemattomat ihmiset kestävänsä kaikki matkan raskuudet ja saapumaan etäisimmistäkin maista sen nähdäkseen. Helppo oli ajatella nämä ajatukset. Mutta helppoa ei ollut kohottaa itseään tilanteen ylevyyden tasalle. Voisin istua monen tuhannen mailin päässä ja kuvitella enkelin ilmestyvän läpinäkyvine siipineen ja loistavine kasvoineen ja näkeväni säteilyn virtaavan Neitsyen pään päälle Jumalan valtaistuimelta lähetetyn sanoman kohdatessa hänen korvansa — jokainen voi sen kuvitella valtameren takana, mutta harva täällä. Näin sen pienen komeron, josta enkeli astui, mutta en voinut sen tyhjyyttä täyttää. Ne enkelit, mitä minä tunnen, ovat häälyvän mielikuvituksen luomia — ne eivät sovi vanhan kiven onkaloihin. Mielikuvitus työskentelee parhaiten etäisyydessä. Epäilen, tokko kukaan voi seisoa Ilmestyksen luolassa ja mielikuvilla kansoittaa sen liian käteen tuntuvia kiviseiniä.

Meille osoitettiin katosta riippuvaa katkennutta graniittipylvästä, jonka moslemilaisten sanotaan hakanneen poikki Nasaretin valloittaessaan, he kun suotta toivoivat saavansa pyhätön siten sortumaan. Mutta ihmeen kautta pylväs jäi ilmaan riippumaan ja niin se, itse tuettomana, yhä vieläkin tukee luolan kattoa. Huomasimme, että kun jakoi tämän tiedon kahdeksan miehen kesken, sitä ei ollut vaikea uskoa.

Nämä lahjakkaat latinalaiset munkit eivät koskaan tee mitään puolinaisesti. Jos he tahtoisivat teille näyttää vaskikäärmeen, joka erämaassa kohotettiin, niin voitte olla varmat siitä, että heillä myös olisi varalla tanko, jonka päähän se nostettiin, ja läpikin, jossa tanko seisoi. Heillä on siis täällä Ilmestyksen luola ja aivan yhtä mukavasti sen vieressä kuin kurkku on suun vieressä, on Neitsyen kyökki ja hänen arkihuoneensakin, jossa hän Joosefin kanssa katseli, kun Vapahtaja lapsena leikki heprealaisilla leikkikaluilla tuhannenkahdeksansataa vuotta takaperin. Kaikki saman katon alla ja kaikki siistiä, tilavia ja mukavia "luolia". Tuntuu kummalta, että Pyhään perheeseen läheisesti liittyvät henkilöt aina asuivat luolissa, — Nasaretissa, Betlehemissä, ruhtinaallisessa Efesossa — vaikkei kukaan muu niihin aikoihin ja sen sukupolven kuluessa vähääkään seurannut esimerkkiä. Jos he todella niin tekivät, niin ovat heidän luolansa kaikki kadonneet ja mielestäni on täysi syy ihmetellä sitä, että nämä erikoisesti ovat ihmeen kautta säilyneet. Kun Neitsyt pakeni Herodeksen vihaa, piiloutui hän Betlehemissä luolaan, ja se luola on siellä vielä tänä päivänä. Viattomien lasten teurastus Betlehemissä tapahtui luolassa. Vapahtaja syntyi luolassa — molempia pyhiinvaeltajille yhä näytetään. Erinomaisen omituista on, että kaikki nämä valtavat asiat tapahtuivat luolissa — ja erinomaisen onnellistakin, sillä lujimmatkin

rakennukset ajan pitkään luhistuvat raunioiksi, mutta kovan kallion ympäröimä luola on ainainen. Se on tietysti petosta — tämä luolajuttu — mutta petosta, josta meidän kaikkien tulisi olla katolilaisille kiitollisia. Missä hyvänsä he nuuskivat esille unohtuneen paikan, jonka joku raamatullinen tapaus on pyhittänyt, viipymättä he siihen rakentavat jyrkän — melkein häviämättömän — kirkon ja säilyttävät paikan muiston tulevain sukupolvien mielen ylennykseksi. Jos tämä mitä arvokkain työ olisi jäänyt protestanttien tehtäväksi, niin tuskin tänään edes tietäisimme sitä, missä Jerusalemin on, ja se mies, joka voisi laskea sormensa Nasaretin päälle, olisi tähän maailmaan liian viisas. Maailma on velvollinen antamaan katolilaisille tunnustuksensa siitäkin onnistuneesta kepposesta, että he kallioon hakkasivat nämä valeluolat. Sillä äärettömän paljon tyydyttävämpää on katsella luolaa, jossa ihmiset ovat vuosisatoja hyvässä luottamuksessa uskoneet Neitsyen kerran asuneen, kuin kuvitella hänen asuntoaan milloin missäkin kautta tämän Nasaretin kaupungin ilman mitään varmaa johtoa. Valittava seutu on liian laaja. Mielikuvitus ei voi työskennellä. Ei olisi mitään erikoista paikkaa, joka kiinnittäisi silmämme, herättäisi mielenkiintoa ja saisi ajattelemaan. Vanhat munkit ymmärsivät asian. He tiesivät, miten lyödä paalu rakkaaseen perimätietoon pitämään sitä kaikiksi ajoiksi paikallaan.

Kävimme niillä paikoilla, missä Jeesus viisitoista vuotta työskenteli puuseppänä ja missä hän yritti synagoogassa opettaa, josta kuitenkin rahvas ajoi hänet ulos. Näillä paikoilla on katolilaisia kappeleita suojelemassa vanhain seinäin vähäpätöisiä jäännöksiä. Pyhiinvaeltajamme mursivat niistä näytepaloja. Kävimme niinkään uudessa kappelissa, joka oli keskikaupungilla ja rakennettu noin kahdeksantoista jalkaa pitkän, neljää leveän paaden ympärille. Papit muutama vuosi takaperin keksivät, että opetuslapset olivat tällä paadella kerran levänneet Kapernaumista tullessaan. He kiiruuman kautta ottivat tämän pyhän jäännöksen haltuunsa. Pyhät jäännökset ovat sangen hyvää omaisuutta. Matkustajain otaksutaan maksavan saadakseen ne nähdä, ja sen he ilolla tekevätkin. Me suosimme tätä ideaa. Ketä omatunto soimaisi siitä, että sitä on maksanut matkansa kuin mies. Pyhiinvaeltajamme olisivat olleet kovin hyvillään, jos olisivat voineet ottaa esiin lamppunokensa ja shablooninsa ja maalata nimensä tälle kalliolle ja niiden Amerikan kylien nimet, joista he ovat kotoisin, mutta papit eivät salli mitään sen tapaista. Selvän totuuden sanoakseni voin kuitenkin vakuuttaa, ettei meidän joukkomme usein hairahdu sillä tavalla, vaikka meillä laivassa on miehiä, jotka eivät koskaan päästä käsistään tilaisuutta, milloin vain voivat sen tehdä. Pyhiinvaeltajaimme pääsynti on muistoesineitten himoitseminen. Luultavasti he tätä aikaa tuumalleen tietävät tuon paaden koon ja tonnilleen sen painon. Enkä minä epäile lausua julki semmoista syytöstä, että he ensi yönä palaavat takaisin ja koettavat kantaa sen kokonaan pois.

Tämä "Neitsyen lähde" on sama, josta Maria perinnäistiedon mukaan tyttönä tapasi käydä vettä noutamassa kaksikymmentä kertaa päivässä, kantaen sitä päänsä päällä ruukussa. Erillään kylän taloista on vanha muurattu seinä, jonka tapinrei'istä vesi juoksee. Nasaretin nuoria tyttöjä vieläkin keräytyy sen ympärille kymmenittäin, nauraen vallattomasti ja pitäen lystiä. Nasaretin tytöt eivät ole juuri minkään näköisiä. Toisilla on suuret hohtavat silmät, mutta sieviä kasvoja ei ainoallakaan. Tavallisesti tytöillä on yllään vain yksi vaatekappale ja se on väljä, muodoton, väri epämääräinen. Tavallisesti se on korjauksenkin puutteessa. Päälaelta leukaan heillä riippuu samoinkuin Tiberiaankin kaunottarilla omituisia rahanauhoja vanhoine rahoineen ja nilkoissa ja korvissa on messinkihelyjä. Kenkiä ja sukkia eivät käytä. He ovat inhimillisimmät immet, mitä vielä olemme tässä maassa tavanneet, ja hyväluontoisimmatkin. Mutta ei ole epäilystäkään siitä, etteivätkö nämä maalaukselliset neitokset ole surkean rumia.

Muuan pyhiinvaeltajista — "Intoilija" — sanoi: "Katsokaa tuota pitkää suloista imeä! katsokaa hänen kasvojensa madonna-maisista kauneutta!"

Toinen pyhiinvaeltaja tuli vähän päästä ja sanoi: "Oletteko huomanneet tuota pitkää suloista imeä? mikä kuningatarmainen, madonna-mainen kauneuden sulous onkaan hänen kasvoissaan."

Minä sanoin: "Hän ei ole pitkä vaan lyhyt; hän ei ole kaunis, vaan sangen tavallista lajia. Suloinen hän kyllä on, sen myönnän, mutta pitää koko lailla isoa ääntä."

Kolmas ja viimeinen pyhiinvaeltaja ennen pitkää kulki ohii ja sanoi: "Ah, mikä pitkä suloinen impi! Mikä kuningatarmainen kauneuden madonna-mainen sulous!"

Siinä olivat nyt kaikki todistukset. Nyt oli aika katsoa, mistä lähteistä nämä mielipiteet olivat. Löysin seuraavan pykälän. Kenen kirjoittaman? Kenenkäs muun kuin Wm. C. Grimesin:

"Noustuamme satulaan ratsastimme alas lähteelle luomaan vielä kerran katseen Nazarethin naisiin, jotka olivat ehdottomasti kauneimmat, mitä olimme idässä nähneet. Lähestyessämme joukkoa astui Mirjamia kohti yhdeksäntoistavuotias pitkä tyttö, tarjoten hänelle maljan vettä. Hänen liikkeensä olivat suloiset ja kuningatarmaiset. Huudahdimme paikalla, hänen kasvojensa madonna-maisen kauneuden nähdessämme. Whitleyta alkoi äkkiä janottaa ja hän pyysi vettä, joi sen hitaasti, katsoen yli maljan reunain ja kiinnittäen silmänsä hänen suuriin mustiin silmiinsä, jotka katselivat häntä aivan yhtä uteliaasti kuin hän imeä.

Sitten Monerightin tuli jano. Impi antoi sitä hänellekin, ja hän sai siitä osan vahingossa kaatumaan pois, niin että hän saattoi pyytää toisenkin kerran, ja minun luokseni vihdoin tullessaan impi älysi, mitä tämä merkitsi, ja hänen silmänsä olivat täynnään leikillisyyttä, kun hän katsoi minuun. Minä nauroin peittelemättä ja hän purskahti niin iloiseen naurunhelkkeeseen, kuin suinkin mikään maalaistyttö vanhassa Orangekauntissa. Olisin tahtonut saada hänestä kuvan. Madonna, jonka kasvot olisivat tämän kauniin Nazaretin tytön kuva, tuottaisi kauneudellaan ainaista iloa."

Semmoista pötyä sitä on Palestiinasta lasketeltu kautta aikain. Lukekoon Fennimore Cooperia, joka tahtoo nähdä kauneutta intiaaneissa, ja Grimesiä, joka tahtoo nähdä sitä arabialaisissa. Arabialaiset miehet usein ovat hyvännäköisiä, mutta eivät arabialaiset naiset. Voimme kaikki uskoa, että Neitsyt Maria oli kaunis. Ei ole luonnollista ajatella toisin. Mutta johtuuko siitä, että meidän velvollisuutemme on löytää kauneutta Nasaretin nykyisissä naisissa?

Minä lainailen mielelläni Grimesista, hän kun on niin dramaattinen. Ja niin romanttinen. Ja koska hän niin vähän välittää siitä, puhuuko totta vai eikö, kunhan vain peloittaa lukijaa ja herättää hänessä kateutta tai ihailua.

Hän kulki tämän rauhallisen maan kautta toinen käsi alati revolverin kahvalla, toisessa kädessä nenäliina. Milloin hän ei ollut kyyneliin puhkeamisillaan jonkun pyhän paikan vuoksi, oli hän tappamaisillaan jonkun arabialaisen. Hänelle tapahtui Palestiinassa enemmän kummia kuin on koskaan tapahtunut kenellekään matkustajalle täällä tai missään muuallakaan siitä kuin Münckhausen kuoli.

Beit Jinissä, jossa ei kukaan ollut häntä häirinnyt, hän yösydännä ryömi teltastaan ja ampui mustaa, jota hän luuli kalliolla väjyväksi, rikoksellisia tarkoituksia hautovaksi arabialaiseksi. Luoti tappoi suden. Dramaattisesti hän kuvaa — lukijaa säikäyttääkseen, kuten tavallisesti miltä hän juuri ampuessaan näytti:

"Oliko se kuvittelua, vai näinkö liikkuvan esineen kallion pinnalla? Jos se oli mies, niin miksi ei hän kaatanut minua? Hänen olisi ollut niin hyvä osata minun siinä seistessäni mustassa humuksessani valkoisen telttani edessä. Minä jo tunsin, kuin olisi luoti tunkeutunut kurkkuuni, rintaani, aivoihini."

Varomaton olento!

Ratsastaessaan Genesaretia kohti he näkivät kaksi beduunia ja "me tarkastimme pistoolimme ja selvittelimme ne saalissamme mitään virkkamatta", j.n.e. Aina kylmäverinen.

Samariassa hän rynnäköllä valloitti mäen, jolta viskottiin kiviä. Hän ampui miesjoukkoon, joka niitä nakkeli. Hän sanoo:

"*En koskaan laiminlyönyt tilaisuutta*, milloin saatoin arabialaisille näyttää amerikkalaisten ja eurooppalaisten aseitten etevyyttä ja kuinka vaarallista oli hyökätä aseellisen frankin kimppuun. En luule, että tämä luoti jäi ilman opettavaa vaikutustaan."

Beitinissä hän antoi kaikkien arabialaisten muulinajajainsa kokea mielenlaatuun ja sitten:

"Tyydyin vain juhlallisesti vakuuttamaan heille, että jos käskyni vielä toisen kerran laiminlyötäisiin, niin ruoskisin syyllisen perusteellisemmin kuin hän koskaan on uneksिनut mahdolliseksikaan, ja että jollen syyllistä saisi selville, niin ruoskisin heidät kaikki, ensimmäisestä viimeiseen, olipa paikalla kuvernööriä tai ei, vaikka minun täytyisi se itse tehdä."

Täydelleen peloton mies, kuten näkyy.

Hän ratsasti Baniaan linnasta tammilehtoon äkkijyrkkää kalliopolkua täyttä karkua ja hänen hevosensa hyppäsi "kolmekymmentä jalkaa" joka harppauksella. Tarjoudun tuomaan kolmekymmentä luotettavaa miestä todistamaan, että Putnamin kuulu ratsastus Horseneckin luona oli mitätön teko tähän verraten.

Kuulkaapa vaihteeksi, kuinka hän aina teatraalisena — katselee Jerusalemiä, käsi kerrankin, luultavasti huomaamattomuudesta, poissa pistoolin kahvalta.

"Seisoin tiellä, käteni hevosen kaulalla, ja sumeilla silmilläni koetin selvittää niiden pyhain paikkain ulkopiirteitä, jotka jo kauan sitten olin mieleeni juurruttanut, mutta nopeaan virtaavat kyneleet estivät minua. Seuraamme kuuluvat muhammedilaiset palvelijamme, latinalainen munkki, kaksi armenialaista ja yksi juutalainen kaikki katselivat sitä kyyneliä valuvin silmin."

Jos latinalaiset munkit ja arabialaiset itkivät, niin tiedän varmaan hevostenkin itkeneen ja siten kuva on täydellinen.

Mutta tarpeen tullen hän saattoi olla kova kuin timantti. Libanonin laaksossa eräs arabialainen nuorukainen — kristitty, sillä hän nimenomaan selittää, etteivät muhammedilaiset varasta — ryösti häneltä kymmenen mitättömän dollarin arvosta ruutia ja hauleja. Hän antoi sheikin tuomita varkaan ja katseli itse, kun tämä kärsi kauhean raipparangaistuksen. Kuulkaa, miten hän kertoo:

"Hän (Mousa) oli kädenkäänteessä selällään ulvoen, huutaen, kiljuen, mutta hänet kannettiin torille oven eteen, josta saatoimme nähdä toimituksen, ja laskettiin suulle. Yksi mies istui hänen selkäänsä, yksi säärilleen, viimeksimainittu pitäen yläällä hänen jalkojaan, kolmannen iskiessä paljaisiin jalkapohjiin lehmännahkakurbashilla, [Kurbash on julmin ruoska, mitä tunnetaan. Se on raskas kuin lyijy ja taipuisa kuin kumi, tavallisesti noin neljänkymmenen tuuman mittainen ja juuresta päähän päin vähitellen oheneva. Sen iskujen merkit *jäävät moniksi ajoiksi*. — Saman kirjoittajan eräästä toisesta teoksesta.] joka joka sivalluksella vinkui ilmassa. Moreright parka väänteli tuskissaan ja Nama ja Nama toinen (Mousan äiti ja sisar) olivat maassa kasvoillaan kerjäten ja valittaen, milloin syleillen minun, milloin Whitleyn polvia, kun taas veli ulkopuolella värisytti ilmaa vielä äänekkäämillä huudoilla kuin Mousa. Jusefkin tuli ja polvillaan rukoili minulta armoa, ja viho viimein Betunikin — se roisto oli heidän talossaan menettänyt syöttöpussin ja oli samana aamuna kaikkein äänekkäimmin syytellyt — rukoili hauadshia armahtamaan raukkaa."

Mutta hän ei ollut semmoinen mies. Rangaistus "keskeytettiin" *viidennellätoista iskulla*, jotta syytetty sai tunnustaa. Sitten Grimes seuralaisineen ratsasti pois ja jätti koko kristityn perheen *muhammedilaisen sheikin* sakotettavaksi ja niin ankarasti rangaistavaksi kuin tämä hyväksi näki.

"Kun nousin satulaan, pyysi Jusei uudelleen minua puuttumaan asiaan ja armahtamaan heitä, mutta minä loin silmäyksen joukon tummiin kasvoihin enkä sydämessäni löytänyt ainoatakaan säälin pisaraa heitä kohtaan."

Kuvauksensa hän päättää meluisalla leikillisyyden purkauksella, joka muodostaa sangen vaikuttavan vastakohdan äidin ja lasten surulle.

Vielä yksi kappale:

"Sitten jälleen kumarsin pääni. Ei ole häpeä itkeä Palestiinassa. Minä itkin nähdessäni Jerusalemin, minä itkin maatessani Betlehemissä tähtien valossa, minä itkin Galilean siunatuilla rannoilla. Käteni ei vähemmän lujasti pitänyt kiinni ohjaksista, sormeni ei värissyt pistoolini liipasimella ratsastaessani sinisen meren rannalla se oikeassa kädessäni (itkien). Nuo kyyneleet eivät samentaneet silmiäni, eivätkä mitenkään heikontaneet sydäntäni. Sulkekoon, ken mielenliikutustani pilkkaa, tässä tämän niteen, sillä vähänpä hän löytää mielensä mukaista matkustuksistani Pyhässä maassa."

Huomaan, että olen Grimesin kirjasta puhunut kylläkin laajasti. On kuitenkin aivan oikeutettua ja paikallaan puhua siitä, sillä "Vaelluksia Palestiinassa" on edustava kirja — se edustaa kokonaista *luokkaa* Palestiinan kirjoja — ja sen arvostelu on samalla niiden kaikkienkin arvostelua. Ja koska niitä käsittelen kaikin puolin edustavassa teoksessa, olen nähnyt parhaaksi mainita sekä kirjan että sen kirjoittajan keksaistuilla nimillä. Ehkä joka tapauksessa on hienotunteisempaa menetellä niin.

XX LUKU.

Vapahtajan lapsuus — Vakaiden pyhiinvaeltajain sopimattomia ilveitä — Endorin noidan koti — Nain — Tavallinen itämaalainen näky — Piplian vertauskuvat käyvät yhä ymmärrettävämmiksi — Shunemin ihme — "Erämaan vapaa poika" — Nabotin viinämäki — Gideonin voitto — Samaria ja sen kuulu piiritys.

Nasaret on ihmeteltävän mielenkiintoinen, sillä tämä kaupunki tuntuu siltä, kuin olisi se aivan semmoisenaan säilynyt siitä kun Jeesus siitä erosi, ja huomaamattaan hokee matkamies itseksensä kaiken aikaa: "Poika Jeesus on seisonut tällä ovella — leikkinyt tällä kadulla — kosketellut käsillään näitä kiviä — kiipeillyt näillä liituvuorilla." Jokainen, joka taidolla kirjoittaa kirjan Jeesuksen

lapsuudesta, kirjoittaa kirjan, jota nuoret ja vanhat lukevat yhtä vilkkaalla mielenkiinnolla. Päätelen niin siitä, että Nasaret meitä viehätti paljon enemmän kuin mitkään Kapernaumiin ja Galilean mereen liittyvät seikat. Galilean meren ääressä seistessäni en voinut muodostaa muuta kuin epämääräisen, etäisen käsityksen siitä majesteettillisestä Henkilöstä, joka aaltojen harjoilla käveli kuin kovalla maalla ja joka kosketti kuolleihin ja sai heidät nousemaan ylös ja puhumaan. Muistiinpanoistani luin nyt uudella mielenkiinnolla muutamia lukujen päällekirjoituksia, jotka olin koonnut eräästä v. 1621 painetusta apokryfisen Uuden testamentin painoksesta.

"Kristus, jota noitain mykäksi loitsima morsian suutelee, parantaa hänet. Vesi, jolla Kristus-lapsi oli pesty, parantaa spitaalitautisen tytön, joka rupeaa Joosefille ja Marialle palvelijaksi. Spitaalitautinen prinssi paranee samalla tavalla.

"Nuorukainen, joka on noiduttu ja muutettu muuliksi, paranee ihmeen kautta, kun Vapahtaja-lapsukainen nostetaan hänen selkäänsä, ja nai spitaalitaudista parantuneen tytön. Jonka jälkeen läsnä olevat ylistävät Jumalaa.

"16 luku. Kristus ihmeen kautta laajentaa tai supistaa ovia, maitoastioita, seuloja tai laatikoita, joita Joosef, joka ei ole puusepän ammatissaan taitava, ei ole kunnolla tehnyt. Jerusalemin kuningas tilaa Joosefilta valtaistuimen. Joosef tekee sitä kaksi vuotta ja tekee sen kaksi vaaksaa liian lyhyeksi. Kuninkaan vihastuessa hänelle Jeesus lohduttaa häntä — käskee häntä vetämään valtaistuimen toisesta sivusta ja vetää itse toisesta ja valtaistuin saa oikeat suhteet.

"19 luku. Jeesusta syytetään siitä, että hän on nakannut pojan alas huoneen katolta, mutta saa kuolleen pojan ihmeen kautta puhumaan ja todistamaan hänen syyttömyytensä. Jeesus tuo äidilleen vettä, särkee ruukun ja ihmeen kautta kokoo veden viittaansa ja tuo sen kotia. Jonka jälkeen läsnäolevat kiittävät Jumalaa.

"Koulunopettajan oppiin lähetettyä hän ei suostunut tavaamaan, ja kun koulunopettaja aikoi piiskata häntä, niin hänen kätensä kuihtui."

Tässä omituisessa hyljättyjen evankeliumien kirjassa on vielä Pyhän Clemensin kirje korintholaisille, jota neljä- tai viisitoista vuosisataa takaperin käytettiin kirkoissa ja pidettiin oikeana. Tässä kertomuksessa tarumaisesta feeniks-linnusta sanotaan:

"1. Katsokaamme tuota ihmeellistä ylösnousemuksen laatua, joka on nähtävänä itäisissä maissa, toisin sanoen Arabiassa.

"2. Siellä on eräs lintu, jota sanotaan feeniksiksi. Sitä ei ole koskaan muuta kuin yksi erältään ja tämä elää viisitoista vuotta ja kun sen hajoamisen aika lähestyy ja sen täytyy kuolla, tekee se itselleen pesän hajuaineista ja muista ryydeistä, johon se aikansa täytyttyä menee ja kuolee.

"3. Mutta mädätessään sen liha synnyttää erään madon, joka kuolleen linnun mehuilla eläen alkaa muodostaa höyheniä; ja kun se on varttunut täydelliseksi, ottaa se pesän, jossa sen synnyttäjän luut ovat, ja kantaa sen Egyptiin kaupunkiin, jonka nimi on Heliopolis.

"4. Ja lentäen keskipäivällä kaikkien ihmisten nähden laskee sen auringon alttarille ja taas palaa sinne, mistä on tullutkin.

"5. Papit sitten katsovat aikakirjoista ja huomaavat, että se on palannut tarkkaan viidensadan vuoden kuluttua."

Bisnessi on bisnessiä ja täsmällisyys käy yli kaiken, etenkin feenikslintuun nähden.

Ne muutamat luvut, jotka koskevat Vapahtajan lapsuutta, sisältävät monta asiaa, jotka näyttävät joutavanpäiväisiltä ja arvottomilta säilytettäviksi. Suuri osa kirjan jäljellä olevista osista kuitenkin tuntuu hyvältä pyhäältä sanalta. Yksi värsy on, jota ei olisi pitänyt hylätä, koska se niin ilmeisen profeetallisesti tarkoittaa Yhdysvaltain kongressien yleistä menoa:

"199. He käyttäytyvät ylpiästi ja kuin viisaat miehet; ja vaikka he ovat narreja, tahtoisivat he näyttää opettajilta."

Olen kirjoittanut nämä otteet muistoon siten kuin ne ovat eteeni sattuneet. Ranskan ja Italian tuomiokirkkojen keskellä kaikkialla tapaa perimätietoja henkilöistä, joita ei ole raamatussa, ja ihmeistä, joita ei sen lehdillä mainita. Mutta ne ovat kaikki tässä apokryfisessa Uudessa Testamentissa, ja vaikka ne on tuomittu poistettaviksi nykyisestä piipiaistamme, väitetään niiden olleen pätevää evankeliumia kaksi- tai viisitoista vuosisataa takaperin ja yhtä suuressa arvossa kuin mikä muu sana tahansa. Tämä

kirja on luettava ennenkuin käydään noissa ikäarvoisissa katedraaleissa, joihin liittyy niin suuret aarteet pyhää unhotettua perimätietoa.

Nasaretissa pakottivat meidät ottamaan toisen maantienrosvon — toisen voittamattoman arabialaisen suojelijan. Loimme viimeisen silmäyksen kaupunkiin, joka istui mäen rinteessä kiinni kuin valkaistu ampiaisen pesä, ja kahdeksan aikaan aamulla lähdimme matkaan. Laskeusimme maahan ja talutimme hevosiamme alas polkua, joka luullakseni oli aivan yhtä väärä kuin korkkikieru, jonka tiedän olevan aivan yhtä jyrkän kuin sateenkaaren alamäen ja jota luulen pahimmaksi tienpätkäksi, mitä maantiede tuntee, lukuunottamatta erästä Sandwichin saarilla ja ehkä yhtä tai kahta Sierra Nevadan vuoripolkua. Usein täytyi hevosen tällä kapealla polulla punnertaa tarkkaan muodottomalla kiviportaalla ja sitten laskea etujalkansa reunalta alas vähän enemmän kuin puolet omasta korkeudestaan. Tämän kautta sen kuono joutui lähelle maata, häntä taas osoitti jonnekin kohti keskitaivasta, niin että näytti siltä kuin se aikoi seisoa päällään. Hevonen ei tällaisessa asennossa voi näyttää arvokkaalta. Vihdoin päättyi pitkä mäenlasku ja ravuutimme ratsujamme pitkin Esdraelonin suurta lakeutta.

Joku meistä saa luodin lävitseen ennenkuin tämä pyhiinvaellus on päättynyt. Pyhiinvaeltajat lukevat "Vaeltajan elämää" ja se pitää heitä yhtämittäisessä donquixotemaisen sankarimaisuuden mielentilassa. Koko ajan he hypistelevät pistoolinsa perää ja aina silloin tällöin, milloin sitä vähimmin aavistaa, vetäisevät sen esiin ja tähtäilevät näkymättömiä beduiineja tai kiskaisevat puukkonsa ja vihaisesti viiltelevät toisia olemattomia beduiineja. Minä olen kaiken aikaa hengenvaarassa, sillä nämä raivokohtaukset ovat äkillisiä ja epäsäännöllisiä enkä tietysti voi arvata, koska pitäisi tieltä väistyä. Jos minut vielä tapaturmaisesti murhataan pyhiinvaeltajain antautuessa näihin romanttisiin hurjiteluihin, on Grimesiä ehdottomasti pidettävä syyllisenä. Jos pyhiinvaeltajat nimenomaan tähtäisivät jotakuta ja ampuisivat, niin ei siihen olisi mitään sanottavaa — koska sillä miehellä ei olisi mitään hätää. Mutta näitä umpimähkäisiä hyökkäyksiä minä pelkään. En halua enää nähdä muita Esdraelonin kaltaisia paikkoja, joissa maa on lakeata ja hevonen voi nelistää. Ne nostavat pyhiinvaeltajain päähän melodramaattista hölynpölyä. Yht'äkkiä minun hölskyttäessäni tyhjänä auringonpaisteessa ja ajatellessani jos kuinka etäisiä asioita he tulla pyyhkäisevät täyttä laukkaa kuin myrskypilvi kiljuen ja kannustaen näitä vanhoja haavaselkäisiä hevosrännkyjään, kunnes heidän kantapänsä lentävät korkeammalle kuin pää, ja heidän porhaltaessaan sivu lentää ilmaan pikkuinen potaattipyssy revolverikseen, kuuluu säikäyttävä pikku poksahdus ja pienoinen luoti mennä vihkaisee läpi ilman. Alettuani nyt tämän pyhiinvaelluksen aion vaeltaa loppuun saakka, vaikka totta puhuen ainoastaan epätoivoisin urhoollisuus on näihin saakka voinut pitää minua lujana päätöksessäni. En välitä beduiineista — niitä en pelkää, sillä eivät beduiinit sen enempää kuin arabialaisetkaan ole osoittaneet minkäänlaista halua tehdä meille pahaa. Mutta omia tovereitani minä todella pelkään.

Saavuttuamme lakeuden äärimmäiselle reunalle ratsastimme vähän matkaa vastamäkeä ja saavuimme noitaämmästään kuuluun Endoriin. Hänen jälkeläisensä asuvat siellä yhä vielä. Ne olivat villein lauma puolialastomia raakalaisia, mitä tähän saakka olemme kohdanneet. Niitä tulla tuiskui maapesistä ja pakkalaatikon mallisista savitaloistaan, ammottavista luolista kalliopykäläin alta ja maan halkeamista. Viiden minuutin kuluttua ei ollut enää merkkiäkään paikan kolkosta autiudesta ja hiljaisuudesta, vaan hevosten jaloissa taisteli kerjäävä, kirkuva, huutava roskajoukko sulkien tien. "Bakshiish! bakshiish! bakshiish! hauatshi, bakshiish!" Siis taas sama juttu kuin Magdalassakin, täällä uskottomain silmät vain paloivat uhmaa ja vihaa. Väkiluku on parisataa ja viisikymmentä ja enemmän kuin toinen puoli asuu kalliorotkoissa. Lika, rappio ja villiys ovat Endorin erikoisuudet. Emme sano enää sanaakaan Magdalasta emmekä Deburiehista. Endorin on ensi sija. Se on pahempi kuin intialainen sotaleiri. Mäki on karu, kalliainen ja luotaan torjuva. Ei ruohon korttakaan näy ja vain yksi puu. Se on viikunapuu, joka kituen taistelee henkensä puolesta kallioiden keskellä kolkon luolan suulla, jossa luolassa ennen muinen asui se oikea Endorin noita. Tässä luolassa istui, perimätiedon mukaan, kuningas Saul sydänyönä ja tuijotti ja vapisi maan järjessä ja ukkosen jyristessä vuoristossa ja tulen ja savun keskeltä kohosi kuolleen profeetan henki ja ilmestyi hänen eteensä. Saul oli hiipinyt tähän paikkaan pimeässä, armeijansa maataessa, saadakseen tietää, mikä kohtalo häntä huomispäivän taistelussa odotti. Hän palasi sieltä takaisin murtuneella mielellä, kohtaamaan häpeän ja kuoleman.

Lähde pisarteleo kalliosta luolan pimeissä onteloissa, ja meidän oli sangen jano. Endorin asukkaat kuitenkin estivät meitä sinne menemästä. He eivät välitä liasta, eivät ryysyistä, eivät syöpäläisistä, he eivät välitä raakalaistietämättömyydestä eikä villiyydestä, he eivät välitä kohtuullisesta määrästä nälänhätää, mutta he *tahtovat* olla puhtaat ja pyhät jumalansa edessä, olipa hän ken tahansa, ja sen vuoksi heitä pöyristyttää ja he melkein kalpenevat ajatellessaan sitä, että kristityt huulet saastuttaisivat lähteen, jonka veden on määrä juosta heidän pyhiin kurkkuihinsa. Meillä ei ollut mitään kopeata halua loukata edes *heidän* tunteitaan tai astua heidän ennakkoluuloilleen, mutta meiltä oli loppunut vesi jo näin varhain päivällä ja meitä vaivasi polttava jano. Tällöin ja näissä oloissa minä sitten lausuin aforismin, joka on jo tullut kuuluksi. Minä sanoin: "Hätä ei kysy lakia." Me menimme sisään ja joimme.

Pääsimme lopulta erillemme näistä meluavista hylyistä, karistaen niitä päältämme joukoittain ja parittain mäkien poikki jonossa kulkiessamme — vanhukset ensin, sitten lapset, tämän jälkeen nuoret

tytöt. Voimalliset miehet juoksivat rinnallamme penikulman ja jättivät meidät vasta sitten, kun olivat puristaneet meistä viimeisenkin piasterin bakshiishia.

Tunnin kuluttua saavuimme Nainiin, jossa Kristus herätti kuolleista lesken pojan. Nain on Magdala vähässä mitassa. Sen väkiluvusta ei kannata puhua. Sadan askeleen päässä siitä on vanha kalmisto, mikäli minä tiedän. Hautakivet ovat maassa lappeallaan; se on Syyriassa juutalaisten tapa. Moslemit eivät salli heidän kohottaa hautakiviään pystyyn. Moslemiläinen hauta tavallisesti on karkeasti savilaastilla silattu ja kalkilla valkaistu ja sen toisessa päässä on pystykohoke, jossa on kovin kömpelöitä koristekokeiluja. Kaupungeissa usein ei haudata näy ensinkään, korkea, hoikka marmorinen hautakivi, joka on huolellisesti kullattu ja maalattu ja kirjoituksella varustettu, ilmaisee hautauspaikkaa ja tämän päällä on turbaani, joka on siten kaavailtu ja muodosteltu, että se ilmaisee miehen aseman hänen eläissään.

Meille näytettiin vanhan muurin jäännös, jonka sanottiin olevan toinen puoli siitä portista, josta tuolla vuosisatain takana lesken kuollutta poikaa kannettiin Jeesuksen tullessa saattoa vastaan:

Kun hän nyt lähestyi kaupungin porttia, katso, silloin kannettiin ulos kuollutta, äitinsä ainokaista poikaa. Ja äiti oli leski, ja hänen seurassaan kulki paljon kaupungin kansaa.

Ja hänet nähdessään Herra armahti häntä ja sanoi hänelle: "Älä itke".

Ja hän meni ja koski arkkuun; niin kantajat seisahtuivat. Ja hän sanoi: "Nuorukainen, minä sanon sinulle: nouse."

Niin kuollut nousi istualleen ja rupesi puhumaan. Ja hän antoi hänet äidilleen.

Ja heidät kaikki valtasi pelko ja he ylistivät Jumalaa sanoen: "On noussut suuri profeetta meidän keskuuteemme", ja: "Jumala on tullut katsomaan kansaansa."

Pieni moskeija on sillä paikalla, missä perimätiedon mukaan oli lesken asunto. Kaksi tai kolme iäkstä arabialaista istui sen ovella. Menimme sisään, ja pyhiinvaeltajat mursivat näytteitä perusmuureista, vaikka heidän sitä tehdessään täytyi koskettaa rukousmattoja, jopa astuakin niille. Se oli melkein saman arvoista kuin murtaa paloja näiden vanhain arabialaisten sydäimestä. Astuessaan raa'asti saapas jalassa pyhille rukousmatoille — mitä ei kukaan arabialainen tekisi — he tuottivat tuskaa miehille, jotka eivät olleet loukanneet meitä millään tavalla. Kuvitelkaahan, että aseistettu joukko ulkomaalaisia tunkeutuisi Amerikassa johonkin kyläkirkkoon ja murtaisi alttarin kaidepuista muistoesineiksi koristeita ja kiipeisi ylös ja kävelisi raamatulla ja saarnastuolin pehmustuksilla. Mutta onhan asiassa kuitenkin eroa. Toisessa tapauksessa on kysymyksessä meidän uskomme temppelin — toisessa vain pakanatempppelin häväiseminen.

Laskeuduimme jälleen lakeudelle ja pysähdyimme hetkeksi eräälle kaivolle — epäilemättä Abrahamin aikuiselle. Se oli erämaisessa seudussa. Kolme jalkaa korkea, tahoilluista jykevästä lohkareista rakennettu muuri ympäröi sitä, pipliallisten kuvain tapaan. Sen ympärillä osaksi seisoi, osaksi polvistui kameeleja. Oli siinä myös ryhmä somia pieniä aaseja, joista riippui kiinni alastomia tummaihoisia lapsia, ne, jotka eivät mahtuneet pitkin selkää hajareisin istumaan tai hännästä kiskomaan. Ruskeaihoisia, mustasilmäisiä paljasjalkaisia impiä, ryysyihin puettuja, kuparirenkaat käsivarsissaan, korvissaan valekultahelyt, asetteli vesiruukkuaan päälle tai ammensi vettä kaivosta. Vieressä seisoi lammaslama odottamassa, että paimenet täyttäisivät kivikaukalot vedellä ja se pääsisi juomaan — jotka kivikaukalot olivat samoin kuin kaivon kehäkivetkin kuluneet kuopalle ja sileiksi janoisten eläinten satakunnan miespolven aikana hangatessa niitä leuoillaan. Maassa istui ryhmissä maalauksellisia arabialaisia ja juhlallisina kiskoi haikuja pitkävartisista tshibukeistaan. Toisia arabialaisia oli täyttämässä mustia siannahkoja vedellä — kun ne oli hyvin täytetty ja vesi oli pullistanut niiden lyhyet sääret hajalleen, näyttivät ne hukkuneilta ja veden turvottamilta sian ruhoilta. Tässä oli semmoinen mainio itämaalainen taulu, joita tuhansia kertoja olin hienoissa mehevissä teräspiirroksissa ihailnut! Mutta teräspiirroksissa ei ollut autiutta, ei likaa, ei repaleita, ei kirppuja, ei rumia naamoja, ei kipeitä silmiä, ei syöviä kärpäsiä, ei typerää tietämättömyyttä naamoissa, ei haavoja aasien selässä, ei tuntemattomien kielten ilkeätä mongerrusta, ei kamealien löyhkää, eikä minkäänlaista tuntoa siitä, että jos ryhmän alla polttaisi pari tonnia ruutia, niin se suuresti kohentaisi vaikutusta ja antaisi tälle nähtävyydelle todellista mielenkiintoa ja viehätystä, jota aina olisi mieluinen muistella, vaikka eläisi tuhannen vuotta.

Itämaiset nähtävyydet näyttävät parhailta teräspiirroksissa. Minuun ei ainakaan enää vaikuta tuo taulu, joka kuvaa Saban kuningattaren vierailua Salomon luona. Sanon itselleni: te majesteetti olette kyllä hyvän näköinen, mutta jalkanne ovat likaiset ja te löyhkäätte kuin kameeli.

Samalla eräs villi arabialainen, joka kuljetti kameelijonoa, huomasi Fergusonissa vanhan ystävän, ja he juoksivat ja lankesivat toistensa kaulaan ja suutelivat toistensa likaisia parrakkaita naamoja molemmille poskille. Se paikalla selitti erään asian, joka aina oli näyttänyt vain kaukaa etsityltä itämaalaiselta puheenparrelta. Tarkoitan sitä, kun Kristus nuhteli farisealaista tai jotakuta muuta senkaltaista ja muistutti häntä siitä, ettei tämä ollut hänelle antanut "tervehdyssuuteloita". Minusta ei tuntunut luonnolliselta, että miehet suutelisivat toisiaan, mutta nyt minä tiedän, että he sen tekivät. Siihen oli syytäkin. Tapa oli luonnollinen ja paikallaan, koska ihmisten täytyy suudella eikä mies juuri vapaaehtoisesti ja omasta tahdostaan voisi taipua suutelemaan tämän maan naisia. Joka matkustaa, se oppii. Joka päivä nyt vanhat raamatunlauseet, jotka mielestäni ennen olivat aivan merkityksettömät, saavat sisällystä.

Kuljimme vuoren — "Vähän Hermonin" — juuren ympäri, El Fulehin vanhan ristiretkeläislinnan ohi ja saavuimme Shunemiin. Tämä oli sääntilleen toinen Magdala, freskoineen ja kaikkineen. Täällä perimätiedon mukaan profeetta Samuel syntyi ja täällä shunemilainen vaimo kaupungin muurille rakensi profeetta Elishalle pienen majan. Elisha kysyi häneltä, mitä hän tahtoi palkakseen. Tämä oli luonnollinen kysymys, sillä näiden ihmisten tapana on ja oli silloinkin ensin tarjota apuaan ja palveluksiaan ja sitten odottaa ja kerjätä maksua. Elisha tunsu heidät hyvin. Hän ei voinut ymmärtää, että kukaan olisi hänelle rakentanut tämän matalan pienen majan vain vanhan ystävyuden vuoksi ja ilman minkäänlaista itsekästä tarkoitusta. Minusta tuntui ennen kovin epäkohteliaalta, jopa karkealtakin, kun Elisha vaimolta kysyi sitä, mutta nyt se ei enää tunnu siltä ensinkään. Vaimo vastasi, ettei hän tahtonut mitään. Hänen hyvytensä ja epäitsekkyytensä palkaksi profeetta silloin ilahutti hänen sydäntään sillä tiedolla, että hän synnyttäisi pojan. Se oli suuri palkka — mutta vaimo ei olisikaan kiittänyt häntä tyttärestä — tyttäret ovat aina olleet täällä huonossa suosiossa. Poika syntyi, kasvoi, varttui voimalliseksi, kuoli. Elisha Shunemissa herätti hänet jälleen elämään.

Tapasimme täällä sitruunapuulehdon — viileän, varjoisan, täynnään hedelmiä. Olemme taipuvaisia liioittelemaan kauneutta, kun se on harvinaista, mutta minusta tämä lehto tuntui sangen kauniilta. Se oli kaunis. Minä en liioittele. Minun täytyy aina pitää Shunemia kiitollisessa muistossa paikkana, joka soi meille tämän lehväisen varjon pitkän kuuman ratsastuksen jälkeen. Söimme lunshimme, lepäsimme, juttelimme, polttelimme piippua tuntikauden, sitten nousimme hevosen selkään ja jatkoimme matkaa.

Ratsujemme juosta hölskyttäessä Jesreelin lakeutta tapasimme puolentusinaa digger-intiaaneja (beduiineja), joilla oli kädessään hyvin pitkät keihäät ja jotka tepastelivat vanhoilla variksenpelätyshevosillaan ja keihästivät kuviteltuja vihollisia. Kiljuen ja liehutellen ilmassa rääsytään he joka suhteessa käyttäytyivät kuin joukko täydellisiä mielipuolia. Tässä siis vihdoinkin olivat "erämaan villit vapaat pojat kiitäen lakeuden yli kuin tuuli kauniilla arabialaisilla tammoillaan", joista olemme niin paljon lukeneet, joita niin paljon toivotelleet nähdäksemme! Nämä siis olivat nuo "maalaukselliset puvut!" Tämä oli se "uljas näky!" Kuljeskelevia ryysyläisiä — joutavia kerskureita — "arabialaiset tammot" kyhmyselkäisiä ja pitkäkaulaisia kuin iktyosaurus museossa ja kyttyräselkäisiä ja kulmikkaita kuin dromedaarit! Ei tarvitse kuin vilkaista erämaan poikaan, jotta hän mielessämme ainaseksi menettäisi kaiken romanttisuutensa — eikä muuta kuin nähdä hänen hevosensa toivoakseen säälistä, että se vapautettaisiin valjaistaan ja saisi hajota kappaleiksi.

Saavuimme kohdakkoin eräälle kukkulalle, jolla oli raunioiksi sortunut vanha kaupunki, ja oli tämä kaupunki muinoinen Jesreel.

Samarian kuningas Ahab (hänen kuningaskuntansa oli sen aikuisiksi sangen laaja, lähes puolet Rhodoksen saaren alasta) asui Jesreelin kaupungissa, joka oli hänen pääkaupunkinsa. Lähellä häntä asui Nabot niminen mies, jolla oli viinamäki. Kuningas pyysi sitä häneltä, ja kun hän ei tahtonut antaa, tarjoutui kuningas ostamaan sen. Mutta Nabot ei suostunut myymäänkään. Niihin aikoihin pidettiin miltei rikoksena luopua perinnöstään millään hinnalla — ja vaikka mies olisikin siitä luopunut, olisi se palannut hänelle tai hänen perillisilleen takaisin seuraavana riemujuhlavuotena. Tämä kaikessa kuninkuudessaan pilattu lapsi lähti silloin ja laskeutui vuoteelleen kasvot seinää kohti ja pahoitteli sitä katkerasti. Kuningatar, joka oli huonomaineinen aikalaistensa kesken ja jonka nimi on vielä meidänkin aikoinamme häväistys ja moite, tuli sisään ja kysyi, mitä hän suri, ja kuningas kertoi. Jesebel sanoi, että hän kykeni sen viinitarhan hankkimaan, ja lähti ja kuninkaan nimessä kirjoitti väärinä kirjeitä ylimyksille ja viisaille ja käski heitä julistamaan paaston ja asettamaan Nabotin korkealle kansan eteen ja hankkimaan kaksi todistajaa vannomaan, että hän oli pilkanut Jumalaa. He tekivät näin ja kansa kivitti syytetyn kaupungin muurin luona, johon hän kuoli. Sitten Jesebel tuli ja kertoi kuninkaalle ja sanoi: Katso, Nabotia ei ole enää — nouse ja ota viinamäki. Ahab otti silloin viinamäen ja meni siihen omistaakseen sen. Mutta profeetta Elija tuli sinne hänen luokseen ja ilmoitti hänelle hänen kohtalonsa ja Jesebelin kohtalon. Ja sanoi, että siinä paikassa, jossa koirat nuolivat Nabotin veren, nuolisivat ne hänenkin verensä — ja hän sanoi myös, että koirat söisivät Jesebelin Jesreelin muurin luona. Kuningas sitten tappelussa kaatui, ja kun hänen vaununsa pyörät pestiin Samarian allikossa, nuolivat koirat veren. Myöhemmin Jehu, joka oli Israelin kuningas, marssi Jesreeliä vastaan erään profeetan käskystä ja toimitti yhden noista vakuuttavista kurituksista, jotka sen ajan ihmisten kesken olivat niin yleisiä: hän

tappoi monta kuningasta ja paljon heidän alamaisiaan, ja kun hän tuli tänne, näki hän Jesebelin, joka maalattuna ja hienosti puettuna katsoi ulos ikkunasta, ja hän käski, että nainen heitettäisiin alas hänen luokseen. Eräs palvelija teki niin ja Jehun hevonen tallasi hänet jalkainsa alle. Sitten Jehu meni sisään ja istui aterialle ja vähän ajan kuluttua sanoi: Menkää ja haudatkaa se kirottu nainen, sillä hän on kuninkaan tytär. Säälin henki kuitenkin tuli liian myöhään, sillä ennustus oli jo toteutunut — koirat olivat syöneet hänet, "eikä hänestä enää löydetty kuin kallo ja jalat ja molemmat kädet."

Ahab, vanha kuningas, oli jättänyt jälkeensä turvattoman perheen ja Jehu tappoi orpopoikia seitsemänkymmentä. Sitten hän tappoi kaikki perheen sukulaiset ja opettajat ja palvelijat ja ystävät ja lepäsi töittensä päälle, kunnes oli tullut lähelle Samariaa, jossa hän kohtasi neljäkymmentäkaksi henkeä ja kysyi heiltä, keitä he olivat. He sanoivat olevansa Juudan kuninkaan veljiä. Hän tappoi heidät. Tultuaan Samariaan hän sanoi tahtovansa näyttää, kuinka innokas hän oli Herran puolesta. Hän kokosi yhteen kaikki papit ja asukkaat, jotka palvelivat Baalia, väittäen aikovansa kääntyä siihen uskoon ja toimittaa suuren uhrin. Ja kun ne oli kaikki suljettu paikkaan, jossa eivät voineet puolustaa itseään, surmautti hän heidät kaikki. Sitten Jehu, Herran hyvä palvelija, taas lepäsi töistään.

Palasimme laaksoon ja ratsastimme Ain Jeludin lähteelle. Sitä tavallisesti sanotaan Jesreelin lähteeksi. Se on allikko, satakuntaa jalkaa ristiin ja neljää jalkaa syvä, ja sisäkaltevan kallioriuatan alta vuotaa siihen vesivirta. Se sijaitsee suuren erämaan keskellä. Tähän Gideon ennen muinoin pystytti leirinsä. Shunemin takana ovat "midianilaiset, amalekilaiset ja Idän lapset", joita oli "niin paljon kuin heinäsiirkoja. Sekä he että heidän kameelinsa olivat lukemattomat, niiden paljous oli kuin hiekkajyvästen meren rannalla." Joka merkitsee, että heitä oli satakolmekymmentäviisituhatta miestä ja että heidän kuljetusneuvonsa olivat sen mukaiset.

Gideon vain kolmensadan miehen voimalla yllätti heidät yöllä ja seisoivat vieressä ja katseli, kun he teurastivat toisensa, kunnes satakaksikymmentätuhatta makasi kentällä kuolleena.

Leiriydyimme Jeniniin yöksi ja nousimme ja lähdimme jälleen liikkeelle yhden aikaan aamulla. Aamun valjetessa kuljimme sen paikan ohi, jossa luotettavimman muistotiedon mukaan on se kaivo, johon veljet heittivät Joosefin, ja puolenpäivän aikaan, kuljettuamme monen vuorenkukkulan poikki, joilla kasvoi viikuna- ja öljypuulehtoja ja joille Välimeri näkyi neljänkymmenen mailin päässä, ja sivuutettuamme monta vanhaa piipiallista kaupunkia, joiden asukkaat vihaisesti mulkoilivat kristittyä kulkuettamme ja ilmeisestikin olivat halukkaat kivittämään meitä, tulimme omituisesti pengermöidyille rumille mäille, jotka ilmaisivat meidän vihdoinkin tulleen Galileasta Samariaan.

Kiipesimme korkealle vaaralle käydäksemme Samarian kaupungissa, josta ehkä oli kotoisin Jaakobin lähteellä Kristuksen kanssa keskustellut vaimo ja josta epäilemättä myös oli tuo kuuluisa hyvä samarialainen. Herodes Suuren mainitaan tehneen tästä paikasta komean kaupungin ja monet tutkijat huomauttavat kahdenkymmenen jalan mittaisten ja kahden vahvuisten karkeitten kalkkikivipylväitten, joita on täällä paljon ja joista melkein kokonaan puuttuu muodon ja koristelun rakennustaiteellinen sulo, todistavan tätä. Vanhassa Kreikassa niitä ei olisi pidetty kauniina.

Tämän leirin asukkaat ovat erikoisen ilkeitä. Päivä tai pari takaperin ne kivittivät kahta meikäläistä pyhiinvaeltajajoukkiota, jotka olivat tämän rettelön aikaan saaneet revolvereitaan näyttämällä, vaikkeivät aikoneetkaan niitä käyttää — Kaukaisessa Lännessä tuota pidetään "sysmangin" puutteena ja epäilemättä sitä olisi pidettävä älyttömyytenä missä tahansa. Kun mies meidän uusissa territorioissamme laskee kätensä aseelle, tietää hän myös, että hänen tulee sitä käyttää. Hänen tulee käyttää sitä heti paikalla, muutoin hän voi olla varma siitä, että toinen ampuu hänet siihen paikkaan. Nuo pyhiinvaeltajat olivat tutkineet Grimesiä.

Samariassa meillä ei ollut muuta tehtävää kuin ostaa kourittain vanhoja roomalaisia rahoja, jotka maksoivat markan tusina, ja katsella erästä ristiretkeläisten sortunutta kirkkoa ja siinä olevaa holvia, jossa ennen oli ollut Johannes Kastajan maalliset jäännökset. Nämä pyhät jäännökset siirrettiin jo aikoja sitten Genovaan.

Samarian täytyi kerran, Elishan aikoina, kestää tuhoisa piiritys Syyrian kuninkaan sitä ahdistassa. Ruokatavarat nousivat niin suunnattomasti, että aasin päästä maksettiin kahdeksankymmentä hopearahaa ja kyyhkyn lantaa ostettiin ruoaksi.

Tuosta ankarasta ajasta kerrotaan eräs kohta, joka antaa sangen hyvän käsityksen näiden sortuvien muurien sisäpuolella silloin vallinneesta hädästä. Kun kuningas eräänä päivänä käveli varustuksilla, "huusi eräs vaimo ja sanoi: 'Auta, minun herrani, oi kuningas!' Ja kuningas sanoi: 'Mikä sinua vaivaa?' ja nainen vastasi: 'Tämä vaimo sanoi minulle: Anna poikasi, että syömme hänet tänään, ja minun poikani syömme huomenna. Me siis keitimme poikani ja söimme hänet. Ja minä sanoin hänelle seuraavana päivänä: Anna poikasi, että nyt söisimme hänet; mutta hän oli piilottanut poikansa'."

Profeetta Elisha sanoi, että neljänkolmatta tunnin kuluessa elintarpeiden hinnat alenisivat melkein

olemattomiksi, ja niin kävikin. Syyrialainen armeija purki leirinsä ja pakeni syystä tai toisesta, nälänhätä tuli ulkoapäin autetuksi ja monikin kyyhkyn lannan ja aasinlihan keho keinottelija teki vararikon.

Olimme iloiset, kun pääsimme lähtemään tästä kuumasta ja pölyisestä vanhasta kylästä ja saatoimme jatkaa matkaa. Kahden aikaan pysähdyimme vanhaan Sikemiin syödäksemme lunshimme ja levätäksemme. Se on Gerisimin ja Ebalin, kahden historiallisen vuoren välillä, joilta muinoin lakikirjat, kiroukset ja siunaukset korkeudesta luettiin alla olevalle juutalaisväelle.

XXI LUKU.

Omituinen entisyyden jäännös — Maailman vanhin "ensimmäinen perhe"
— Vanhin käsikirjoitus — Joosefin oikea hauta — Jaakobin kaivo —
Shiloh — Leiriytyneinä arabialaisten keralla — Jaakobin tikapuut —
Lisää autioita maita — Ramah, Beroth, Samuelin hauta, Beiran lähde
— Kärsimättömyyttä — Lähestyessämme Jerusalemiä — Pyhä kaupunki
näkyvissä — Erottelemme sen tärkeimpiä rakennuksia ja paikkoja —
Majautuneina pyhään muurien sisäpuolelle.

Se kapea rotkolaakso, jossa Nablus eli Sikem on, on hyvin viljelty, ja maaperä on erinomaisen musta ja viljava. Vettä on runsaasti ja sen rehevä kasvullisuus vaikuttaa vielä voimallisemmin vastakohdan vuoksi, jona se on molemmilla puolilla kohoaville karuille kukkuloille. Yksi näistä kukkuloista on vanha Siunausten vuori, toinen Kirouksien vuori. Ja viisaat ihmiset, jotka tutkivat ennustuksien toteutumista, luulevat tässä näkevänsä tämänkaltaisen ihmeen — että nimittäin Siunausten vuori on omituisen hedelmällinen ja se toinen omituisen hedelmätön. Me emme kuitenkaan voineet huomata, että niiden välillä siinä suhteessa oli suurtakaan eroa.

Sikem on kuulu siitäkin, että se oli yksi patriarkka Jaakobin asuinpaikkoja ja niiden heimojen keskustoja, jotka erosivat israelilaisista veljistään ja tunnustivat oppeja, jotka eivät käyneet yhteen juutalaisten alkuperäisen uskonnon kanssa. Tuhansia vuosia on tämä heimo asunut Sikemissä ankaran "tabun" alaisena ja karttaen kauppaa tai muuta yhteyttä muitten ihmisten kanssa, kuuluivatpa nämä mihin uskontoon tai kansallisuuteen tahansa. Moneen sukupolveen ei heitä ole ollut kaiken kaikkiaan muuta kuin sadasta pariinsataan henkeen, mutta yhä he vain pitävät kiinni vanhasta uskostaan ja noudattavat vanhoja menojaan ja tapojaan. Puhukaa sitten vanhoista suvuistanne! Ruhtinaat ja ylimykset ylpeilevät sukujuuristaan, joita voidaan seurata joku satakunta vuotta taapäin. Mitä se merkitsee näiden muutamain Sikemin sukujen rinnalla, jotka voivat ilman ainoatakaan hyppäystä luetella esi-isänsä taapäin tuhansia vuosia — suoraan taapäin niin etäiseen aikaan, että semmoisen maan lapset, jossa jo kahden vuosisadan takaista aikaa pidetään vanhana, aivan hämmästyvät ja käyvät päästään pyörälle yrittäessään sitä käsittää! Tässä teille on ikäarvoisuutta — tässä "sukua" — tässä jaloa rotua, josta kannattaa puhua. Tämä surkea, ylpeä jäännös ennen mahtavasta yhdyskunnasta pysyttäytyy yhä vieläkin kaikesta maailmasta erillään. He elävät yhä samoin kuin elivät heidän esi-isänsä, työskentelevät samoin kuin heidän esi-isänsä työskentelivät, ajattelevat samoin kuin he, tuntevat kuin he, palvelevat Jumalaa samassa paikassa, samat maanpaikat ympärillään ja samalla omituisella patriarkallisella tavalla kuin heidän esivanhempansa enemmän kuin kolmekymmentä vuosisataa takaperin. Yllätin itseni siinä kun töllistelin jotakuta tämän kumman rodun kuljeskelevaa vesaa lumouksen tenhoamana, melkein samalla tavalla kuin katselisi elävää mastodonia tai megatheriumia, joka on elänyt luomisen harmaan aamuvalkeaman aikana ja nähnyt sen salaperäisen maailman ihmeet, joka eli ennen vedenpaisumusta.

Tämän omituisen yhteiskunnan pyhissä arkistoissa säilytetään huolellisesti käsikirjoitusjäljennöstä juutalaisten vanhasta laista ja tätä väitetään vanhimmaksi asiakirjaksi, mitä on maan päällä. Se on pergamentille kirjoitettu ja on neljää tai viittätuhatta vuotta vanha. Mahdoton saada bakshiishitta nähdäkseen. Sen maine on näinä viime aikoina jonkun verran himmennyt monen monen Palestiinaa kuvailevan matkustajan lausuttua mielestään oikeutettuja epäilyksiä sen alkuperäisyydestä.

Joosua antoi Sikemissä Israelin lapsille viimeisen säädöksensä ja samaan aikaan hautasi sinne tammen alle arvokkaan aarteen. Taikauskaiset samarialaiset eivät ole milloinkaan uskaltaneet sitä etsiä. He luulevat julmain, ihmiselle näkymättömäin henkien sitä vartioivan.

Puolentoista mailin päässä Sikemistä levähdimme Ebal vuoren juurella pienen nelikulmaisen alan

kohdalla, jota piiritti soma valkaistu muuri. Tämän suljetun paikan toisessa päässä on muhammedilaisten tapaan rakennettu hauta. Se on Joosefin hauta. Ei mikään tosiasia ole paremmin todettu.

Kuolemaisillaan ollessaan Joosef ennusti Israelin lasten Egyptistä lähdön, joka neljäsataa vuotta myöhemmin tapahtui. Samalla hän kansaltaan vaati valan, että he Kanaanin maahan lähtiessään ottaisivat kanssaan hänen luunsa ja hautaisivat ne hänen isänsä vanhaan perintö maahan. Vala pidettiin.

"Ja Joosefin luut, jotka Israelin lapset toivat Egyptistä, he hautasivat Sikemiin palstaan, jonka Jaakob osti Sikemin pojilta Hamorin pojilta sadalla hopearahalla."

Harvaa hautaa maan päällä kunnioittavat niin monet eri uskontoa tunnustavat rodut ja ihmiset kuin tätä Joosefin hautaa. "Sitä pitävät yhtä suuressa kunniaassa samarialaiset ja juutalaiset, moslemit ja kristityt, ja kaikki he käyvät sille hartauttaan osoittamassa. Se on kaikille sen Joosefin hauta, joka oli niin nöyrä poika, rakastava, anteeksi antava veli, siveä ihminen, viisas ruhtinas ja hallitsija. Egypti koki hänen vaikutuksensa — maailma hänen historiansa."

Tässä samassa maakappaleessa, jonka Jaakob osti Hamorin pojilta sadalla hopearahalla, on Jaakobin kuulu kaivo. Se on hakattu kovaan kallioon ja se on kolmea jalkaa ristiin ja yhdeksääkymmentä jalkaa syvä. Tällä vaatimattomalla syvennyksellä, jonka ohi helposti saattaisi kulkea sitä huomaamattakaan, on nimi, jonka lapsetkin ja talonpojat tuntevat mitä etäisimmissä maissa. Se on kuulumpi kuin Parthenon, vanhempi pyramidejakin.

Tämän kaivon vieressä Jeesus istui ja keskusteli tuohon omituiseen, vanhanaikaiseen, jo mainitsemaani samarialaiseen yhteiskuntaan kuuluvan vaimon kanssa ja puhui hänelle elämän salaperäisestä vedestä. Samoin kuin vanhain englantilaisten ylimysten jälkeläiset yhä rakkaassa, muistossa säilyttävät milloin minkin esi-isänsä seurustelua kuninkaan kanssa kolmesataa vuotta takaperin, samoin samarialaisen vaimon jälkeläiset Sikemissä epäilemättä yhä anteeksiannettavalla turhamaisuudella kertovat tästä esivanhempansa keskustelusta joku vähä aikaa takaperin kristittyjen Messiaksen kanssa. Ei ole luultavaa, että he tämänkaltaista kunniaa pitävät halpana. Samarialaiset ovat ihmisiä ja ihmisille ominaista on, että he aina muistavat seurustelunsa kuuluisuuksien kanssa.

Perheensä kunnian häväisemisestä Jaakobin pojat kerran surmasivat kaikki Sikemin asukkaat.

Lähdimme Jaakobin kaivolta ja teimme taivalta kahdeksaan illalla, vaikka verraten hitaasti, sillä olimme olleet satulassa yhdeksäntoista tuntia ja hevoset olivat julmasti väsyneet. Kuljimme niin kauas edelle teltoista, että meidän täytyi leiriytyä arabialaiseen kylään ja nukkua maassa. Olisimme tosin päässeet suurimpaan taloon nukkumaan, mutta sillä oli pienet haittansa: siinä asui ennestään paljon syöpäläisiä, permannolla oli lantaa, se ei missään suhteessa ollut puhdas ja makuuhuoneessa oli vuohiperhe ja arkihuoneessa kaksi aasia. Ulkopuolella ei ollut minkäänlaisia haittoja, paitsi että tummia, repaleisia, totisina töllisteleviä kyläläisiä molempaa sukupuolta ja kaiken ikäisiä asettui joka puolelle ympärillemme kyykkimään ja puhui meistä ja arvosteli meitä meluavasti puoliyöhön saakka. Melusta emme välittäneet, kun olimme uupuneet, mutta epäilemättä lukija tietää, että on melkein mahdoton saada unen päästä kiinni, kun tietää ihmisten katselevan. Kymmenen aikaan kävimme levolle ja nousimme jälleen kahden aikaan ja lähdimme uudelleen liikkeelle. Näin vainoavat ihmisiä dragomaanit, joiden ainoa päämäärä tässä elämässä on päästä toinen toisensa edelle.

Aamun valjetessa kuljimme Shilohin ohi, jossa liiton-arkki oli kolmesataa vuotta ja jonka portilla hyvä Eli vanhus kaatui maahan ja "katkaisi kaulansa" taistelusta tulleen tuimasti ratsastaneen airuen hänelle kertoessa hänen kansansa häviöstä, hänen poikainsa kuolemasta ja ennen kaikkea vanhan arkin menetyksestä, israelin ylpeyden, toivon ja turvan, jonka sen esi-isät olivat tuoneet kerallaan Egyptistä. Ei ole ihmettelemistä, että hän semmoisissa olosuhteissa kaatui maahan ja katkaisi kaulansa. Mutta Shiloh ei meitä lumonnut. Meidän vilumme oli niin ankara, että vain liikunto saattoi tuottaa lohdutusta, ja meidän oli niin uni, että tuskin pysyimme pystyssä.

Jonkun ajan kuluttua saavuimme muodottomalle rauniokasalle, jota vielä sanotaan Beteliksi. Täällä Jaakob nukkui ja näki kauniin unensa, kuinka enkelit liitelivät edestakaisin maasta pilviin ulottuvia portaita, ja taivaan avoimista porteista näki vilaukselta heidän siunatut asuntonsa.

Pyhiinvaeltajat ottivat, mitä pyhistä raunioista oli jäänyt, kiiruhtivat sitten kohti ristiretkemme päämäärää, pyhää Jerusalemiä.

Kuta kauemmin teimme taivalta, sitä polttavammaksi tuli aurinko, sitä kivisemmäksi ja paljaammaksi, luotaan torjuvammaksi ja kurjemmaksi maisema. Tässä maailman osassa ei olisi voinut olla enemmän kiviä ylt'yleensä hajallaan, vaikka kullakin kymmenen neliöjalan maa-alalla olisi toiminut oma kivenhakkuuverstaansa monta ihmisikää. Tuskin missään näkyi puuta tai pensasta. Yksin öljypuu ja

kaktuskin, nuo arvottoman maan ensi ystävät, olivat melkein kokonaan hylänneet tämän maan. Ei ole toista maisemaa, joka olisi silmälle väsyttävämpi kuin Jerusalemin ulkoääriä ympäröivä. Ainoa ero teiden ja muun maan välillä on se, että tiellä on vielä enemmän kiviä kuin niitä paartavalla maalla.

Kuljimme Raman ja Berotin ohi ja näimme oikealla puolella korkealla vallitsevalla mäellä profeetta Samuelin haudan. Jerusalemia ei vain alkanut näkyä. Kiiruhdimme edelleen kärsimättöminä. Hetkisen viivähdimme Beiran vanhalla lähteellä, mutta sen kivet, joihin janoiset, jo vuosisatoja sitten kuolleet eläimet olivat leuoillaan kuluttaneet syviä koloja, eivät tarjonneet meille mielenkiintoa — me kaihosimme Jerusalemia. Karautimme ylös mäen toisensa jälkeen ja tavallisesti aloimme kurkottaa kaulaamme jo minuutteja ennen kuin olimme mäen päälle päässeet mutta aina seurasi pettymys — takana yhä toisia tuhmia mäkiä — yhä lisää, aaltoilevaa maata — eikä vain Pyhää kaupunkia.

Vihdoin päiväsydämen seuduilla alkoi tien kahden puolen olla vanhoja muurinpätkiä ja hajoavia holvikaaria — ponnistelimme vielä yhden mäen päälle, ja joka pyhiinvaeltaja ja jokainen syntinen lennätti hattunsa korkealle! Jerusalem!

Muistelmiinsa vaipuneena iäisellä kukkulallaan, valkoisena, kupukattoisena, vankkana, yhteen tungettuna ja muurien korkeitten harmaitten vanteitten ympäröimänä ikäarvoinen kaupunki loisti auringonpaisteessa. Niin pieni! Niin, se ei ollut suurempi amerikkalaista nelituhantista kaupunkia eikä laajempi tavallista Syyrian kaupunkia, jossa on kolmekymmentätuhatta asukasta. Jerusalemin asukasluku on vain neljätoistatuhatta.

Laskeusimme satulasta ja katselimme, kymmenkuntaakaan lausetta puhumatta, välissä olevan laakson poikki tunnin tai enemmänkin ja panimme merkille semmoisia huomattavia kaupungin kohtia, jotka ovat kuvista joka miehelle tuttuja koulusta pitäen hamaan kuolemaan. Tunsimme Hippikoksen tornin, Omarin moskeijan, Damaskon portin, Öljymäen, Josafatin laakson, Daavidin tornin ja Getsemanen puutarhan — ja näistä maanmerkeistä lähtien saatoimme osapuilleen arvata monen toisen paikan, joita emme voineet nähdä.

Totean tässä sen huomattavan, vaikkei suinkaan häpeäksi luettavan tosiasian, etteivät edes meidän pyhiinvaeltajamme itkeneet. En luule joukossamme olleen ainoatakaan henkeä, jonka mielessä eivät olisi kuohuneet ne ajatukset ja kuvat ja muistot, joita edessämme olevan ikäarvoisen kaupungin suuri historia herätti, mutta silti ei kuulunut heidän keskuudestaan ensinkään "niiden ääntä, jotka itkivät".

Ei ollut mitään aihetta kyyneliin. Kyynelet olisivat olleet pois paikaltaan. Ne ajatukset, joita Jerusalem synnyttää, ovat täynnään runoutta, ylevyyttä ja ennen kaikkea arvontuntoa. Tällaisille ajatuksille eivät lasten kamarin mielenliikutukset ole sovelias ilmaisu.

Heti puolenpäivän jälkeen ratsastimme näille kapeille ja väärille kaduille vanhasta ja kuulusta Damaskon portista, ja nyt olen koettanut tuntikausia alkaa ymmärtää, että todella olen siinä kuulussa vanhassa kaupungissa, jossa Salomo eli, jossa Abraham seurusteli Jumaluuden kanssa ja jossa vielä on pystyssä ristiinnaulitsemisen nähneitä seiniä.

XXII LUKU.

"Koko maailman ilo" — Kuvaus Jerusalemistä — Pyhän haudan kirkko — Voitelemisen kivi — Jeesuksen hauta — Nikodemuksen ja Arimatian Joosefin haudat — Ilmestyksen paikat — Ne kolme ristiä löydetään — Legenda — Munkkien pieniä petoksia — Ruoskimisen pylväs — Erään pyhänjäännöksen paikka — Gottfriedin miekka — "Kristuksen siteet" — "Maailman keskusta" — Tomu, josta Aatami luotiin — Aatamin hauta — Sotamies-marttyyri — Kuparilevy, joka oli ristiin kiinnitetty — Hyvä Pyhä Helena — Paikka, jossa vaatteet jaettiin — Pyhä Dimas, katuva varas — Keisari Maksimilian vainajan lahja — Luola, josta ristit löydettiin ja naulat ja orjantappurakruunu — Pilkkaamisen kappeli — Melkisedekin hauta — Kahden kuuluisan ristiretkeläisen haudat — Ristiinnaulitsemisen paikka.

Ripeä kävelijä voisi mennä Jerusalemin muurien ulkopuolelle ja tunnissa astua kaupungin ympäri. En tiedä, miten muuten voisin tehdä ymmärrettäväksi, kuinka pieni se on. Kaupungin ulkomuoto on omituinen. Se on lukemattomista pienistä kupukatoista nyppyläinen kuin vankilan ovi niitinkannoista. Jokaisessa talossa on yhdestä puoleentusinaan näitä valkeiksi silatuita leveitä ja matalia kivisiä kupuja, toiset laa'an katon keskellä, toiset ryhmän muodostaen. Ja kun siitä syystä joltain korkealta paikalta katselee tuota täyttä talonujakkaa (talot ovat niin taajaan yhteensulotut, ettei katuja huomaa ensinkään, vaan kaupunki näyttää yhdeltä kappaleelta), näkee katsoja Konstantinopolin jälkeen

maailman nyppyläisimmän kaupungin. Näyttää siltä kuin olisi se keskustasta laitoihin saakka katettu kumotuilla liemikupeilla. Tämän näköalan yksitoikkoisuutta keskeyttävät vain Omarin moskeija, Hippikoksen torni ja yksi tai pari muuta rakennusta, jotka kohoavat muita vallitsevammiksi.

Talot tavallisesti ovat kahdenkertaiset, vankasti muuratut, päältä kalkilla valkaistut tai rapatut ja joka akkunan edessä on puinen sälehäkki. Jerusalemlaisen kadun voisi helposti jäljentää siten, että amerikkalaisen kadun kahden puolen joka akkunan eteen kiinnittäisi kumotun kanahäkin.

Kadut ovat karkeasti ja huonosti kivillä lasketut ja ne ovat kohtuullisen mutkikkaat — siihen määrään, että joka katu näyttää kaiken aikaa kapenevan ja päättyvän satasen askelta pyhiinvaeltajan edessä niin kauan kuin häntä huvittaa kävellä sitä pitkin. Monenkin talon alakerroksen yläreunasta pistää ulos hyvin kapea suojakatto, jonka alla ei ole ensinkään tukia, ja minä olen usein nähnyt toisilleen naukuvain kissain hyppäävän kadun poikki suojakaton toiselle ja kissat olisivat voineet hypätä kahta vertaa pitemmänkin matkan ylenmäärin voimiaan rasittamatta. Mainitsen tämän seikan antaakseni paremman käsityksen katujen kapeudesta. Kun kerran kissa voi hypätä näiden katujen poikki vähääkään vaivaamatta itseään, on tuskin tarvetta sanoa, että semmoiset kadut ovat vaunuille liian kapeat. Semmoisilla ajoneuvoilla ei Pyhässä kaupungissa kuljeta.

Jerusalemin väestö on koottu moslemeista, juutalaisista, kreikkalaisista, latinalaisista, armeenialaisista, syyrialaisista, kopteista, abyssinialaisista, kreikkalaiskatolilaisista ja kourallisesta protestantteja. Satakunta vain asuu tästä viimeksimainitusta uskontokunnasta nykyään kristinuskon syntymäseudussa. Niin monta kansallisuutta sisältyy tähän lukuun, niin monta kieltä ne puhuvat, että niitä on mahdoton luetellakaan. Minusta näyttää, että kaikki maailman rodut ja värit ja kielet varmaankin mahtavat olla edustettuina niiden neljäntoistatuhannen hengen joukossa, jotka Jerusalemissa asuvat. Ryysyjä, kurjuutta, köyhyyttä ja likaa, noita merkkejä ja symboleja, jotka ilmaisevat puolikuun vallan varmemmin kuin puolikuu itse, niitä on tulvanaan. Spitaalitaudit, rammot, sokeat ja tylsämieliset käyvät joka puolella kimppuumme, ja he näyttävät tuntevan vain yhden sanan yhdestä kielestä — tuon iankaikkisen "bakshiishin". Kun näkee näiden muotopuolien, rujojen, sairaitten ihmisten suuret laumat tunkeilemassa pyhillä paikoilla ja sulkemassa kaikki ovet, tekisi mieli otaksua vanhain aikain palanneen takaisin ja Herran enkeliä jälleen odotettavan sekoittamaan Betesdan vettä. Jerusalem on surullinen, kolkko, eloton. Minä en tahtoisi asua täällä.

Luonnollisesti matkailija ensimmäiseksi menee Pyhälle haudalle. Se on aivan kaupungin sisässä, lähellä läntistä porttia. Se ja ristiinnaulitsemisen paikka ja todella kaikki muutkin paikat, jotka läheisesti liittyvät tähän valtavaan tapaukseen, on kekseliäästi koottu yhteen, niin että ne on voitu kattaa yhdellä katolla — Pyhän haudan kirkon katolla.

Astuessamme rakennukseen, läpi tavanmukaisen kerjäläisjoukon, näemme vasemmalla puolella muutamia turkkilaisia vartijoita — sillä eri uskontokuntiin kuuluvat kristityt tekisivät toran ja tappelisivatkin keskenään tässä pyhässä paikassa, jos se sallittaisiin. Edessämme on marmorilaatta, joka peittää voitelukiveä, sitä kiveä, jolle Vapahtajan ruumis laskettiin hautausta varten hoidettavaksi. Oli pakko täten peittää oikea kivi, että se säilyisi hävitykseltä. Pyhiinvaeltajat olivat liian ahnaita hakkaamaan siitä paloja, viedäkseen ne muistona kotiinsa. Lähellä on kehän muotoinen kaide sen paikan ympärillä, jossa Neitsyt seiso, kun Jumalan ruumis "öljyttiin".

Suureen rotundaan astuessamme seisomme kristikunnan pyhimmän paikan — Jeesuksen haudan edessä. Se on kirkon keskustassa, aivan suuren kuvun alla. Se on suljettu keltaisesta ja valkoisesta kivistä tehtyyn, vapaasti sommiteltuun pieneen temppeliin. Tässä pienessä temppelissä on osa siitä samasta kivistä, joka vieritettiin pois haudan ovelta ja jolle enkeli istui Marian tullessa sinne "varhain aamun koittaessa". Matalaan kumartaen astuimme holviin — itse hautaan. Sen mitat ovat vain kuusi ja seitsemän jalkaa, ja kivivuode, jolla kuollut Vapahtaja makasi, ulottuu kammion päästä päähän ja täyttää puolen sen leveydestä. Se on peitetty marmorilevyllä, jota pyhiinvaeltajain huulet ovat paljon kuluttaneet. Tämä levy on nykyään alttarina. Sen yläpuolella riippuu viitisenkymmentä kulta- ja hopealamppua, jotka alati palavat, ja muutoin paikka on täynnään kaikenlaista vastenmielistä korua ja rihkamaa.

Kaikilla kristityillä uskontokunnilla (protestanttisia lukuunottamatta) on kappelit Pyhän Haudan kirkon katon alla, ja jokaisen täytyy pysyä omalla alueellaan ja varoa, ettei lähde toisen alueelle. On vakuuttavasti osoitettu, etteivät ne voi rauhassa harjoittaa yhteisesti hartauttaan maailman Vapahtajan haudan ympärillä. Syyrialaisen kappeli ei ole kaunis. Koptilaisten on vaatimattomin kaikista. Se ei ole muuta kuin Kalvarian vuoren kallioon karkeasti louhittu kolkko luola. Sen yhteen sivuun on hakattu kaksi vanhaa hautaa; niitä väitetään samoiksi, joihin Nikodemus ja Arimatian Joosef haudattiin.

Kulkiessamme toisessa osassa kirkkoa sen suurien pylväitten keskellä tapasimme joukon mustakauhtanaisia, eläimellisen näköisiä italialaisia munkkeja, jotka kynttilät kädessään lauloivat jotain latinankielistä ja toimittivat uskonnollista menoa permantoon upotetun valkoisen marmorilaatan ympärillä. Siinä kuolleista noussut Vapahtaja puutarhurin muodossa ilmestyi Maria Magdalenalle.

Lähellä oli toinen samanlainen kivi, tähden muotoinen, siinä oli Magdaleena itse samaan aikaan seisonut. Munkit pitivät jotain menoa silläkin paikalla. He pitivät menoja kaikkialla — kautta tämän valtavan rakennuksen ja kaikkina päivän hetkinä. Heidän kynttilöitään kiitelee alati kirkon hämärissä holveissa ja ne tekevät hämärän vanhan kirkon vielä kolkommaksi kuin se muutoin onkaan, vaikka se onkin hauta.

Meille osoitettiin se paikka, jossa Herramme ilmestyi äidilleen ylösnousemisen jälkeen. Tässäkin on marmorilaatta sillä paikalla, mistä Pyhä Helena, keisari Konstantinuksen äiti, löysi ristit kolmisensataa vuotta ristiinnaulitsemisen jälkeen. Legendan mukaan tämä suuri löytö herätti tavattomia ilon ilmauksia. Mutta niitä ei kestänyt kauan. Itsestään esiintyi kysymys: "Mikä oli se, jossa Vapahtaja riippui, mitkä ne, joissa varkaat?" Surkeata ja onnetonta oli jäädä tietämättömäksi niin tärkeästä asiasta — epätietoiseksi siitä, mitä niistä palvella. Yleinen riemu muuttui murheeksi. Mutta mikä pyhä pappi ei olisi kaikkina aikoina kyennyt selviytymään näin yksinkertaisesta huolesta? Eräs heistä tuota pikaa keksi keinon, joka olisi varma koetus. Eräs jalosukuinen nainen oli Jerusalemissa pahasti sairastunut. Viisas pappi määräsi, että nuo kolme ristiä oli yksi erältään tuotava hänen vuoteensa luo. Tehtiin niin. Kun hänen katseensa sattui ensimmäiseen, päästi hän huudon, joka kuului Damaskon portin ulkopuolelle, sanottiinpa sen kuuluneen Öljyvuorellekin saakka, ja vaipui sitten takaisin vuoteelleen pyörtyen ja puolikuolleena. He saivat hänet tointumaan ja toivat toisen ristin. Nainen paikalla sai kamalia kouristuksia, niin että kuusi voimallista miestä hädin tuskin saattoi häntä alallaan pitää. Heitä pelotti nyt tuoda kolmatta ristiä sisään. He alkoivat pelätä, että ehkä heille olivatkin sattuneet väärät ristit ja että ehk'ei oikeata ristiä ensinkään ollut luvussa. Mutta kun nainen näytti kuolevan kouristuksiin, jotka häntä raatelivat, päättivät he, että kolmas risti korkeintaan voisi lyhentää hänen kurjuuttaan ja päästää hänet rauhaan. Se siis tuotiin ja katso, tapahtui ihme! Nainen ponnahti vuoteeltaan hymyillen ja iloisen ja terveydeltään kaikin puolin ennallaan. Kuullessamme tällaisia todistuksia emme voi muuta kuin uskoa. Meitä hävettäisi epäillä ja hyvällä syyllä. Onhan juuri se osakin Jerusalema, jossa tämä kaikki tapahtui, vielä jäljellä. Niin ettei siis ole epäilykseen todellista syytä.

Papit koettivat saada meidät jostain akkunasta näkemään kappaleen oikeasta Ruoskimisen patsaasta, johon Kristus oli ollut sidottuna, kun hänet ruoskittiin. Mutta me emme voineet sitä nähdä, kun ristikon takana oli pimeä. Varalla oli kuitenkin sauva, jolla pyhiinvaeltaja saattoi tunnustella ristikon läpi, jonka jälkeen hänen pakostakin täytyy uskoa, että oikea Ruoskimisen patsas on siellä. Hänellä ei ole mitään oikeutta epäillä sitä, sillä hän voi tuntea sen kepillä. Hän tuntee sen yhtä selvästi kuin mitä muuta tahansa.

Jotenkin lähellä tätä paikkaa oli komero, jossa oli tapana säilyttää pyhän ristin kappaletta, mutta sekin on nyt menetetty. Tämä ristin kappale löydettiin kuudennellatoista vuosisadalla. Latalalaiset papit sanoivat, että sen jo monta aikaa takaperin varastivat erään toisen uskonlahkon papit. Tämä näyttää kylläkin tyylyltä väitteeltä, mutta tiedämmehän me sangen hyvin, että se todella on varastettu, sillä me olemme itse nähneet sen monessakin katedraalissa Italiassa ja Ranskassa.

Se pyhä jäännös, joka meitä enin liikutti, oli kuitenkin vankan vanhan ristiretkeläisen Bouillonin Gottfriedin — Jerusalemin kuninkaan — koruton vanha miekka. Ei koko kristikunnassa ole toista säilää, joka samassa määrin viehättäisi — ei ainoakaan toinen miekka, mitä Euroopan sukulinnoissa ruostuu, kykene katsojan mielessä herättämään samanlaisia romanttisia näkemyksiä — ei ainoakaan voi kertoa semmoisista ritarillisista urotöistä eikä semmoisia entisten sota-aikain sankaritarinoita. Se herättää miehen mielessä jokaisen muiston, mitä hänen päässään on kautta vuosien uinaillut noista pyhistä sodista, ja hänen ajatuksiinsa kohoo kuvia rautapukuisista ritareista, marssivista armeijoista, taisteluista ja piirityksistä. Se puhuu hänelle Balduinista, Tankredista, ruhtinaallisesta Saladinista ja suuresta Rikhardista, jolla oli leijonan sydän. Juuri semmoisilla säilillä kuin tämä noitten loistavien sankariajan urhojen oli tapana jakaa mies, niin että toinen puoli kaatui toiselle, toinen toiselle puolelle. Tämä samainen miekka halkaisi satoja saraseenilaisia ritareita pääläestä leukaan saakka niinä ammoisina aikoina, jolloin Gottfried sitä käytteli. Se oli silloin hengen lumoama, joka oli Salomo kuninkaan käskyn alainen. Vaaran lähestyessä omistajan telttaa se aina iski kilpeen ja kalskutti ankaran hälytyksen yön säikähtyneisiin korviin. Epäilyksen aikoina tai sumussa tai pimeydessä se huotrastaan vedettynä paikalla kääntyi vihollista kohti ja siten osoitti tietä, ja koettipa se itsestään lähteä vihollista vastaan. Kristityn oli mahdoton pukeutua semmoiseen valepukuun, ettei se paikalla olisi tuntenut häntä ja kieltäytynyt häneen käymästä — eikä moslemi voinut siten puvulla salata, mitä hän todella oli, ettei se paikalla hypännyt tupestaan ja lyönyt häntä kuoliaaksi. Kaikki nämä väitteet perustuvat moniin legendoihin, jotka ovat luotettavimpia niistä, mitä hyvät vanhat katolilaiset munkit säilyttävät. Minä en tämän jälkeen koskaan unhota vanhan Gottfriedin miekkaa. Koetin sitä erääseen moslemiin ja se halkaisi hänet kahtia kuin piirakkaan. Grimesin henki oli tullut minuun, ja jos minulla olisi ollut hautausmaa, niin olisin hävittänyt kaikki uskottomat, mitä Jerusalemissa oli. Pyyhkielin veren vanhasta miekasta ja annoin sen takaisin papille — en kaivannut verestä hurmetta hävittämään noita pyhiä tahroja, jotka punasivat sen kirkkauden eräänä päivänä kuusisataa vuotta takaperin ja siten varoittivat Gottfriediä siitä, että hänen elämänsä oli ennen päivän mailleen menoa päättyvä.

Kulkien edelleen Pyhän haudan kirkon pimennoissa tulimme pieneen, kallioon hakattuun kappeliin — paikkaan, jota on sanottu "Herramme vankilaksi" monet vuosisadat. Perimätiedon mukaan pidettiin Vapahtajaa tässä vankina juuri ennen ristiinnaulitsemista. Oven suussa oli erään alttarin alla ihmissääriä varten kiviset jalkapuut. Näitä sanotaan "Kristuksen siteiksi", ja nykyisen nimensä ne ovat saaneet siitä, mihin niitä on aikoinaan käytetty.

Kreikkalainen kappeli on Pyhän haudan kirkon kappeleista avarin, rikkain ja komein. Sen alttari on, samoin kuin kreikkalaisten kirkkojen yleensäkin, korkea väliseinä, joka ulottuu aivan kappelin poikki ja on kultauksilla ja tauluilla erinomaisen upeasti koristettu. Ne lukuisat lamput, jotka sen edessä riippuvat, ovat kultaa ja hopeaa ja maksavat paljon rahaa.

Mutta paikan merkillisin nähtävyys on lyhyt patsas, joka kohoo kappelin marmorilattian keskeltä ja tarkalleen osoittaa *maailman keskustaa*. Mitä luotettavimmat perimätiedot meille kertovat, että tämän jo aikoja sitten tiedettiin olevan maan keskustan ja että Kristus maan päällä vaeltaessaan kaikiksi ajoiksi poisti siihen nähden kaikki epäilykset omalla suullaan vakuuttamalla, että perimätieto oli oikea. Muistakaa, Hän sanoi, että juuri tämä patsas seisoo aivan maailman keskustassa. Jos maailman keskusta muuttuu, muuttaa patsaskin sen mukaan paikkaansa. Tämä patsas onkin itsestään kolmesti muuttanut paikkaansa. Syynä on se, että kolmessa suuressa luonnonmullistuksessa suuria maakappaleita — luultavasti kokonaisia vuoristoita — on lentänyt ilmaan, joten maan laajuus on muuttunut ja keskustan tarkka paikkakin siitä pisteen tai pari siirtynyt. Tämä on hyvin merkillinen ja mielenkiintoinen seikka ja tuhoava todistus niitä filosofeja vastaan, jotka väittävät mahdottomaksi, että mikään osa maasta voisi lentää avaruuteen.

Tullakseen vakuutetuksi siitä, että tämä paikka todella oli maan keskusta, oli eräs epäilijä kerran suuret lunnaat maksettuaan päässyt kiipeämään kirkon kupolan päälle katsomaan, loiko aurinko hänestä puolenpäivän aikaan varjoa millekään suunnalle. Alas tullessaan hän oli täydelleen vakuutettu. Taivas oli ylt'yleensä pilvessä eikä aurinko luonut varjoa ensinkään; mutta mies oli nyt varma siitä, että vaikka aurinko olisi tullut esiin ja luonut varjoja, ei se olisi voinut luoda varjoa hänestä. Moittijain joutilaat kielet eivät voi syrjäyttää tällaisia todistuksia. Semmoisiin, jotka eivät ole tekopyhiä, vaan ovat valmiit vakaumuksensa muuttamaankin, on niillä vakuuttava voima, jota ei mikään voi järkyttää.

Jos joku kaipaa vielä suurempia todistuksia kuin nämä mainitsemani saadakseen kovapäiset ja houkat vakuutetuksi siitä, että tässä on maan todellinen keskusta, niin tulevat ne tässä. Suurin niistä on se tosiasia, että aivan tämän pylvään alta otettiin se *tomu, josta Aatami luotiin*. Tätä kieltämättä voi katsella ratkaisevan todistuksen valossa. Ei ole todenmukaista, että alkuperäinen ensimmäinen ihminen olisi tehty halvemmanlaatuisesta mullasta, kun oli niin mukavaa saada aivan ensiluokkaista aivan maan keskustasta. Tämän täytyy vaikuttaa vakuuttavasti jokaiseen miettivään mieleen. Että Aatami luotiin juuri tästä paikasta otetusta kurasta, sen todistaa runsaasti se tosiasia, ettei kuuteentuhanteen vuoteen kukaan ole kyennyt todistamaan, että kuraa, josta hän tehtiin, *ei* otettu tästä.

Omituisena seikkana mainittakoon vielä, että aivan tämän saman suuren kirkon katon alla eikä aivan kaukana tuosta kuuluisasta kivistä, Aatami, ihmiskunnan isä, lepää haudattunakin. Ei epäilystäkään, etteikö hän todella lepäisi siinä haudassa, jota hänen haudakseen sanotaan — siitä ei voi olla epäilystä — sillä ei ole vielä milloinkaan todistettu, ettei tämä hauta olisi se, johon hänet haudattiin.

Aatamin hauta! Kuinka liikuttavaa oli täällä vieraassa maassa, kaukana kotoa ja ystävistä ja kaikista, jotka minusta vähääkään välittivät, tavata sukulaisen hauta. Tosin etäisen sukulaisen, mutta sukulaisen sittenkin. Luonnon erehtymätön vaisto sykähti sille vastaukseksi. Lapsen rakkauteni lähde liikkui syvimpiä syvyyksiään myöden ja päästin myrskyiset tunteeni valloilleen. Nojauduin pylvääseen ja puhkesin kyyneliin. En ensinkään häpeä sitä, että täten itkin sukulaisraukkani haudalla. Sulkekoon se, joka ottaa mielenliikutuksestani pahastuakseen, tämän kirjan tällä kohdalla, sillä häntä eivät retkeilyni Pyhässä maassa mahda juuri huvittaa. Jalo vanha mies — hän ei elänyt niin kauan, että olisi nähnyt minut — hän ei elänyt niin kauan, että olisi saanut poikansa nähdä. Enkä minä — minä — ah, enkä minä elänyt niin, että olisin saanut nähdä *hänet*. Surun ja pettymyksen murtamana hän kuoli, ennenkuin minä synnyin — kuusituhatta lyhyttä kesää ennenkuin minä synnyin. Mutta koettakaamme kestää se urheasti. Luottakaamme siihen, että hänen on parempi olla siellä, missä hän on. Lohduttakaamme itseämme sillä ajatuksella, että hänen menetyksensä on meidän ikuinen voittomme.

Seuraava paikka, johon opas meidät pyhässä kirkossa vei, oli eräs alttari, sille roomalaiselle soturille pyhitetty, joka kuului ristiinnaulitsemiseen järjestystä yllä pitämään lähetettyyn sotilasvartioon ja joka — temppelin esiripun revetessä sitä seuraavassa kammottavassa pimeydessä, Golgatan kallion maanjäristyksen johdosta haljetessa, taivaan tykistön jyristessä ja salamain kaameassa valossa kuolleiden kääreissään juostessa Jerusalemin kaduilla — vapisi pelosta ja sanoi: "Varmasti tämä oli Jumalan poika!" Siinä missä tämä alttari nyt on, seisoi silloin tuo roomalainen sotilas, ristiinnaulitun Vapahtajan näkyvässä — täydelleen nähden ja kuullen kaikki ne ihmeet, jotka tapahtuivat Kalvarian mäen ympärillä. Ja tässä samassa paikassa temppelin papit mestasivat hänet niiden Jumalaa

pilkkaavain sanain vuoksi, jotka hän oli lausunut.

Tällä alttarilla oli tapana pitää erästä kaikkein omituisinta pyhäinjäännöstä, mitä ihmissilmän on suotu koskaan katsella — esinettä, jolla oli kyky lumota katsoja jollain salaperäisellä tavalla ja saada hänen tuntikausia yhteen mittaan tuijottamaan. Se ei ollut vähempi esine kuin se kuparilaatta, jonka Pilatus kiinnitti Vapahtajan ristiin ja johon hän kirjoitti: "TÄMÄ ON JUUTALAISTEN KUNINGAS". Luullakseni Pyhä Helena, Konstantinuksen äiti, löysi tämän ihmeellisen muistoesineen käydessään täällä kolmannella vuosisadalla. Hän matkusteli kautta Palestiinan ja kaikkialla häntä onni suosi. Milloin vain tuo kunnan vanha hurmailija löysi pipliassaan, vanhassa tai uudessa testamentissa mainitun paikan, paikalla hän lähti sitä etsimään eikä levännyt, ennenkuin oli sen löytänyt. Jos se oli Aatami, niin hän löysi Aatamin, jos arkki, niin hän löysi arkin, jos Goljat tai Joosua, niin hän löysi *ne*. Luultavasti hän löysi tämänkin kirjoituksen, jonka juuri mainitsin. Hän löysi sen aivan tältä paikalta, aivan sen paikan vierestä, jossa marttyyrikuoleman kärsinyt roomalainen sotamies seisoi. Tuo kuparilaatta on nykyään eräässä Rooman kirkoista. Ken tahansa voi nähdä sen siellä. Kirjoitus on sangen selvä.

Kuljimme edelleen muutaman askeleen ja näimme alttarin, joka oli rakennettu juuri sille paikalle, missä kunnan katolilaisten pappien mukaan sotamiehet jakoivat Vapahtajan vaatteet.

Sitten laskeuduimme alas luolaan, jonka pilkkaajat väittävät ennen olleen vesisäiliön. Se on nyt kuitenkin kappeli — Pyhän Helenan kappeli. Se on viittäkymmentäyhtä jalkaa pitkä ja neljäkymmentäkolmea leveä. Siinä on marmori-istuin, jolla Helenan oli tapana istua valvoessaan työmiestensä työtä, kun he kaivoivat maasta oikeata ristiä. Tässä paikassa on Pyhälle Dimakselle, katuvalle varkaalle, pyhitetty alttari. Uusi pronssinen kuvapatsaskin on täällä — Pyhän Helenan kuvapatsas. Se muistutti meille kovaonnista Maksimiliania, joka niin hiljakkoin ammuttiin. Hän lahjoitti sen tähän kappeliin lähtiessään Meksikoon valtaistuintaan vastaanottamaan.

Säiliöstä laskeusimme kaksitoista askelta suureen rosoiseen luolaan, joka oli kokonaan louhittu kovaan kallioon. Helena louhitti sen etsiessään oikeata ristiä. Se oli tuima työ, mutta palkka olikin sitä kauniimpi. Tästä paikasta hän sai orjantappurakruunun, ristinpuun naulat, oikean ristinpuun itsensäkin ja katuvan rosvon ristin. Luullen jo kaikki löytäneensä hän aikoi lopettaa työn tähän, mutta silloin häntä unessa kehoitettiin jatkamaan vielä yksi päivä. Se oli onneksi, sillä kun vielä yksi päivä kaivettiin, löydettiin toisenkin rosvon risti.

Tämän rotkon seinät ja katto vielä itkevät katkeria kyyneliä Kalvarian vuoren tapahtuman muistoksi ja hurskaat pyhiinvaeltajat voihekivat ja nyyhkyttivät, kun nämä surun kyneleet tippuvat heidän päälleen hikoilevasta kallioista. Munkit nimittävät tätä luola "Ristin keksimisen kappeliksi" — joka nimi on kylläkin epäonnistunut, koska se saa tietämättömän kuvittelemaan, että koko juttu ristin löytämisestä tältä paikalta Helenan toimesta on satua — keksittyä. Lohdullista on kuitenkin tietää, etteivät älykkäät ihmiset epäile juttua, eivät sen ainoatakaan yksityiskohtaa.

Kaikki Pyhän haudan kirkon kappelien ja uskontokuntain papit saavat käydä tässä pyhässä luolassa itkemässä ja rukoilemassa ja palvelemassa lempeää Vapahtajaa. Mutta kahta eri seurakuntaa ei lasketa samalla kertaa, koska ne aina tappelevat.

Kulkien edelleen Pyhän Haudan ikäarvoisen kirkon kautta pitkiin karkeihin viittoihin ja sandaaleihin puettujen pappien ja monen väristen ja monta kansaa edustavain, kaikenlaisiin outoihin pukuihin puettujen pyhiinvaeltajani lomitse, tummenneiden holvikaarosten alitse, tahraantuneiden seinäpilarien ja pylväitten ohi, kautta tuomiokirkon tumman pimennon, joka oli savusta ja hajusteista raskaana ja jossa kuin utuisia tähtiä äkkiä ilmestyi ja yhtä äkkiä katosi kymmenittäin kynttilöitä taikka salaperäisesti ajalehti etäisissä siipilaivoissa sinne ja tänne kuin aavemaisia virvatulia — tulimme vihdoin pieneen kappeliin, jota sanotaan "Pilkkaamisen kappeliksi". Alttarin alla oli marmoripatsaan kappale; siinä oli Kristus istunut, kun häntä ilkuttiin ja hänet pilkalla kruunattiin kuninkaaksi orjantappurakruunulla ja hänelle annettiin ruoko valtikaksi. Tässä he peittivät hänen silmänsä ja löivät häntä ja sanoivat ilkkuen: "Profeteeraa, kuka se oli, joka löi sinua". Perimätieto, että juuri tämä oli pilkkaamisen paikka, on sangen vanha. Opas sanoi, että Saewulf oli ensimmäinen, joka sen mainitsee. En tunne Saewulfia, mutta en kuitenkaan voi kieltäytyä vastaanottamasta hänen todistustaan — ei kukaan meistä voi.

Meille näytettiin, missä Jerusalemin ensimmäiset kristityt kuninkaat, suuri Gottfried ja hänen veljensä Balduin, olivat ennen levänneet haudattuina sen pyhän haudan luona, jonka puolesta he olivat niin kauan ja niin urhoollisesti taistelleet, riistääkseen sen uskottomain käsistä. Mutta komerot, jotka ennen olivat sisältäneet näiden kuulujen ristiretkeläisten tuhkat, olivat nyt tyhjä. Heidän hautainsa kattokin oli viety — kreikkalaisen kirkon uskonkiihkoilijat olivat ne hävittäneet, koska Gottfried ja Balduin olivat latinalaisia ruhtinaita ja heidät oli kasvatettu kristinuskoon, joka muutamissa vähäpätöisissä kohdissa erosi heidän kristinuskostaan.

Kuljimme edelleen ja pysähdyimme Melkisedekin haudan eteen! Epäilemättä muistatte Melkisedekin. Hän oli se kuningas, joka tuli ja otti Abrahamilta veroa siihen aikaan, kun hän ajoi Lotin ryöstäjiä takaa Daniin ja riisti heiltä heidän kaiken omaisuutensa. Tämä tapahtui noin neljätuhatta vuotta takaperin, ja Melkisedek kuoli vähän sen jälkeen. Tämä hauta on kuitenkin säilynyt sangen hyvässä kunnossa.

Joka astuu Pyhän Haudan kirkkoon, haluaa tietysti ensimmäiseksi nähdä pyhän haudan ja sen hän todella ensimmäiseksi näkeekin. Seuraava, mitä hän voimakkaasti janoo nähdäkseen, on se paikka, missä Vapahtaja ristiinnaulittiin. Mutta se näytetään viimeksi. Se on paikan ylin kunnia. Katsoja on vakava ja miettiväinen seisoessaan Vapahtajan pienessä haudassa — kuinka hän voisikaan muuta olla semmoisessa paikassa — mutta häneen ei mahdu pieninkään uskon kipinä, että Herra koskaan on tässä levännyt, ja suuresti, sangen suuresti hänen mielenkiintonsa tähän paikkaan sen ajatuksen vuoksi lannistuu. Hän näkee paikan, toisessa osassa kirkkoa, missä Maria seisoi ja missä Johannes seisoi ja Maria Magdaleena; missä kansa pilkkasi Herraa; missä enkeli istui; mistä orjantappurakuunu löydettiin ja oikea risti; missä ylösnoussut Vapahtaja ilmestyi — kaikkia näitä paikkoja vaeltaja katselee mielenkiinnolla, mutta samalla vakaumuksella, jonka hauta itse synnyttää, ettei niissä nimittäin ole mitään oikeaa, vaan että ne ovat munkkien mielikuvituksen luomia pyhiä paikkoja. Mutta Ristinpaikka tekee vaeltajaan toisen vaikutuksen. Hän täydelleen uskoo näkevänsä juuri sen samaisen paikan, jolla Vapahtaja heitti henkensä. Hän muistaa, että Kristuksen maine oli sangen suuri paljon ennen kuin hän tuli Jerusalemiin. Hän tietää, että hänen maineensa oli niin suuri, että hänen jäljessään aina kulki väkijoukkoja. Hän tietää, että Vapahtajan tulo kaupunkiin herätti suurta huomiota ja että hänen vastaanottonsa oli jonkinlainen mielenosoitus. Häneltä ei voi jäädä huomaamatta, että kun Vapahtaja ristiinnaulittiin, oli Jerusalemissa paljon semmoisia, jotka todella luulivat häntä Jumalan pojaksi. Semmoisen henkilön julkinen teloitus oli jo itsessään omiaan tekemään teloituspaikeksi moniksi ajoiksi huomattavaksi paikaksi. Tämän lisäksi olivat myrsky, pimeys, maanjäristys ja temppelein esiripun repeäminen ja kuolleitten herääminen tapauksia, jotka olivat omiaan kiinnittämään teloituksen ja sen paikan ajattelemattomimpienkin näkijäin muistoon. Isät kertoivat pojilleen tästä ihmetapauksesta ja osoittivat heille paikan. Pojat kertoivat asian edelleen lapsilleen ja täten helposti silloittuu kolmesataa vuotta — joiden kuluttua Helena tuli ja rakensi kirkon Kalvaria vuorelle muistoksi Herran kuolemasta ja hautauksesta ja säilyttääkseen tämän pyhän paikan ihmisten muistossa. Siitä pitäen on siinä aina ollut kirkko. Ei ole mahdollista, että ristiinnaulitsemisen paikasta olisi erehdytty. Lieneekö muuta kuin puolenkymmentä ihmistä tiennyt, mihin Vapahtaja haudattiin, eikä hautaus mitenkään ole mikään huomiota herättävä tapaus. On sen vuoksi anteeksi annettavaa, ellemme usko haudan paikkaan, mutta ristin paikan laita on toinen. Viidensadan vuoden kuluttua ei Bunker Hillin muistopatsaasta enää ole jälkeäkään, mutta Amerikka tietää vielä silloinkin, missä taistelu taisteltiin ja missä Warren kaatui. Kristuksen ristiinnaulitseminen oli Jerusalemissa huomattava tapaus ja Kalvarian vuori sen johdosta liian kuulu unohtuakseen kolmensadan vuoden lyhyessä ajassa. Nousin kirkossa olevia portaita pienen, sen sisällä olevan kallionnyppylän päähän ja katselin sitä paikkaa, jossa oikea risti oli kerran ollut, paljon syvemmillä mielenkiinnolla kuin olin ennen tuntenut mitään maallista kohtaan. En tosin voinut uskoa, että kallion päällä olevat kolme kuoppaa todella olivat ne samat kuopat, joissa ristit olivat seisoneet, mutta tunsin olevani vakuutettu siitä, että ristit olivat seisoneet niin lähellä näitä kuoppia, etteivät ne muutamat jalat, mitä ne ovat saattaneet olla sivussa oikeasta paikasta, merkinneet mitään.

Seisoessaan sillä paikalla, jossa Vapahtaja ristiinnaulittiin, katsojalla on täysi työ saada mielestään pois sitä vaikutusta, ettei Kristusta ristiinnaulittu katolilaisessa kirkossa. Hänen täytyy vähän väliä johtaa mieleensä, että tämä suuri tapaus tapahtui ulkona taivasalla, eikä synkässä, vahakynttiläin valaisemassa komerossa mahtavan kirkon nurkkauksessa ja porrasten päässä — komerossa, joka on kauttaaltaan koristeltu jalokivillä ja loistavilla, vaikka kehnon mauttomilla ornamenteilla.

Pöydän kaltaisen marmorialttarin alla on marmoripermannossa pyöreä kuoppa, aivan sen alla olevan kuopan kohdalla, jossa oikea risti seiso. Jokainen ensi työkseen polvistuu ja ottaa kynttilän katsoakseen kuoppaan. Tämän omituisen tutkimuksen hän suorittaa vakavuudella, jota on mahdoton koskaan käsittää tai arvata sen, joka ei ole itse tätä toimitusta nähnyt. Sitten hän pitää kynttilänsä Vapahtajan upeasti kaiverretun kuvan edessä, joka on piirretty vahvaan kultaharkkoon ja timanttisätein ja tähtösin ihmeteltävästi koristettu ja alttarissa olevan kuopan yläpuolelle ripustettu. Hänen juhllaisuutensa silloin muuttuu eloisaksi ihastukseksi. Hän nousee ylös ja hänen edessään on alttarin takana ristinpuissaan riippuvain Vapahtajan ja pahantekijäin hienosti sommitellut kuvat, monenvärisellä metallihohteella loistaen. Hän kääntyy sitten aivan niiden vieressä olevain Neitsyen ja Maria Magdaleenan muotokuvaan. Tämän jälkeen siihen kallionhalkeamaan, jonka ristiinnaulitsemisen aikana maanjäristys sai aikaan ja josta hän jo on ennen nähnyt jatkoa eräässä alla olevista luolista. Hän katselee sitten kaappia, jossa myös on Neitsyen kuva, ja hämmästyy sitä jalokivien ja helmien ruhtinaallista rikkautta, jolla kuva on niin tiheään ympäröity, että ne melkein puvun tavoin sen verhoavat. Kaikkialla kautta huoneen loukkaa silmää kreikkalaisen kirkon kirjava korurihkama ja se väkisinkin tahtoo saada unohtamaan, että tämä on ristiinnaulitsemisen paikka — Golgata — Kalvarian vuori. Ja viimeinen, mihin hän katsoo, on se, johon hän ensimmäiseksikin katsoi — se paikka, jossa oikea risti seiso. Se hänet kiinnittää siihen, missä hän seisoo, ja pakottaa hänet, uteliaisuutensa

tyydyttyään ja menetettyään mielenkiintonsa kaikkeen muuhun, mitä täällä on, katsomaan ja katsomistaankin katsomaan.

Ja tähän päätän lukuni Pyhän haudan kirkosta — pyhimmästä paikasta, mitä maan päällä on, lukemattomille miljoonille miehille ja naisille ja lapsille, jaloille ja nöyrille, ikeen alaisille ja vapaille. Historiansa ja valtavan aateyhdyntämisensä johdosta se on kristikunnan kuuluin rakennus. Huolimatta kaikista mitättömistä sivunähtävyyksistä ja kaikenlaisista mauttomista uskotuksistaan se kuitenkin on juhlallinen, kunnianarvoinen, hartautta herättävä, sillä Jumala on siinä kuollut. Tuhatviisisataa vuotta sen pyhiä paikkoja ovat kostuttaneet maan etäisimmistä ääristä tulleet pyhiinvaeltajat kyynelillään ja urheimmat ritarit, mitkä milloinkaan ovat kalpoja käyttänyt, kuluttivat elämänsä taistellessaan ja valloittaessaan sen ja suojellessaan sen pyhyttä uskottomain saastutukselta. Ja meidän omalla ajallamme käytiin sota, joka maksoi verivirtoja ja miljoonia varallisuutta sen johdosta, että kaksi kilpailevaa kansaa kumpikin vaati itselleen yksinoikeutta uuden holvikaton rakentamiseen haudan päälle. Historia on täynnään tätä Pyhän haudan vanhaa kirkkoa — täynnään verta, jota ihmiset ovat vuodattaneet kunnioituksesta ja hartaudesta nöyrän ja alhaisen, lempeän ja säälivän Rauhan ruhtinaan viimeistä lepopaikkaa kohtaan!

XXIII LUKU.

"Murheen tie" — Legenda Pyhän Veronican pyyhinliinasta — Kuulu kivi
— Vaeltavan juutalaisen talo — Vaeltajan taru — Salomon temppeli
— Omarin moskeija — Moslemien perimätietoja — "Naisilta pääsy kielletty" — Juoruilijan kohtalo — Turkkilaisia pyhänjäännöksiä
— Davidin ja Saulin tuomioistuin — Todellisia kalliita jäännöksiä
Salomon temppelistä — Kyllästyneet katselemiseen — Siloamin allikko
— Getsemanen puisto ja muita pyhiä paikkoja.

Seisoimme kapealla kadulla Antonion tornin luona. "Näillä hajoavilla kivillä", sanoi opas, "istui Vapahtaja ja lepäsi, ennenkuin hän otti ristin. Tästä alkaa Surullinen tie eli Murheen tie". Seura kiinnitti huomionsa pyhään paikkaan ja kulki edelleen. Kuljimme "Ecce homo" kaaren alitse ja näimme sen samaisen akkunan, josta Pilatuksen vaimo varoitti miestänsä olemasta millään tavalla osallisena vanhurskaan miehen vainoamiseen. Tämä akkuna on säilynyt erinomaisen hyvin sen suureen ikään nähden. Meille näytettiin sitten, missä Jeesus oli toisen kerran levännyt ja missä roskaväki kieltäytyi päästämästä häntä ja sanoi "tulkoon hänen verensä meidän päallemme ja lastemme päälle". Ranskan katolilaiset rakentavat tälle paikalle kirkon ja tavanmukaista historiallisten jäännösten kunnioitustaan noudattaen yhdistävät rakennukseen vanhain seinäin tähteitä, mitä ovat paikalla löytäneet. Kauempana näimme sen paikan, missä Vapahtaja uupuen vaipui ristinsä painon alla. Suuri graniittinen pylvä, joka oli kuulunut johonkin vanhaan temppeliin, sattui olemaan siinä pitkällä, ja raskas risti kolahti siihen niin kovaa, että se katkesi keskeltä kahtia. Niin opas kertoi pysäyttäessään meidät tämän murtuneen pylvään eteen.

Kuljimme kadun poikki ja tulimme siihen taloon, jossa Pyhä Veronica muinoin asui. Vapahtajan ohi kulkiessa hän tuli ulos täynnään naisellista sääliä ja puhui hänelle osanoton sanoja roskajoukon uhkauksista tai pahoista sanoista välittämättä, ja käsiliinallaan pyyhki hien hänen kasvoiltaan. Olimme kuulleet Pyhästä Veronicasta niin paljon ja nähneet niin monen mestarin kuvan hänestä, että tuntui kuin olisi tavannut vanhan ystävän, kun täten äkkiarvaamatta tuli Jerusalemissa hänen vanhaan kotiinsa. Ihmeellisin seikka tässä kohtauksessa, jonka kautta hänen nimensä on tullut niin kuuluksi, on se, että hänen hikeä pois pyyhkiessään Vapahtajan kasvojen kuva jäi hänen liinaansa, täydellinen muotokuva, joka on siinä vielä tänä päivänä. Tiesimme tämän, koska olimme nähneet tämän liinan eräässä Pariisin tuomiokirkossa, toisen Espanjassa ja vielä kaksi Italiassa. Milanon katedraalissa maksoi viisi frangia, kun sai sen nähdä, mutta Pietarin kirkossa sitä tuskin sai nähdä millään hinnalla. Ei mikään perimätieto ole niin monenkertaisesti todeksi osoitettu kuin tämä kertomus Pyhästä Veronicasta ja hänen käsiliinastaan.

Seuraavassa kulmassa näimme talon nurkassa kovassa kivimuurissa syvän kolon, mutta olisimme ehkä kulkeneet ohi sitä huomaamatta, ellei opas olisi sanonut, että sen oli tehnyt Vapahtaja kyynänpäällään tässä kompastuessaan ja kaatuessaan. Pian tulimme sitten toisen seinän luo, jossa oli aivan samanlainen kuoppa, ja opas sanoi, että Vapahtaja kompastui siinäkin ja teki kolon kyynänpäällään.

Muitakin paikkoja oli, joissa Herra oli maahan vaipunut, ja muita, joissa hän oli levännyt. Mutta yhden vanhan historian merkellisimpiä rajakiviä tapasimme tänä aamuna kävellessämme Kalvarian vuorelle johtavilla väärillä kujilla. Se oli erään huoneen seinään rakennettu kivi — kivi, joka oli niin ryppyinen ja uurteinen, että se tavallaan muistutti kummallisesti vääntyneitä ihmiskasvoja. Kuhmut, jotka edustivat poskia, olivat kuluneet aivan sileiksi etäisistä maista tulleiden toivoretkeläisten kiihkeistä suuteluista. Kysimme "miksi?" Opas sanoi: sen vuoksi, että tämä oli yksi niitä Jerusalemin kiviä, jotka Kristus mainitsi, kun häntä, hänen aasilla saapuessaan ikimuistettavalle käynnilleen Jerusalemiin, moitittiin siitä, että hän salli kansan huutaa "hosiannaa!" Eräs pyhiinvaeltajista sanoi: "Mutta ei ole mitään todistusta siitä, että kivet todella huusivat — Kristus sanoi, että jos kansa olisi lakannut huutamasta hosiannaa, niin olisivat kivet huutaneet". Opas pysyi aivan rauhallisena. Hän vastasi tyynesti: "Tämä on yksi niitä kiviä, jotka olisivat huutaneet." Olisi ollut aivan turhaa koettaa järkyttää tämän miehen yksinkertaista uskoa — se oli helppo huomata.

Ja niin tulimme vihdoinkin toiselle ihmeelle — sille samaiselle talolle, missä asui se onneton vaivainen, jota runoissa ja kertomuksissa enemmän kuin kahdeksantoista vuosisataa on ikuisteltu vaeltavan juutalaisen nimellä. Sinä muistettavana päivänä, jona ristiinnaulitseminen tapahtui, hän seisoikin tällä vanhalla ovella kädet puuskassa, katsellen lähestyvää, tunkeilevaa joukkoa, ja kun uupunut Vapahtaja olisi hetkeksi istunut ja levähtänyt, tyrkkäsi hän häntä raa'asti pois ja sanoi: "Kävele, kävele vaan!" Herra sanoi: "Kävele sinäkin samaten", eikä tätä käskyä ole siitä päivästä tähän päivään saakka peruutettu. Kaikki ihmiset tietävät, kuinka se heittiö, jonka päätä tämä oikeutettu kirous kohtasi, on aikakausia vaeltanut kautta avaran maailman edestakaisin etsien lepoa, mutta koskaan sitä löytämättä — pyytäen kuolemaa, mutta aina hukkaan — haluten pysähtyä kaupungeissa, erämaissa, autioilla mailla, mutta aina kuullen saman hellittämättömän käskyn — kulje — kulje yhä ja aina! Nuo ikäiharmajat perimätiedot kertovat, että kun Titus valloitti Jerusalemin ja sen kaduilla ja kujilla teurasti yksitoistasataatuhatta juutalaista, niin nähtiin Vaeltava juutalainen aina sakeimmassa tappelussa. Sotatapparain ilmassa leiskuessa hän taivutti päätään niiden alle, kalpain leimutessa salamoitaan hän juoksi päin niitä, hän paljasti rintansa viuhkaville keihäille, sihiseville nuolille ja kaikille aseille, mitkä vain lupasivat kuolemaa, unhotusta ja lepoa. Mutta turhaan kaikki — haavaakaan saamatta hänen täytyi lähteä verilöylystä kulkemaan. Ja sanotaan hänen viisisataa vuotta myöhemmin seuranneen Mahomettia tämän kiertäessä Arabiaa sen kaupunkeja hävittämässä, ja sitten kääntyneen häntä vastaan, toivoen saavansa petturin kuoleman. Jälleen hänen laskunsa pettivät. Armoa ei annettu ainoallekaan elävälle ihmiselle paitsi yhdelle, ja tämä yksi oli ainoa niistä kaikista, joka ei sitä halunnut. Hän etsi taas viidensadan vuoden kuluttua kuolemaa ristiretkien sodissa ja tarjoili itseänsä Askalonissa nälänhädälle ja rutolle. Jälleen hän pelastui — hän ei voinut kuolla. Näillä yhä uudistuvilla pettymyksillä ei lopulta voinut olla kuin yksi vaikutus — ne järkyttivät hänen luottamustaan. Sen jälkeen Vaeltava juutalainen on harjoittanut jonkinlaista tilapäistä leikkittelyä kaikkein lupaavimmilla hävityskeinoilla ja aseilla, mutta yleensä ilman sanottavaa menestystä. Hän on jonkun verran ajatellut koleran ja rautateiden mahdollisuuksia ja kiinnittänyt melkein kiihkeätä huomiota helvetinkoneihin ja patenttirohtoihin. Hän on vanha ja vakava, kuten niin vanhan miehen sopiikin. Ei harrasta minkäänlaisia kevyitä huvituksia, paitsi että joskus käy mestauksissa ja erikoisesti suosii hautajaisia.

Yksi seikka on, jota hän ei voi välttää. Missä maailmassa hän vaeltaneekin, aina hänen erehtymättä täytyy joka viideskymmenes vuosi tulla Jerusalemiin näyttämään itseään. Aivan nykyään, vuosi tai pari sitten, hän kävi täällä kolmannenkymmenennenseitsemännen kerran siitä kuin Jeesus Kalvaria-vuorella ristiinnaulittiin. Sanovat monenkin tšekäläisen vanhuksen silloin nähneen hänet ja nähneen hänet ennenkin. Hän näyttää alati samalta — vanhalta ja kuihtuneelta ja silmät ovat syvällä kuopissaan. Hän näyttää välinpitämättömältä kaikesta, mutta jotain kuitenkin on, joka tuntuu siltä kuin hän etsisi jotakuta, odottaisi jotakuta — ehkä nuoruutensa ystäviä. Aina hän kävelee samoja vanhoja katuja yksinäisen näköisenä ja piirtäen siellä täällä seiniin merkkinsä ja tarkastellen kaikkein vanhimpia rakennuksia jonkunlaisella ystävällisellä puolimielenkiinnolla. Ja muinaisen talonsa kynnyksellä hän vuodattaa muutamia kyyneliä, ja katkeria kyyneliä ne ovat. Sitten hän kantaa vuokrat ja lähtee uudelleen matkaan. Monena tähtikirkkaana yönä hänen on nähty seisovan pyhän haudan kirkon läheisyydessä, sillä monta vuosisataa hän on hautonut semmoista mieliaatetta, että hän saisi levon, kunhan vain pääsisi sisään. Mutta paikalla kun hän lähestyy, mäjähävät ovet kiinni, maa järisee ja kaikki Jerusalemin valot palavat aavemaisella sinisellä liekillä! Siitä huolimatta hän aina viidenkymmenen vuoden kuluttua yrittää uudelleen. Se on toivotonta, mutta tietenkin on sangen vaikea luopua tavoista, joihin on tuhannenkahdeksansadan vuoden kuluessa tottunut. Nykyään tämä vanha matkailija retkeilee jossain etäisissä maissa. Hän mahtaa tuntea ylivoimaista ylenkatsetta näitä nykyisiä itsetyytyväisiä lapsia kohtaan, jotka näinä rautateiden aikoina kiitelevät pitkin maailmaa ja sanovat sitä matkustamiseksi.

Kaikki mitä olen tässä ilmituonut vaeltavasta juutalaisesta, on kaikin puolin todistettavissa, jos käännytte oppaamme puoleen.

Omarin mahtava moskeija ja sitä ympäröivä kivetty piha käsittävät *neljännen osan* Jerusalemita.

Tämä moskeija on pyhin paikka, mitä muhammedilaisilla on Mekan jälkeen. Vielä vuosi tai pari takaperin oli kristityn mahdollisuuden päästä siihen tai sen pihaan, koettipa hän rahalla tai suosiolla. Mutta kieltä on peruutettu ja bakshiishilla pääsimme helposti sisään.

Mutta on suotta puhua siitä ihmeteltävästä kauneudesta ja erinomaisesta siroudesta ja sopusuhtaisuudesta, jotka ovat tehneet tämän moskeijan niin kuuluksi — koska minä en niitä nähnyt. Semmoisia seikkoja ei näe hetken silmäyksellä — usein vasta melkoisen pitkän tuttavuuden jälkeen näkee, kuinka todella kaunis todella kaunis vaimo on. Ja sama laki pitää paikkansa Niagaran putouksesta, majesteettisista vuorista ja moskeijoista — eritoten moskeijoista.

Omarin moskeijan suurin merkittävyys on aimo kallio, joka on sen pyörökön keskellä. Tällä kalliolla Abraham oli vähällä uhrata Iisakin — tämä ainakin on varma tieto — tai ainakin se on paljon luotettavampi kuin enimmäkseen perinnäistiedot. Tällä kalliolla enkeli niinikään seiso i ja uhkasi Jerusalemia ja Daavid sai hänet säästämään kaupungin. Mahometille tämä kivi oli hyvin tunnettu. Siitä hän nousi taivaaseen. Kivi koetti seurata häntä, ja ellei enkeli Gabriel sulan onnellisen sattuman kautta olisi ollut paikalla ja tarttunut siihen kiinni, olisi se sen tehnytkin. Sangen harvoilla henkilöillä on semmoinen koura kuin Gabrielilla — kalliolla vielä tänä päivänä näkyvät hänen ihmesormiensa jäljet ja ne ovat kahden tuuman syvyiset.

Vaikka tämä kallio onkin niin suuri, riippuu se kuitenkin ilmassa. Se ei koske mihinkään. Niin sanoi opas. Se on kerrassaan ihmeellistä. Siinä sen paikassa, jossa Mahomet seiso i, jäivät hänen jalanjälkensä kovaan kiveen. Mutta minunhan piti sanoa, puhuessani siitä, että kallio riippuu ilmassa, että sen alla olevan luolan permannossa he näyttivät kivilaattaa, joka heidän sanainsa mukaan peitti reikää, joka reikä muhammedilaisille oli erikoisen merkillinen, koska se vie alas kadotukseen, ja jokaisen sielun, joka sieltä pääsee taivaaseen, täytyy kulkea tämän aukon kautta. Mahomet seisoo siellä ja vetää heidät tukasta. Kaikki mahomettilaiset ajelevat päänsä, mutta varovat tarkkaan, että jättävät tupsun, johon profeetta sitten käy kiinni. Oppaamme huomautti, että hyvä muhammedilainen pitäisi itseään pakotettuna jäämään ikuisesti kadotukseen, jos hän menettäisi päänahkatupsunsa ja sattuisi kuolemaan, ennenkuin se ennättäisi uudelleen kasvaa. Suurimman osan niistä, mitä minä olen nähnyt, olisi kuitenkin parasta mielisuosiolla mennä kadotettujen luo ottamatta vähääkään lukuun, kuinka parturi on heidän tukkansa leikannut.

Moniin aikoihin ei ainoankaan naisen ole sallittu astua luolaan, jossa tämä tärkeä reikä on. Syynä tähän on se, että muuan kauniin sukupuolen jäsen saatiin kiinni siitä, että hän siellä lörpötteli manan majoilla oleville tuomituille kaikki, mitä tiesi maan päällä tapahtuvan. Hän lörpötteli siihen määrään, ettei enää mitään voitu pitää salassa — ei mitään tehdä eikä sanoa maan päällä kaikkien kadotettujen saamatta siitä tietoa ennen auringon maille menoa. Oli aika tehdä loppu tästä sähkölennätyksestä ja hyvin äkkiä siitä tekikin lopun — pyöveli.

Suuren moskeijan sisusta on sangen komea vaihtelevine marmoriseinineen ja mosaiikkiakkunoineen ja kirjoituksineen. Turkkilaisilla on pyhäinjäännöksensä samoin kuin katolilaisillakin. Opas näytti meille sen haarniskan, jota Mahometin suuri vävy ja jälkeläinen oli käyttänyt, samoin kuin Mahometin sedän kilvenkin. Kalliota ympäröivä suuri rauta-aita oli eräässä kohdassa koristettu tuhansilla rievuilla, jotka oli sen reikiin kiinni sidottu. Näiden tehtävänä on muistutella Mahometia, ettei hän unohtaisi palvelijoitaan, jotka ne siihen kiinnittivät. Tätä pidetään melkein yhtä hyvänä keinona kuin lankain kietomista sormen ympäri.

Heti moskeijan ulkopuolella on pienoistemppeleillä paikalla, jossa Daavidin ja Goliatin oli tapana istua ja tuomita kansaa. (Eräs pyhiinvaeltajista ilmoitti minulle, ettei se ollut Daavid ja Goliat, vaan Daavid ja Saul. Minä kuitenkin pidän kiinni väitteestäni — opas kertoi minulle niin ja hän kai tietänee).

Kaikkialla Omarin moskeijan ympärillä on pilarin kappaleita, ihmeellisesti sommiteltuja alttareita ja sirosti veistettyjä marmoripalasia — Salomon temppelin kalliita jäännöksiä. Näitä on kaivettu esiin Morian vuorelta kaikista syvyyksistä ja moslemit ovat aina osoittaneet haluavansa säilyttää ne mitä suurimmalla huolella. Siinä osassa Salomon temppelin vanhaa seinää, jota sanotaan "juutalaisten itkun paikaksi" ja jonka ikivanhoja kiviä heprealaiset joka perjantai kokoontuvat suutelemaan itkeäkseen Sionin kukistunutta suuruutta, voi ken tahansa nähdä Salomon temppelistä osan, jonka alkuperäisyyttä ei kenkään epäile eikä kiellä, ja on siinä päällekkäin kolme tai neljä kiveä, kukin noin kahta vertaa pitempi seitsemän oktaavin pianoa ja likimaille yhtä vahva kuin semmoisen pianon korkeus. Mutta kuten olen jo huomauttanut, ei ole kulunut kuin vuosi tai pari siitä kuin se vanha käsky peruutettiin, joka kielsi meidän kaltaisiamme kristittyjä hylkiöitä astumasta Omarin moskeijaan ja katselemasta niitä kallisarvoisia marmoreita, jotka muinoin kaunistivat temppelin sisustaa. Näiden jäännösten kirjaukset ovat sangen omituiset ja erikoiset, ja siitä niiden itsessään herättämä mielenkiinto saa yhä syvemmän sisällyksen. Joka käänteellä tapaa näitä ikäarvoisia jäännöksiä, varsinkin el Aksan moskeijan läheisyydessä ja sen sisäseinissä, joihin niitä on muurattu sangen suuri luku, jotta ne säilyisivät häviöltä. Nämä kivenkappaleet, jotka ovat vanhuuttaan niin mustuneet ja väriään muuttaneet, viittaavat

hämärästi suuruuteen, jota kaikki olemme oppineet pitämään ruhtinaallisimpana, mitä milloinkaan on maailmassa nähty. Ja ne johtavat mieleemme kuvia loistosta, joka on joka miehen mielikuvitukselle tunnettu — ryydeillä ja rikkauksilla kuormattuja kameejeja — kauniita orjia, joita lahjoitettiin Salomon haaremiin — pitkät jonot upeasti koristettuja ratsuja ja sotilaita — ja ennen muita Saaban kuningattaren tämän "itämäisen loiston" kauneimpana kukkana. Nämä sirot jäännökset herättävät runsaampaa mielenkiintoa kuin se juhlallinen kivimuuri, jota juutalaiset "Valitusten paikalla" suutelevat, milloinkaan voi herättää huolettomassa syntisessä.

Alhaalla ontossa maassa, suuren moskeijan pihassa rehoittavien oliivien ja oranssipuitten alla, on pilarimetsä — vanhan temppelin jäännös; ne kannattivat sitä. Siellä on syvyydessä myös vankkoja holvikäytäviä, joiden yli ennustuksen hävittävä "aura" kulki mitään tekemättä. On hauska tietää, että olemme pettyneet siinä, ettemme koskaan uneksuneetkaan voivamme saada nähdä osia itse Salomon temppelistä, emmekä kuitenkaan tunne epäilyksen varjoakaan siitä, että ne muka olisivat munkkien humbugia ja petosta.

Olemme aivan ylenmäärin kyllästyneet katselemiseen. Ei mikään muu meitä enää viehätä kuin Pyhän haudan kirkko. Olemme käyneet siellä joka päivä, emmekä ole siihen väsyneet, mutta kaikkeen muuhun me olemme väsyneet. Nähtävyyksiä on liian paljon, niitä vilisee ympärillämme joka askeleella. Ei koko Jerusalemissa eikä sen ympäristössä ole jalanlevyttäkään maata, jolla ei olisi omaa mieltäliikuttavaa historiaansa. Tuntuu kovin huojentavalta salavihkaa astua satakunnan askelta ilman opasta, joka uupumatta puhuu joka kivistä, jolle astutte, ja raastaa teitä taapäin kautta aikain siihen päivään, jona se saavutti kuuluisuutensa.

Tuntuu melkein epätodelliselta, kun hetkeksi huomaan nojautuvani muurin raunioihin ja *kuuntelematta* katselevani alas Betesdan historialliseen allikkoon. Minä en luullut semmoisia esineitä *voivan olla* niin taajassa, että siitä mielenkiinto vähenisi. Mutta vakavasti totta puhuen olemme useita päiviä ajelehtineet ympäri käyttäen silmiämme ja korviamme enemmän velvollisuudentunnosta kuin mistään korkeammista ja arvollisemmista syistä. Ja liiankin usein olemme iloinneet, kun oli aika lähteä kotia ja päästä rauhaan kuuluista paikoista.

Pyhiinvaeltajamme ahtavat liian paljon yhteen päivään. Nähtävyyksiä voi ahmia kyllästyksen saakka aivan samoin kuin makeisiakin. Siitä kuin tänä aamuna söimme aamiaista olemme nähneet niin paljon, että siinä olisi ollut ravintoa vaikka vuoden mietiskelylle, jos olisimme saaneet kaikessa rauhassa ja mieleemme mukaan katsella. Kävimme Heskian allikolla, jossa Daavid näki Urian vaimon nousevan kylpemästä ja rakastui häneen.

Menimme ulos kaupungista Jaffan portista ja saimme tietenkin kuulla paljon asioita Hippikoksen tornista.

Ratsastimme Hinnomin laakson poikki Gihonin kahden allikon välitse ja ohi Salomon rakentaman vesijohdon, joka vieläkin tuo kaupunkiin vettä. Nousimme Pahan neuvon mäelle, jolla Juudas sai kolmekymmentä hopearahaansa, ja viivymme niinkään hetkisen sen puun alla, johon hän kunnianarvoisen muistotiedon mukaan hirttäytyi.

Laskeuduimme takaisin notkoon ja opas alkoi sitten nimitellä joka törmän ja paaden, jonka näimme, ja kertoa niiden historian: "Tämä oli Veren kenttä; nämä kallioon hakatut onkalot olivat Molokin pyhätöitä ja temppeleitä; tässä uhrattiin lapsia; tuolla on Sionin portti; Tyropealainen laakso; Ofelin kukkula; tässä on Josafatin laakson haara — oikealla puolellanne on Jobin lähde." Poikkesimme Josafatiin. Opas jatkoi esitelmäänsä. "Tämä on Öllymäki; tämä Loukkauksen kukkula; tuo mökkirykelmä on Siloamin kylä; täällä, tuolla, joka puolella on Kuninkaan puutarha; tämän suuren puun alla ylipappi Sakarias murhattiin; tuolla on Morian-vuori ja temppelin muuri; Absalomin hauta; Pyhän Jaakobin hauta; Sakariaan hauta; toisella puolella ovat Getsemanen yrttitarha ja Neitsyt Marian hauta; tässä on Siloamin allikko ja —"

Me sanoimme, että aioimme laskeutua maahan satulasta ja sammuttaa janomme ja levätä. Helle oli polttaa meidät. Niin monen, morien päivän uupumaton kulkeminen ja keräytynyt uupuminen alkoi viedä meistä voiton. Kaikki suostuivat.

Allikko on syvä, muureilla ympäröity hauta, jonka kautta virtaa kirkas puro. Puro tulee jostain Jerusalemin alta ja kulkee Neitsyen lähteen kautta tai saa siitä vettä ja saapuu tähän paikkaan jyrkän muuratun tunnelin kautta. Kuulu allikko epäilemättä näytti aivan samanlaiselta kuin se näytti Salomonkin aikana ja samat tummaihoiset itämaalaiset naiset tulivat alas vanhaan itämaiseen tapaansa ja kantoivat päänsä päällä vesiruukkuja aivan samalla tavalla kuin kolmetuhatta vuotta takaperinkin ja aivan samalla tavalla kuin he tekevät viisikymmentätuhatta vuotta tämän jälkeenkin, jos heidän sukuaan silloin vielä on.

Lähdimme sieltä pois ja pysähdyimme Neitsyen lähteelle. Mutta vesi ei ollut hyvää eikä ollut

lohdutusta eikä rauhaa missään sen poika- ja tyttö- ja kerjäläisrykmentin vuoksi, joka kaiken aikaa ahdisti meitä bakshiishia saadakseen. Opas kehoitti meitä antamaan heille vähän rahaa, ja me annoimme. Mutta kun hän edelleen sanoi, että he olivat nälkään kuolemaisillaan, niin emme muuta voineet kuin ajatella, että olimme tehneet suuren synnin estäessämme näin kiitettävän aikomuksen, ja koetimme kerätä rahat takaisin, joka kuitenkin oli mahdotonta.

Astuimme Getsemanen yrttitarhaan ja kävimme Neitsyen haudalla, jotka molemmat olimme ennen nähneet. Ei ole sopivaa, että puhun niistä nyt. Toiste tulee parempi tilaisuus.

Enkä voi puhua Öljymäestäkään enkä miltä näyttävät sieltä katsoen Jerusalem, Kuollut meri ja Moabin vuoret, enkä Damaskon portista enkä puusta, jonka Jerusalemin kuningas Gottfried istutti. Pitää olla tyytyväisemmällä mielellä, kun puhuu tällaisista asioista. En voi sanoa mitään kivipatsaasta, joka pistää Josafatin laakson yli temppelin muurista kuin kanuuna, paitsi että moslemit uskovat Mahometin istuvan sillä hajareisin, kun hän tulee maailmaa tuomitsemaan. Vahinko, ettei hän voi tuomita sitä joltain orrelta omassa Mekassaan, niin ettei hänen tarvitsisi tunkeutua *meidän* pyhälle maallemme. Lähellä on temppelin seinässä Kultainen portti — portti, joka temppelin aikana oli mitä siroin veistotaideteos ja on sitä vieläkin. Siitä ennen vanhaan juutalaisten ylipappi päästi ulos syntipukin ja laski sen pakenemaan erämaahan, viemään mukanaan kansan kahdentoista kuukauden synnit. Jos nyt päästettäisiin semmoinen otus menemään, ei se pääsisi edes Getsemanen yrttitarhaan, ennenkuin täkäläiset kurjat olennot söisivät sen suuhunsa syntineen kaikkineen. *He* eivät eroa tekisi. Lammasmuhennos syntien kanssa olisi heistä oikeata herkkua. Moslemit vahtivat kultaista porttia kateellisin ja pelokkain silmin, sillä heidän vanhan kunnioitetun perintätietonsa mukaan kukistuu sen kaatuessa islamkin ja sen kanssa ottomaaninen valtakunta. Minua ei kovinkaan surettanut huomattessani, että tuo vanha portti alkaa näyttää koko lailla tutisevalta.

Olemme jälleen kotona. Olemme uuvuksissamme. Aurinko oli vähällä kärventää meidät.

Eräs ajatus tuottaa meille kuitenkin täyttää tyydytystä. Euroopassa saavuttamastamme kokemuksesta tiedämme, että tämä uupumus unohtuu. Kuumuus unohtuu ja jano, oppaan väsyttävä lavertelu, kerjäläisten ahdistelut — ja lopuksi jää vain miellyttäviä muistoja Jerusalemissa, muistoja, jotka palautamme mieleemme alati kasvavalla mielenkiinnolla vuosien vieressä, muistoja, jotka vielä jonain päivänä muuttuvat kaikki kauniiksi, kun mielistämme on haihtunut viimeinenkin harmin syy, joka on niihin takertunut, ollakseen koskaan palaamatta. Kouluajat eivät ole onnellisempia kuin myöhemmänkään elämän, mutta muistelemme niitä kaihoten, koska olemme unohtaneet koulussa kärsimämme kurituksen ja kuinka surimme hukatessamme marmorikuulamme tai leijamme — koska olemme unohtaneet tuon pyhän ajan kaikki surut ja puutteet ja muistamme vain sen puutarharhosvoudet, sen puusapelimahtailut ja lupapäiväin onkiretket. Me olemme tyytyväiset. Me voimme odottaa. Meidän palkkamme on tuleva. Vuoden kuluttua Jerusalem ja näiden päivän elämykset ovat meille lumoava muisto — muisto, jota emme menettäisi mistään hinnasta.

XXIV LUKU.

Kapina leirissä — Paimentolaiselämän viehätyksiä — Kaameita huhuja — Matkalla Jerikoon ja Kuolleelle merelle — Pyhiinvaeltajain sotatemppeja — Betania ja Lasaruksen talo — "Beduiineja!" — Vanha Jeriko — Kurjuutta — Yömarssi — Kuollut meri — Mitä palestiinalainen "erämaa" on — Mar Saban pyhät erakot — Hyvä Pyhä Saba — Naisilta pääsy kielletty — Maailmalta haudatut kaikiksi ajoiksi — Epäitsekästä katolilaisesta hyväntahtoisuudesta — Gaselleja — Paimenten lakeus — Betlehem, Vapahtajan syntymäpaikka — Syntymisen kirkko — Sen sata pyhää paikkaa — Kuulu "maitoluola" — Perimätietoja — Paluu Jerusalemiin — Uupumusta.

Teimme tilin. Tulos oli sangen tyydyttävä. Jerusalemissa ei enää ollut mitään nähtävää, paitsi vertauksen "rikkaan miehen ja Lasaruksen" talot, mikäli muistetaan, kuninkaitten haudat ja tuomarien haudat, paikka, jossa yksi opetuslapsista kivitettiin kuoliaaksi ja toinen mestattiin, huone ja pöytä, jotka ovat Herran ehtoollisesta kuulut, viikunapuu, jonka Jeesus kuihdutti, joukko historiallisia paikkoja Getsemanen ja Öljymäen ympärillä ja viisitoista tai parikymmentä muuta paikkaa itse kaupungissa eri osissa siitä.

Loppu alkoi lähestyä. Ihmisluonto alkoi nyt vaatia oikeuksiaan. Liikarazitukset ja niiden aikaansaama uupumus alkoivat vaikuttaa luonnollisella tavallaan. Ne alkoivat viedä voiton seuramme tarmosta ja masentaa sen intoa. Ollessamme nyt ehdottomasti varmat siitä, ettei mikään osa pyhiinvaelluksesta

enää jäisi suorittamatta, aloimme ikäänkuin ennakolta kuluttaa lepoa, joka pian oli oleva meidän palkkamme. Kävimme hieman laiskoiksi. Tulimme myöhään aamiaiselle ja olimme hitaat nousemaan päivällispöydästä. Laivasta oli lyhyitä reittejä tullut kolme- tai neljäkymmentä pyhiinvaeltajaa ja puheen aihetta oli paljon. Ja helteisinä iltapäivinä osoitimme suurta halua loikoilla hotellin viileillä divaaneilla ja poltella ja puhella hauskoista tapauksista, joita oli sattunut kuukausi takaperin — sillä jo näin varhain alkoivat matkaepisodit, milloin harmilliset, milloin aivan tuskastuttavat ja yhtä usein lopun lopuksi aivan merkityksettömätkin, kohoilla yksitoikkoisten muistelmien tasapinnasta ja muodostua mielessä muhkeiksi maanmerkeiksi. Sumupilli hukkuu kaupungissa miljooniin pieniin ääniin, niin että sitä tuskin huomaa kortteria kauempana, mutta merimies kuulee sen merellä, jonne nuo tuhannet vähäpätöiset äänet eivät kanna, sangen kauas. Roomassa ovat kaikki tuomiokirkot samanlaisia, mutta kun on poistunut siitä kymmenkunnan mailin päähän, katoaa kaupunki kokonaan näkyvistä ja vain Pyhän Pietarin kirkko kumpuaa tasaisesta lakeudesta kuin ankkuroitu ilmapallo. Kun matkustaa Euroopassa, tuntuvat joka päivän tapaukset kaikki samanlaisilta. Mutta kun ne ovat jääneet selän taa kahden kuukauden ja kahdentuhannen mailin päähän, esiintyvät muita huomattavimpina ne, jotka ansaitsevat muistamista, ja ne ovat kadonneet, jotka todenteolla olivatkin vähäpätöiset. Tämä taipumus tupakoimiseen, loikoilemiseen ja juttelemiseen ei ollut hyvä. Itsestään selvää oli, että sitä oli estettävä leviamästä. Oli koetettava jotain mielenvirkistystä, ettei turmelus saisi valtaa. Ehdotettiin Jordania, Jerikoa ja Kuollutta merta. Loput Jerusalemissa oli jätettävä vähäksi aikaa katsomatta. Tämä matka paikalla hyväksyttiin. Joka suoni alkoi taas sykkiä vilkkaammin. Satulaan — pois lakeuksille — makaamaan vuoteissa, joita vain taivaanranta rajoitti — mielikuvitus alkoi paikalla pohtia näitä asioita. Kiusallista oli todeta, kuinka helposti nämä kaupungissa kasvaneet miehet olivat suostuneet leirin ja erämaan vapaaseen elämään. Paimentolaisvaisto on inhimillinen vaisto. Se syntyi Aatamissa ja kulki perintönä patriarkkain kautta, eikä sivistys kolmekymmentä vuosisataa vakaasti ponnisteltuaan ole saanut sitä meistä kokonaan pois. Sillä on viehätys, joka saa jokaisen, joka on sitä koettanut, uudelleen sitä kaipaamaan. Paimentolaisvaistoa ei intiaanista saa kasvatuksellakaan mitenkään häviämään.

Kun Jordanin matka näin oli päätetty, annettiin asioista paikalla tieto dragomaanillemme.

Yhdeksän aikaan aamulla oli karavaani hotellin oven edessä ja me aamiaisella. Oli tavallista enemmän liikettä. Kaikkialla risteili huhuja sodasta ja verenvuodatuksista. Jordanin laakson ja Kuolleen meren erämaitten rosvoilevat beduiinit olivat tarttuneet aseihin ja aikoivat tuhota kaikki tulijat. He olivat tapelleet turkkilaisen ratsumiesjoukon kanssa ja voittaneet sen. Monta miestä oli kaatunut. He olivat ajaneet erään kylän asukkaat ja turkkilaisen linnavaen lähellä Jerikoa vanhaan linnaan ja piirittivät sitä nyt. Jordanin luona he olivat marssineet erään meidän retkeilijäjoukkomme leiriä vastaan ja pyhiinvaeltajat olivat nahkansa pelastaneet vain siten, että olivat hiipineet pois ja yön pimeässä piiskain ja kannusten voimalla paenneet Jerusalemiin. Erästä toista joukkoamme oli ammuttu väijytyksestä, jonka jälkeen sen kimppuun oli käyty keskipäivällä. Kummaltakin puolelta oli ammuttu laukauksia. Onneksi ei kuitenkaan ollut vuotanut verta. Puhuttelimme sitä samaista pyhiinvaeltajaa, joka oli ampunut yhden laukauksista, ja kuulimme hänen omilta huuliltaan, kuinka tässä välittömässä hengenvaarassa vain pyhiinvaeltajani kylmäverinen rohkeus, heidän suuri lukunsa ja vaikuttava sotavälineiden näyttelemineen oli heidät pelastanut perinpohjaisesta tuhosta. Ilmoitettiin konsulin pyytäneen, ettei pyhiinvaeltajistamme lähtisi toisia joukkoja Jordanille, niin kauan kuin asiat olivat tällä kannalla, ja vielä, että hän ei mielellään suonut niitä lähtevän ollenkaan, ei ainakaan ilman tavallista voimallisempaa sotilassuojaa. Tämä oli paha pykälä. Mutta kun hevoset olivat porraspäissä ja jokainen tiesi, mitä varten ne oli tuotu, niin mitä olisitte tehneet? Tunnustaneet pelkääväanne ja häpeällä peräytyneet? Tuskinpa. Se olisi ollut vasten ihmisluontoa, kun saapuvilla oli niin paljon naisia. Olisitte tehneet niinkuin mekin: sanoneet, ettette pelänneet, vaikka tulisi miljoona beduiinia — tehneet testamenttinne ja hiljaisuudessa itsekseenne luvanneet asettua jonon jälkipäähän vaatimattomaan paikkaan.

Luulen melkein meidän kaikkien päättäneen noudattaa samaa taktiikkaa, sillä näytti siltä, kuin emme koskaan pääsisi Jerikoon. Minulla oli oikein tunnetusti hidaskulkuinen hevonen, mutta syystä tai toisesta en voinut saada sitä häntäpäissä pysymään, jotta olisin pääni pelastanut. Se aina vain tunkeutui etupäähän. Taisin vähän vavista semmoisina hetkinä ja laskeutua maahan kiristämään satulavöitä. Mutta se oli aivan suotta. Kaikki muutkin laskeutuivat maahan satulaansa kiinnittämään. En ole koskaan nähnyt semmoista huolenpitoa satuloista. Se oli ensi kerta, kun ainoakaan niistä oli kolmeen viikkoon joutunut epäkuuntoon, mutta nyt ne olivat joutuneet epäkuuntoon kaikki samalla haavaa. Koetin kävellä, saadakseni ruumiinliikuntaa — en ollut saanut kävellä kylliksi Jerusalemissa hakiessani pyhiä paikkoja. Mutta sekään ei vedellyt. Koko joukko kärsi ruumiinliikunnan puutetta, eikä kulunut viittätoista minuuttiakaan, ennenkuin kaikki olivat maassa ja minun täytyi jälleen johtaa. Se oli sangen masentavaa.

Tämä kaikki sen jälkeen kun olimme päässeet Betanian tuolle puolelle. Pysähdyimme Betanian kylään, jonne Jerusalemissa oli tunnin verta. Meille näytettiin Lasaruksen hauta. Melkein asuisin mieluummin siinä kuin ainoassakaan kaupungin taloista. Ja meille niinkään näytettiin suuri

"Lasaruksen lähde", ja kylän keskustassa Lasaruksen vanha asunto. Lasarus näyttää olleen varakas mies. Pyhäkoululegendat tekevät hänelle, suurta vääryyttä; niistä saa sen vaikutuksen, ikäänkuin hän olisi ollut köyhä. Se on siitä syystä, että hänet on sekoitettu siihen Lasarukseen, jolla ei ollut muuta ansiota kuin kuntonsa, eikä kunto koskaan ole ollut niin suuressa arvossa kuin raha. Lasaruksen talo on kolmenkertainen rakennus, kivistä muurattu, mutta aikain kuluessa on kaikki hautaantunut kasaantuneiden ruuhkain alle, ylintä kerrosta lukuunottamatta. Otimme kynttilät ja laskeuduimme kolkkoihin, vankikoppeja muistuttaviin kammioihin, joissa Jeesus aterioitsi Martan ja Marian kanssa ja keskusteli heidän kanssaan heidän veljestään. Emmepä muuta voineet kuin tavallista suuremmalla mielenkiinnolla katsella näitä vanhoja mustuneita huoneita.

Olimme erään vuoren kukkulalta vilaukselta nähneet Kuolleen meren, joka päilyi Jordanin lakeudella kuin sininen kilpi, ja nyt kuljimme alas ahdasta, palavaa, rosoista, kuollutta laaksoa, jossa ei mikään elävä olento olisi voinut elää ja viihtyä, ellei ehkä salamanteri. Se oli niin karua, kammottavaa, kauheata erämaata! Se oli se "erämaa", jossa Johannes saarnasi, kameelinkarvavaate lanteillaan — vaatetta siinä oli kylläkin — mutta mahdotonta hänen olisi ollut saada täältä heinäsiirkkojaan ja kesyttömäin mehiläisten hunajaa — sen enempää kuin luullakseni seurakuntaakaan. Kompuroimme alas tämän kamalan seudun kautta, häntäpäässä joka mies. Suojavartijamme — kaksi muhkeasti puettua arabialaista sheikkiä, täydet kuormat miekkoja, pyssyjä, pistooleja ja tikareita mukanaan — kulkivat jouten etupäässä.

"BEDUIINEJA!"

Joka mies hätkähti ja katosi vaatteihinsa kuin liejukilpikonna. Minun ensimmäinen mielijohteeni oli hyökätä eteenpäin ja tuhota nuo beduiinit. Toinen mielijohteeni oli hyökätä takapäähän katsomaan, tuliko niitä sieltäkin päin. Viimeksimainittua impulssia seurasin. Niin tekivät kaikki muutkin. Jos sillä hetkellä olisi siltä ilmansuunnalta tullut beduiineja, olisivat ne saaneet kalliisti maksaa varomattomuutensa. Kaikki huomasimme tämän, perästäpäin. Olisi seurannut melske ja verilöyly, jota ei mikään kynä kykenisi kuvaamaan. Tiedän sen, koska joka mies kertoi, mitä erikoisesti hän olisi tehnyt, ja mahdoton olisi teidän ollut kuvitellakaan niin kummia ja ennen kuulemattomia julmuuksia, kuin nämä olivat keksineet. Yksi sanoi, että hän oli tyynesti päättänyt kuolla siihen paikkaan, missä seiso, jos se kävisi tarpeelliseksi, väistynyt hän ei olisi tuumaakaan. Hän olisi katkeran kärsivällisenä odottanut, kunnes olisi voinut lukea ensimmäisen beduiinin takista raidat, ja sitten luenut ne ja antanut paukahtaa. Eräs toinen oli aikonut istua hiljaa, kunnes ensimmäinen keihäs olisi tullut tuuman päähän hänen rinnastaan, sitten väistää ja hairata sen käteensä. Minä en uskalla sanoakaan, mitä hän aikoi tehdä sille beduiinille, jonka keihäs oli. Vereni hyytyy, kun ajattelenkin. Eräs toinen aikoi nylkeä päänahkan joka beduiinilta, joka hänen osalleen tulisi, ja ottaa erämaan paljaspäät pojat mukaansa elävinä voitonmerkkeinä. Mutta se raivosilmäinen pyhiinvaeltaja, joka sepitti virsiä, vaiken. Hänen näköelimiensä paloi hurja tuli, mutta hänen huulensa eivät liikkuneet. Alettiin huolestua ja häneltä kysyttiin. Jos hänen kimppuunsa olisi käynyt beduiini, niin mitä olisi hän tälle tehnyt — ehkä ampunut? Hän hymyili julman halveksumisen hymyn ja ravisti päätään. Ehkä pistänyt puukollaan kuoliaaksi? Uusi päänravistus. Ehkä leikellyt hänet kappaleiksi — nylkenyt? Yhä uusia päänravistuksia. Voi! hirmun nimessä, mitä *olisi* hän tehnyt?

"Syönyt hänet!"

Semmoisen kamalan lauseen hän singautti huuliltaan. Iloitsin sydämessäni, että olin säästynyt näiltä julman verenvuodatuksen näyiltä. Ei ainoakaan beduiini hyökännyt pelättävän jälkijoukkomme kimppuun. Ei ainoakaan hyökännyt etujoukonkaan päälle. Uudet tulokkaat olivat vain apujoukko paidallisia, paljassäärisiä arabialaishylkyjä, jotka oli lähetetty kauas edellemme ravistelemaan ruostuneita pyssyjään, huutamaan ja kerskumaan ja elämöimään kuin mielipuolet, peloittaakseen siten pois kaikki rosvoilevat beduiinijoukot, joita ehkä väijyi matkamme varressa. Mikä häpeä, että asetettujen valkoisten kristittyjen täytyy matkustaa tällöisten lasten suojassa, suojassa erämaan kuljeskelevia rosvoja vastaan — noita verisiä pahantekijöitä vastaan, jotka aina muka ovat valmiina tihutöihin, mutta eivät tee koskaan mitään. Voin tässä jo mainita, ettemme koko matkallamme nähneet ainoatakaan beduiinia ja ettemme arabialaista vartiota tarvitseet enempää kuin olisimme tarvitseet kiiltokenkiä ja valkeita hansikkaitakaan. Ne beduiinit, jotka niin rajusti kävivät toisten pyhiinvaeltajaosastojen kimppuun, olivat näihin tilaisuuksiin kunkin osaston arabialaisten vartijain hankkimat ja Jerusalemista varta vasten lähetetyt virkailemaan tilapäisesti beduiineina. Taistelun jälkeen ne pyhiinvaeltajain nähden yhtyivät ja söivät yhdessä aamiaista, jakoivat vaaran hetkinä kiristetyt juomar rahat ja sitten seurasivat retkikunnan perässä kotia kaupunkiin! Nämä harmilliset arabialaiset vartijat johtuvat sheikkien ja beduiinien yhteisestä sopimuksesta, joka on tehty, niin sanotaan, heidän molemmanpuoliseksi hyödykseen, ja epäilemättä tässä on paljon perää.

Kävimme sillä lähteellä, jonka profeetta Elisha muutti suolattomaksi (se on suolaton vieläkin) ja jonka luona hän oleskeli jonkun aikaa korppien ruokkimana.

Vanha Jeriko ei raunioina ole hyvinkään maalauksellinen. Marssiessaan kolmisentuhatta vuotta sitten sen ympäri seitsemään kertaan ja puhaltaessaan sen torvillaan sortumaan Joosua teki työnsä niin hyvin ja perusteellisesti, että kaupungista tuskin jäi jäljelle mitään, joka olisi varjoa luonut. Kirousta, joka julistettiin sen jälleenrakentamista vastaan, ei ole koskaan peruutettu. Muuan kuningas, joka piti kirousta mitättömänä, teki yrityksen, mutta se kävi hänelle kovin kalliiksi. Jerikon paikka on aina pysyvä asumattomana. Ja kuitenkin se on yksi kaikkein parhaita kaupungin paikkoja, mitä olemme Palestiinassa nähneet.

Ajoivat meidät vuoteestamme kahden aikaan aamulla — taas tuota anteeksiantamatonta julmuutta — taas dragomaanimme koettaa päästä jonkun kilpailijansa edelle. Jordanille ei ollut kahdenkaan tunnin matka. Me olimme kuitenkin pukeutuneet ja lähteneet matkaan ennenkuin kenenkään päähän pälkähti katsoa, mitä kello oli, ja näin ratsastimme torkkuen vilussa yöilmassa ja uneksimme leiritulista, lämpimistä vuoteista ja muusta mieluisasta.

Keskusteltu ei ollenkaan. Ihmisten ei ole tapana jutella, kun heitä viluttaa ja unettaa ja kaikki tuntuu niin kurjalta. Me toisin ajoin torquimme satulassa ja hätkähtäen taas havahduimme huomataksemme, että matkue oli hävinnyt pimeyteen. Sitten seurasi tarmon puuska ja ankara toimen puuska, kunnes sen hämärrät ulkopiirteet jälleen tulivat näkyviin. Silloin tällöin kulki jonon kautta matalaääninen käsky:

"Sulkekaa rivi — sulkekaa rivi! Beduiineja väijyy täällä kaikkialla!"

Saavuimme kuuluisalle joelle ennen kello neljää, ja yö oli niin pimeä, että olisimme voineet hyvin ratsastaa siihen näkemättä sitä. Toiset meistä olivat sangen pahalla päällä. Me odotimme ja odotimme päivänvaloa, mutta sitä ei kuulunut. Lopulta lähdimme pimeihin pensaihin ja makasimme tuntikauden maassa ja vilustuimme. Se oli sen puolesta sangen kallista unta, mutta muutoin se oli sangen kannattava pääomansijoitus, koska se sai unohtamaan näiden minuuttien surkeuden ja sai meidät vähän sopivampaan mielentilaan siksi hetkeksi, jolloin ensiksi näkisimme pyhän joen.

Aamuvalkeaman ensi henkäyksellä pyhiinvaeltajat riisuuntuivat alasti joka mies ja kahlasivat pimeään vuolaaseen virtaan laulaen:

"Ma rannalla Jordanin myrskyisen
Nyt seison ja kaiholla katselen
Kanaanin maata kaunoista
Ja muistain Herran lupausta..."

Mutta kauan he eivät laulaneet. Vesi oli niin kylmää että heidän täytyi lakata laulamasta ja hyökätä takaisin maalle. Sitten he seisoivat rannalla värjöttäen ja niin myrtyneinä ja murheellisina, että he ansaitsivat rehellistä sääliä. Sillä olihan taas pettänyt muuan unelma, rakas toivo. He olivat kaiken aikaa itselleen lupailleet, että he kulkisivat Jordanin poikki samalla kohdalla kuin Israelin lapsetkin tullessaan Kanaanin maahan erämaasta, pitkältä pyhiinvaellukseltaan. Heidän aikomuksensa oli kulkea poikki siltä kohdalta, johon oli pantu kaksitoista kiveä tämän suuren tapauksen muistoksi. Marssiessaan joen poikki he aikoivat mielessään kuvitella tuota valtavaa pyhiinvaeltaja-armeijaa, joka jakautuneen veden poikki kulkien kantoi pyhää liiton arkkia huutaen hosiannaa ja laulaen kiitos- ja ylistyslauluja. Jokainen oli itselleen luvannut, että hän ennen muita menisi joen poikki. Vihdoinkin he nyt olivat saavuttaneet toiveittensa päämäärän, mutta virta oli liian kova ja vesi liian kylmää!

Nyt Jackista tuli heille suuri apu. Osoittaen tuota viehättävää välinpitämättömyyttä seurauksista, joka on nuorisolle ominaista ja joka sille niin hyvin sopii ja on sen kaunistus, hän lähti jokeen ja kulki edellä Jordanin yli ja taas oli kaikki iloa ja riemua. Itsekukin kaalasi nyt yli ja seisoivat tuota pikaa toisella rannalla. Vettä ei millään kohdalla ollut aivan rintaan saakka. Jos sitä olisi ollut enemmän, niin tuskin olisimme yllä päässeet, väkevä virta kun olisi vienyt meidät mukanaan ja me olisimme uupuneet ja hukkuneet ennenkuin olisimme päässeet semmoiseen paikkaan mistä olisimme voineet kulkea yli. Kun päätarkoitus näin oli saavutettu, istahti vettä valuva, kurjan näköinen retkikunta rannalle odottamaan aurinkoa, sillä kaikki tahtoivat nähdäkin veden, ei vain tuntea. Mutta se oli liian vilua huvia. Muutamiin kannuihin otettiin pyhästä joesta vettä, sen rannoilta leikattiin ruokoja ja sitten nousimme hevosen selkään ja ratsastimme vastahakoisesti pois, koska muutoin olisimme voineet paleltua kuoliaaksi. Jordanin näimme siis sangen hämärästi. Pensastiheiköt, jotka paartoivat sen rantoja, loivat varjonsa sen matalalle, pyörteiselle vedelle (hymni sanoo niitä "myrskyisiksi", mutta se on vain imarteleva kuvitelma), emmekä silmänäön mukaan voineet arvata sen leveyttä. Tiesimme kuitenkin kahlauskokemuksistamme, että Amerikassa on paljon katuja, jotka ovat kahta vertaa leveämmät kuin Jordan.

Päivä valkeni pian sen jälkeen, kun olimme matkaan lähteneet, ja tunnin tai parin kuluttua saavuimme Kuolleele merelle. Lakeassa, palavassa erämaassa, joka sitä paartaa, ei kasva mitään muuta kuin rikkaruohoja ja Kuolleen meren omenaa, jonka runoilijat sanovat olevan silmälle kauniin, mutta murenevan tuhaksi ja tomuksi, kun murratte sen. Ne mitä me löysimme, eivät olleet kauniita ja

maultaan ne olivat karvaita. Niistä ei lähtenyt tomua. Ehkä oli se sen vuoksi, etteivät ne vielä olleet kypsiä!

Erämaa ja paljaat kalliot Kuolleen meren ympärillä helottavat päivänpaisteessa, niin että kipeätä tekee, eikä sen pinnalla eikä partailla ole ainoatakaan miellyttävää esinettä eikä elävää olentoa, joka silmää ilahuttaisi. Se on paahtavaa, kuivaa, kammottavaa erämaata. Maisemista huokuu hiljaisuus, joka masentaa mieltä. Se saa ajattelemaan hautajaisia ja kuolemaa.

Kuollut meri on pieni. Sen vesi on sangen kirkasta ja pohja on soraista ja matalaa jonkun matkan päähän rannasta. Se sisältää suuret määrät asfalttia. Kaikkialla rannoilla on kappaleita. Tästä aineesta paikka haisee koko lailla ilkeältä.

Kaikki mitä olimme lukeneet, oli saanut meidät odottamaan, että ensimmäisestä hyppäyksestä Kuolleeseen mereen olisi huonot seuraukset — ruumiissa tuntuisi kuin pistettäisiin siihen yht'äkkiä miljoonia punahehkuvia neuloja, tätä kamalaa kirvelyä kestäisi tuntikausia, jopa voisimme odottaa ihomme nousevan rakkoihin kiireestä kantapähän ja saavamme kestää monta päivää kamalaa kurjuutta. Koimme pettymyksen. Me kahdeksan hyppäsimme veteen samalla kertaa kuin eräs toinenkin pyhiinvaeltajajoukkue, eikä kukaan kertaakaan edes kiljaissut. Ei kukaan valittanut muuta kuin pientä pistelyä niillä kohdilla, joilta nahka oli lähtenyt, ja sekin pian lakkasi. Kasvojani kirveli pari tuntia, mutta osaksi oli siihen syynä se, että aurinko pääsi ne pahoin polttamaan sillä aikaa kuin uin, minä kun olin vedessä niin kauan, että sain ruumiini kauttaaltaan suolalla silatuksi.

Ei, vesi ei nostanut rakkoja ihoomme. Se ei verhonnut meitä limaisella lietteellä eikä antanut meille minkäänlaista ilkeää tuoksua. Enkä minä voinut huomata, että me todella olisimme tuoksuneet pahemmalta kuin me olemme tuoksuneet aina siitä pitäen, kun Palestiinaan tulimme. Se on vain erilainen tuoksu, mutta ei aivan huomiota herättävä senkään vuoksi, sillä siihen nähden meillä on ollut koko lailla vaihtelua. Me emme tuoksuneet siellä Jordanilla samalta kuin tuoksuimme Jerusalemissa, emmekä me tuoksu Jerusalemissa aivan samalta kuin Nasaretissa tai Tiberiaassa tai Kesarea Filippissä taikka Galilean muissa vanhoissa rauniokaupungeissa. Ei, me kaiken aikaa vaihtelemme ja tavallisesti huonompaan päin. Vaatteemme pesemme itse.

Se oli lystikästä uimista. Mahdoton painua. Saattoi oikaista itsensä selälleen pitkäkseen ja laskea kätensä rinnalleen ja koko ruumis pysyi vedenpinnan yläpuolella viivaa myöden, joka kulki leuan kolkasta keskikylkeä ja keskireittä nilkkaan. Päänsä saattoi nostaa aivan ylös vedestä, jos halutti. Ei missään asennossa ollut mahdollinen pysyä kauan. Menetit tasapainosi ja pyörähdit ympäri, ensin selällesi ja sitten suullesi ja niin edespäin. Voitte maata vedessä mukavasti pää aivan yläällä, sääret polvesta saakka veden alla, kun tuette itseänne käsillänne. Voitte istua siten, että koukistatte polvenne leuan alle ja syleilette niitä käsivarsillanne, mutta pian teidän täytyy mukeltaa ympäri, koska olette yläpainoinen tässä asennossa. Voitte seisoa suorana vedessä, jossa jalka ei pohjaa, ja rintakehänne puolitiestä pysytte kuivana. Mutta ette voi pysyä siinä asennossa. Vesi piankin kohottaa jalkanne pinnalle. Jos koetatte uida selällänne, niin ette pääse paljon mihinkään, koska jalkanne temppuilevat pinnalla ja vain kantapäät työntyvät eteenpäin. Jos taas uitte suullanne, niin potkittu ylös vettä kuin peräsiipilaiva. Eteenpäin ette pääse. Hevonen on niin yläpainoinen, ettei se Kuollessa meressä voi uida eikä seisoa. Se kääntyy paikalla kyljelleen. Jotkut meistä uivat toista tuntia ja kun sitten nousimme vedestä, oli suola meidät silannut, niin että kiilsimme kuin jääpuikot. Hankasimme suolan pois karkealla pyyhinliinalla ja kun ratsastimme pois, olimme saaneet ihka uuden löyhkän, vaikka ei se ollut sen ilkeämpi kuin ne muutkaan, joita nyt olemme saaneet monta viikkoa nauttia. Vaihtelun vuoksi sen kataluus ja uutuu viehätti meitä. Järven rannoilla kimaltelee suolakiteitä auringonpaisteessa. Toisin paikoin ne verhoavat maata kuin hohtava jääkuori.

Kun olin poika, syntyi minussa syystä tai toisesta se käsitys, että Jordan oli neljätuhatta mailia pitkä ja kolmeakymmentä viittä mailia leveä. Sen pituus on vain yhdeksänkymmentä mailia ja se mutkittelee niin kovasti, ettei kulkija likimainkaan aina tiedä, kummalla rannalla hän oikeastaan on. Virtaamalla yhdeksänkymmentä mailia se ei pääse eteenpäin kuin viisikymmentä mailia. Se ei ole vähääkään leveämpi kuin New Yorkin Broadway katu. Yläpäässä on Galilean meri ja tässä Kuollut meri — ei kumpainkaan niistä kahtakymmentä mailia pitkä tai kolmeatoista leveä. Ja kuitenkin minä pyhäkouluä käydessäni luulin, että ne olivat kuuttakymmentätuhatta mailia rannasta rantaan.

Matkustelu ja kokemus turmelevat uljaimmatkin kuvittelut ja riistävät meiltä poikaikämme rakkaimmat käsitykset. Hyvä, menkööt. Olen jo nähnyt kuningas Salomon valtakunnan kutistuvan Pennsylvanian valtion kokoiseksi. Luullakseni kestan senkin, että täytyy tinkiä merien ja jokien koosta.

Matkaa tehdessämme kurkistelimme joka puolelle, mutta emme ainoatakaan raetta tai kidettä nähneet Lotin vaimosta. Se oli suuri pettymys. Monen monet vuodet oli hänen surullinen historiansa ollut meille tunnettu ja se oli herättänyt meissä mielenkiintoa, kuten kova onni aina tekee. Mutta hän oli kadonnut. Hänen maalauksellinen hahmonsakaan ei enää kohoa korkealle yli Kuolleen meren erämaitten muistutellen tuhoutuneitten kaupunkien kärsimää rangaistusta.

En kykene kuvaamaan kamalaa iltapäiväretkeämme Kuolleelta mereltä Mar Sabaan. Tunnen vieläkin ahdistusta, kun sitä ajattelen. Aurinko kuritti meitä niin kiukkuisesti, että kerran tai pari kyyneleet valuivat pitkin poskiamme. Aavemaiset, puuttomat, ruohottomat, tuulen henkäyksettömät rotkot olivat niin tukehuttavat kuin jos olisimme olleet uunissa. Me kerrassaan tunsimme, kuinka aurinko *painoi*. Ei ainoakaan kyennyt istumaan suorassa sen painon alla. Kaikki kyyristyivät satulassaan sangen syvään. Johannes saarnasi tässä "erämaassa!" Se mahtoi olla uuvuttavaa työtä. Kuinka kerrassaan taivaallisilta meistä näyttivät Mar Saban jyrkät tornit ja muurit, kun ne ensin välähtivät silmiimme!

Viivymme koko yön tässä suuressa luostarissa vieraanvaraisten pappien luona. Mar Saba, jota laellaan kannattaa kallionpolveke, on kuin inhimillinen linnunpesä äkkijyrkkään vuorensinämään kiinnitettynä. Se on kokonainen maailma valtavaa muurausta, joka pengermä pengermältä kohoo korkeuteen, samoin kuin pengermittäin kohoavat pylväskartanot, joita näkee Belsasarin pitoja ja vanhain faaraoitten palatseja esittävässä mielikuvituksellisissa tauluissa. Ei ainoatakaan toista ihmisasuntoa ole läheisyydessä. Sen joskus ennen vanhaan perusti pyhä erakko, joka aluksi asui kalliossa olevassa luolassa — luolassa, joka nykyään on luostarin muurien sisäpuolella ja jota papit hurskasmielisinä meille näyttivät. Tämä erakko, joka ankarasti kidutti lihaansa, ravinnokseen nautti vain leipää ja vettä, joka kokonaan erottautui kaikesta seuraelämästä ja maailman turhuuksista, joka herkeämättä rukoili ja pyhäisesti katseli pääkalloa, sai herätetyksi liikkeen, joka hänen luokseen toi paljon opetuslapsia. Rotkolaakson vastakkaisella puolella olevassa kalliossa on paljon pieniä komeroita, joita he ovat kallioon louhineet niissä elääkseen. Mar Saban nykyiset asukkaat, joita on seitsemänkymmenen vaiheille, ovat kaikki erakkoja. He käyttävät karkeaa kaapua, rumaa lieritöntä hattua, joka on kuin uuninpiippu, ja käyvät kengättöminä. He eivät syö mitään muuta kuin leipää ja suolaa, eivät juo muuta kuin vettä. Heidän ei ole lupa elinaikanaan poistua luostarin muurien ulkopuolelle, eikä katsoa naiseen — ainoakaan nainen ei pääse Mar Sabaan millään syyllä.

Jotkut näistä miehistä ovat olleet tänne suljettuina kolmekymmentä vuotta. Koko tämän yksitoikkoisen ajan kuluessa he eivät ole kuulleet lapsen naurua eivätkä naisen siunattua ääntä. He eivät ole nähneet ihmiskyyneliä, eivät ihmishymyä. He eivät ole tunteneet ihmisiloja, eivät rakentavia ihmisiä. Heidän sydämässään ei ole mitään muistoja menneisyydestä, eikä heidän mielessään tulevaisuuden unelmia. Kaiken mikä on rakastettavaa, kaunista, arvokasta, he ovat sysänneet kauas luotaan. Kaikkia esineitä vastaan, jotka ovat kauniit katsella, kaikkia ääniä vastaan, jotka ovat korvalle soitantoa, he ovat ainaiseksi sulkeneet jyrkät ovensa ja kohottaneet armottomat kivimuurinsa. He ovat kironneet elämän hellän sulouden ja jättäneet vain tyhjiin juosseen näivettyneen ilkkunan. Heidän huulensa ovat huulia, jotka eivät koskaan suutele, eivätkä koskaan laula. Heidän sydämensä ovat sydämiä, jotka eivät koskaan vihaa eivätkä koskaan rakasta. Heidän rintansa ovat rintoja, joita ei koskaan paisuta tuo tunne "minulla on maa ja lippu". He ovat käveleviä ruumiita.

Kirjoitan muistoon nämä ensimmäiset ajatukset, koska ne ovat luonnollisia — en sen vuoksi, että ne muka osuisivat oikeaan tai että edes olisi oikein niitä kirjoittaa. Kirjantekijän on helppo sanoa, "minä ajattelen niin ja niin katsellessani sitä ja sitä" — vaikka totuus onkin, että he ajattelivatkin kaikki nämä mainiot ajatuksensa vasta jälestäpäin. Ensi ajatus ei yleensä tahdo olla aivan tarkkaan oikea, mutta ei siltä ole rikos ajatella sitä eikä kirjoittaa sitä, aikomuksella muutella sitä myöhemmän kokemuksen mukaisesti. Nämä erakot *ovat* kuolleita monessa suhteessa, mutta eivät kaikissa, eikä ole kohtuullista, että ajateltuani heistä alussa pahaa ajattelin edelleenkin, taikka että heistä pahaa puhuttuani yhä toistaisin sanojani ja pitäisin niistä kiinni. Ei, siksi herttaisesti he meitä kohtelivat. Heissä piilee jossain kipinä inhimillisyyttäkin. He tiesivät, että olimme ulkomaalaisia ja protestantteja ja ettemme luultavasti heitä ihailleet emmekä tunteneet heitä kohtaan sanottavaa ystävällisyyttäkään. Mutta heidän laajamielinen armeliaisuutensa oli liian ylevää ottaakseen lukuun semmoisia asioita. He vain näkivät meissä ihmisiä, jotka olimme nälissämme ja janoiset ja uupuneet, ja se riitti. He avasivat ovensa ja lausuiivat meidät tervetulleiksi. He eivät kysyneet kysymyksiä eivätkä osoittaneet vieraanvaraisuutta omaksi kunniaksaan. He eivät pyydystelleet kiitosta. Rauhallisina he liikkuivat askareissaan, kantoivat eteemme pöydät, tekivät vuoteet ja toivat vettä, jolla saatoimme pestä itsemme, eivätkä vähääkään välittäneet siitä, kun sanoimme, ettei käynyt laatuun, että he tekivät sen, kun meillä kerran oli miehet, joiden tehtäviin semmoiset toimet kuuluivat. Meidän oli sangen hyvä olla ja istuimme pitkään päivällispöydässä. Perästäpäin kävimme erakkojen kanssa rakennuksen kaikki paikat ja istuimme sitten sen korkeilla muureilla ja tupakoimme nauttiessamme ilman viileydestä, jylhästä maisemasta ja auringonlaskusta. Yksi tai pari valitsi kodikkaat makuuhuoneet nukkuakseen, mutta paimentolaisvaisto sai muut viettämään yönsä suuren hallin ympäri kulkevalla leveällä divaanilla, koska se oli kuin ulkona nukkumista ja sen kautta haus Kempaa ja rattoisempaa. Ruhtinaallisen saimme levon.

Noustessamme seuraavana aamuna syömään olimme uusia miehiä. Kaikesta tästä vieraanvaraisuudesta ei vaadittu varsinaista maksua. Saimme antaa jonkun verran, jos halusimme, mutta meidän ei tarvinnut antaa mitään, jos olimme köyhiä tai kitupiikkejä. Köyhät ja avuttomat saavat tulla Palestiinan katolisiin luostareihin yhtä vapaasti kuin kuka muu tahansa. Minut on kasvatettu vihamielisyys kaikkia katolilaisia vastaan ja sen vuoksi on minun toisinaan paljon helpompi keksiä

katolilaisten vikoja kuin katolilaisten ansioita. Mutta on eräs seikka, jota en tahdo syrjäyttää enkä unhottaa: sitä rehellistä kiittolisuutta nimittäin, jonka minä ja kaikki pyhiinvaeltajat olemme velkaa Palestiinan luostari-isille. Heidän ovensa ovat aina avoimet, ja jokainen arvollinen mies on heidän luo tervetullut, olipa hän puettu ryysyihin tai purppuraan. Katolilaiset luostarit ovat köyhille verraton siunaus. Rahaton pyhiinvaeltaja, olipa hän protestantti tai katolilainen, voi matkustaa kautta Palestiinan ja näissä rakennuksissa aina saada terveellistä ruokaa ja puhtaan vuoteen. Parempiosaiset pyhiinvaeltajat usein sortuvat tautivuoteille kuumuuden tai maassa vallitsevain kuumeitten vaikutuksesta ja luostarit tarjoavat heille silloin suojan. Ilman näitä vieraanvaraisia tyssijoja olisi matkustus Palestiinassa huvia, johon vain voimakkaimmat miehet voisivat antautua. Meidän seurueemme, pyhiinvaeltajat ja kaikki, on aina mielihyvällä tyhjentävä lasinsa Palestiinan luostari-isäin terveydeksi, menestykseksi ja pitkäksi iäksi.

Lepäytyneinä ja virkistyneinä me siis asetuimme jonoon ja jonossa kuljimme yli Judean paljaitten vuorien, pitkin kallionharjanteita ja kautta karujen kurujen, joissa vallitsi iäinen hiljaisuus ja yksinäisyys. Täältä puuttuivat ne hajanaiset asetetut paimenryhmätkin, joita olimme edellisinä päivinä iltapuoleen nähneet pitkäkarvaisia vuohilaumojaan paimentamassa. Näimme vain kaksi elävää olentoa. Ne olivat gaselleja, vienoista silmistään maineessa. Ne näyttivät hyvin nuorilta vohlilta, mutta etäisyyttä ne tuhosivat kuin pikajuna. En ole koskaan nähnyt eläimen nopeammin kulkevan, ellei ehkä omain suurten lakeuksiemme antilooppien.

Yhdeksän tai kymmenen aikaan aamulla saavuimme Paimenten lakealle ja seisoimme muureilla ympäröidyssä öljypuistossa, jossa paimenet kahdeksantoista vuosisataa takaperin vartioivat laumojaan enkelijoukkojen tuodessa heille tiedon, että Vapahtaja oli syntynyt. Neljännesmailin päässä oli Judean Betlehem, ja pyhiinvaeltajat ottivat osan kivimuurista mukaansa ja kiiruhtivat edelleen.

Paimenten lakea on erämaata, irtonaisilla kivillä kivettyä, vailla kasvullisuutta, julmassa auringonpaisteessa hehkuen. Vain enkelien soitanto, jonka se kerran kuuli, voisi lumota, sen pensaat ja kukat jälleen eloon ja palauttaa sen kadonneen kauneuden. Ei mikään vähempi taika kykenisi tätä ihmettä aikaan saamaan.

Betlehemin valtavassa Syntymisen kirkossa, jonka itsepäinen Pyhä Helena rakennutti tuhatviisisataa vuotta takaperin, meidät vietiin maan alle, kovaan kallioon louhittuun luolaan. Tämä oli "seimi", jossa Kristus syntyi. Permannossa on hopeinen tähti, jonka latinalainen kirjoitus mainitsee tämän seikan. Monen sukupolven kuluessa ovat hartaat pyhiinvaeltajat sen suudelmillaan silittäneet. Rotko oli koristettu siihen tavanmukaiseen epäaistikkaaseen tapaan, joka on huomattava kaikissa Palestiinan pyhissä paikoissa. Samoin kuin Pyhän haudan kirkossa, samoin esiintyi täälläkin kateutta ja tylyyttä. Kreikkalaisten ja latinalaisten kirkkojen papit ja jäsenet eivät voi kulkea saman käytävän kautta polvistumaan Vapahtajan syntymäpaikalla, vaan niiden on pakko lähestyä ja poistua eri teitä, ettei syntyisi toraa ja tappelua tällä maailman pyhimmillä paikalla.

Minulla ei ole mitään mieltelmiä tämän paikan johdosta, jossa ensi kerran maailmassa "iloista joulua!" lausuttiin ja josta Santta Klau, lapsuteni ystävä, lähti ensimmäiselle matkalleen ilahuttamaan ja yhä vieläkin talviaamuina ilahuttamaan hulmuavan liesitulen piiriä monessa etäisessä maassa. Kosketan kunnioittavin sormin sitä samaista paikkaa, jossa Jeesus lapsi lepäsi, mutta minä en ajattele — mitään.

Ette *voi* ajatella tässä paikassa sen enempää kuin missään muussakaan paikassa Palestiinassa, jonka luulisi antavan mietteihin aihetta. Kerjäläiset, raajarikot ja munkit ympäröivät teitä ja saavat teidät ajattelemaan vain bakshiishia, kun mieluummin ajattelisitte jotain muuta, paikan luonteen mukaista.

Olin iloinen, kun pääsin lähtemään, ja iloinen, kun olimme kulkeneet niiden luolain läpi, joissa Eusebius kirjoitti ja Hieronymus paastosi ja Joosef valmistautui pakenemaan Egyptiin, ja nähneet paritoistakymmentä muuta kunnioitettua luolaa, ja tiesin, että nyt olimme valmiit. Jeesuksen Syntymisen kirkko on melkein yhtä täyteen sullottu erinomaisen pyhiä paikkoja kuin itse Pyhän haudan kirkko. On siinä luolakin, jossa kaksikymmentätuhatta lasta teurastettiin Herodeksen käskystä, kun hän yritti murhauttaa Jeesus-lapsen.

Kävimme tietysti Maitoluolassa — siinä Maria jonkun aikaa piili, ennenkuin pakeni Egyptiin. Luolan seinät olivat mustat, ennenkuin hän siihen tuli, mutta kun hän imetti lastaan, putosi permannelle pisara hänen maitoaan ja se muutti paikalla luolan mustat seinät yhtä lumivalkeiksi kuin se itsekin oli. Otimme täältä monta pientä kiven sirua, sillä kaikkialla Itämailla tiedetään hyvin, ettei hedelmättömän vaimon tarvitse muuta kuin niitä huulillaan koskettaa, kun hän paikalla pääsee viastaan. Otimme paljon siruja siinä mielessä, että voisimme tuoda onnen eräille tuttaville perheille.

Lähdimme iltapäivällä Betlehemiä ja jätimme sen kerjäläislaumat ja pyhänjäänöskaupustelijat ja vietettyämme vähän aikaa Raakelin haudalla kiuruhdimme Jerusalemiin niin nopeaan kuin suinkin. En koskaan ole tuntenut itseäni niin iloiseksi taas kotia päästessäni. En koskaan ole nauttinut levosta niinkuin näinä muutamina viimeisinä tunteina. Matka Kuolleelle merelle, Jordanille ja Betlehemiin oli

lyhyt, mutta se oli väsyttävä. Semmoista kärventävää kuumuutta, painostavaa autiutta ja semmoista kaameata karuutta ei varmaankaan voi olla missään muualla maailmassa. Ja *semmoista* väsymystä!

Yksinkertaisinkin ymmärrys varoittaa minua, että minun pitäisi kirjoittaa tuo tavanmukainen mieluisa vale ja sanoa, että minä vastahakoisesti irtauduin jokaisesta tunnetusta Palestiinan paikasta. Niin sanoo jokainen, mutta minä hiljaisuudessa epäilen jokaisen sanoja, joka sen sanoo. Voisin vannoa hirmuisen valan, etten ole kuullut ainoankaan neljästäkymmenestä pyhiinvaeltajastamme kertaakaan lausuneen mitään semmoista, ja he ovat yhtä hyviä ihmisiä ja yhtä vilpittömästi hartaita kuin kukaan, joka on käynyt täällä ennen. Kotiin tultuaan he kylläkin pian sanovat sen, ja miks'eivät sanoisikin? Heillä ei ole halua nousta sotaan kaikkia maailman Lamartineja ja Grimesejä vastaan. Ei olisi järjenmukaista, että kukaan olisi vastahakoinen luopumaan paikoista, joissa tungeskelevat kerjäläis- ja kaupustelijalaumat melkein puristavat hengen matkamiehestä, riippuen roikkina hänen hihoistaan ja takinliepeistään ja kirkuen ja huutaen hänen korviinsa ja raadellen hänen näköään kauheilla mätähaavoillaan ja epämuodostumillaan, joita he näyttelevät. *Iloinen* sitä on, kun pääsee lähtemään. Olen kuullut häpeämättömäin ihmisten kiittävän onneaan, kun pääsivät pois rouvain iltamasta, joissa nuoret suloiset neidot parvittain kiusasivat heitä ostamaan. Muuttakaa nämä sulottaret tummiksi akoiksi ja repaleisiksi villi-ihmisiksi ja pankaa heidän pyöristettyjen muotojensa sijaan kuihtuneet mukuraiset kanttyrät ja pehmeitten kätten sijaan arpiset rumat epämuodostumat ja ajatelkaa heidän äänensä vakuuttelevan musiikin sijasta vihatun kielen soraäänistä rääkynää ja katsokaamme *sitten*, kuinka paljon vastahakoista viivytystä lähden hetkellä teistä saisi puristetuksi. Ei, onhan somaa sanoa, että olitte vastahakoinen, ja jättää toisiin aikoihin ne syvät ajatukset, jotka aivoissanne "taistelivat sanoja löytääkseen." Mutta totuus on, että te ette ollut vastahakoinen ja että huomasitte mahdottomaksi ajatella ensinkään — vaikka myöntää täytyy, ettei pidetä arvon mukaisena sanoa sitä eikä runollisenakaan.

Pyhillä paikoilla me emme ajattele; me ajattelemme jälkeinpäin vuoteessamme, kun päivän häikäisevä polte, melu ja elämä ovat hälvenneet, ja vasta mielikuvituksessamme lähdemme yksin menneisyyden muistopaikoille ja herätämme uudelleen eloon muinaisaikain haamut.

XXV LUKU.

Lähtö Jerusalemissa — Simson — Saaronin lakeus — Joppe — Simson nahkurin talo — Pitkä pyhiinvaellus päättynyt — Palestiinan maisemain luonne — Kirous.

Kävimme Jerusalemin ympäristössä kaikilla niillä pyhillä paikoilla, jotka olivat jääneet näkemättä, ennenkuin matkustimme Jordanille, ja sitten me kello kolmen aikaan iltapäivällä asetuimme jonoon ja marssimme ulos komeasta Damaskon portista ja Jerusalemin portit sulkeutuivat meille ainaiseksi. Pysähdyimme etäisen mäen laella, loimme vielä viimeisen silmäyksen tuohon ikäarvoiseen kaupunkiin, joka oli ollut meille niin hyvä koti, ja lopullisesti hyvästelimme sen.

Nelisen tuntia kulki matkamme yhtämittaa alamäkeä. Kuljimme kapeaa polkua, joka kulki vuoristuousain poikki, ja missä vain voimme, väistimme pitkiä kuormattuja kameeli- ja aasijonoja, ja missä emme voineet, siellä meidän täytyi kestää se kurjuus, että ohi kulkeva kuormasto ruhjoi meidät mäskiksi äkkijyrkkiin kallioseinämiin tai vei nahkan sääristämme. Jack joutui satimeen pari kolme kertaa, Dan ja Moul't yhtä usein. Yksi hevosista kompastui pahoin livettävillä kallioilla ja muitten oli vähällä käydä samoin. Kun tämä tie kuitenkin oli yhtä hyvä kuin Palestiinan kaikki muutkin tiet, ehkäpä parhainkin, niin ei ollut syytä valittaa.

Joskus tapasimme rotkoissa reheviä viikuna-, aprikoosi- ja granaattilehtoja ja muuta senkaltaista, mutta useammin maisema oli rosoista, kallioista, vuorista, kolkkoa ja ilman vihannuutta. Siellä täällä oli torneja korkealla rinteillä, jotka näyttivät kerrassaan pääsemättömiltä. Tämä rakennusmain on yhtä vanha kuin Palestiina itsekin, se kun muinaisaikoina tarjosi paremman turvan vihollisia vastaan.

Kuljimme sen puron poikki, josta Daavid sai sen kiven, jolla hän tappoi Goljatin, ja epäilemättä oli siinä silmäimme edessä ihka samainen kenttäkin, jolla tuo kuulu tappelu tapeltiin. Kuljimme maalauksellisten vanhain goottilaisten raunioiden ohi, joiden kivipermannoita monen urhean ristiretkeläisten kannukselliset kantapäät olivat soinnutelleet, ja ratsastimme seudun läpi, jonka asukkaita Simson oli, kuten meille kerrottiin.

Viivymme koko yön Ramlehin luostarin kunnan munkkien luona ja huomeneksella nousimme satulaan ja ajoimme täyttä laukkaa suuren osan luostarin ja Jaffan eli Joppen välimatkasta, sillä tasanko oli lakea

kuin lattia ja kivetön ja tämä sitä paitsi oli viimeinen taipaleemme Pyhässä maassa. Näiden parin kolmen tunnin kuluttua saisimme me ja uupuneet hevoset levätä ja nukkua niin kauan kuin mielemme teki. Tämä oli se lakeus, josta Joosua puhui sanoessaan "aurinko, seiso alallasi Gibeonilla ja sinä kuu Ajalonin laaksossa". Kun aloimme lähestyä Jaffaa, kannustivat kumppanit hevosiaan ja siitä tuli oikein kiihkeä kilparatsastus — jommoista virkistävää huvitusta meillä ei ollut ollut, siitä kuin Azoreilla ratsastimme aaseilla kilpaa.

Saavuimme vihdoinkin siihen jaloon oranssilehtoon, johon Jaffan itämainen kaupunki on hautaantunut. Kuljimme muurin poikki ja ratsastimme jälleen pitkin kapeita katuja ja elävään ryysyparviin keskuste ja näimme muitakin näkyjä ja koimme muitakin kokemuksia, jotka jo kauan olivat olleet meille tuttuja. Laskeusimme satulasta viimeisen kerran, ja ulkona redillä näimme ankkurissa laivamme! Pistän tähän huutomerkkin, sillä me *tunsimme* huutomerkkin nähdessämme laivan. Pitkä pyhiinvaellus oli päättynyt ja syystä tai toisesta taisimmekin olla siitä hyvillämme.

(Kuvaus Jaffasta luettakoon matkaoppaasta.) Simon nahkuri eli täällä ennen muinoin. Kävimme hänen talossaan. Kaikki pyhiinvaeltajat käyvät Simon nahkurin talossa. Jaffasta Joonas lähti matkaan, kun hän sai käskyn lähteä Niiniveä vastaan profeteeraamaan, ja epäilemättä valaskala jossain tämän kaupungin läheisyydessä ylenantoi hänet huomattessaan, ettei hänellä ollutkaan pilettiä. Joonas oli tottelematon, nurkuva ja moitiskeleva luonteeltaan, jonka vuoksi hänestä tuskin kannattaa vakavasti puhua. Ne parrut, joita käytettiin Salomon temppeliin, tuotiin Jaffaan lautoissa, ja se kapea särkän aukko, josta ne tuotiin rantaan, ei ole tuumaakaan leveämpi eikä hiventäkään vähemmän vaarallinen laivakululle kuin se oli silloin. Niin uneliasta on Palestiinan ainoan hyvän sataman väestö ollut nyt ja aina. Jaffalla on historia ja levoton historia. Turha on sitä etsiä tästä kirjasta. Jos lukija suvaitsee poiketa kiertävään kirjastoon ja mainita minun nimeni, annetaan hänelle kirjoja, joista hän voi Jaffasta lukea mitä täydellisimmät selostukset.

Näin päättyy pyhiinvaellus. Meidän olisi syytä olla hyvillämme siitä, ettemme lähteneet sille saadaksemme silmäinherkuksi viehättäviä luonnon nähtävyyksiä, sillä se olisi meille tuottanut pettymyksiä — ainakin tähän vuodenaikaan. Teoksessa "Elämää Pyhässä maassa" eräs kirjoittaja huomauttaa:

"Vaikka suuri osa Pyhää maata näyttäneekin yksitoikkoiselta ja luotaan torjuvalta ihmisille, jotka ovat tottuneet oman maamme kukkain melkein yhtämittaiseen vihannuuteen, runsaihin jokiin ja vaihtelevaan pintaan, on meidän muistettava, että se epäilemättä näytti aivan toisenlaiselta israelilaisista heidän neljäkymmentä vuotta uupuneina erämaassa kierrettyään."

Minkä me kaikki empimättä myönnämme. Mutta se todella on "yksitoikkoinen ja luotaan torjuva maa", eikä ole riittävää syytä sitä toisin kuvata.

Kaikista kolkkojen maisemain maista, mitä maailmassa on, kuuluu luullakseni Palestiinalle ensi sija. Mäet ovat paljaat, väriltään elottomat, muodoltaan epäkauniit. Laaksot ovat rumia erämaita, joita paartaa heikko, surkean ja voimattoman näköinen kasvullisuus. Kuollut meri ja Galilean meri nukkuvat laajain kukkula- ja tasankoalain keskellä, joilla silmää ei viihdytä ainoakaan miellyttävä väri, ainoakaan huomiota herättävä esine, ei ainoakaan vieno maisemakuva, joka uinuisi purppuraharsoissa tai olisi pilvenvarjojen kirjailema. Ulkopiirrekin on kova, joka sävy terävä, perspektiivi puuttuu, etäisyys ei täällä tuota mitään viehätystä. Se on toivoton, ikävä, mieltä masentava maa.

Pienet kaistaleet ja kolkat siitä mahtavat kuitenkin olla sangen kauniit kevään täydessä vehmaudessa ja sitä kauniimmat, kun niiden ympärillä joka puolella on niin vaikuttavana vastakohtana kauas ulottuva autio elottomuus. Tahtoisin nähdä keväiseen aikaan Jordanin partaat ja Sikemin, Esdraelonin, Ajalonin ja Galilean reunat — mutta silloinkin nämä laikat näyttäisivät vain leikkipuutarhoilta, joita on ylenmäärin pitkin välimatkoin asetettu rannattoman karuuden autiuteen.

Palestiina on verhoutunut säkkikankaaseen ja tuhkaan. Sen yllä vaanii kirouksen lumous, joka on kuihduttanut sen kentät ja kahlehtinut sen toimeliaisuuden. Siinä missä kerran kohosivat Sodoman ja Gomorran katot ja tornit, peittää nykyään lakeutta tuo hymytön meri, jonka katkerassa vedessä ei mikään elävä olento tule toimeen — jonka aallottoman pinnan päällä kärventävä ilma lepää liikkumattomana ja kuolleena — jonka rannoilla ei kasva muuta kuin rikkaruohoja ja hajallisia ruokopehkuja ja tuota petollista hedelmää, joka lupaa virkistystä halkeileville huulille, mutta koskettaessa muuttuu tuhkaksi. Nasaret on hävinnyt ja sillä Jordanin kaalamolla, jonka poikki Israelin joukot ilolauluin kulkivat Luvattuun maahan, tapaa nykyään vain erämaan omituisten beduiinien likaisen leirin. Kirottu Jeriko on nykyään sortuvana rauniona, aivan samanlaisena, joksi sen Joosuan ihmetyö jätti enemmän kuin kolmetuhatta vuotta takaperin. Betlehemillä ja Betanialla ei köyhyydessään eikä alennuksessaan ole nykyään mitään, joka muistuttelisi niiden kerran tunteneen Vapahtajan läsnäolon korkean kunnian. Se pyhä paikka, jossa paimenet yöllä vartioivat laumojansa ja missä enkelit lauloivat "maassa rauha, ihmisille hyvä tahto", ei tunne ainoankaan elävän olennon läsnäoloa eikä sillä

ole ainoankaan silmälle mieluisan piirteen siunausta. Kuuluisa Jerusalem itsekin, historian suurin nimi, on menettänyt kaiken entisen suuruutensa ja on muuttumassa köyhälistön kyläksi. Siellä ei enää ole Salomon rikkauksia, jotka herättäisivät vierailevain itämaisten kuningattarien ihailua. Ihmeteltävä temppele, Israelin ylpeys ja kunnia, on mennyt ja ottomaaninen puolikuu on kohotettu sille paikalle, johon tuona maailman aikakirjain muistettavimpana päivänä pyhä risti pystytettiin. Kuulu Galilean meri, jolla Roomalla ennen oli laivastoita ja jolla Vapahtajan opetuslapset purjehtivat haaksilla, on jo kauan ollut sekä sodan että kaupan miesten hylkäämä ja sen rannat ovat vaikenavaa erämaata. Kapernaum on muodoton raunio, Magdala arabialaisten kerjäläisten koti, Betsaida ja Korasin ovat hävinneet maan pinnalta ja niitä ympäröivät autiot paikat, joissa tuhannet ihmiset kerran kuulivat Vapahtajan puhetta ja söivät ihmeleipää, nukkuvat yksinäisyydessä, jota vain petolinnut ja kiertelevät ketut häiritsevät.

Palestiina on erämaata ja sulotonta. Ja kuinka se muuta olisikaan?
Voiko Jumaluuden kirous kaunistaa maata?

Palestiina ei enää ole tätä meidän työpäivän maailmaamme. Se on pyhitetty runoudelle ja muistotiedolle — se on unelmain maa.

XXVI LUKU.

Ilomme ollessamme jälleen merellä — "Koti" huviretkilaivassa — Puristamme laivan kättä — Jackin puku — Hänen isänsä jäähyväisneuvo — Lähestymme Egyptiä — Maihin Aleksandriassa — Aasian ansaittu kiittely — Amerikan hävinneitten heimojen hyökkäys — Kuulun "Jaffan siirtokunnan" loppu — Kairo — Shepherdin hotelli verrattuna erääseen amerikkalaiseen hotelliin — Lähtöhommissa pyramideille.

Maksoipa kuningaskunnan olla jälleen merellä. Tuntui huojennukselta, kun jälleen sai heittää kaikki huolet — kaikki kysymykset, minne lähdetäisiin, kauanko viivytettäisiin, kannattaisiko siellä käydä, kaikki huolet hevosten kunnosta, kaikki sen tapaiset kysymykset kuin "pääsemmekö *koskaan* veden luo?", "saammeko *koskaan* aamiaista?" "Ferguson, kuinka monta miljoonaa mailia täytyy meidän *vielä* laahustaa tämän kärventävän auringon alla, ennenkuin teemme leirin?" Huojentavaa oli heittää kauas kaikki nämä kiduttavat pikku huolet — teräsköysiä ne olivat ja jokainen kiristäen omalla erikoisella tavallaan — ja tuntea sitä hetkellistä tyytyväisyyttä, joka lähtee kaiken huolen ja edesvastuuntunteen karkoittamisesta. Emme katselleet kompassia, emme välittäneet nyt siitä, mihin laiva meni, kunhan vain katosi maa näkyvistä niin sukkelaan kuin suinkin. Kun jälleen lähdin matkalle, valitsen huviretkilaivan. Emme millään rahalla olisi vieraassa laivassa ja tuntemattomien kasvojen kesken voineet ostaa sitä täydellistä tyytyväisyyttä ja *koto*-tunnetta, jonka tunsimme jälleen astuessamme "Quaker Cityyn" — *meidän omaan laivaamme* — tämän uuvuttavan pyhiinvaelluksen jälkeen. Aina olemme tunteneet jotain erikoista siihen palatessamme, jotain, jota emme olisi halunneet mistään hinnasta luovuttaa pois.

Riisimme päältämme siniset villapaitamme, kannuksemme ja raskaat saappaamme, verenhimoiset revolverimme ja kauriinnahkalla vahvistetut ratsuhousumme, ajatimme partamme ja esiinnyimme jälleen kristillisissä vaatteissa. Kaikki muut paitsi Jack, joka vaihtoi kaikkia muita vaatekappaleita paitsi matkahousujaan. Ne vielä säilyttivät ehoina laajat säämiskäiset istuinvahvistuksensa ja yhdessä lyhyen jakun ja hänen pitkään ohuitten sääriensä kanssa ne suuressa määrin kohensivat hänen maalauksellisuuttaan, kun hän seisoikin korkealla keulakanssilla ja kaiteen yli katseli merta. Tällöisissä hetkinä muistin hänen isänsä viimeiset lähtövaroitukset. Hän oli sanonut:

"Jussi, poikani, lähdet nyt loistavaan seuraan, herrain ja naisten seuraan, jotka ovat hienostuneet ja valistuneet ja täydelleen perehtyneet hyväin seurapiirien tottumuksiin ja tapoihin. Kuuntele heidän keskusteluaan, tutki heidän tapojaan ja opi. Ole kohtelias ja avulias kaikkia kohtaan, äläkä moiti kenenkään mielipiteitä, puutteita tai ennakkoluuloja. Koeta saavuttaa kaikkien nuorien matkustajatoveriesi oikeutettu arvonto, vaikk'et saavuttaisikaan heidän ystävällistä suosiotaan. Ja Jack — älä eläissäsi koskaan rohkene esiintyä julkisesti laivan kannella kauniilla säällä puvussa, joka ei sopisi äitisi vierashuoneeseen!"

Olisipa siitä melkein maksanut vaikka mitä, jos tämän toivehikkaan nuorukaisen isä olisi voinut joskus ilmestyä laivaan ja nähdä hänen seisovan korkealla etukeulassa merimiesnuttuineen, tupsullisine punaisine fessineen, säämiskäpaikkoineen ja kaikkineen — rauhallisena katsellen merta — mitä

valikoiduimpana nähtävyytenä vaikka kenen vierashuoneessa.

Miellyttävän matkan ja hyvän levon jälkeen lähestyimme Egyptiä ja näimme kaikkein vienoimmasta auringonlaskusta Aleksandrian kirkkojen ja minareettien kohoavan taivaanrannalle. Heti kun ankkuri oli pohjassa, otimme Jack ja minä veneen ja lähdimme maalle. Oli yö ja muut matkustajat mielummin jäivät laivaan, lähteäkseen vasta aamiaisen jälkeen vanhaan Egyptiin. Juuri niin he tekivät Konstantinopolissakin. Uudet maat herättivät heissä mitä vilkkainta mielenkiintoa, mutta heidän koulupoika-malttamattomuutensa oli kulunut pois ja he olivat oppineet, että oli viisainta ottaa asiat rauhalliselta kannalta ja matkustaa mukavasti — eivät nuo vanhat maat yöllä minnekään mene, ovat ne paikallaan vielä aamiaisenkin jälkeen.

Satamalaiturille päästyämme oli siellä kokonainen sotajoukko egyptiläisiä poikia aseineen, jotka eivät olleet heitä suuremmat, matkustajia odottamassa — aasit kun toimittavat Egyptissä omnibusin virkaa. Olisimme mieluummin kävelleet, mutta emme saaneetkaan olla juuri niinkuin itse tahdoimme. Poikia tunkeili ympärillämme huutaen ja kiskoen asejaan tiellemme poikkipuolin, minne vain käännyimme. He olivat hyväluontoisia veitikoita ja niin olivat aasitkin. Nousimme selkään ja pojat juoksivat perässä ja pakottivat aasit hurjaan laukkaan, juuri samoin kuin Damaskossakin. Luullakseni ratsastan mieluummin aasilla kuin millään muulla eläimellä, mitä on koko maailmassa. Se kävelee reippaasti, ei ole ylpeä, on hyväoppinen, vaikka itsepäinen. Ei piru itsekkään voisi sitä säikäyttää, ja se on käytännöllinen — kovin käytännöllinen. Kun ratsastaminen väsyttää, niin voitte laskea jalkanne maahan ja antaa sen juosta pois altanne.

Löysimme hotellin ja tilasimme huoneet ja suureksi mielihyväksemme kuulimme, että Walesin prinssi oli joskus asunut siinä. Se oli kaikkialle kirjoitettu. Sen jälkeen ei siinä ole muita prinssijä asunut, kunnes Jack ja minä tulimme. Kävimme sitten kaupungilla ja näimme valtavia liiketaloja ja leveitä kauniita katuja, kaikki kaasuliekeillä kirkkaasti valaistuna. Yöllä se oli jonkinlainen Pariisin muisto.

Aamulla tulivat Amerikan kadotetut heimot maalle ja täyttivät hotellit ja anastivat kaikki aasit ja vaunut, mitä oli tarjolla. He ajoivat maalauksellisena saattona Amerikan konsulin luo, kävivät suurissa puistoissa, Kleopatran neulalla, Pompeijuksen patsaalla, Egyptin varakuninkaan palatsilla, Niilillä, uhkeissa taatelipalmulehdoissa. Eräällä piintyneimmällä muistoesineiden kokoojalla oli kerallaan vasaransa ja hän koetti murtaa palan pystyssä seisovasta neulasta, mutta ei voinut; sitten hän koetti murtaa kaatuneesta, mutta siitäkään ei tullut mitään. Sitten hän eräältä muurarilta lainasi suuren moukarin, mutta ei sittenkään saanut mitään irti lähtemään. Hän kävi nyt Pompeijuksen patsaan kimppuun, mutta sekin uhmasi hänen yrityksensä. Suuren monoliitin ympärillä oli joka puolella hajallaan jalokasvoisia sfinksejä, jotka oli kaikki veistetty Egyptin graniitista, sinisen teräksen kovuisesta, ja joiden sulaviin muotoihin ei viiden vuosituhannen riuduttava voima ollut jälkeä jättänyt. Muistoesineiden kokooja takoi näitä kaikkia itsepintaisesti ja vuodatti työssään runsaat hikikarpalot. Yhtä hyvin hän olisi voinut ruveta kuuta pirstomaan. Ne katselivat häntä rauhallisesti ja hymyilivät sitä ylevää hymyä, jota olivat niin kauan hymyilleet ja joka näytti sanovan: "Nakuta, nakuta, hyönteisraukka, ei meitä ole luotu pelkäämään sinun kaltaistasi. Kahdenkymmenen hitaasti laahustavan vuosisadan kuluessa me olemme nähneet enemmän sinun kaltaisiasi kuin on hiekkajyväsiä jalkaisi alla. Ovatko ne jättäneet meihin tahraa?"

Mutta minä unohdan Jaffan siirtolaiset. Jaffassa olimme ottaneet laivaan nelisenkymmentä sangen kuulun yhteiskunnan jäsentä. Niitä oli mies- ja naispuolisia, sylilapsia, nuoria poikia ja tyttöjä, nuoria aviopuolisoita ja joitakuuta, jotka olivat jo elämän kukkeuden tuolla puolella. Tarkoitin "Adamsin Jaffan siirtokuntaa". Toisia oli lähtenyt jo ennen. Jätimme Jaffaan herra Adamsin ja hänen vaimonsa ja viisitoista onnetonta, joilla ei ollut rahoja ja jotka eivät edes tienne, kunne kääntyä, minne mennä. Niin meille vakuutettiin. Meidän neljäkymmentä oli kylläkin kurjassa kunnossa ja koko matkan he makasivat laivan kansilla merikipeinä, ja matka näyttikin lisäävän sen, mitä heidän kurjuudestaan vielä puuttui. Yksi tai kaksi nuorta miestä pysyi kuitenkin pystyssä ja heitä hellittämättä ahdistelemalla saimme heistä tiirikoitua hieman tietoja. He kertoivat ne vastahakoisesti ja kovin katkonaisina paloina, sillä jouduttuaan profeettansa häpeällisen humpuukin uhreiksi he tunsivat itsensä kovin nöyryytetyiksi ja onnettomiksi. Ihmiset eivät semmoisessa tilassa ole taipuvaisia puheliaisuuteen.

Siirtokunta oli täydellinen "fiasko". Olen jo sanonut, että semmoiset, jotka saattoivat päästä pois, myös lähtivät. Niitä lähti tuon tuostakin. Profeetta Adams — hän oli alkuaan ollut näyttelijä, sitten paljon muuta, ja lopulta mormoni ja lähetysaarnaaja ja aina seikkailija — jää Jaffaan sen kourallisen keralla, mitä hänellä vielä on surullisia alamaisia. Ne neljäkymmentä, jotka olimme mukaamme ottaneet, olivat enimmäkseen aivan varattomia, vaikk'eivät kuitenkaan kaikki. He halusivat päästä Egyptiin. Miten heidän sitten kävisi, sitä he eivät tienneet eivätkä luultavasti välittäneetkään siitä — kunhan vain pääsivät pois vihatusta Jaffasta. Suurta toivomisen varaa heillä ei enää ollut. Bostonista peräisin olleet tuntemattomat henkilöt olivat sanomalehtien välityksellä pyytäneet Jaffan siirtolaisille yleisön apua ja mainitussa kaupungissa oli avattu toimisto rahoja vastaanottamaan, mutta kaikkiaan niitä oli kertynyt vain yksi dollari. Egyptissä oleva pääkonsulimme näytti minulle sanomalehtiutisen,

jossa tämä kerrottiin, samoin kuin sekin, että keräys oli keskeytetty ja toimisto suljettu. Ilmeisestikään ei käytännöllinen Uusi Englanti ollut ensinkään pahoillaan, kun pääsi erilleen tämmöisistä haaveilijoista, eikä sillä ollut vähääkään halua hellittää kukkaronsa nauhoja auttaakseen heitä palaamaan. Onnettomain siirtolaisten mielestä oli kuitenkin parempi päästä edes Egyptiin, vaikk'ei näyttäneykään olevan toiveita päästä sieltä matkaa jatkamaan.

Näissä oloissa he siis Aleksandriassa lähtivät maihin laivastamme. Eräs matkustajistamme kysyi pääkonsulilta, paljonko maksaisi lähettää nämä ihmiset Liverpoolin kautta kotiaan Maineeseen, ja hän sanoi, että tuhat viisisataa dollaria riittäisi. Mr B. antoi hänelle shekin tälle summalle ja Jaffan siirtolaisten huolet siihen päättyivät.

Aleksandria oli liiaksi eurooppalaisen kaupungin kaltainen tarjotakseen uutuuden viehätystä, jonka vuoksi pian väsyimme siihen. Nousimme junaan ja saavuimme tänne vanhaan Kairoon, joka on itämaalainen kaupunki, vieläpä täydellisintä mallia. Vähänpä siellä olisi, joka ilkkuisi matkailijan erehdystä, vaikkapa hän alkaisi kuvitella olevansa sydän-Arabiassa. Juhlallisia kameeleja ja dromedaareja, tummia egyptiläisiä ja samoin turkkilaisia ja mustia etiooppialaisia turbaaneineen, kirjovöineen ja muotorehevine itämaalaisine pukuineen, joista kaikki mahdolliset kirkkaat värit ja vivahdukset loistavat, näitä — näkee joka puolella tunkeilevan kapeilla kaduilla ja basaarin kennokopeissa. Asumme Shepherdin hotellissa, joka on kehnoin, mitä on maan päällä, lukuun ottamatta erästä, jossa kerran majailin amerikkalaisessa pikkukaupungissa. Hauska on nyt lukea muistikirjastani tuo kynäpiirros ja tietää, että vielä suoriutuisin Shepherdin hotellistakin, koska olin majoillut aivan samanlaisessa Amerikassakin ja säilynyt:

Asuin Bentonin hotellissa. Sen tapoja oli olla hyvä hotelli, mutta sehän ei todista mitään — olihan minunkin tapojani olla hyvä poika. Molemmat olemme viime vuosina luisuneet alaspäin. Benton ei ole hyvä hotelli. Bentonilta puuttuu sangen paljon ollakseen hyvä hotelli.

Oli jo sangen myöhä, yösydän, kun tulimme sinne, ja sanoin konttoristille tarvitsevani hyvän valaistuksen, koska aioin vielä lukea tunnin tai pari. Kun tulin N:o 15:een vahtimestarin keralla (kuljimme hämärän hallin kautta, jonka vanhat matot olivat aivan haalistuneet ja monesta kohden puhki kuluneet ja paikatut vanhoilla öljykankaan kappaleilla — hallin, joka notkui jalkain alla ja kaameasti räkäisi joka askelella) sytytti hän kynttilän — kahden tuuman mittaisen likaisen, surkean, kalvetustautisen talikynttilän, joka paloi sinisellä liekillä ja pihahteli ja lannistui kokonaan ja sammui. Vahtimestari sytytti sen uudelleen ja minä kysyin, siinäkö kaikki valaistus, mitä konttoristi lähetti. Hän vastasi: "Eihän toki, tässä minulla on toinen", ja hän otti esiin toiset kaksi tuumaa talikynttilää. Minä sanoin: "Sytyttäkää molemmat — toisenkin pitää palaa, että näkee toisen". Hän teki niin, mutta tulos oli vielä pimeyttäkin kolkempi. Hän oli rattoisa, käsityskykyinen veitikka. Hän sanoi lähtevänsä "jonnekin" varastamaan lampun. Minä kaikin tavoin vahvistin häntä tässä rikollisessa aikomuksessa. Kuulin hotellin isännän kymmenen minuuttia myöhemmin hyökkäävän hänen perässään halliin.

"Minne viette tuota lamppua?"

"Viisitoista on pyytänyt sitä, hyvä herra."

"Viisitoista! onhan hän saanut kahdenkertaiset kynttilät — aikooko hän panna toimeen ilotulituksen? — puuhaako hän soihtukulkua? — mitä *ihmettä* hän tuumaa?"

"Hän ei tykkää kynttilöistä — tahtoo lampun."

"Mitä riivattua hän — onko maailmassa mokomaa kuultu? Mitä keinoa hän tekee sillä lampulla?"

"Well, tahtoo vain lukea — niin hän sanoo."

"Tahtoo lukea, vai tahtoo? — eikö hänelle riitä tuhannen kynttilää, pitääkö se välttämättä olla lamppu! — tekisi mieleni tietää, mitä pirua se mokoma lamppulla tekee? Vie hänelle vielä yksi kynttilä, ja ellei hän sitten — —"

"Mutta hän tahtoo lampun — sanoo, että hän polttaa tämän kirokun vanhan hökkelin, ellei saa lamppua!" (huomautus, jota en koskaan lausunut).

"Tahtoisinpa nähdä hänen tekevän sen. No ota se — mutta minä vannon, että nyt minun malttini loppuu — ja koeta saada selville, mihin herran nimessä hän *tarvitsee* tuota lamppua."

Ja hän lähti pois ja ärhenteli itsekseen ja aina vain ihmetteli N:o 15:n käsittämätöntä käytöstä. Lamppu oli hyvä, mutta se paljasti muutamia ikäviä asioita — vuoteen, joka oli

jossain huone-erämaan esikaupungissa — vuoteen, jossa oli mäkiä ja laaksoja, ja jossa piti sovittaa ruumiinsa siihen painalmukseen, jonka viimeinen nukkuja oli siihen jättänyt, ennenkuin siinä saattoi mukavasti nukkua; maton, joka oli nähnyt parempia päiviä; alakuloisen näköisen pesutelineen, joka oli jossain etäisessä nurkassa, ja sillä raihnaisten vesikannun, joka suri lohjennutta nokkaansa; peilin, joka oli keskeltä halki, joka leuan kohdalta katkaisi pään ja sai katsojan näyttämään kamalalta puolivalmiilta hirviöltä; ja seinäpaperit, jotka roikkuivat repaleina joka puolella.

Minä huokasin ja sanoin: "Tämä on sängen kaunista; ja nyt, ettekö luule, että voisitte hankkia minulle jotain luettavaa?"

Vahtimestari sanoi: "Ah, varmaan; ukolla on kuormittain kirjoja." Ja hän katosi, ennenkuin edes ennätin sanoa, minkälaista kirjallisuutta mieluummin halusin. Siitä huolimatta hänen kasvonsa ilmaisivat mitä täydellisintä luottamusta, että hän mitä parhaalla menestyksellä kykenisi toimittamaan asian. Ukko hyökkäsi taas hänen kimppuunsa.

"Mitä sinä aiot tehdä tuolla kirjakasalla?"

"Viisitoista tarvitsee, herra."

"Viisitoista, vai viisitoista? Pian kai hänellä pitää olla lämmitysspannu — ja sitten sairaanhoitaja! Vie hänelle kaikki, mitä tässä talossa on — vie ylivahtimestari — vie pakaasivaunu — vie kamaripiika! Onko herran nimessä mokomaa nähty? Mihin hän sanoi tarvitsevansa noita kirjoja?"

"Tahtoo niitä lukeakseen, arvatenkin; ei hän luultavasti niitä syödäkseenkään tarvitse, minun luullakseni."

"Tahtoo niitä lukeakseen — tahtoo lukeakseen tähän aikaan yöstä, hulluko hän on! Niin, mutta hän ei voi saada niitä."

"Mutta hän sanoo, että hänen täytyy saada ne. Hän sanoo, että hän lähtee ja penkoo ja kääntää talon mullin mallin — niin, ei ole takeita mitä hän tekee, ellei hän saa niitä, sillä hän on humalassa ja hurjistelee, raivoo, eikä mikään muu saa häntä rauhoittumaan kuin nuo kirottut kirjat." (Minä en suinkaan ollut uhkaillut enkä ollut siinä tilassa kuin vahtimestari kertoi.)

"Vai niin vai. Mutta minä aionkin olla paikalla, kun hän rupeaa penkomaan ja kääntämään mullin mallin, ja heti kun hän rupeaa penkomaan, niin minä mullistan hänet akkunasta ulos mäelle." Ja vanha herra meni matkoihinsa toruen itseksensä kuten ennenkin.

Vahtimestarin neroa täytyi kerrassaan ihmetellä. Hän laski sylillisen kirjoja vuoteelle ja sanoi "hyvää yötä" niin tyytyväisenä, ikäänkuin hän olisi tarkalleen tiennyt, että nämä kirjat juuri olivat niitä, joita halusin lukeakseni. Eikä syyttä. Hänen valikoimansa käsitti luvallisen kirjallisuuden kaikki alat. Siinä, oli pastori t:ri Cummingsin "Viimeinen tuomio" — teologiaa, "Missourin valtion korjattu perustuslaki" — lakitiedettä, "Täydellinen hevoslääkäri", lääketiedettä, Victor Hugon "Meren ahertajat", proosakaunokirjallisuutta, "William Shakespearen teokset", runoutta. En koskaan lakkaa ihailemasta tuon lahjakkaan edeskäyvän älyä ja tahdikkuutta.

Mutta kaikki kristikunnan aasit ja suurin osa Egyptin pojista taitavat olla ulko-ovella ja siellä melutaan, lievää sanaa käyttääkseni. — Olemme lähdössä Egyptin kuuluille pyramideille ja matkalle otettavat aasit ovat tarkastettavina. Menen ja valitsen yhden, ennenkuin muut saavat parhaat.

XXVII LUKU.

Hurja ratsastus — Egyptiläistä kainoutta — Mooses kaislikossa — Paikka, missä pyhä perhe oleskeli — Pyramiidit etäältä nähden — Ja lähempää — Pyramideille nousu — Kaunis näköala huipusta — "Bakshiish! Bakshiish!" — Arabialaisen ketteryys — Pyramidin sisuksissa — Sotajuoni — Poikamainen yritys — Muistoja "Lupapäivän mäeltä" — Majesteettinen sfinksi — Asioita, joita tekijä ei kerro — Mainio vanha Egypti.

Aasit olivat järjestään hyviä, hyvän näköisiä, voimakkaita ja hyvässä kunnossa, kaikki nopeita ja halukkaita sen osoittamaan. Ne olivat parhaat, mitä vielä olimme missään saaneet. Niitä oli meltoa hiirakkoväriä, valkoisia, mustia ja kirjavia. Toisilta oli karva keritty aivan lyhyeksi ylt'yleensä, hännän päähän vain oli jätetty tupsu kuin maalipensseli. Toisia oli, jotka oli täten leikattu puutarhakaavoihin, ruumis täyteen kaarevia juovia, joita toisella puolella rajoitti karva, toisella puolella keritsimien jättämä lyhyt sänki. Ne olivat kaikki vast'ikään tulleet parturista ja olivat erinomaisen tyylikkää. Valkoisista toisilla oli kuin sebroilla siniset, punaiset ja keltaiset poikkiraidat, niin että ne olivat kirjavat kuin sateenkaari. Nämä olivat sanomattoman muhkeita. Dan ja Jack valitsivat kumpikin yhden näistä, ne kun heidän mieleensä palauttivat italialaisia muistoja "vanhoista mestareista". Satulat olivat samanlaisia korkeita, pehmustettuja sammakkomaisia esineitä, joihin olimme tutustuneet Efesossa ja Smyrnassa. Aasipojat olivat vilkkaita nuoria egyptiläisiä, jotka saattoivat juosta aasin perässä ja hoputtaa sitä juoksemaan puolen päivää uupumatta. Vähän tuotti vaikeuksia, ennenkuin pääsimme kannolla matkaan. Osanneko kukaan ohjata aasia? Toiset törmäsivät yhteen kameelien, dervishien, effendien, aasien, kerjäläisten ja vaikka minkä muun kanssa, joka aasille tarjosi jonkinlaisen yhteentörmäysmahdollisuuden. Mutta kun käännymme siihen leveään puistokujan, joka kaupungista kulkee ulos Vanhaan Kairoon, oli tilaa väljältä. Puutarhoja ja tietä paartoivat komeat taatelipalmut kuin seinä, luoden varjoaan, ja ilma kävi siitä viileäksi. Meihinkin se vaikutti virkistävästi ja kilpailu muuttui hurjaksi paoksi, karkulaukaksi, pakokauhaksi. Kunpa eläisin niin kauan, että saisin vielä kerran kokea saman.

Jossain tämän tien varressa näyttäytyi meille itämainen yksinkertaisuus kaikessa alastomuudessaan. Pitkin valtatieä tuli vastaan näköjään noin kolmetoistavuotias tyttö puettuna kuin Eeva ennen syntiinlankeemusta. Kotona olisimme sanoneet häntä kolmetoista vuotiaaksi, mutta täällä tytöt, jotka näyttävät kolmetoista vuotialta, eivät todenteolla olekaan muuta kuin yhdeksänvuotiaita. Toisinaan näimme ilkiälästä miehiä uimassa, eivätkä he yrittäneetkään salata itseään. Tunnin tottumus tähän lystikkääseen tapaan sai pyhiinvaeltajakin siihen suostumaan, eikä se sitten enää aiheuttanut huomautuksia. Näin yllättävimmätkin uutuudet tuota pikaa menettävät vaikutuksensa uutuuksiin kyllästyneihin vaeltajiin.

Saavuttuamme Vanhaan Kairoon ottivat leirin palvelijat aasit ja kirjaimellisesti vierittivät ne pieneen alukseen, jossa oli kolmikulmainen purje, ja me seurasimme, jonka jälkeen lähdettiin matkaan. Kannella oli aaseja ja ihmisiä taajassa kuin nuijalla lyöden. Molempien merimiesten täytyi kulkea tämän tungoksen yli ja ali voidakseen nostaa purjeet ja perämiehen täytyi ajaa tieltä neljä tai viisi aasia, kun hän tahtoi tehdä äkkikäänöksen ja työntää ruorinvarren tiukkaan toiselle puolelle. Mutta mitä me huolimme heidän vastuksistaan. Meillä ei ollut mitään tehtävää. Ei mitään muuta kuin iloita retkestämme. Ei mitään muuta kuin työntää aaseja liikavarvillamme ja katsella Niilin viehättäviä maisemia.

Oikealla puolellamme oli saarella se kone, jota sanotaan nilometriksi, kivipatsas, jonka tehtävä on ilmaista veden nousemisen, ja ennustaa, nouseeko se vain kolmekymmentäkaksi jalkaa tuottaen nälänhädän, vai tulviiko se kunnolla yli äyräittänsä ja nousee neljäkymmentä jalkaa tuottaakseen runsautta, vai nouseeko se neljäänkymmeneen kolmeen ja tuottaa laumoille ja viljoille kuolemaa ja tuhoa — mutta kuinka se saa tämän kaiken aikaan, sitä meille ei osattu selittää, niin että olisimme sen ymmärtäneet. Samalla saarella vielä näytetään paikkaa, jossa faaraon tytär löysi Mooseksen kaislikosta. Lähellä sitä paikkaa, josta lähdimme jokimatalle, pyhä perhe oleskeli Egyptiin paettuaan, kunnes Herodes olisi lopettanut viattomien lasten teurastuksen. Se samainen puu, jonka alla he lepäsivät, oli siellä vielä hiljakkoin, mutta varakuningas lähetti sen lahjaksi keisarinna Eugenielle. Se tapahtuikin viime nipukassa, muutoinhan pyhiinvaeltajamme olisivat sen vieneet.

Niili on tällä kohdalla liejuinen, vuolas ja samea eikä paljoa puutu, etteikö se ole Mississippin levyinen.

Ghizehin kurjan kaupungin kohdalla kiipesimme jyrkän törmän päälle, nousimme jälleen aasien selkään ja ajaa karautimme matkaan. Neljä tai viisi mailia matka kulki pitkin korkeaa pengertä, jonka sultaanin sanottiin rakentaneen rautatietä varten, ei missään muussa tarkoituksessa kuin että keisarinna Eugenie tullessaan hänen vieraakseen voisi mukavasti käydä pyramideilla. Se on oikeata itämaalaista vieraanvaraisuutta. Olen hyvilläni, että me saamme kulkea aaseilla eikä rautatievaunussa.

Muutaman mailin päästä katsoen näyttivät palmujen takaa kohoavat pyramidit sangen puhdaspiirteisiltä, sangen suurilta ja mahtavilta ja samalla sangen lauhoilta ja haamumaisilta, uiden mehevässä autereessa, joka niistä kokonaan hävitti tunnettoman kiven tunnun ja sai ne näyttämään vain unennäön ilmavalta tyhjyydeltä — rakennuksilta, joiden olisi luullut voivan puhjeta kukkaan ja muodostaa epämääräisiä holvikaaria tai koristeltuja pylväistöjä ja muunteleida ja vaihtua kaikenlaisiksi siroiksi rakennustaiteellisiksi muodoiksi meidän katsellessamme ja sitten hienosti sulautua pois ja sekaantua väreilevään ilmaan.

Rantapenkereen päähän heitimme muulit ja kuljimme purjealuksella yhden Niilin haaran tai

tulvaputaan yli ja astuimme maihin siinä, missä suuren Saharan hiekka muodosti seinän kaltaisen suoran äyrään pitkin joen hetemaan reunaa. Vaivalloisen kävelymatkan jälkeen tulisessa päivänpaisteessa tulimme Kheopsin suuren pyramidin juurelle. Nyt se ei enää ollut mikään utukuva. Röykkiöinen, ruma paasivuori se oli. Jokainen sen hirmuisista sivuista oli leveä portaikko, joka askel askeleelta kohosi ylöspäin, kaiken aikaa kaveten, kunnes se korkealla ilmassa suippeni pisteeksi. Hyönteismäisiä miehiä ja naisia — "Quaker Cityn" pyhiinvaeltajia — ryömi sen pyörretyillä pykälillä ja yksi pieni musta parvi heilutteli postimerkkejä ilmassa kukkulalla — nenäliinojaan tietysti.

Tietysti piiritti meitä roskajoukko rotevia egyptiläisiä ja arabialaisia, jotka kauppasivat apuaan laahatakseen ruhomme huippuun — se on kaikkien matkailijain kova kohtalo. Tietysti on mahdotonta kuulla omaa ääntään ympärillä pauhaavalta meteliltä. Tietysti sheikit sanoivat, että *he* olivat ainoat oikeat asianomaiset, että kaikki sopimukset oli tehtävä heidän kanssaan, kaikki rahat maksettava heille, ja että kenellään muulla ei ollut oikeutta kiristää meiltä mitään. Tietysti he suostuivat siihen, ettei niiden hylkyjen, joiden tuli meidät pyramidin päähän laahata, pitänyt saada kertaakaan mainita bakshiishia. Semmoinen on nimittäin tavanmukainen rutiini. Me tietysti teimme sopimuksen heidän kanssaan, maksoimme heille, meidät annettiin laahaajien käsiin ja laahattiinkin pyramidien päähän ja jouduimme tietysti loppumattomaan bakshiishikiristykseen ja puristukseen, jota kesti juurelta ihka huipulle saakka. Ja me maksoimme, sillä meidät oli ehdointahdoin hajoitettu sangen kauas toisistamme pyramidin laajalle kyljelle. Ei ollut lähellä apua, vaikka olisimmekin huutaneet, ja niillä Herkuleilla, jotka meitä kiskoivat ylös, oli oma tapansa pyytää bakshiishia sulosuulla ja niin mairittelevasti, että se kerrassaan hurmasi, ja myös katsella julmasti ja uhkaavasti, ikäänkuin nakatakseen alla ammottavaan kuiluun, joka sekä tuntui sangen kehoittavalta ja vakuuttavalta.

Kun joka porras oli hyvinkin ruokapöydän korkuinen ja näitä portaita oli kovin, kovin monta ja yksi arabialainen piti toisesta ja toinen toisesta kädestämme kiinni ja he hyppäsivät ylöspäin portaalta portaalle ja sieppasivat meidät perässään ja pakottivat meidät joka kerta nostamaan jalkaamme aina rintaan saakka ja tekemään sen nopeaan ja jatkamaan, jatkamaan, kunnes olimme vähällä pyörtyä, niin kuka uskaltaa väittää, ettei se ollut vilkasta, virkistävää, raatelevaa, lihaksia venäyttävää, luita nyrjäyttävää ja sietämättömän rääkkävää, tykkänään uuvuttavaa ajanviettoa tämä pyramideille kiipeäminen? Minä rukoilin arabialaisiani, etteivät he vääntäisi sijoiltaan *kaikkia* niveliäni. Minä toistin ja uudistin ja *vannoinkin* heille, etten minä halunnut voittaa ketään kiipeämisessä. Tein kaikki mitä voin vakuuttaakseni heille, että jos pääsisin sinne kaikkein viimeisenä, niin tuntisin itseni siunatuimmaksi kaikista ihmisistä ja heille ikuisesti kiitolliseksi. Minä kerjäsinkin, rukoilin, vannotin heitä, että antaisivat minun pysähtyä ja levähtää hetkisen — vain yhden lyhyen hetkisen. Mutta he vastasivat vain yhä kamalammilla hypyillä ja takanani pestaamaton vapaaehtoinen alkoi pommittaa minua päättäväsillä pään tuuppauksilla, jotka uhkasivat ruhjoa koko valtiotalouteni rauskaksi ja raunioiksi.

Kahdesti he antoivat minun minuutin verran levätä, sen ajan jonka kiristivät minulta bakshiishia, ja sitten jatkoivat riivattua lentoaan pyramidin huippua kohti. He tahtoivat voittaa kaikki muut ryhmät. Heille ei merkinnyt mitään, että minut, muukalainen, oli uhrattava heidän epäpyhän kunnianhimonsa alttarilla. — Mutta murheen keskellä kasvavat ilon kukkasat. Tälläkin pimeällä hetkellä sain suloisen lohdutuksen. Sillä minä tiesin, että elleivät nämä muhammedilaiset katuisi, joutuisivat he jonain päivänä tuhon omiksi. Mutta *he* eivät milloinkaan kadu — he eivät milloinkaan luovu pakanuudestaan. Tämä aate rauhoitti minua, virkisti minua, ja vaivuin kukkulalla maahan rentona ja uupuneena, mutta tyytyväisenä, sisällisesti *niin* tyytyväisenä ja rauhallisena.

Toisella puolella ulottui mahtavaa keltaista hiekkamerta kauas maan ääriin saakka ja se levisi juhlallisena, hiljaisena, vailla kasvullisuutta, ainoankaan luodun elävän muodon vilkastuttamatta sen autiutta. Toisella kädellä levisi allamme Egyptin Eden — leveänä vihantana permantona, mutkittelevain jokien halkomana, kylistä täpläisenä. Yhä loittonevat palmulehdot vähenevällä koollaan ilmaisivat ja mittailivat sen aavoja etäisyyksiä. Se makasi ja uinui lumotussa ilmapiirissä. Ei kuulunut ääntä, näkynyt Rikettä. Keskivaiheilla kumpusi taatelitöytöjen yläpuolelle kupukattoinen sakarainen kaukomätäs, mitä vienoimman värikkään autereen läpi hohtaen. Kauempina taivaanrannan puolella vartioi toistakymmentä jyhkeää pyramidia Memfiin raunioita. Ja jalkaimme juuressa lempeä, umpimielinen sfinksi hiekan keskelliseltä valtaistuimeltaan katseli maisemakuvaa niin levollisena ja miettiväisenä kuin se on näitä samoja kuvia katsellut täyteen viisikymmentä hidastelevaa vuosisataa.

Kärsimme kidutusta, jota ei mikään kynä voi kuvata, niiden nälkäisten bakshiish-pyyntöjen johdosta, joita kiului arabialaisten silmistä ja herkeämättä virtasi arabialaisten huulilta. Miksi koettaa palauttaa muistoon kadonneen egyptiläisen suuruuden traditioita, miksi koettaa kuvitella Egyptiä saattamassa kuollutta Ramsesta hänen pyramidihautaansa, taikka israelin pitkää jonoa lähdössä tuon erämaan poikki? Miksi yrittää ajatella ensinkään? Sehän oli aivan mahdotonta. Täytyy tuoda mietteensä valmiiksi leikattuina ja kuivattuina tai leikata ja kuivata ne vasta perästäpäin.

Tavanmukainen arabialainen esiintyi ja lupasi tavanmukaiseen tapaan juosta Kheopsin pyramidilta alas ja sitten sen kahdeksasosan mailia hiekkaa, joka on sen ja Kefrenin suuren pyramidin välillä, ja

palata meidän luo Kheopsin pyramidin huippuun — kaikki yhdeksän minuutin kuluessa ja koko homman yhdestä dollarista. Ensimmäisessä kiukunpuuskauksessani olin kerrassaan vastahakoinen suomaan apua ja lohdutusta tälle uskottomalle. Mutta odotahan. Kefrenin ylin kolmannes oli verhottu tahkotulla marmorilla, joka oli liukasta kuin lasi. Siunattu ajatus juolahti päähäni. Hän ehdottomasti taittaa niskansa. Teimme välipuheen kiiruimman kautta ja päästimme hänet menemään. Ja hän lähti. Me katselimme. Hän loikki alas pyramidin leveätä sivua, hypyn toisensa jälkeen kuin vuorikauris. Hän pieneni pienenemistään, kunnes vihdoin oli kuin pomppiva pygmeekaukana alhaalla pyramidin juurella — sitten katosi. Käännyimme ja katselimme toiselle puolelle — neljäkymmentä sekuntia — kahdeksankymmentä sekuntia — sata — iloittaa, hän on jo kuollut! — kaksi minuuttia — ja neljännes — "Tuolla hän menee!" Liiankin totta — liiankin totta. Hän oli nyt kovin pieni. Verkalleen, mutta varmasti hän eteni tasaisen maan poikki. Alkoi taas hyppiä ja kiivetä. Ylös, ylös, ylös — saapui vihdoin sileälle verholle — nyt vihdoin! Mutta hän tarrasi siihen kiinni varpain ja sormin kuin kärpänen. Hän ryömi yhtäänne ja toisaanne — nyt oikealle, luisuen ylöspäin — nyt vasemmalle, yhä ylöspäin luisuen — ja seisoi lopulta kuin pieni musta pliki huipulla ja heilutti pygmeemäistä vyötään! Sitten hän jälleen ryömi alas karkeille portaille, sitten turvautui sukkeliin kinttuhinsa ja lensi. Pian hän katosi näkyvistämme. Mutta tuota pikaa näimme hänet taas allamme ja kiipeävän ylöspäin vähentymättömällä tarmolla. Eikä kauan kulunut, ennenkuin hän hyppäsi keskelle joukkoamme uljaalla sotahuudolla. Aika kahdeksan minuuttia neljäkymmentäyksi sekuntia. Hän oli voittanut. Hänen luunsa olivat ehyet. Hukkayritys siis. Minä hiukan mietin asiaa. Ajattelin itsekseni, että nyt hän on väsynyt ja luultavasti hänen päätään alkaa pyörryttää. Uhraan vielä yhden dollarin.

Ja hän lähti uudelleen. Kulki pikkuretkensä uuden kerran. Luiskahti sileällä verholla — hän oli jo vähältä minun. Mutta kovan onnen rako pelasti hänet. Hän tuli luoksemme taas — ja aivan terveenä. Aika kahdeksan minuuttia neljäkymmentäkuusi sekuntia.

Sanoin Danille: "Lainaa minulle dollari — vielä minä tämän pelin voitan".

Kävi vielä nolommin. Hän voitti taas. Aika kahdeksan minuuttia neljäkymmentäkahdeksan sekuntia. Minulta loppui kärsivällisyys kokonaan. Olin suunniltani. Raha ei merkinnyt minulle enää mitään. Minä sanoin: "Oi sinä profeetan poika, saat sata dollaria, jos hyppäät tämän pyramidin huipusta päistikkaa alas. Ellet hyväksy tarjousta, niin sano ehtosi. Minä en välitä siitä, mitä maksaa. Minä jään tänne ja lyön vetoa niin kauan kuin Danilla on senttikään kukkarossaan".

Minulla oli hyvät toiveet voittaa nyt, sillä arabialaiselle tämä oli häikäisevä tilaisuus. Hän punnitsi asiaa hetkisen ja luullakseni olisi yrittänyt, mutta sitten tuli hänen äitinsä ja sekaantui asiaan. Äidin kyöneleet liikuttivat minua — en koskaan voi välinpitämättömänä nähdä naisten vuodattavan kyyneliä — ja minä lupasin hänellekin satasen, jos hänkin hyppäisi.

Mutta se oli hukkayritys. Arabialaiset ovat Egyptissä liian korkeassa hinnassa. He näyttävät naamaa, joka ei vähääkään sovi moisille villi-ihmisille.

Laskeusimme alas palavissa päin ja huonolla tuulella. Dragomaani sytytti kynttilät ja astuimme kaikki pyramidin juurta, ympärillämme hurja roskajoukko arabialaisia, jotka kaikki pyytämättä tungettelivat meille palveluksiaan. He laahasivat meitä mukanaan pitkin pitkää kaltevaa käytävää ja tiputtelivat kynttilöistä talia päällemme ylt'yleensä. Tämä käytävä ei ollut kuin kaksi kertaa leveämpi ja korkeampi kuin muotia seuraavan naisen matka-arkku, ja seinät, katto ja lattia olivat täysistä egyptiläisistä graniittilohkareista, joiden leveys oli vaatekaapin, paksuus kaksi ja pituus kolme kertaa suurempi kuin vaatekaapin. Kiipesimme, kiipesimme ahdistavassa pimeydessä, kunnes mielestäni mahdoimme uudelleen lähestyä pyramidin huippua, ja tulimme sitten "kuningattaren kammioon" ja pian sen jälkeen "kuninkaan kammioon". Nämä avarat huoneet olivat hautoja. Seinät oli rakennettu valtavista silitetyistä graniittimöhkäleistä, jotka oli tarkkaan liitetty yhteen. Jotkut lohkarista olivat tavallisen arkihuoneen kokoisia. Kuninkaan kammion keskellä oli suuri kivinen arkku, joka muistutti kylpyammetta. Sen ympärille oli kokoontunut maalauksellinen ryhmä vilttejä arabialaisia ja ryvettyneitä, repaleisia pyhiinvaeltajia, jotka puhellessaan kohottivat kynttilöitään korkealle pimeään, ja häälyvät valoläikät muodostivat hämärän sädekehän erään parantumattoman muistoesineiden kerääjän ympäri, kun hän pyhyttä häväisevällä vasarallaan naputteli ikäarvoista arkkua.

Vaivalla kompuroimme jälleen ulkoilmaan ja kirrkaaseen auringonpaisteeseen ja otimme sitten kolmisenkymmentä minuuttia vastaan repaleisia arabialaisia parittain, tusinoittain ja plutoonittain ja maksoimme heille bakshiishia palveluksista, joita he vanhoivat ja toinen toisensa avulla todistivat tehneensä, mutta joista meillä ei ollut ennen mitään tietoa — ja kun kukin joukko oli saanut maksunsa, jätättivät he taas jonon jälkipäähän ja sopivalla hetkellä tulivat uudelleen ja esittivät uuden keksimänsä palveluslaskun tilitettäväksi.

Söimme lunshimme pyramidin varjossa tämän tungettelevan ja epätervetulleen seuran keskellä ja sitten Dan ja Jack ja minä lähdimme kävelemään. Ulvova joukko maanasukkaita seurasi meitä — ympäröi meidät — melkein erotti meidät muista. Heidän kanssaan oli sheikki, joka oli puettu

poimukkaaseen valkoiseen burnukseen ja monivärisen päähineeseen. Hän tahtoi saada lisää bakshiishia. Mutta me olimme päättäneet noudattaa uutta ohjetta — vaikka miljooneja puolustukseksi, mutta juomarahoja ei penniäkään. Minä kysyin häneltä, suostuiko hän kehoittamaan muita poistumaan, jos maksaisimme hänelle. Hän sanoi, että kyllä — kymmenellä frangilla. Me suostuimme kauppaan ja sanoimme —

"Ja nyt kehoita vasallejasi peräytymään."

Hän läimäytti pitkällä sauvallaan olkansa takaa ja kolme arabialaista haistoi maata. Hän hyppi roskajoukon keskellä kuin mielipuoli. Hänen iskunsa sattuivat kuin rakeet, ja minne isku sattui, siihen aina käpertyi yksi hänen alamaisistaan. Meidän täytyi rientää apuun ja sanoa hänelle, ettei niitä tarvinnut tappaa, hiukan vahingoittaa vain. — Kahden minuutin kuluttua olimme yksinämme sheikin kanssa ja saimme edelleenkin jäädä. Tämän lukutaidottoman raakalaisen kehoituskyky oli aivan merkillinen.

Jokainen Kheopsin pyramidin sivu on seitsemänsataa jalkaa ja vähän päälle. Se on noin seitsemääkymmentäviittä jalkaa korkeampi kuin Rooman Pietarin kirkon risti. Kun ensi kerran eläissäni laskin Mississipin, luulin korkeinta St. Louisin ja New Orleansin välillä olevaa törmän polvea — se oli lähellä Selmaa, Missouriissa — maailman ehkä korkeimmaksi vuoreksi. Sen korkeus oli neljäsataakolmetoista jalkaa. Se yhä vielä väikkyi muistossani yhtä korkeana. Voin vielä nähdä puitten ja pensaitten käyvän pienemmiksi ja pienemmiksi, kuten silloinkin seurattessani silmillä sen valtavaa rinnettä, kunnes ne olivat vain höyhenpaarre etäisellä kukkulalla. Tämä Kheopsin symmetrinen pyramidi — tämä täysi kivivuori, ihmisten kärsivällisten käsien rakentama — tämä unhotetun hallitsijan mahtava hauta — saattaa häpeään lempivuoreni. Se on nimittäin neljäsataakahdeksäkymmentä jalkaa korkea. Vielä varhaisempina vuosina kuin muistiin johtamani oli meidän kaupunkimme Lupapäivän mäki minun mielestäni Jumalan jaloin teos. Se näytti ulottuvan pilvien yli. Se oli lähes kolmeasataa jalkaa korkea. Niihin aikoihin paljon mietiskelin, voimatta kuitenkaan koskaan käsittää, miks'ei se koonnut lakensa ympäri ainaisia pilviä ja kruunannut majesteetillista otsaansa ikilumella. Minä olin kuullut, että se oli suurten vuorten tapa muualla maailmassa. Muistan, kuinka erään toisen pojan kanssa ahersimme monenakin iltapäivänä, jonka luvuilta varastimme ja sitten selkänahkallamme kuittasimme, kaivaaksemme maan valtavan paaden alta, joka oli kukkulan laen reunalla, toivoen siten saavamme sen liikkeelle. Muistan, kuinka eräänä lauantai-iltapäivänä uhrasimme tähän kolmen tunnin rehelliset ponnistukset ja huomasimme niiden vihdoin tulevan palkituiksi. Muistan, kuinka sitten istuimme alas ja pyyhimme kasvoiltamme hien ja odotimme, että mäen alla tietä pitkin kulkevat huviretkeläiset ennättäisivät alta pois — ja sitten päästimme paaden matkaan. Mainiota. Se lähti suurella ryskeellä laskemaan rinnettä, repien juurineen pieniä puita, laoten pensaita kuin heinää, ruhjoen, raadellen, rikkoen kaikki matkallaan — se särki ja hajoitti puupinon kukkulan juurella ja sitten korkealta penkereltä hyppäsi kuormarattaiden yli tielle — neekeri katsahti ylös ja väisti — ja seuraavassa silmänräpäyksessä teki pienen pientä silppua eräästä tynnörintekijän verstaasta, josta alkoi purkaa tynnörintekijöitä kuin ampieisia. Sitten me sanoimme, että se oli kerrassaan suurenmoista, ja otimme lähdön. Tynnörintekijät kun hyökkäsivät mäen päälle asiaa peräämään.

Tuo vuori, vaikka olikin niin hirmuinen, ei kuitenkaan ollut mitään Kheopsin pyramidiin verraten. En voinut mieleeni johtaa ainoatakaan vertausta, joka antaisi tyydyttävän käsityksen näiden hirmuisten paasien muodostaman latomuksen suuruudesta, latomuksen, joka peitti kolmetoista eekeriä maata ja ulottui ylöspäin neljäsataakahdeksänkymmentä väsyttävää jalkaa, ja niinpä heitin koko asian ja astelin alas sfinksin luo.

Vuosien odotuksen jälkeen se vihdoinkin oli edessäni. Nuo suuret kasvot olivat niin alakuloiset, niin vakavat, kaihoiset ja kärsivälliset. Niiden ilmeessä oli arvokkuutta, joka oli enemmän kuin maallista, ja hyväntahtoisuutta mointa, jommoista ei koskaan mikään inhimillinen ole huokunut. Se oli kiveä, mutta se näytti tuntevan. Jos milloinkaan kivi on ajatellut, niin tämä ajatteli. Se katsoi maiseman äärtä kohti, mutta ei siltä katsellut mitään — ei mitään muuta kuin etäisyyttä ja tyhjyyttä. Se katsoi yli kaiken nykyisen ja kauemmaksi, kauas etäiseen muinaisuuteen. Se katsoi yli ajan valtameren — yli vuosisataaaltojen vaeltavain jonojen, jotka poistuessaan yhä etäämmäksi ja etäämmäksi yhä enemmän ja enemmän lähestyivät toisiaan ja lopulta sekaantuivat katkeamattomaksi vuokseksi kaukana harmaan muinaisuuden taivaanrannalla. Se ajatteli menneitten aikain sotia, valtakuntia, joitten se oli nähnyt kehittyvän ja häviävän, kansoja, joiden se oli nähnyt syntyvän, joiden edistystä se oli seurannut, joiden tuhon pannut merkille, viidentuhannen hitaasti vierivän vuoden iloja ja suruja, elämää ja kuolemaa, suuruutta ja häviötä. Siihen oli ruumiillistunut yksi inhimillinen kyky — ihmisen sydämen ja järjen lahja. Se oli "muisto", "silmäys menneisyyteen" näkyvässä ja tuntuvassa muodossa. Kaikki, jotka tietävät, mitä paatosta on menneiden aikain ja kadonneitten kasvojen muistoissa — vaikkapa ne eivät olisikaan kuin parin vähäpätöisen vuosikymmenen päässä — se jonkun verran käsittää paatosta, joka asuu noissa vakavissa silmissä, noissa silmissä, jotka niin järkähtämättä kiinnittävät kaukokatseensa tuntemiinsa, vielä historiaakin vanhempiin asioihin — vanhempiin perimätietoakin — asioihin, jotka olivat, muotoihin, jotka liikkuvat jopa runoudellekin melkein aivan tuntemattomina aikoina ja toinen toisensa

jälkeen raukesivat olemattomuuteen ja jättivät tämän kivisen haaveilijan yksinään keskelle outoa uutta aikaa ja käsittämättömiä tapauksia.

Sfinksi on suurenmoinen yksinäisyydessään, mahtava suuruudessaan, se vaikuttaa salaperäisyydellä, joka sen syntyä verhoo. Ja tämän ikuisen kivikuvan korkealle kohoavassa majesteettisuudessa ja sen syyttävässä muistossa kaikkien aikain töistä on jotain, joka katsojalle antaa aavistusta siitä, mitä hän on tunteva viimeisenä päivänä seisossa Jumalan ylevyyden edessä.

On muutamia seikkoja, jotka ehkä pitäisi Amerikan hyvän maineen nimessä jättää sanomatta, mutta juuri nämä asiat sattuvat toisinaan olemaan juuri niitä, jotka amerikkalaisten todelliseksi parhaaksi ovat huomattavalla tavalla ilmi tuotavat. Meidän seisossa katselemassa ilmestyi sfinksin leukaan sylly tai joku muu näppylä. Kuulimme vasaran tutun kilkutuksen ja käsitimme asian paikalla. Eräs meidän hyvää tarkoittavista hylkiöistämme — tarkoitan muistoesineitten kokoojistamme — oli ryöminyt sinne ylös ja koetti nyt murtaa näytteen majesteetillisimmista kasvoista, mitä ihmisen luova käsi on milloinkaan aikaan saanut. Mutta suuri kuva katsoi kuolleihin aikoihin yhtä rauhallisesti kuin ennenkin vähääkään tietämättä siitä vähäpätöisestä hyönteisestä, joka nakerteli sen leukaa. Egyptiläisen graniitin, joka on uhmannut kaikkien aikain myrskyt ja maanjäristykset, ei tarvitse pelätä ymmärtämättömiä huvirekeilijäin eikä tämän yksilön kaltaisten maantierosvojen nupi vasaroita. Hänen yrityksensä meni myttyyn. Lähetimme sheikin vangitsemaan hänet, jos hänellä oli siihen valtaa, tai varoittamaan häntä, ellei hänellä valtaa ollut, että Egyptin lakien mukaan se yritys, jonka hän aikoi tehdä, oli rangaistava vankeudella tai selkäsaunalla. Nyt hän heitti ja lähti tiehensä.

Tuli sitten jotain väliin, niin ettemme käyneetkään Punaisella merellä emmekä saaneet kävellä Arabian hiekoilla. En rupea kuvaamaan Mehmet Alin suurta moskeijaa, jonka sisäseinät ovat kauttaaltaan hiottua kiiltävää alabasteria. En rupea kertomaan, kuinka pikkulinnut ovat rakentaneet pesiään moskeijassa riippuvain suurten kynttiläkruunujen palloihin ja kuinka ne täyttävät koko paikan sävelillään eivätkä pelkää ketään, koska niiden rohkeus sallitaan, niiden oikeuksia kunnioitetaan, eikä kenenkään sallita puuttua niiden oloihin, vaikkapa moskeijan sen vuoksi täytyisikin jäädä pimeäksi. En millään ehdolla aio kertoa tuota kulunutta juttua mamelukkien teurastuksesta, koska olen hyvilläni siitä, että mokomat villityt roistot teurastettiin, enkä suinkaan tahdo herättää heitä kohtaan myötätuntoa. En kerro sitäkään, kuinka tuo yksi mamelukki hevosineen hyppäsi alas linnan muurilta sadan jalan korkeudesta ja pääsi pakoon, sillä sille minä en suurta arvoa anna — sen olisin voinut tehdä itsekin. En kerro Joosefin kaivosta, jonka hän kaivoi linnavuoren kovaan kallioon ja joka on vielä yhtä hyvä kuin uutenakin, enkä kuinka samat muulit, jotka hän osti vettä vetämään (päättömällä kahleilla) yhä vieläkin vetävät vettä ja alkavat siihen väsyä. Jääkööt myös kuvaamatta Joosefin vilja-aitat, jotka hän rakensi viljaa säilyttääkseen Egyptin pörssikauppiaitten samaan aikaan tehdessä "hankintakauppoja" — tietämättä, olisiko maassa ensinkään viljaa, kun tulisi aika täyttää hankintasitoumus. En kerro mitään Kairosta, joka on sangen, sangen merkillinen kaupunki, sillä oikeastaan se on vain itämaalaisen kaupungin toistuma, vaikkapa hyvän kylläisesti väkevoittynä ja liioiteltuna — itämaisista kaupungeistahan olen jo puhunut. En kerro suuresta karavaanista, joka joka vuosi lähtee Mekkaan, sillä se jäi minulta näkemättä. Enkä rahvaan tavasta heittäytyä maahan pitkäkseen ja muodostaa kivilaskos ihmisistä, jotta retkikunnan johtaja kotia palatessaan saisi ratsastaa heidän ylitseen ja siten antaa heille osan paratiisin iloihin, sillä sekin jäi minulta näkemättä. Enkä puhu rautatiestä, sillä se on samanlainen kuin mikä muu rautatie tahansa — mainitaan vain, että veturia lämmitetään kolmentuhannen vuoden ikäisillä mummioilla, joita sitä varten ostetaan tonnittain tai haudausmaittain, ja että maailmallismielisen koneenkäyttäjän toisinaan kuulee harmitellen huudahtavan: "Kirottut plebeijit, eivät lämmitä sentin vertaa — tuokaa kuninkaita." [Kerrottu minulle totena. Minä vain kerron asian niinkuin kuulin. Olen taipuvainen uskomaan sen. Voin uskoa mitä vain. — M.T.] En tee selkoa niistä kurakeoista, joita on kuin ampiasispesiä ylimmän vesirajan yläpuolelle nousevilla kummuilla kautta koko Egyptin maan — alemman kansan kylistä. En puhu tasaisen lakean rannattomasta laajuudesta, joka uhkuvine laihoineen ilahuttaa silmää niin pitkälti kuin se näkee Egyptin lauhkeassa mehevässä ilmassa. En puhu pyramideista viidenkolmatta mailin päästä nähtyinä, sillä tämä näkö on niin eteerinen, ettei sitä innoittumaton kynä voi kuvata. En kerro tummaihoisista naisista, joita joukoittain kokoontui vaunujemme ympärille niiden hetkeksi pysähtyessä asemille, myydäkseen meille vettä tai punertavan mehukkaan granaattiomenan. En tahdo kertoa siitä kirjavasta väenpaljoudesta enkä hurjista puvuista, joista eräällä barbaarisella asemalla paraikaa pidetyt markkinat saattoivat ylpeillä. Enkä kerro siitäkään, kuinka koko tällä pikamatkalla herkuttelimme vereksillä taateleilla ja nautimme mitä miellyttävimmästä maisemasta. Enkä miten lopulta porhalsimme Aleksandriaan, pyrähdimme junasta, soudatimme itsemme laivaan, jätimme jälkeemme toverin (jonka määrä oli palata Eurooppaan ja vasta sieltä kotia), nostimme ankkurin ja pitkän matkamme jälkeen käänsimme keulan kotia kohti ja ainaiseksi. Enkä edes siitä, kuinka hohtavan auringon laskettua maailman vanhimman maan taivaanrannan alle Jack ja Moulton juhlassa kokoontuivat tupakkahytin ja koko yön surivat menetettyä toveriaan eivätkä ottaneet mistään lohduttautuakseen. En lausu sanaakaan kaikista näistä asioista enkä kirjoita riviäkään. Olkoot ne sinetillä suljettu kirja. En tiedä, mikä sinetillä suljettu kirja on, koska en ole semmoista koskaan nähnyt, mutta sinetillä suljettu kirja on se lausetapa,

jota tämmöisestä asiasta on käytettävä, sillä se on vakaantunut.

Olimme hyvillämme siitä, että olimme nähneet sen maan, joka oli sivistyksen äiti — joka opetti kreikkalaisille tiedon alkeet ja Kreikan kautta Roomalle, Rooman kautta koko maailmalle, sen maan, joka olisi voinut opettaa ihmisyyttä ja sivistystä israelin onnettomille lapsille, mutta salli heidän poistua rajainsa yli ei paljoakaan raakalaisia parempina. Olimme hyvillämme siitä, että olimme nähneet tämän maan, jolla oli valistunut uskonto ja ikuiset tulevaisuuden palkat ja rangaistukset, vaikkei edes israelilaisten uskonto käsittänyt tulevaisuuden lupausta. Olimme hyvillämme nähtyämme sen maan, joka tunsikin kolmetuhatta vuotta ennenkuin Englanti ja jossa osattiin sille maalata paremmin kuin nykyään missään. Sen maan, jossa kolmetuhatta vuotta takaperin lääketieteestä ja haavain parantamisesta tiedettiin melkein kaikki, mitä tiede on viime aikoina selville saanut, jolla oli kaikki ne omituiset haavalääkärikojeet, jotka tiede on muka keksinyt meidän ajallamme, joka oli korkealle kehittänyt tuhatkunnan edistyneen sivistyksen ylellisyystavaraa ja käytäntöesineitä, mitä me nykyaikoina olemme vähitellen saaneet kehitetyiksi ja väitämme uutuuksiksi, jolla oli paperia jos kuinka monta vuosisataa ennen kuin me siitä uneksuimme — ja hiusputous niskassa, ennenkuin meidän naiseimme olivat niitä ajatelleetkaan, joilla oli täydellinen kansakoululaitos niin kauan ennen kuin me olemme voineet kerskata saavutuksistamme tällä alalla, että se tuntuu iankaikkisen etäiseltä; joka balsamoi kuolleet siten, että liha kävi melkein kuolemattomaksi — jota taitoa me emme taida; jonka rakentamat temppelit uhmaavat ajan hammasta ja ivaten hymyilevät meidän kiitetyille pienille rakennusihmeillemme; tuon vanhan maan, joka tiesi kaikki mitä me tiedämme ja ehkä enemmänkin, joka vaelsi sivistyksen leveätä valtatieä luomisen harmaassa aamuhämärässä jo niin monen monet aikakaudet ennen meidän syntymistämme; joka jätti ylevän valistuneen mielen leiman sfinksin ikuiselle otsalle saattamaan häpeään kaikki pilkkaajat, jotka, maan kaikkien muitten todistuksien hävittyä, ehkä koettavat maailmalle uskotella, että keisarillinen Egypti korkean maineensa aikoina haparoi pimeässä.

XXVIII LUKU.

Matkalla kotia — Väsähtynyt muistokirja — Pojan päiväkirja — Vanha Espanja.

Olimme jälleen merellä, sangen pitkä matka edessämme — meidän kun piti kulkea Levantti päästä päähän, koko varsinainen Välimeri päästä päähän ja sitten koko leveän Atlantin poikki — monen viikon matka. Itsestämme vakaannuimme hyvin hitaaseen koturielämänlaatuun ja päätimme olla hiljaista, mallikelpoista väkeä, emmekä enää harhailta pariin-, kolmeenkymmeneen päivään. Emme ainakaan pitemmältä kuin laivan kokosta perään. Tämä oli sangen viihdyttävä tulevaisuudenkuva, sillä olimme uupuneet ja kaipasimme pitkää lepoa.

Olimme nyt kaikki laiskoja ja kyllästyneitä, kuten muistikirjani lihat lisäykset (jotka minulle olivat niin varma osoittaja mielentilastani) todistavat. Miten tyhmä kapine muistikirjasta sentään tulee merellä. Olkaa hyvä, päättäkää itse:

"*Sunnuntaina* — Jumalanpalvelus kuten tavallisesti, neljän lasin aikaan. Jumalanpalveluksia illallakin. Korttia ei lyöty.

"*Maanantaina* — Kaunis päivä, mutta satoi rankasti. Eläimet, jotka ostettiin Aleksandriasta pihviksi, olisi tehtävä kattopäreiksi. Taikka lihoitettava. Niiden lanteilla vesi muodostaa syviä lätäköitä. Ja sinne tänne pitkin selkääkin. Hyvä, etteivät ole lehmiä — se vuotaisi sisään ja pilaisi maidon. Syyrialainen kotka parka näyttää sateessa sangen surkealta ja nololta istuessaan ankkuri vintturilla. Sillä näyttää olevan merimatkoista oma mielipiteensä, ja jos se lausuttaisiin sanoiksi ja sanat muutettaisiin kiinteiksi kappaleiksi, niin voisi niillä luultavasti tukkia maailman suurimmankin virran.

"*Tiistaina* — Jossain Maltan saaren lähettyvillä. Emme voi poiketa sinne. Kolera. Sää sangen myrskyistä. Paljon matkustajia merikipeinä ja näkymättöminä.

"*Keskiviikkona* — Sää yhä edelleenkin kovin paha. Myrsky puhalsi merelle kaksi maalintua ja ne tulivat laivaan. Muuan haukkakin tuli tuulen mukana. Se kierteli ja kaarteli laivan ympäri ja halusi istahtaa, mutta pelkäsi ihmisiä. Se oli kuitenkin niin uupunut, että sen täytyi istahtaa lopulta, ellei tahtonut tuhoutua. Moneen kertaan se istahti etumaston päähän ja yhtä monta kertaa tuuli puhalsi sen pois. Lopulta Harris sai sen kiinni. Meri täynnään lentokaloja. Niitä kohoilee kolminsadoin samalla kertaa ja liidettyään salaman nopeudella aallonharjain

poikki pari kolmesataa jalkaa putoavat alas ja katoavat.

"*Torstaina*. — Ankkuroimme Algerissa, Afrikassa. Kaunis kaupunki, kaunis vihanta kukkulamaisema sen takana. Olimme siellä puolen päivää ja lähdimme sitten pois. Emme saaneet lupaa lähteä maihin, vaikka terveydentila laivallamme oli moitteeton. Pelkäsivät Egyptin ruttoa ja koleraa.

"*Perjantaina*. — Aamulla dominoa. Iltapäivällä dominoa. Illalla käveltiin kannella. Myöhemmin charaadeja.

"*Lauantaina*. — Aamulla dominoa. Iltapäivällä dominoa. Illalla käveltiin kannella. Myöhemmin dominoa.

"*Sunnuntaina*. — Aamujumalanpalvelus neljän lasin aikaan. Iltajumalanpalvelus kahdeksan lasin aikaan. Yksitoikkoisuutta puoleenyöhön. — Jonka jälkeen dominoa.

"*Maanantaina*. — Aamulla dominoa. Iltapäivällä dominoa. Illalla käveltiin kannella. Myöhemmin charaadeja ja t:ri C. Dominon luento.

"*Ilman päivämäärää*. — Ankkuroimme Cagliariin maalauksellisen kaupungin edustalle, Sardiassa. Viivyimme puoleen yön, mutta nämä sydämättömät ulkomaalaiset eivät laskeneet meitä maihin. He haisevat kamalasti — kammoavat pesuvettä — pelkäävät koleraa.

"*Torstaina*. — Ankkuroimme Espanjan Malagan, kauniin katedraalikaupungin edustalle. — Lähdimme maihin kapteenin veneessä — emme sentään maihinkaan, sillä maalle meitä ei laskettu. Karanteeni. Lähetin sanomalehtikirjoitukseni, jotka he ottivat vastaan pihdeillä, kastoivat meriveteen, leikkoivat täyteen reikiä ja sitten savustivat katalilla höyryillä, kunnes ne haisivat kuin oikea espanjalainen. Kysyin, mitä mahdollisuuksia oli pujahtaa saarroksen poikki ja käydä Granadassa ja Alhambassa. Liian vaarallista — voisivat hirttää. Lähdimme merelle — iltapäivän puolitiessä.

"Ja niin edespäin ja niin edespäin ja edelleen monta päivää. Kävimme lopulta ankkuriin Gibraltariin, joka näyttää tutulta ja kodikkaalta."

Se minulle muistuttaa päiväkirjaa, jonka kerran aloitin eräänä uudenvuoden päivänä ollessani vielä poikanen ja luottava ja aulis uhri noille mahdottomille parannussuunnitelmille, joita hyvää tarkoittavat vanhat immet ja isoäidit virittävät varomattomain nuorukaisten kompastuskiviksi tähän aikaan vuodesta — antaen heille ylivoimaisia tehtäviä, jotka pakostakin kärsivät haaksirikon ja ehdottomasti heikontavat pojan tahdonvoimaa, vähentävät hänen itseluottamustaan ja vahingoittavat hänen menestysmahdollisuuksiaan elämässä. Suvaitkaa vastaanottaa pieni näyte:

"Maanantaina — Nousin ylös, peseydyin, panin maata.

"Tiistaina — Nousin ylös, peseydyin, panin maata.

"Keskiviikkona — Nousin ylös, peseydyin, panin maata.

"Torstaina — Nousin ylös, peseydyin, panin maata.

"Perjantaina — Nousin ylös, peseydyin, panin maata.

"Seuraavana perjantaina — Nousin ylös, peseydyin, panin maata.

"Perjantaina kahden viikon päästä — Nousin ylös, peseydyin, panin maata.

"Seuraavassa kuussa — nousin ylös, peseydyin, panin maata."

Sitten heitin, masentuneena. Huomattavia tapauksia näytti minun elämässäni sattuvan liian harvoin, että niiden vuoksi olisi tarvinnut ruveta päiväkirjaa pitämään. Muistelen kuitenkin yhä vieläkin ylpeydellä, että minä jo niin varhaisellakin iällä peseydyin ylös noustessani. Se päiväkirja teki minusta lopun. En ole milloinkaan sen jälkeen uskaltanut toiste semmoista yrittää. Silloinen itseluottamukseni pettäminen on jäänyt pysyväksi.

Laivan piti jäädä Gibraltariin viikoksi tai enemmäksikin ottamaan hiiliä kotimatkaa varten.

Olisi ollut kovin ikävystyttävää odottaa täällä, minkä vuoksi meistä neljä mursi karanteenisaarroksen ja vietti seitsemän ihanaa päivää Sevillassa, Cordovassa, Cadizissa ja vaeltaen Andalusiassa, vanhan Espanjan miellyttävillä maalaisseuduilla. Tämän hauskan viikon kokemukset olivat liian vaihtelevat ja lukuisat mahtuakseen yhteen lyhyeen lukuun, ja pitkään minulla taas ei ole tilaa. Jätän ne sen vuoksi pois kaikki.

XXIX LUKU.

Lähtö Cadizista — Ansaittu ojennus — Kaunis Madeira — Tabu
— Ihanat Bermudat — Englantilaiset tervetuliaiset — Hyvästit
"ystävillemme bermudalaisille" — Matka-arkut kuntoon, koti lähestyy
— Ensimmäinen tapaturmamme — Pitkä retkemme päättymässä — Kotona
— Amen.

Kymmenen tai yhdentoista aikaan saavuimme eräänä aamuna Cadizissa aamiaiselle. Meille kerrottiin laivan jo olleen satamassa pari kolme tuntia. Meille tuli kiire. Laiva ei karanteenin vuoksi voinut odottaa kuin vähän aikaa. Pääsimmekin pian laivaan ja ennen tunnin kuluttua vaipuivat valkoinen kaupunki ja Espanjan miellyttävät rannat aaltoihin ja katosivat näkyvistä. Emme ainoankaan maan olleet nähneet hälvenevän silmistämme niin kaihomielin.

Meluisassa julkisessa kokouksessa oli pääsalongissa jo aikoja sitten päätetty, ettei lähdettäisi Lissaboniin, koska meitä siellä varmaan odotti karanteeni. Me teimme aina, vanhaan hyvään kansalliseen tapaan, yleisissä kokouksissa päätöksen, kun oli ohjelmasta joku valtakunta huikattava toiseen tai muuta yhteistä tehtävä, jopa ruoan huonouden ja pyyhinliinain vähyyden moittimiseen saakka. Mieleeni muistuu nyt muuan valitus, jonka eräs matkustajista teki keittopuolta vastaan. Kahvi oli kolmen viikon ajan käynyt yhä katalammaksi ja katalammaksi, kunnes se lopulta oli kerrassaan lakannut olemasta kahvia ja käynyt vain värinsä muuttaneeksi vedeksi — niin tämä henkilö sanoi. Hän sanoi sen olevan niin heikkoa, että se kupin laidoilla oli tuumaa syvältä läpinäkyvää. Kun hän eräänä aamuna lähestyi pöytää, huomasi hän tuon läpinäkyvän reunan — hänellä kun oli niin erikoisen tarkat silmät — paljon ennen kuin hän ennätti tuolinsakaan luo. Hän palasi takaisin ja äänekkäästi valitti asiasta kapteeni Duncanille. Sanoi, että kahvi oli kelvotonta. Kapteeni näytti omaansa. Se näytti välttävän hyvältä. Typerä kapinoitsija suuttui silloin vielä entistäänkin enemmän, kuuluttaen julkisesti, että kapteenin pöytää suosittiin laivan muihin pöytiin verraten. Hän pyörähti takaisin ja otti kuppinsa ja laski sen kapteenin eteen voitonriemuisena ja sanoi:

"Maistakaapa tuota sekoitusta, kapteeni Duncan."

Kapteeni haistoi — maistoi — hyvänsuopeasti hymyili — sitten sanoi:

"Se on ala-arvoista — *kahviksi* — mutta vallan mukiinmenevää *teetä*."

Nolostunut kapinoitsija haistoi, maistoi ja palasi tuolilleen. Hän oli auttamattomasti osoittanut aasimaisuutensa koko seuran edessä. Hän ei tehnyt sitä toiste. Sen jälkeen hän tyytyi asioihin semmoisinaan. Se henkilö olin minä.

Laivalla alkoi taas vanha elämänlaatu, kun maa katosi näkyvistä. Päivän toisensa jälkeen se jatkui samana, toinen päivä oli tarkkaan toisensa näköinen ja minulle ne kaikki olivat miellyttäviä. Vihdoin kävimme ankkuriin Funchalin avoimelle redille Madeiran kauniin saaren edustalle.

Sen vuoret näyttivät ylenmäärin kauniilta vehmaan vihannuuden peittäminä, laavariuttain ruodoittamina, täpläisinä valkoisista taloista, syväin, tummanpurppuraisten rotkojen uurtamina, valtavat rinteet helottaen auringon paisteessa ja taivaan ajelehtivain laivastojen varjoista kirjavina ja tämän suurenmoisen taulun arvoisena kruununa avaruutta kohti ponnistavat huiput, joiden otsia pilvien laahustavat reunat lakaisivat.

Mutta meitä ei laskettu maalle. Olimme siinä koko päivän ja katselimme ja sätimme sitä ihmistä, joka karanteenin keksi, pidimme puolen tusinaa yleistä kokousta, ahdoimme ne täyteen keskeytettyjä puheita, ehdotuksia, jotka hylättiin kapaloonsa, muutosehdotuksia, joista ei tullut mitään, ja päätöksiä, jotka kuolivat sulasta uupumuksesta koettaessaan saavuttaa kokouksen hyväksymisen. Yöllä lähdimme matkaan.

Keskimäärin pidimme neljä yleistä kokousta viikossa matkalla ollessamme — me näytimme aina olevan tässä suhteessa ankarassa hommassa, ja kuitenkin niin usein näkö petti, että aina kun pitkään väliaikain jälkeen pääsimme onnellisesti päätökseen asti, oli se yleisen ilon aihe ja lippu vedettiin mastoon ja ammuttiin kanuunalla.

Kuluivat päivät — ja yöt. Ja sitten ylenivät merestä kauniit Bermudat. Laskimme koukkuihseen väyläkanavaan, ohjailimme sinne ja tänne kirkkaitten kesäisten saarien keskellä ja asetuimme vihdoin lepoon Englannin lipun suojaan ja olimme tervetulleet. Täällä, jossa vallitsi sivistys ja äly espanjalaisen ja italialaisen taikauskon, lian ja koleeran pelon asemesta, emme olleet yöpainajaisia. Muutama päivä saariston tuulivilpaissa lehdoissa, kukkatarhoissa, koralliluolissa ja sen kauniit näköalat sinisille vesille,

joita mutkaili sinne ja tänne, katoili ja jälleen ilmestyi kirkkaan vehmaitten tiheään lehväseinäin keskelle, palauttivat ennalleen tarmomme, jota pitkällinen torkkuminen valtamerellä oli raukaissut, ja vahvistivat meitä lopullista retkeämme varten — tuota pientä tuhannen mailin triippiämme varten New Yorkiin — Amerikkaan — KOTIIN.

Lausuimme jäähyväiset "ystävillemme bermudalaisille", kuten ohjelmassamme sanottiin — suurin osa niistä, joitten, lähintä tuttavuutta teimme, oli neekereitä — ja etsimme taas ulappain suosiota. Sanoin suurin osa. Me tunsimme enemmän neekereitä kuin valkoisia, koska meillä oli paljon pesua, mutta valkoisten kesken saimme muutamia mitä parhaita ystäviä, joita mieluisa velvollisuutemme on kauan säilyttää kiitollisessa muistossa.

Laskimme ulapalle ja siitä hetkestä päättyi kaikki laiskottelu. Semmoista yleistä kokoilua, yleistä hyttien etsiskelyä ja arkkujen pakkausta emme olleet nähneet siitä, kun laskimme ankkuriin Beirutin satamassa. Jokainen oli hommassa. Kaikista ostoksista oli tehtävä luettelot ja niihin kirjoitettava hinnat, jotta tullaus olisi helpompi. Kaiken päivää jatkui puuhaa ja epäjärjestystä.

Ja nyt sattui ensimmäinen tapaturmamme. Eräs matkustaja myrskyisenä yönä juoksi välikannella käytävää pitkin, jolloin hänen jalkansa tarttui huolimattomuudesta auki jätetyn oven rautaiseen hakaan ja hänen sääriluunsa nilkan kohdalta katkesi. Se oli ensimmäinen vakava tapaturmamme. Olimme matkustaneet paljon yli kahdenkymmenen tuhannen mailin maata ja merta ja monessa rasittavassa ilmastossa, ilman että ainoakaan oli loukkaantunut tai vakavasti sairastunut ja ilman että kuudenkymmenenviiden matkustajan kesken oli sattunut ainoatakaan kuoleman tapausta — vanhin oli 70 vuoden ikäinen. Hyvä onnemme oli ollut ihmeteltävä. Muuan merimiehistä oli Konstantinopolissa eräänä yönä hypännyt mereen, eikä häntä sen koommin nähty, mutta epäiltiin hänen karanneen, ja olihan joka tapauksessa mahdollista, että hän saavutti rannan. Mutta matkustajain luettelo oli täydellinen. Luettelosta ei puuttunut ainoatakaan nimeä.

Vihdoin me eräänä miellyttävänä aamuna laskimme New Yorkin satamaan, kaikki kannella ja kaikki puettuina kristittyihin vaatteihin — erikoisen käskyn johdosta, sillä eräillä tahoilla oli salaisia haluja esiintyä turkkilaisina — ja odottavain ystäväin viuhdoessa nenäliinoillaan tervetuloaan pyhiinvaeltajat panivat merkille kannen täräyksen, joka ilmoitti laivan ja rantasillan jälleen paiskanneen kättä toisilleen, ja pitkä omituinen matkamme oli päättynyt. Amen.

JÄÄHYVÄISSANA.

Vuosi saa pian kuluneeksi siitä kun tämä huomattava toivioletki päättyi. Ja istuessani täällä kotona San Franciscossa ja ajatellessani tekee minun mieleni tunnustaa, että päivä päivältä ovat muistoni retkestämme käyneet yhä mieluisammiksi, sitä mukaa kuin matkan ikävät elämykset, jotka ovat niihin kietoutuneet, toinen toisensa jälkeen ovat mielestäni haihtuneet — ja jos "Quaker City" nyt jälleen nostaisi ankkurinsa lähteäkseen aivan samalle retkelle, niin ei mikään olisi minulle mieluisempaa, kuin jälleen lähteä matkustajana mukaan. Saman kapteenin ja samain pyhiinvaeltajainkin, samain synnintekijäinkin keralla. Olin mitä parhaissa väleissä kahdeksan tai yhdeksän retkeläisen kanssa (he ovat yhä vieläkin vankkoja ystäviäni) ja muittenkin kanssa puhelushteissa. Olen ollut merellä aivan riittävästi tietääkseni, että tämä oli sangen hyvä keskimäärä. Sillä pitkä merimatka sekä paljastaa ihmisestä kaikki häjyt puolet, mitä hänessä on, liioittelee niitä, että kohottaa pinnalle vielä muitakin, joita hän ei osannut itsessään aavistaakaan, jopa luo aivan uusiakin. Kahdentoista kuukauden merimatka tekisi tavallisesta ihmisestä kerrassaan häjyyden ihmeen. Toiselta puolen, jos kenessä on hyviä ominaisuuksia, niin harvoin henki saa häntä osoittamaan niitä laivalla, ei ainakaan erikoisen tarmokkaasti. Nyt tiedän, että pyhiinvaeltajamme maalla ovat miellyttävää vanhaa väkeä. Ja tiedän senkin, että he olisivat hauskenpää, jos lähtisimme yhdessä toiselle matkalle, ainakin jonkun verran hauskenpää kuin suurella retkellämme, ja minä sen vuoksi arvelematta sanon, että mielihyvällä lähtisin heidän kanssaan uudelle retkelle. Ainakin voisin muutamain vanhain ystäväini keralla nauttia elämästä. Ja he voisivat samoin nauttia elämästä *omain* klikkiensä keralla — matkustajat aina jakautuvat klikkeihin, *kaikilla* laivoilla.

Ja sanon tässä, että mieluummin lähden huviretkelle Metusael-seurankin kanssa, kuin yhtä mittaa vaihdan laivaa ja seuraa, kuten ihmisten täytyy tehdä tavalliseen tapaan matkustaessaan. Nämä viimeksimainitut aina surevat jotain *toista* laivaa, jossa ovat olleet, jonka ovat jättäneet, ja *toisia* matkatovereita, jotka eroavat reitit ovat heiltä vieneet. He alkavat pitää laivasta, vasta kun se pitää vaihtaa toiseen, ja he kiintyvät miellyttävään matkatoveriin vain menettääkseen hänet. He saavat kokea tuon kolkoimman kaikista elämyksistä, että ovat vieraalla laivalla vieraitten ihmisten seurassa, jotka

eivät heistä, vähääkään välitä, ja joka kuukausi saavat yhä uudelleen ja uudelleen kokea vieraitten laivaupseerien nolailut ja vieraitten palvelijain hävyttömyyden. Ja heidän täytyy vielä kärsiä, tuo arkkujenkin purkaus- ja pakkauskurjuus — monien tullitarkastusten harmilliset rettelöinnit — ja huolet matkatavarain lähetyksestä maateitä paikasta paikkaan. Mieluummin lähdän laivaretkelle vaikka kokonaisen patriarkkabrigadin kanssa, kuin antaudun näihin kärsimyksiin. Meidän ei tarvinnut pakata arkkujamme kuin kahdesti — New Yorkista lähtiessämme ja sinne palatessamme. Aina maaretken alkaessamme laskimme, montako päivää viipyisimme retkellä ja mitä kaikkia vaatteita tarvitsisimme, laadimme laskumme matemaattisen tarkasti, pakkasimme kapsäkin tai pari sen mukaisesti ja jätimme arkut laivaan. Valitsimme toverimme vanhoista koetuista ystävistämme ja lähdimme heidän kanssaan. Emme koskaan olleet riippuvaisia vieraista tovereita etsiessämme. Meillä oli usein tilaisuus sääliä amerikkalaisia, joita näimme ikävissään vieraitten kanssa matkustamassa ilman ainoatakaan ystävää, jonka kanssa vaihtaa sanaa harmista ja iloista. Aina palatessamme joltain maamatkalta etsimme katseellamme ensimmäiseksi etäisyydestä laivaamme, ja kun näimme sen ankkurissaan pyörimässä, lippu mastossa, tuntui meistä aina samalta kuin palaavasta matkamiehestä kotinsa nähdessään. Laivaan astuessamme huolestamme hälvenivät, vastuksemme siihen päättyivät, sillä laiva oli meille koti. Aina meitä odotti sama tuttu hyttimme, jossa tunsimme olevamme turvassa, rauhassa ja hyvässä korjuussa kaikin puolin.

En huomaa mitään moitteen syytä retkemme johdossa. Ohjelma suoritettiin uskollisesti — asia, joka hämmästytti minua, sillä tavallisesti suuret yritykset lupaavat mahdollottoman paljon enemmän kuin aikaansaavat. Olisi hyvä, jos tällainen retki voitaisiin saada aikaan joka vuosi ja siitä tulisi säännöllinen järjestelmä. Matkustaminen on tuhoisaa ennakkoluuloille, hurskastelulle ja ahdasmielisyydelle ja meilläkin on paljon ihmisiä, joille se tästä syystä tulisi kipeään tarpeeseen. Laajoja, terveitä ja ihmisrakkaita käsityksiä ihmisistä ja asioista ei hankita siten, että koko elinaika nuhjustellaan jossain pienessä nurkkakunnassa.

Toivoretki on päätynyt ja vaipunut olleitten asiain seuraan. Mutta sen vaihtelevat nähtävyydet ja monenlaiset tapaukset säilyttävät muistossamme mieluisan sijan monet vuodet tämän jälkeenkin. Kun olimme herkeämättä jalkeilla ja aina vain lyhyeksi hetkeksi pysähtelimme nähdäksemme ohimennen vilaukselta puolen maailman ihmeet, niin emme voineet toivoa saavamme tai säilyttävämme eläviä vaikutelmia kaikesta, mitä meidän oli onni nähdä. Mutta siltä ei lomaretkemme ole ollut turha — sillä epämääräisten muistelmien sekaannuksesta kohoavat muutamat sen kalleimmista tauluista ja nämä säilyttävät värinsä ja piirteensä täydellisinä senkin jälkeen, kuin niiden ympäristöt ovat haihtuneet mielestä.

Säilytämme jonkun muiston kauniista Ranskasta ja Pariisistakin, vaikka se eteemme leimahti kuin uhkea meteori, kohta jälleen kadotakseen, tuskin edes tiedämme kuinka tai minne. Ja muistamme, kuinka näimme majesteettisen Gibraltarin espanjalaisen auringonlaskun mehevissä väreissä uivan kuin sateenkaarien muodostamassa meressä. Mielikuvituksessamme näemme uudelleen Milanon ja sen juhlallisen katedraalin marmorisine torni- ja sakarametsineen. Ja Paduan — Veronan — Comon tähdentuikkeineen; ja ylimyksellisen Venezian alallisilla vesillään leväten — vaieten, autiona, ylväänä — halveksien alennuksensa tilaa — menetettyjen laivastojensa, taisteluittensa ja voittojensa ja kaiken menneen loisteensa muistoihin piintyneenä.

Emme voi unohtaa Firenzeä — Napolia — emmekä Kreikan suloista ilmastoa, joka on taivaan esimakua — emmekä ainakaan Ateenaa emmekä Akropoliin sortuneita temppeleitä. Varmasti emme unohda ikäarvoista Roomaa — emmekä vehmasta lakeutta, joka sitä ympäröi ja jonka vihannuus muodostaa niin vaikuttavan vastakohtan sen harmaalle rappeutumiselle — emmekä raunioihin sortuvia holvikaareja, joita tällä lakeudella on ja joiden ränstyneitä aukkoja ja kaaria köynnökset kiertelevät. Muistamme Pietarin kirkon, emme semmoisena, miltä se näyttää Rooman katuja kävellessä, jonne kaikki kaupungin kupolit näyttävät samoilta, vaan semmoisena, jolta se näyttää kauas Campagnalle, kaikkien halvempien rakennuksien kadottua näkyvistä ja sen yksinään kohottaessa kupukattoaan ylväänä auringonlaskun ruskoihin, täynnään arvoa ja suloa, varmapiirteisenä kuin vuori.

Muistamme Konstantinopolin ja Bosporon — Baalbekin valtavan komeuden — Egyptin pyramidit — sfinksin ihmeellisen muodon ja hyväntahtoiset kasvot — itämaisen Smyrnan — mykän Jerusalemin — Damaskon, "Idän helmen", Syyrian ylpeyden, tarujen Edenin puiston, "tuhannen ja yhden yön" prinssien ja henkien kodin, maailman vanhimman valtakaupungin, sen ainoan maailman kaupungin, joka on säilyttänyt nimensä ja pitänyt paikkansa ja tyynesti katsellut, kuinka neljän vuosituhannen kuningaskunnat ja valtakunnat ovat nousseet elämään, iloinneet lyhyen ylpeytensä ja mahtinsa ajan ja sitten kadonneet ja unohtuneet!

Updated editions will replace the previous one—the old editions will be renamed.

Creating the works from print editions not protected by U.S. copyright law means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg™ electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG™ concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for an eBook, except by following the terms of the trademark license, including paying royalties for use of the Project Gutenberg trademark. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the trademark license is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. Project Gutenberg eBooks may be modified and printed and given away—you may do practically ANYTHING in the United States with eBooks not protected by U.S. copyright law. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

START: FULL LICENSE
THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE
PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg™ mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase “Project Gutenberg”), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg™ License available with this file or online at www.gutenberg.org/license.

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg™ electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg™ electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg™ electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg™ electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. “Project Gutenberg” is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg™ electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg™ electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg™ electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation (“the Foundation” or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg™ electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is unprotected by copyright law in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg™ mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg™ works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg™ name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg™ License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying, performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg™ work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country other than the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg™ License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg™ work (any work on which the phrase “Project Gutenberg” appears, or with which the phrase “Project Gutenberg” is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere in the United States and most other parts of the world at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org. If you are not located in the United States, you will have to check the laws of the country where you are located before using this eBook.

1.E.2. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is derived from texts not protected by

U.S. copyright law (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg™ trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg™ electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg™ License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg™ License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg™.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg™ License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg™ work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg™ website (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg™ License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg™ works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg™ electronic works provided that:

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg™ works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg™ trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."
- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg™ License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg™ works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg™ works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg™ electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the manager of the Project Gutenberg™ trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread works not protected by U.S. copyright law in creating the Project Gutenberg™ collection. Despite these efforts, Project Gutenberg™ electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg™ trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg™ electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR

NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH 1.F.3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.

1.F.3. LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS', WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY - You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg™ electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg™ electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg™ work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg™ work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg™

Project Gutenberg™ is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need are critical to reaching Project Gutenberg™'s goals and ensuring that the Project Gutenberg™ collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg™ and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation information page at www.gutenberg.org.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non-profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's website and official page at www.gutenberg.org/contact

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg™ depends upon and cannot survive without widespread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine-readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it

takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit www.gutenberg.org/donate.

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: www.gutenberg.org/donate

Section 5. General Information About Project Gutenberg™ electronic works

Professor Michael S. Hart was the originator of the Project Gutenberg™ concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For forty years, he produced and distributed Project Gutenberg™ eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg™ eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as not protected by copyright in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our website which has the main PG search facility: www.gutenberg.org.

This website includes information about Project Gutenberg™, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.